georges courteline

ISBN 973-21-0184-9

26 lei
2 lei T.L.
28 lei total

editura minerva

«Referitor la scriitura lui G. Courteline, nu putem găsadar vorbi de un stil în ade o pluralitate de stiluri, în funcţie de modul de caportare la diferite tipuri de coduri (administrativ, juridic, artistic etc.) precum şi de alte tutrale faţă de personalităţi respective, faţă de „lumea" acestora. Ca şi la Molière, Courteline nu se lasă „închis" intr-un gen bine determinat [...]., ceea ce ar justifica, măcar în parte, varietatea de stiluri este mare: in parte sarivizate a modiior, alfactiv, admirativ şi unepıaorat; imperori prins contrast, conducînd cu un comic verbal intenţionat care în evoccă şi titlul roman *Mănenteii* şi schiţele lui I.L. Caragiale.»

NINA IVANCIU

1353

georges courteline

editura minerva

fondată în 1895 bpt serie nouă

georges courteline

domnul hîrtogari • scenete şi povestiri

BIBLIOTECA ALEPH
CLUBUL CĂRŢII DIGITALE

Ilustrația coperții de Victor Crețulescu

ISBN 973-21-0184-9

georges courteline
domnii hîrțogari

ROMAN

SCENETE ȘI POVESTIRI

TRADUCERE, ANTOLOGIE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE NINA IVANCIU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1990
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească toate drepturile rezervate
editurii Minerva (I.B.P.T.)

GEORGES COURTELINE.
Oeuvres complètes, vol. I—VIII,
Editions Tresanon, Paris, 1930

PREFAȚĂ

Opera lui Georges Courteline îi lasă cititorului acestui sfîrșit de secol impresia unui scriitor ambivalent : în consens cu o anume tradiție, specifică «provinciei» culturale căreia îi aparține — avînd totodată afinități cu alte «provincii» din aceeași perioadă — dar și, parțial, în consens cu modernitatea, intrînd astfel în ceea ce s-ar numi o cetate literară.

Din punctul de vedere al propriei «provincii» culturale, mixtura genurilor, tipurile de comic, o seamă de procedee ale rizibilului ne amintesc de Molière — citat cîteodată direct în povestiri ca *Prostănacul* și *Prima lecție*. Totodată, verva, fantezia (ce ne îndreptățesc asocierea cu universul rabelaisian) și ironia — atribute inerente spiritului francez — sînt caracteristici pregnante ale unor scrieri precum *Domnii hîrțogari* sau *Scene din viața de birou*.

Fără îndoială că, inspirîndu-se din moravurile vremii în care a trăit și a scris, G. Courteline nu neglijează genul vodevilului, «frecventat» cu succes și de E. Labiche (1815—1888) ori de G. Feydeau (1862—1921). În paralel însă, Courteline contribuie la reînnoirea teatrului în anii 1900 satirizînd în chip vădit atît relațiile conjugale și extraconjugale cît și domeniul justiției. În universul său, cetățeanul onest de condiție burgheză apare ca victimă a încorsetărilor pricinuite de legi și regulamente sau a reprezentanților ordinii publice. Nu de puține ori bonomia naratorului se întretaie cu sarcasmul, accentele dramatice cu cele lirice, și acest lucru se întîmplă chiar în același text, romanul *Domnii hîrțogari*

fiind concludent pentru un atare amalgam atitudinal. Tot din perspectiva epocii s-ar cuveni să remarcăm unele convergențe ale autorului francez cu alte spații culturale, bunăoară cu cel rusesc, în particular cu lumea lui Gogol (*Mantaua*) și a lui Dostoievski (*Umiliți și obidiți*), după justa observație pe care o face F. Pruner în a sa introducere la *Domnii hîrțogari* [1]. Absurdul multor personaje și situații inventate de Courteline ne duce totuși cu gîndul și la farsele grotești ale lui Ubu (A. Jarry), la universul kafkian ori, încă și mai vizibil, la cel construit de I.L. Caragiale.

Familia de asemănări nu se oprește însă aici, date fiind multiplele aspecte ale scriiturii acestui autor complex. Jocurile de limbaj și autenticitatea dialogurilor sînt argumente relevante susținînd includerea sa într-o cetate literară. Mai exact, G. Courteline ar aparține, fragmentar, modernității noastre, interesate îndeosebi de exploatarea limbii (și) în vederea generării comicului, R. Queneau și San-Antonio fiind în acest sens reprezentativi în cultura franceză, ea însăși reprezentativă — într-o cetate literară — pentru o asemenea orientare scripturală.

Procedee ale comicului. Se înțelege că textele care și-au păstrat actualitatea sînt — în primul rînd — acelea al căror rizibil e sesizat și de către cititorul vremurilor noastre. Spre exemplu, modul de a fi al protagoniștilor îi asigură scriitorului comunicarea cu un receptor universal. În acest punct, înrudirea lui G. Courteline cu I.L. Caragiale este cît se poate de izbitoare. Interesantele reflecții ale lui Șt. Cazimir despre *I.L. Caragiale față cu kitschul* (1988) și-ar dovedi în bună măsură legitimitatea și în cazul autorului francez. Mai mult, și unul și celălalt sînt extrem de atenți la alegerea numelor proprii — sursă esențială de minimalizare a unui personaj. Efect al omofoniei sau al omonimiei (aproximative), denumirea este calculată, anunțînd, prin planul expresiei (sonoritate) sau al conținutului, ridicolul (absurditatea) protagonistului de îndată ce «iese în lume». Romanul *Domnii hîrțogari* alături de

[1] *Introduction*, în G. Courteline, *Messieurs les ronds-de-cuir*, Garnier-Flammarion, 1966, pp 11—24.

o serie de scenete *(Ochelarii, Alo !, Nasul generalului Suif, Super-Lucida, Ciboulot, eşti un porc !)* ilustrează admirabil discreditarea rizibilă al cărei punct de plecare îl constituie numele atribuit personajului.

Cum însă comicul este cumulativ, el ţîşneşte la toate nivelurile care privesc agentul uman : în relaţia cu sine şi cu «exteriorul». Apariţia fizică, gesturile, mişcările corpului, mentalitatea, stările afective, limbajul, acţiunile, toate aceste dimensiuni îl definesc îndeajuns, iar anomaliile d-enunţate stîrnesc rîsul, comicul intenţionat cooperînd adesea cu cel involuntar. În cazul rizibilului ne-voit personajul se prezintă singur, discursul trădîndu-i rigiditatea, ticurile, obsesiile, făţărnicia, inhibiţiile, stupiditatea.

Se ştie că o sursă permanentă a comicului de caracter este paradigma erorilor care se manifestă în diverse direcţii. Ridiculizarea se bazează bunăoară pe exprimările inadecvate, efect al juxtapunerii unor formulări *sub* standard şi a celor marcînd hipercorectitudinea, eventual al combinării registrului familiar (popular) cu cel tehnic (savant) amintindu-ne imediat de mahalaua personajelor caragialeşti. Iată o mostră de discurs argumentativ avîndu-l ca autor pe învinuitul Vaufroy (numele e omofon cu «veau froid» : viţel rece) din sceneta *Cu botniţă* : „De unde contracţii la stomac care-i cauzează (cîinelui — n.n.) tulburări în organism. N-am chef să-mi facă o gastrită". Asemănător se comportă verbal şi martorul din *Prima literă* atunci cînd redă cearta dintre doamna Volet (oblon) şi doamna Beugnasse (numele sugerează «beugler» : a zbiera). După ce informează instanţa că aceasta din urmă s-a apucat s-o „interpreteze" pe cea dintîi, adaugă : „chestii care surveniseră între ele". Mai departe aflăm că doamna Volet a rămas „total perplexată", că el, martorul, a vrut să le „dezmembreze" (în loc de : să le despartă) şi că doamna Beugnasse o „vectiva" (în loc de : invectiva) pe doamna Volet.

În repetate rînduri personajele apelează la exprimări pedante pentru un conţinut extrem de banal, distrîndu-ne prin nefirescul lor ca şi prin importanţa exagerată pe care o acordă evenimentului, prezentat în mod solemn, ba şi pe un ton tragic. Pierre Bornec-

que are dreptate cînd le caracterizează ca „*emfatice* și *grandilocvente*, transpunînd idei simple și familiare într-un stil nobil, cu imagini grave și cuvinte tragice, în dezacord cu firea lor precum și cu situația în care se află" [1] (Subl. în text). Rîsul cititorului e cu atît mai spontan cu cît este mai frapant contrastul dintre *ce* se spune și *cum* se spune, ori dintre *ce* se spune și *cînd* se spune. Demnă de menționat îmi pare scrisoarea lui Bourdon (bărzăun), șeful de la materiale din *Domnii hîrțogari*, adresată domnului de La Hourmerie, al cărei vocabular pompos ne semnalează cu limpezime un personaj capturat pentru totdeauna de stilul și mentalitatea pregnant artificiale, proprii vieții de birou. Funcționarul de la poștă *(Scrisoarea recomandată)* dă și el dovadă de incongruență comparativ cu situația concretă de comunicare ; aici ridicolul este întreținut de o logică surprinzător de absurdă : deși îl recunoaște pe destinatarul scrisorii, domnul La Brige (numele evocă «briguer» — a se folosi de manevre abile în scopul reușitei), refuză să i-o înmîneze atîta timp cît acesta nu-și probează, cu acte, identitatea, motivînd că îl știe doar în calitate de om de lume, nu și în calitatea sa de funcționar de stat.

Erorile se infiltrează deopotrivă în momentul receptării interlocutorului. Exemplare sînt unele schimburi verbale avîndu-i ca protagoniști pe Lahrier și moș Soupe (supă) *(Domnii hîrțogari)*, sau ripostele neavenite ale agenților de stradă din sceneta *Bădăranul ;* ignoranți, sergenții interpretează *de visu* drept o insultă și-l înșfacă pe cel care-i „făcuseră devizi" : „La poliție ! la poliție !... Că sînteți bădăran cu portăreasa, n-aveți decît ; dar cu noi, asta nu !... Aha ! sîntem devizi ?... Unde s-a mai pomenit... o haimana care le zice la oameni devizi și pesemne că el e mai devjz ca alții !..." În *prima literă quiproquo*-ul se extinde, acționînd de ambele părți. Martorul nu înțelege convenția pe care i-o propune președintele : să pronunțe numai prima literă atunci cînd e vorba de cuvinte grosolane. La rîndul său, președintele nu-și dă seama că martorul n-a înțeles convenția și va reacționa cu totul nepotrivit.

[1] *Le théâtre de Georges Courteline*, A. G. Nizet, Paris, 1963, p. 304.

Decodarea greșită este așadar rizibilă în sine ca și prin reacțiile deplasate (ineficiente) la care conduce în mod inevitabil. Confuzia dintre imaginație și realitate, reprezentarea și «deslușirea» celuilalt prin prisma propriului sistem de credințe (valori, năzuințe) stau în mod egal la originea comicului. La Brige din *Acțiune în judecată* îl vede pe tatăl Bonnumour (numele e omofon cu «bon humour» — umor bun, care trebuie citit ca antifrază) victimă a fiului său și se înduioșează de soarta lui. Continuă să-l compătimească și după ce primește incredibila somație prin care i se cere să-i plătească o sumă pe care nu i-o datorează nicicum, învinuindu-l pe aprod că l-ar fi escrocat pe sărmanul și neștiutorul bătrîn. Eroarea de interpretare declanșează rîsul, prelungit spre finalul povestirii printr-o situație încă și mai imprevizibilă : șarlatania tatălui Bonnumour va fi descoperită însă, în virtutea legii, învingătorul La Brige are obligația să suporte cheltuielile de judecată întrucît partea adversă nu-i solvabilă.

Supraevaluarea dă naștere rizibilului, fie că personajul se raportează la «exterior», așa cum se întîmplă în *Omul care bea*, *Super-Lucida*, *Sugestie*, *Moștenitorul*, *Acțiune în judecată* etc., sau la sine. În acest ultim caz agentul ține să joace rolul de păcălitor, dar se va transforma în cel păcălit (*Birjarul cel rău*, *Prima lecție*), va fi de-mascat (*Plumeau*) ori se de-mască pe cont propriu (*Ochelarii*). De mare haz sînt și situațiile în care eșecul provine din exacerbarea calităților personale, personajul mințindu-se astfel pe el însuși (*Laurii retezați*, *Cavalerul Hanneton*). Păcălitorul nu este totuși întruna înfrînt. Mărturie stau izbînzile lui Lahrier (numele poate fi pus în legătură cu «rire» — a rîde, prefigurînd înclinația tînărului spre glume, spre farse) în relația cu Sainthomme (în traducere, sfîntom) (*Domnii hîrțogari*) sau cele ale lui Payavu (aproape omofon cu «payer à vue» — a plăti la vedere) în relația cu medicul (*Arta de a-ți reduce datoriile*). În aceste cazuri comicul e condiționat de manevrele la care recurg personajele și se accentuează prin explicitarea motivului înlesnind reușita. Iar reușita are darul să-l încurajeze pe cîștigător să-și reitereze stratagemele. După ce ajunge să reducă substanțial din suma datorată doctorului său, Payavu se hotărăște să procedeze

la fel și cu veterinarul, raționînd astfel : „Același preț cu al medicului pentru mine ?... Ei bine, nu ! ... de-acum încolo o să-i plătesc vizitele cu modesta sumă de un franc 25 și îndrăznesc să spun că e corect ! Eu nu sînt iapă !" Neașteptata asociere este de natură să provoace ilaritatea.

Corelările uluitoare explică și amuzamentul altor scrieri *(Cu botniță, Pianul)*, depășirea oricăror limite fiind, bănuim, nota distinctivă a nebunului. *Arta de a înnegri o pipă* și *Socotitorul de clopote* sînt probe nostime de ironizare a unor născociri pe care autorii lor le cred, culmea, adevărul gol-goluț. Tonul serios, gravitatea arborată cu dezinvoltură adîncesc rizibilul discursului lor excentric. Nesocotirea realității merge atît de departe încît asistăm la o fantastică inversare : povestitorul devine, chipurile, cel neștiutor iar nebunul, convins de autoritatea lui cognitivă, se străduiește să-l lumineze. Răsturnarea de roluri apare de altminteri destul de frecvent, motivînd și comicul din *Biletul rupt*, *Binefacerile educației*, *Pendula*, *Numărătorul de pași*, *Florile de ceară*.

Distractiv e și personajul care excelează printr-o lipsă totală de simț practic : nu găsește cu nici un chip strada căutată, perseverînd în eroare *(Strada Pompei)*, sau se poartă aidoma unuia veșnic visător, preschimbîndu-se în victimă a stîngăciilor sale *(Meteorii)*.

Pe măsură ce scade bunăvoința autorului în fața năravurilor și a slăbiciunilor, retorica «deturnării», specifică efectelor rizibile, dispare, cedează în favoarea retoricii prielnice sarcasmului, dezaprobării violente, injurioase chiar.

O mentalitate paradoxală. Intoleranța față de prostie și încăpățînare, față de agresivitate și grotesc, exprimată nu atît printr-o reacție verbală explicit negativă cît prin încărcătura afectivă a acesteia (unele comentarii din *Domnii hîrțogari*, *Prostănacul*, *Scara)*, intră în conflict cu însuși «obiectul» criticii naratorului — brusc sărăcit de îngăduința și distanțarea emoțională presupuse de ironia cu valențe comice. În plus, confruntarea cu romantismul ne dezvăluie un autor duplicitar, refuzul (sugerat de pildă prin luarea în derîdere a scenei de dragoste dintre Médare și Ida din *Domnii hîrțogari)* alternînd cu acceptarea viziunii romantice, stre-

curată printr-o duioșie excesivă (*Mătușa Henriette*), prin nostalgia tinereții (*Pendula*), prin estimările întemeiate pe complicitatea unui imaginar idealizant. Cititorul surîde descoperind o asemenea mentalitate tensională care-i evocă un scriitor, tolerant ca un adult și inflexibil ca un copil, lucid, detașat, dar și cu o mare putere de invenție ce-i îngăduie să proiecteze asupra «exteriorului» felul său de a-l vedea — modificîndu-l prin analogii, prețioase, e drept, dintr-un unghi literar.

Stilul, revelator al unei personalități artistice. În privința scrieturii lui G. Courteline, pare deci mai oportun să vorbim nu de un stil ci de o pluralitate de stiluri, în funcție de modul de abordare a diferitelor tipuri de coduri (administrativ, juridic, artistic etc.) precum și de simțămintele pe care i le trezesc propriile personaje. Ca și Molière, Courteline nu se lasă închis într-un gen bine determinat, cum afirmă pe bună dreptate P. Bornecque, ceea ce justifică, măcar în parte, varietatea modalităților de exprimare, îmbinarea lor producînd un comic verbal savuros destul de apropiat de acela din *Momentele și schițele* lui I.L. Caragiale.

E limpede că intenția de comunicare se află la baza selectării anumitor construcții verbale, a creațiilor lexicale sau a conexiunilor în planul formei ori al substanței lingvistice. Am văzut că omonimia și omofoniile sînt activate din plin în scopul numirii cît mai percutante a personajului ridiculizat. Același plan tainic de minimalizare se realizează și prin denumiri rezultînd din contopirea a două nume comune la care se adaugă eventual un sufix depreciativ, așa cum e cazul cu «Marmouillard» (*Ciboulot, ești un porc!*" care conține «mare» (mlaștină), «mouiller» (a înmuia) și «ard». Rima servește și ea asociațiilor amuzante cu substrat critic. Numele de Gourgochon bunăoară (*Domnii hîrțogari*) ne face să ne gîndim la «capuchon» (capișon, glugă), asociație legitimă dacă luăm în considerare faptul că respectivul funcționar se îndeletnicea în orele de serviciu cu repararea și reînnoirea pălăriilor colegilor săi. E adevărat însă că cele mai sigure motivații ale numelor proprii țin de echivalențele fonetice și grafice. Pe lîngă

exemplele anterioare aș mai enumera cîteva. Raleuit (omofon cu «rat cuit» : șobolan fript — *(Ocheiarii)*. Suit (șeu — *Nasul generalului Suif)*. Choupoari (omofon cu «chou pourri» : varză putredă — *Alo !)*. Ledaim («le daim» : gogomanul — *Super-Lucida)*. Pancréas (pancreas — *Alo !)* etc.

Cît despre «comerțul» scriitorului cu normele de exprimare, ar merita subliniată opoziția tacită și corozivă, «forțarea» limbii fiindu-i cumva dictată de propria sensibilitate, de subiectivitatea adîncă a percepțiilor sale. Nu voi insista asupra pleonasmelor ce mi par să aibă valoare stilistică și care au fost de altfel reliefate de P. Bornecque în lucrarea citată. Captivante sînt deformările unor sintagme de genul stereotipiilor culturale. Un exemplu : «taquiner le goujon» (a pescui cu undița), unde «le goujon» (un mic pește numit porcușor) este înlocuit cu «le petit cochon» — porcușor, purceluș *(Domnii hirțogari)* grație parțialei asemănări fonetice. Permutarea lexicală antrenează o schimbare referențială, imaginea care ni se oferă delectîndu-ne printr-o fantasmagorie evidentă. În același roman întîlnim și expresia «avoir d'autres chiens à peigner» (a avea alți ciini de pieptănat), creație nostimă pornind de la formula consacrată «avoir d'autres chats é fouetter» (a avea alte preocupări). Se vede cu claritate că în noua sintagmă sensul metaforic este blocat, iar scena cristalizată ne face să rîdem în hohote căci contrastează cu circumstanțele concrete ale comunicării. Neverosimilul e cît se poate de apăsat : nemaisuportînd pisălogeala subalternului Chavarax, directorul Nègre îi declară că la acea oră are alți ciini de pieptănat.

Voi schița acum trei orientări care îmi par pertinente pentru scriitura lui Courteline, fiecare reclamînd anumite opțiuni stilistice. Un rol aparte îl joacă *figurile* care funcționează cu prisosință întru apariția diverselor ipostaze ale comicului, cel de caracter bucurîndu-se de un loc privilegiat. Metafora, comparația, personificările, cărora li se alătură inadvertențele lexicale deliberate, sînt mijloace eficiente în cadrul descrierilor și al comentariilor *implicit* depreciative. Exagerările predetermină hazul scenelor zămislite : dosarele au „burțile solemne, rotunde, ca ale no-

tarilor îndestulați de provincie", Van der Hogen se abate asupra unui birou „ca un stol de lăcuste", Bourdon „a mugit de bucurie" etc. *(Domnii hîrțogari)*. Intenția de ironizare este adeseori semnalată prin intensificări hiperbolice sau prin antifrază : directorul a „zbierat acest «niciodată» /.../ cu gestul amplu și tragic al unui conspirator dintr-o operă care jură moartea tiranului", reformele plănuite de Bourdon sînt „reforme mărețe de care era, firește, o nevoie stringentă" *(Domnii hîrțogari)*. Nu de puține ori rizibilul este efectul superlativelor, a căror repetare supralicitează de bună seamă ficțiunea : Myrvil e „servitorul foarte devotat doamnei de care era foarte îndrăgostit" *(Florile de ceară)*.

Amuzantă în sine, schimbarea de registru se adevereşte a fi o tactică inspirată şi cînd naratorul are în vedere depatetizarea unei situații, deriziunea evenimentului dramatic. Un exemplu relevant ni-l oferă scena tragică din biroul domnului de La Hourmerie *(Domnii hîrțogari)* : omorîrea acestuia de către nebunul Letondu (omofonie cu «le tondu» : tunsul, călugărul). Zeflemisirea autorului crimei prin apel la stilul familiar şi la un comentariu mimînd înțelegerea e o tehnică propice «topirii» tragicului şi declanşării rîsului relaxant : „Băiatul nu lăsase treaba neterminată /.../ părea foarte mulțumit, fredonînd un cîntecel şi privindu-şi pieziş capodopera".

O constantă a scriiturii lui G. Courteline o reprezintă referințele culturale (literare, picturale, istorice etc.), reactivate uneori — prin intermediul comparației (analogiei) — în folosul minimalizării ne-spuse a unui personaj ; divergența valorică dintre cele două situații alăturate potențează rizibilul : rănitul „şi-a tras peste cap cearşaful aşa cum odinioară Cezar îşi trăsese pulpana togii, aşteptîndu-şi curajos moartea" *(Scara)*.

În sfîrşit, strategiile de exprimare uzînd de un transfer de proprietăți dintr-un cîmp referențial într-altul sau de o combinație de figuri pot declanşa imagini amuzante, oricare ar fi intenția subterană : Lahrier îşi „usca încă exasperarea care-i curgea pe tîmple în broboane de sudoare", pantofii domnului de La Hourmerie îi „piuiau în picioare ca păsărelele", ochii lui Chavarax se

pîlmbau buimaci „de la un perete la altul ca și cum ar fi căutat un cui de care să-și atîrne disperarea" *(Domnii hîrțogari)*, brațele mătușii Henriette „adăposteau, ca un cuib călduț, această nevinovăție lacomă de afecțiune și blîndețe, o protejau legănînd-o..." *(Mătușa Henriette)*.

Cînd devalorizarea este *explicită* îngăduința simulată lasă locul violenței. Epitetele injurioase «arată» respingerea virulentă a prostiei, indiferent de întrupările și de raza ei de acțiune : „Proștii cei mai proști se distrează de minune de îndată ce îl văd pe un om de litere în exercițiul funcțiunii sale" *(Prostănacul)*, sau : „persoane vrednice de respect, nevoite să se dea peste cap ca să corecteze în mod rațional — printr-o grosolană impostură — stupiditatea regulamentelor .../" *(Scrisoarea recomandată)*. Autorul atacă în mod asemănător amoralitatea, nepăsarea față de codurile normative orînduind interacțiunile sociale și profesionale. Calificările fățiș negative se întrețes cu analogiile explicative și cu asociațiile metaforico-simbolice — îndreptate înspre acuzație : „... trăim în vremuri suspecte, de o vlăguire deznădăjduitoare, în care adevărata cinste se simte la fel de puțin în largul ei ca și o femeie cu un comportament moral ireproșabil într-unul din acele medii bastarde .../ foarte corecte și în același timp vădit dubioase : Totul slăbește, totul se destramă. AȘA-ZISA CORECTITUDINE — acest rău ce s-a născut ieri și de care vom pieri mîine dacă nu facem ordine — ne cotropește pe zi ce trece : dușmancă vicleană și mieroasă, compromis fățarnic al unor conștiințe grăbite să capituleze, lipsite de curajul de a fi în mod deschis prostituate și de a ieși în stradă. Ea e cauza tuturor relelor ; ea îi inițiază pe oameni în arta de a dansa pe ouă, de a se juca cu prăpastia și de a nu-și mai face datoria, deși se achită de obligații" *(Acțiune în judecată)*.

Dacă în citatul de mai sus formulele depreciative sînt investite cu rol acuzator, alteori ele par eliberate de implicarea afectivă a scriitorului. Semnificativ ar fi ultimul tablou din *Domnii hîrțogari* : neaderența la promiscuitatea din circiuma «Crécelle» (în traducere, hîrîitoare, plesnitoare, persoană guralivă) și la atmosfera sado-masochistă care domnesc acolo ne este comunicată

printr-un ton care lasă să transpară neutralitatea emoțională : intervențiile naratorului permit întrepătrunderea aprecierilor direct negative cu antifraza, cu asociațiile hiperbolice. Se alunecă spre un comic al extravaganței țintind însăși lipsa de măsură și de sens, în alte cuvinte dezlănțuirea afectelor, sfidarea bunului-simț : /.../ trei subofițeri /.../ beți turtă, zbierau ca măgarii, pe trei voci diferite, spre marea îngrijorare a unui pianist /.../ care se străduia /.../ să-i acompanieze și ale cărui nesăbuite acorduri se contopeau cu lătrăturile furioase ale celor două cățelușe ce-și mișcau coada în sus printre sticlăriile de pe tejghea", sau : „Patronul localului /.../ era în picioare, pe o masă pe care tocmai o luase cu asalt. Tălpile cizmelor i se scăldau în bălțile de bere împrăștiată /.../".

Cînd portretele sînt impregnate cu patetism, acest patetism e cel puțin în parte anihilat printr-o blîndă deriziune. Este cazul acelor povestiri (intrucîtva autobiografice) în care personajele sînt victimele unui mediu socio-normativ potrivnic sensibilității, educației lor (*Moștenitorul, Ochiul de viței, Mătușa Henriette*).

Discreditările implicite și explicite presupun de fapt un anume ***mod de a simți (a vedea)*** a cărui actualizare, de regulă indirectă, poate fi privită ca o altă (a treia) intenție de comunicare a scrierilor lui G. Courteline. Descrierea unui peisaj ori a unui spațiu, observațiile psihologice și reacțiile afective în fața unor situații (stări de lucruri) lasă să se întrevadă o viziune — paradoxală în măsura în care realismul și idealismul participă deopotrivă la crearea scenei ficționale. Elocvent este următorul pasaj din *Domnii Kirțogari* : „Ca în fiecare an, Parisul adormise legănat de o ploaie torențială și se trezise de dimineață, cu primăvara pe cap — o primăvară veselă, încîntătoare, delicată, proaspăt sosită în cursul nopții și care, fără să se fi anunțat, asemeni unui provincial autentic venit din Sud ia oamenii pe nepregătite, distrîndu-se pe seama uimirii lor". Nu arareori însă transferul afectiv înzestrează «exteriorul» cu proprietăți neplăcute ; descrierea ministerului din romanul menționat ne conștientizează felul de a simți al naratoru-

lui cînd e confruntat cu «obiectul» pe care-l (re)construiește: „tristețea neagră a fațadei instituției", „singurătatea glacială a coridoarelor", ferestrele instituției sînt „funebre" etc. Deși tăinuită, respingerea (instituției) e aici fără echivoc.

Aspectele sentimentale ale universului scriitorului francez, raportul său afectiv cu lumea pot să nu-l mai intereseze pe cititorul acestui sfîrșit de veac. Receptorul din zilele noastre va aprecia totuși strategiile stilistico-retorice generatoare de comic, pe lîngă bună parte din materialul ridiculizat — atîtă vreme cît acest material constă în moravuri mai de esență, cu valabilitate general umană. Atrăgătoare sînt și acele imagini produse în urma fuzionării (sau doar a apropierii) cîmpurilor de referință separate în mod curent, imagini care pot avea un efect amuzant, chiar că n-a fost plăsmuite cu acest scop ; surîsul ar fi probabil reacția noastră în fața ne-așteptării, a surprizei — care, desigur, nu e dătătoare de disconfort —, spectacolele textuale îngăduindu-ne să întrezărim o viziune stiliza(n)tă despre lume și viață.

NINA IVANCIU

TABEL CRONOLOGIC

1858 — *25 iunie* Se naşte la Tours Georges-Victor-Marcel Moinaux, cel de-al doilea fiu al lui Jules Moinaux, stenograf la Palatul Justiţiei din Paris, cronicar la *Gazeta tribunalelor* şi autor dramatic.

1858—1870 Copilăria şi-o petrece la Paris şi la Tours.

1860 Apare Eugène Labiche, *Călătoria domnului Perrichon*.

1862 Victor Hugo, *Mizerabilii*.

1866 Alphonse Daudet, *Scrisori din moara mea*.

1866—1876 Apare *Parnasul contemporan* (titlul a trei culegeri de versuri la care au colaborat: Leconte de Lisle, Théophile Gautier, Théodore de Banville, José-Maria de Hérédia, Sully Prodhomme, François Coppée).

1867 Moare Charles Baudelaire.

1868 Se nasc Paul Claudel şi Edmond Rostand.

1869 Se naşte André Gide. Moare Alphonse de Lamartine. Gustave Flaubert, *Educaţia sentimentală*.

1870 Mor Alexandre Dumas tatăl, Lautréamont, Prosper Mérimée.

1871—1876 Georges Moinaux este elev intern la colegiul din Meaux, experienţele dureroase din aceşti ani

furnizîndu-i material pentru o serie de povestiri precum *Ochiul de viţel* şi *Mătuşa Henriette*.

În aceeaşi perioadă : se nasc Paul Valéry, Marcel Proust (1871) şi Alfred Jarry (1873), mor Th. Gautier (1872), George Sand (1876) ; apar : Arthur Rimbaud, *Un anotimp în infern* (1873), G. Flaubert, *Ispitirea sfîntului Anton* (1874), Stéphane Mallarmé, *După-amiaza unui faun* (1876) etc.

1876—1877 Georges Moinaux îşi continuă studiile (clasa de filosofie) la colegiul Rollin din Paris. Cade la a doua parte a bacalaureatului.

În 1877 apar : G. Flaubert, *Trei povestiri*, Émile Zola, *L'Assommoir*.

1877—1879 Descurajat de tatăl său să devină scriitor şi obligat de acesta să-şi ia o slujbă, se angajează contabil la întreprinderea de restaurante «Bouillons Duval».

1879—1880 Face armata în regimentul 13 de vînători, cu garnizoana în Bar-le-Duc. După şase luni, dintre care două la infirmerie şi în spital, obţine un concediu de convalescenţă, apoi reforma definitivă. Contactul cu lumea armatei, cu atmosfera şi viaţa din cazarmă îi va servi în activitatea literară, unele scrieri, printre care *Veseliile escadronului*, *Trenul de 8 şi 47*, *Lidoire*, referindu-se tocmai la acest mediu pe care l-a cunoscut în mod direct.

1880 Se angajează ca funcţionar la Direcţia Cultelor unde va rămîne pînă în 1894. Experienţa acumulată în aceşti 14 ani de viaţă de birou se află la originea unor scenete şi a romanului *Domnii hîrţogari*.

É. Zola, *Romanul experimental*. Este anul morţii lui G. Flaubert şi al naşterii lui Guillaume Apollinaire.

1881 Sub pseudonimul definitiv de Georges Courteline, înființează împreună cu Jacques Madeleine și Georges Millet revista *Paris moderne*, în care apare *Arta poetică* a lui Paul Verlaine. În această revistă a poeților. Courteline publică, timp de doi ani, poeme și povestiri în genul erotic al lui Catulle Mendès, scriitor de inspirație parnasiană, maestrul și marele său prieten.

Jules Moinaux începe să-și publice *Tribunalele comice* (ultimul, al cincilea, apare în 1888), operă la care Georges Courteline se va referi cu dragoste și admirație în povestirea *Prima literă.*

1883—1885 Scrie cronici pentru ziarul *Petites Nouvelles quotidiennes.*

1884 *mai* I se tipărește prima lucrare, publicată prin grija ziarului *Petites Nouvelles quotidiennes : Cronicile lui Georges Courteline.*

iunie Cronica „militară" *Supa* se bucură de un mare succes și ea reprezintă punctul de plecare al volumului *Amintirile escadronului,* titlu pe care, la îndemnul lui C. Mendès, îl va schimba în *Veseliile escadronului.*

1885 *31 mai* Courteline face parte din cei doisprezece scriitori care veghează sub Arcul de Triumf la catafalcul lui Victor Hugo.

Apar : Guy de Maupassant, *Bel-Ami,* Émile Zola, *Germinal.*

1886 Publică la editura Marpon-Flammarion volumul *Veseliile escadronului.*

Jules Moinaux publică *Biroul comisarului.*

1887 Scrie *Regimentul 51 de vînători* care apare la Marpon-Flammarion.

1888 I se editează *Trenul de 8 şi 47* şi volumul ***Neveste de prieteni,*** acesta din urmă fiind rezultatul unor cronici ce apar între 1885—1887 în *Petites Nouvelles* şi *Vie moderne.*

Jules Moinaux publică *Veseliile burgheze.*

1890 Începînd din acest an (pînă în 1894) scrie cu regularitate, în *L'Echo de Paris,* cronici semnate cu numele Jean de la Butte pentru a cinsti cartierul Montmartre unde va locui (pe strada Lepic, la nr. 89) pînă în 1903 ; cronicile stau la baza volumului *Umbre pariziene* (1894).

1891 8—9 iunie Debutează în teatru cu *Lidoire,* piesă jucată la *Théâtre Libre,* înfiinţat de André Antoine (1857—1943), cu scopul reînnoirii artei dramatice.

1891—1892 Publică în *L'Echo de Paris,* sub formă de foiletoane, *Domnii hîrţogari.*

1892 Scrie *Boubouroche,* care apare ca nuvelă în *L'Echo de Paris.* La Flammarion publică volumul de nuvele *Lidoire şi La Biscotte.* Împreună cu C. Mendès scrie pentru *Noul Teatru* revista în 15 tablouri, *Cumetrele vesele din Paris.* Două din aceste „vesele cumetre" vor juca un rol important în viaţa sentimentală a lui G. Courteline : Suzanne Fleury (Berty), prima soţie, şi Jeanne Bernheim (Brécourt), a doua soţie a scriitorului.

Juels Moinaux publică romanul *Domnul cu umbrela.*

1893 I se tipăreşte la Flammarion romanul *Domnii hîrtogari* (încheiat la 21 aprilie 1893), cu o prefaţă de Marcel Schwob. Scrie *Boubouroche*, comedie în două acte, pentru *Théâtre Libre*, consacrîndu-se astfel ca autor dramatic.

1894 Publică la Flammarion volumele *Ah ! Tinereţe* şi *Umbre pariziene*.

Apar : Stendhal, *Lucien Leuwen*, Jules Renard, *Morcoveaţă*.

1895 *18 februarie* La teatrul *l'Ambigu* are loc premiera *Veseliilor escadronului*, „revistă militară în trei acte şi nouă tablouri", scrisă în colaborare cu Edouard Norès.

3 decembrie Moare Jules Moinaux, tatăl lui G. Courteline.

1895—1896 Scrie cronici pentru *Journal*.

1896 *24 august* La *Carillon* i se joacă piesa *Un client serios*.

Alfred Jarry, *Ubu rege*. Se naşte André Breton şi Tristan Tzara, moare Paul Verlaine.

1897 La teatrul *Grand-Guignol* i se joacă scenetele *Hortense, culcă-te (15 martie)*, *Domnul Badin (13 aprilie)*, *Théodore caută chibrituri (10 octombrie)*.

Apar André Gide, *Fructele pămîntului*, Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac*. Este anul naşterii lui Louis Aragon şi al morţii lui Alphonse Daudet.

1898 *7 februarie* La *Grand-Guignol* i se joacă piesa *Soţii Boulingrin*.

1899 *27 ianuarie* La teatrul *Antoine* i se joacă piesa *Jandarmul e fără milă.*

2 februarie Banchet în cinstea autorului, căruia i se decernează Legiunea de Onoare.

16 decembrie Piesa *Comisarul e băiat de treabă* este reprezentată la teatrul *Gymnase.*

Editura Stock îi publică sceneta *Scrisoarea recomandată.*

1900 *12 decembrie* La teatrul *Antoine* i se joacă sceneta *Articolul 330,* inspirată din lumea tribunalelor, subiect tratat şi de alte scrieri : *Un client serios, Balanţele, Prima literă, Cu botniţă* etc.

1901 Apare prima ediţie colectivă a teatrului lui Georges Courteline : *Marionetele vieţii,* un volum, editura Flammarion.

1902 Moare soţia lui G. Courteline.

Este anul naşterii scriitorilor Marcel Aymé şi Nathalie Sarraute.

1903 Părăseşte cartierul Montmartre şi se instalează în Saint-Mandé, nr. 43, aproape de mama sa.

25 noiembrie La teatrul *Antoine* i se joacă piesa într-un act *Pacea acasă.*

1905 *15 ianuarie* Cu ocazia celei de-a 283-a aniversări a naşterii lui Molière, la Comedia Franceză i se joacă piesa (scrisă la sfîrşitul lui 1902) *Convertirea lui Alceste.*

Publică la editura Albin Michel ciclurile *Gîşte şi cocote, Prietenul legilor, Oglinda concavă, Nătărăii.*

1906 5 *iulie* *Pacea acasă* intră în repertoriul Comediei franceze.

1907 Publică la editura Calman-Lévy povestirile *Scara* și *Prostănacul.*

15 mai Moare doamna Jules Moinaux, mama scriitorului.

2 decembrie Se căsătorește cu Jeanne Brécourt.

1909 *27 februarie* La teatrul *La Renaissance,* al cărui director este Lucien Guitry, are loc premiera piesei în două acte, *Ulciorul sau M-am săturat pînă peste cap de Margot,* scrisă în colaborare cu P. Wolff.

1910 *21 februarie* Piesa *Boubouroche,* revăzută și extinsă, se joacă la Comedia Franceză.

1912 *octombrie* Publică la Flammarion romanul *Nesocotiții,* rezultat al foiletoanelor intitulate *Cărăbușii,* scrise în 1893 *(iulie-septembrie),* în *L'Écho de Paris.* Romanul este un înduioșător rămas bun al autorului de la tinerețe și de la creația literară.

1913 *10 martie—29 aprilie* Călătorește cu soția în Africa de Nord și Italia.

vara Viziteaza Belgia, Olanda, Germania, Norvegia.

Marcel Proust începe să-și publice *În căutarea timpului pierdut* (14 volume care apar între 1913—1927).

1914 *aprilie-mai* Călătorește în Africa și Spania.

1914—1918 În perioada războiului mondial, Courteline și soția locuiesc mai ales în orașul Tours unde îi frecventează pe A. France și L. Guitry.

1917 Editura Flammarion publică *Filosofia lui Courteline.*

1918 Apare a doua ediție colectivă a *Teatrului* lui G. Courteline, în două volume, la Flammarion.

1919 *5 februarie* Piesa *Ulciorul* i se joacă la Comedia Franceză.

1921 *4 august* Este numit comandor al Legiunii de Onoare.

1922 Apare a doua ediție, revăzută și mărită, a *Filosofiei lui Courteline.*

1925 *7 ianuarie* I se amputează piciorul drept pînă deasupra genunchiului, la spitalul Péan.

André Gide, *Falsificatorii de bani.*

1925—1927 Își corectează și adnotează operele complete care apar (sub direcția sa) în 13 volume la editura François Bernouard.

1926 *24 iunie* I se decernează Marele premiu al Academiei franceze.

24 noiembrie Este numit membru al Academiei Goncourt, în locul lui Gustave Goffroy.

1929 Apare a treia ediție colectivă a *Teatrului* lui G. Courteline, în trei volume, la editura Flammarion.

23 iunie I se amputează piciorul stîng la spitalul Péan.

marți, 25 iunie, ora 12.50 Moare Georges Courteline, în ziua aniversării nașterii sale, la vîrsta de șaptezeci și unu de ani.

N. I.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Textele din antologia de față au fost selectate și traduse folosind, cu o singură excepție (sceneta *Nasul generalului Suif* aparține culegerii *Ombres parisiennes*, Flammarion, Paris, fără an), ediția *Oeuvres complètes* (Trianon, Paris, 1930, vol. I—VI, VIII) unde sînt în cea mai mare parte ordonate în cadrul unui ciclu.

Cu privire la punctuație și la scrierea cu majuscule ori cu litere mici, în general am urmat ediția menționată. Cîteva abateri au fost totuși inevitabile, dar ele nu afectează în vreun fel asupra sensului.

Referitor la traducerea propriu-zisă, aș evidenția faptul că dificultățile întîmpinate nu s-au datorat numai diferenței dintre cele două sisteme de limbă, respectiv de civilizație și perioadă socio-culturală, ci și unor particularități ale scrierii lui Courteline. Autorul sabotează insistent obișnuințele de exprimare, formația sa clasică și, uneori, ambiguitatea intenționată creînd probleme serioase de interpretare, opțiune sau transpuneri într-o captarea originalității lui stilistice. Exemplare sînt jocurile de cuvinte ori polisemia termenilor — pentru care am păstrat din cînd în cînd, neavînd informații textuale cu rol de dezambiguizare, o constelație de sensuri. Acceptarea pe alocuri a unei atari constelații

de sensuri n-ar părea ilicită, polivalența semantico-intențională fiind în spiritul universului ficțional al autorului.

Cît despre numele proprii, motivarea acestora este deseori posibilă de susținut, însă am procedat la o selecție căci altfel ar fi fost nevoie de numeroase note care ar fi riscat să se transforme într-un adevărat text interpretativ pe marginea textului citit, îngreunînd lectura prezentei antologii.

N. I.

DOMNII HÎRȚOGARI

TABLOUL ÎNTÎI

I

La încrucișarea bulevardului Saint-Germain cu strada Solférino, un regiment de cuirasieri care trecea la pas spre Școala Militară, l-a obligat pe Lahrier [1] să se oprească. A rămas pe marginea trotuarului, încîntat de fapt de acest accident neprevăzut care mai amîna cu cîteva minute momentul iminent al sosirii la birou, împăcîndu-i gustul pentru hoinăreală cu strigătul indignat al conștiinței.

Cînd marele orologiu al Ministerului de Război a bătut două și jumătate, și-a zis :

— Drace ! Încă o zi în care n-o să ajung la timp.

Cu mîinile în buzunare, aștepta, savurîndu-și țigara, să se scurgă coloana de militari.

În jur, plutea farmecul unei după-amieze minunate. Ca în fiecare an, Parisul adormise legănat de o ploaie torențială, și se trezise de dimineață, cu primăvara pe cap — o primăvară veselă, încîntătoare, delicată, proaspăt sosită în cursul nopții și care, fără să se fi anunțat, asemeni unui provincial autentic venit din Sud ia oamenii pe nepregătite, distrîndu-se pe seama uimirii lor. Dincolo de acoperișuri, în spatele coșurilor înalte, se întindea cerul de

[1] Numele conține, prin distorsionare, vb „rire" (a rîde), sugerînd un personaj care se ține de farse (n.t.).

aprilie, de un albastru închis, fără pic de nori, pierzîndu-se în depărtare, într-un cenuşiu brumat. Un uriaş snop din soare mătura, de la un capăt la altul, asfaltul îngălbenit al bulevardului ale cărui nesfîrşite ferestre sclipeau ca tăişul unei săbii : pe trotuare, umbrele platanilor şi ale castanilor, proiectate pieziş, păreau bastonaşe şcolăreşti trase de o mînă uriaşă.

Înveselit dis-de-dimineaţă, numai văzînd o rază arămie jucîndu-se pe cretonul înflorat al perdelei, Lahrier a mîncat în doi timpi şi trei mişcări lîngă fereastra deschisă; apoi ameţit de dorinţa imperioasă de a ieşi fără pardesiu pentru prima dată în acest an, a ajuns, mergînd liniştit, în piaţa Operei, a urcat bulevardul pînă la strada Drouot, pe lîngă copacii care purtau deja capişoane de un verde tandru, cu spinarea arcuită sub soarele a cărui blîndeţe îi mîngîia umerii prin stofa hainei.

Dar, pe cînd se lăsa pradă reveriilor, hărţuit totodată de ideea întîrzierii, încercînd să se împartă în mod echitabil între sentimentul datoriei şi dragostea de mai-bine, şi-a amintit brusc, că nu-şi băuse cafeaua la masă şi, în faţa acestei descoperiri, scrupulele au trebuit să tacă.

Ministerul putea să aştepte. Şi apoi, nu dura mai mult de un minut.

S-a aşezat la o masă pe terasa cafenelei Riche.

Necazul a fost că, o dată aşezat acolo, cu pălăria trasă pe ochi şi cu piciorul mesei între genunchi, Lahrier a început să se simtă bine. S-a lăsat copleşit de laşitatea adîncă a oricărei fiinţe, de nevoia de a trăi în linişte, fără gînduri, cufundat într-o moleşeală lenevoasă şi plăcută de convalescent. În ceaşca plină-ochi se aprinsese o luminiţă cristalină, în timp ce sticla cu rachiu proiecta pe luciul mesei o pată neprecisă şi jucăuşă, în tonuri roşcate de topaz arzător. Şi, curînd, s-a insinuat ceva în plăcerea sa lăuntrică de şopîrlă gîfîind la soare pe colţul încălzit al unui zid vechi : o vagă dorinţă de a rămîne acolo pînă seara, răcorindu-se cu bere limpede, contemplînd trecerea

umbrelelor primăvăratice — imaginea unei întregi zile de lenevie, complicată, inevitabil, cu abandonarea hotărîtă a a slujbei. Pe nesimțite, îi încolțise o iritare surdă împotriva administrației care-l stînjenea, împiedicîndu-l să se învîrtească în cercul său, care se interpunea între el și timpul frumos ca o dezmințire a nesfîrșitei îngăduințe a bunului Dumnezeu, contrazicînd legile și profețiile.

Și pentru ce !...

Pe măsură ce îi creștea valul de indignare, simțea că i-ar fi oprit bucuros pe trecători ca să-i întrebe, apelînd la buna lor credință, cu privire la acest exces de nedreptate, ca să afle dacă era într-adevăr o dovadă de chibzuință să i se răpească astfel dreptul la odihnă, la briza de aprilie, la puritatea imaculată a cerului. A ridicat din umeri, jalnic :

— O calamitate !

Deodată, amărăciunea i s-a preschimbat în acreală ; trebuie că Direcția Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare a petrecut deja un sfert de oră foarte plăcut !

— Da, să vorbim despre ea, despre această minunată Direcție a Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare ! O hardughie absurdă, creată din nevoile cauzei, singuru-i scop fiind acela de a hrăni lăcomia cîtorva înfometați ! Fără țel ! Fără orizont ! Fără cea mai mică umbră de rațiune de a fi ! Pînă într-atît, încît între miniștri se dă o luptă continuă ca să scape de ea. Cancelaria se spală pe mîini și o pasează Ministerului Instrucțiunii Publice. Ministerul Instrucțiunii Publice, la rîndul lui, se dă în lături și o leapădă la Ministerul Comerțului, Ministerul Comerțului protestează și o trimite Ministerului de Interne, iar Ministerul de Interne nu vrea să știe de nimic și o azvîrle la Finanțe, și tot așa pînă în ziua în care un suflet caritabil binevoiește să o remorcheze și să o tragă, din milă, după el. În fine, o întreagă comedie, un du-te-vino de minge lansată de la o rachetă la alta !... Și din cauza asta, nici un ban, doar promisiuni eterne, un buget mizerabil,

de cîteva sute de mii de franci pe care Camera îl reduce în fiecare an — ca supliment de fericire... Un vis !

E lesne de înțeles că, o dată cotropit de asemenea gînduri, funcționarul n-a mai dat, firește, atenție fleacurilor legate de intrarea sa pe poarta Ministerului.

În fond, dacă Ministerul putea să-l aștepte, apoi putea să se și lipsească de el, și, ajuns la această concluzie — logică — a schițat un zîmbet, gustînd plăcuta ușurare care urmează unor decizii luate în sfîrșit, după ce, mai întîi, au fost îndelung controversate.

Dar, reflectînd :

— Ei, fir-ar să fie, nu se poate ! La asta nu m-am gîndit ! Ghinionul dracului !... Pesemne că mi-am pierdut mințile !...

Adevărul era că și în ajun lipsise, reținut în ultimul moment, pe cînd își lua pălăria, de violența unei averse și de sosirea neașteptată a Gabrielei, iubita lui, în apartamentul său de burlac. Așa că trebuia să renunțe, să-și îngroape proiectele, cuprins de o îngrijorare care-i strica dinainte plăcerea, la ideea că ar putea lipsi două zile la rînd, fără motive plauzibile.

Făcea pe mortul cam o dată pe săptămînă, iar Administrația, cumsecade animal de povară, n-avea aerul că-și dă seama ; problema era însă cît o să dureze, în fața acestor abuzuri, o toleranță datorată întrucîtva inerției și obișnuinței. Cu atît mai mult cu cît, de la o vreme, a doua zi după ce lipsea, domnul de La Hourmerie [1], șeful său, își schimba atitudinea, afișînd o rigiditate seacă și nemulțumită, închizîndu-se într-o mutenie dezaprobatoare care secreta perfid în jur stinghereala provocată de situațiile false, deloc limpezite. Așadar, convins, deși mîhnit, s-a hotărît să-și plătească totuși consumația și a pornit-o încet spre slujbă, prin piața Piramidelor și grădina Tuileries.

[1] Nume creat probabil printr-o aproximativă asemănare fonetică cu „hourvari" : tărăboi (n.t.).

Direcția Generală a Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare adăuga la tristețea sumbră a străzii Vaneau, tristețea neagră a fațadei sale lipsite de relief și a drapelului său zdrențuit, transformat într-o cîrpă decolorată.

Deasupra uriașului portal, pe care-l călărește inegal boltă adîncă unde galopează, prin penumbră, un nesfîrșit curent de aer, se suprapun, așezate unele peste altele, trei rînduri de ferestre funebre, atît de înguste și de înalte încît par strivite între obloanele lor bine căptușite. Și mai sus încă, înaintînd cu grinzile lor roase de carii pînă la un jgheab enorm de unde, vara, plouă o umbră deasă, iar iarna, alunecă încet zăpada care se strînge acolo, șase mansarde aliniate una după alta se înalță spre cer, în creneluri.

Văzută de departe — dinspre Direcția Cultelor, vecina sa —, pare o crăpătură sumbră în zidurile lăptoase ale hotelurilor Cappriciani și Lamazère-Saint-Gratien, care o străjuiesc de o parte și de alta. Văzută de aproape, are melancolia adîncă a lucrurilor, grotescul înduioșător al unei biete fete bătrîne fără gît, cu tenul pămîntiu, brăzdat de riduri. Prin geamurile ei înguste, veșnic închise spre întunericul dinăuntru, se împrăștie o dezolare de casă părăsită, sau pe care tocmai a vizitat-o un atac brusc de holeră. S-ar zice că prin zidurile-i groase se strecoară, transpiră, se evaporă, pentru a infesta cartierul, singurătatea glacială a nesfîrșitelor coridoare cu lespezi sonore, pe care le linge, de dimineață pînă seara, licărirea agonizantă a unui bec de gaz abia pîlpîind. Ghicești, fără să știi cu adevărat de ce, pustiul adînc al acestei cazărmi, lipsa de viață a celor treizeci de hîrțogari, înecați înăuntrul ei. Presimți liniștea sinistră a birourilor goale și a arhivelor lambrisate: catacombe administrative, umplute cînd de un frig de gheață, cînd de o căldură de etuvă, în care dorm talmeș-balmeș, sub același lințoliu de praf, baloturi de do-

sare înghesuite claie peste grămadă, scaune schiloade, fişii de carton, laolaltă cu suporturi metalice pentru bustenii din şemineu şi pantofi mucegăiţi — toate porcăriile de resturi care nu mai sînt de nici un folos, aduse cu măturoiul din cele patru colţuri ale instituţiei, şi care sfîrşesc prin a putrezi aici în linişte, într-o ultimă promiscuitate.

Amestecată, bastardă, echivocă, de o austeritate monahală pe care o îndulcea banalitatea unui depozit cu fin, ea reprezintă de fapt, faţă de minister, ceea ce Institutul Pet-de-loup[1] reprezintă faţă de liceu : îşi spune inutilitatea, ba chiar o strigă trecătorului convins ! Seamănă întrucîtva cu acei ticăloşi care-şi poartă nelegiuirea pe chip, a căror privire dubioasă te lămureşte îndeajuns.

Doar portarul înveseleşte atmosfera, cu capul său de cimpanzeu oficial, strivit sub o uriaşă şapcă, şi ca oficială.

Îşi fuma pipa pe trotuar, cînd Lahrier a apărut dinspre strada Bellechasse. I-a întors imediat spatele şi s-a uitat în direcţia opusă ca să nu-l salute.

A gemut :

— Trei fără douăzeci !... Unul ca ăsta merită omorît !

Îl privea cu un dispreţ suveran, lovit în convingerile sale de funcţionar conştiincios pe care-l onorează fidelitatea faţă de datorie, zelul cu care trage de cordon ca să deschidă uşa şi binecunoscutul ataşament faţă de instituţiile care ne conduc.

Lahrier a trecut de el, a intrat pe poartă, a urcat treptele în spirală ale scării de serviciu destinate personalului. Ajunsese la al treilea palier cînd Ovide, băiatul de serviciu, s-a ivit din nişa întunecată care-l ascundea : o gaură infectă, fără aer, una cu zidul, pe care alămurile lămpilor lustruite aprindeau pînă departe, în fund, o spuză de stele.

— La şef ! l-a anunţat acesta, laconic.

Mirat, Lahrier s-a oprit :

---

[1] Omofon cu „pet de loup" : pîrţ de lup (n.t.).

— Poftim ?

Ovide a cataclisit să explice :

— Şeful a zis să vă duceţi la el de îndată ce veniţi.

Tînărul a mirosit că nu-i a bună. S-a străduit să-şi înăbuşe un gest de nemulţumire :

— A ! bine, perfect, mulţumesc.

Şi, scoţîndu-şi pălăria :

— Ovide, fii te rog amabil, şi ţine-mi-o un minut, dacă nu te deranjează.

Era deja departe, ciocănind discret la uşa şefului.

O voce i-a strigat :

— Intră !

S-a supus.

Mai mare decît o hală şi mai înalt decît un naos, cabinetul domnului de La Hourmerie primea, prin trei ferestre, lumina zilei, îndoielnică totuşi, din curtea interioară îngrădită de cele patru aripi ale Direcţiei. Pereţii dispăreau pînă la cornişe în spatele unei căptuşeli din dosare verzi, cu colţurile uzate, cu burţile solemne, rotunde ca ale notarilor îndestulaţi de provincie, iar onctuosul covor care acoperea parchetul ca un pat de muşchi tuns foarte scurt, buturuga ce ardea strălucitor în şemineu, marele sac îmblănit în care se cufundau, rezemate, picioarele domnului de La Hourmerie trădau gustul pentru bunăstare, sensibilitatea înfrigurată a personajului.

Lahrier a înaintat.

— Vă cer scuze, domnule, a spus cu o deferenţă surîzătoare : de două ore sînt aici şi acest imbecil de Ovide de-abia acum s-a gîndit să mă anunţe că m-aţi chemat.

Aplecat deasupra biroului, consultînd o cerere de aviz pe care-o strivea cu miopia lui, domnul de La Hourmerie nu s-a grăbit să răspundă. În sfîrşit, dar fără să-şi întrerupă activitatea :

— N-ai venit ieri ? a zis neglijent.

— Nu, domnule, a răspuns Lahrier.

— Şi de ce n-ai venit ?

Celălalt n-a şovăit :

— Mi-a murit cumnatul.

— Şeful şi-a ridicat repede privirea :

— Iarăşi !...

Funcţionarul, cu mîna în partea stîngă a pieptului, îl asigura, zgomotos, de sinceritatea lui.

— Îmi dai voie şi mie să vorbesc ? a exclamat domnul de La Hourmerie.

Furios, şi-a pus pe birou pana care, cu o clipă mai înainte, îi bara dinţii ca o zăbală. A fost un moment de tăcere, acalmie bruscă, plină de încordare, ce precede saltul periculos al unui acrobat.

Deodată :

— Ce trebuie să înţeleg eu, domnule ? că te-ai hotărît să nu mai calci pe-aici ? Acum ţi-ai pierdut cumnatul, după ce în urmă cu opt zile ţi-ai pierdut mătuşa, luna trecută, unchiul, de Sfînta treime tatăl, de Paşti mama !... N-ai ocolit, bineînţeles, nici verii, verişoarele şi celelalte rude mai îndepărtate pe care le tot îngropi, cel puţin o dată pe săptămînă ! Ce masacru ! Dar ce masacru ! Cine-şi poate închipui o asemenea familie ?... Şi, bagă de seamă, nu-ţi mai aduc aminte de surioara care se măritä de două ori pe an, nici de sora mai mare care naşte din trei în trei săptămîni ! Ei bine, domnule, ajunge : că-ţi baţi joc de oameni, treacă-meargă ! Există însă o limită în toate şi, dacă-ţi imaginezi că Administraţia îţi dă două mii patru sute de franci ca să-ţi petreci viaţa îngropindu-i pe unii, căsătorindu-i pe alţii sau vînîndu-i în cristelniţă, îndrăznesc să-ţi spun că te înşeli.

Se încălzise. La o mişcare a lui Lahrier a zdruncinat biroul cu o lovitură furioasă de pumn :

— Ei, fir-ar a dracului de treabă, mă laşi să zic şi eu o vorbă ?

Şi a continuat să spună tot ce-avea pe suflet, deschizînd ecluza valului amar de resentimente. A înfierat lipsa de cinste, „lipsa de cinste, ai auzit bine, îmi menţin cu-

vintele !" a funcționarilor fără profesionalitate care, dintr-o vinovată trîndăvie, sacrifică demnitatea funcțiilor lor într-atît încît tradiționalul prestigiu al administrațiilor de stat este lăsat pradă desconsiderării publice, disprețului sarcastic al mulțimii ! A lăudat cu duioșie Direcția Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare, nesfîrșita bunătate a Directorului, tradițiile aproape familiale ale instituției. O frază o aducea pe cealaltă. A ajuns să vorbească și despre activitatea din biroul său :

— Sînteți aici trei funcționari care vă ocupați de expediere : dumneata, domnul Soupe [1] și domnul Letondu [2]. Domnul Soupe este la al 37-lea an de serviciu și de la el nu mai poți aștepta decît dovezi ale zadarnicei lui bunăvoințe. Cît despre domnul Letondu, lucrurile sînt simple : de cîteva săptămîni, dă semne clare de alienare mintală. Atunci ? Uite unde-am ajuns și e de necrezut că din trei expediționari, unul este nebun, al doilea, ramolit, iar al treilea e la înmormîntare de la Anul Nou pînă la Crăciun. Parc-ar fi o glumă : sîntem în plină operetă !... Îți închipui că lucrurile pot continua așa ?

A conchis ridicînd un deget :

— Nu, domnule ! Eu sînt sătul de înmormîntări și de catastrofe subite, de rupturi de anevrism și de gute care urcă la inimă, de toată această glumă de prost gust despre care nu poți spune dacă-i mai mult grotescă decît lugubră, sau mai mult lugubră decît grotescă ! S-a terminat, te asigur că s-a terminat, gata pe tema asta ; să trecem la altele... Alege din două, una : prezența ori demisia. Dacă preferi să demisionezi, eu accept ; accept în numele ministrului și pe riscul meu, e clar ? Altfel, te rog să-mi faci plăcere și să fii aici în fiecare zi la unsprezece fix, ca și colegii dumitale, și asta începînd chiar de mîine, e clar ? Îți subliniez că în ziua în care fatalitatea — această odi-

[1] În traducere, supă (n.t.).
[2] Numele este omofon cu „le tondu" : călugăr (tuns) (n.t.).

oasă fatalitate care te urmărește, făcîndu-și parcă un obicei din a te persecuta —, o să te lovească din nou în sentimentele dumitale de familie, o să te dau afară, e clar ?

Pe un ton degajat, din care răzbătea o ușoară persiflare :

— Perfect clar, a spus Lahrier.

— Minunat, a zis șeful : așadar, ești prevenit. Și să nu încerci s-o faci pe șmecherul, că...

S-a întrerupt, avertizat de un „hm" discret al unei prezențe neașteptate. Lahrier a întors capul în același timp cu el, amîndoi privind spre fundul încăperii unde se mișca, salutînd pereții din dreapta și din stînga, un bătrînel chel, cu fața mîncată de o barbă cenușie. Poate că ciocănise, însă chemarea lui timidă, înecată în tumultul discuției, n-a ajuns la urechile interesate : fapt e că se afla acolo, țintuit locului, cu aerul încurcat al omului care a nimerit prost, într-o discuție de familie.

Destul de rece, într-adevăr deranjat că a fost surprins spălîndu-și rufele murdare :

— Cine sînteți, domnule, și ce doriți ? l-a întrebat, de pe scaunul său, domnul de La Hourmerie.

Bătrînelul a răspuns :

— Vă rog să mă scuzați, domnule, Șeful biroului Dispoziții Testamentare, vă rog ?

— Eu sînt.

Descoperirea l-a făcut pe vizitator să-și repeadă înainte toată partea superioară a ființei sale. Aproape că săruta pămîntul în zelu-i curtenitor : de sub gulerul tare i s-au zărit, o clipă, ceafa în formă de jgheab și începutul șirei spinării scăldat într-o penumbră misterioasă. S-a pus grăbit în mișcare. Părea că merge pe un strat de unt, într-atît de slab îi sunau pașii cînd atingea covorul moale.

S-a prezentat :

— Sînt conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse.

— Conser...

Oricît ar fi vrut să se abţină, domnul de La Hourmerie şi-a schimbat culoarea. Şi, în timp ce pe buze îi veneau cuvintele „Luaţi un scaun", în cap îi încolţea gîndul :

— Ei, drăcie, dispoziţia testamentară Quibolle !... Şi sălbaticul ăsta de Van der Hogen care i-a rătăcit dosarul!...

III

...Căci în acele vremuri, apropiate de ale noastre, la Direcţia Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare înflorea subşeful Van der Hogen, personaj epic desăvîrşit, a cărui pitorească siluetă n-am putea să n-o creionăm în aceste pagini fără riscul de a ne abate grav de la obligaţiile noastre.

Îndopat cu greacă, îndopat cu latină, îndopat cu engleză şi cu germană, fost premiant la Institutul de Limbi Orientale, dar absolut incapabil să înşire în franceză douăzeci de rînduri, unul după altul, Théodore Van der Hogen îţi sugera un burete nesăţios, din care însă nu storceai nimic. Ca subşef, trecuse prin fiecare din cele opt birouri ale Direcţiei şi nicăieri nu s-a remarcat decît printr-o muncă haotică şi excentrică, printr-un simţ al nonsensului şi al jafului care-l făceau să întoarcă pe dos, ca pe o mănuşă, şi, cît ai bate din palme, să încîlcească o activitate, consacrată prin mulţi ani de rutină. Se abătea asupra unui birou ca un stol de lăcuste şi, într-o clipită, venea sfîrşitul, măcelul, devastarea : curgerea limpede a pîriiaşului pe care căderea brutală a unui bolovan îl preschimbă într-o mocirlă. Prin simpla lui prezenţă elibera un întreg mărunt univers de funcţionari, inutili chiar din acel moment, care nu mai aveau altceva de făcut decît să-şi încrucişeze braţele în faţa sinistrei prăbuşiri a ceea ce fusese serviciul lor.

În cele din urmă, domnul de La Hourmerie consimţise să-l preia, la rugăminţile colegilor săi, şi-i predase AFA-

CERILE CLASATE, așa cum abandonezi un obiect nefolositor în mîinile distrugătoare ale unui copil.

Exact acolo, în sînul Dumnezeului Hîrtie, Van der Hogen se simțea fericit !

Liber să înoate, să se bălăccască, să se zbenguie în mijlocul unei mări de documente oficiale, de dezbateri de jurisprudență, de rapoarte administrative, îngrămădite unele peste altele încă din primii ani ai Direcției, el își petrecea zile încîntătoare, galopînd de la birou la arhiva unde se eterniza inexplicabil și de unde se întorcea albit de praf, ținînd strîns pe plastron, cu mîinile sale de cărbunar, dosare pe care era limpede că le căutase stînd pe burtă, în cele mai îndepărtate unghere ale podului, pline de pînze de păianjen. Adusese o scară dublă, de la înălțimea căreia scotocea, surîzător și aprig, colțurile încăperii, sondînd cu lovituri de pumn tavanul și zidurile, poate în speranța că vor țîșni și alte documente !... În capul său, aproape venerabil, se desfăceau antice dosare, smulse cu violență din alveolele lor, împrăștiindu-se într-o avalanșă de hîrtoage ce planau în aer aidoma zborurilor de albatros, pentru a se prăbuși apoi, în grămezi, pe podea : nu era îngrozit, ci, mai degrabă, încîntat, se simțea ca acasă în mijlocul acestui dezastru, iar acolo, sus, unde-și făcea acrobațiile, își păstra o figură liniștit strălucitoare. Și cînd în juru-i triumfa dezordinea definitivă, incurabilă, Van der Hogen își lua pana și se apuca să producă și el documente, aruncîndu-se în valuri de cerneală. Între două ziduri de dosare înălțate de o parte și de alta a mesei, pe care trecerea mașinilor le sălta cu zgîlțîieli neliniștitoare, acoperea cu scrisul său lăbărțat topuri întregi de hîrtie, pe care le trimitea onor vizei directoriale și pe care, a doua zi dimineață, le regăseai la toaletă : extraordinare sandvișuri în care erau primite favorabil revendicările unor obscuri colaterali, îngropați de ani de zile : în care, notari trimiși la Toulon în 1813 pentru fals în acte publice, erau semnalați

Parchetului, învinovățiți de infracțiuni la circulare abrogate.

Redacta aceste nerozii cu o mînă hotărîtă, întrerupîndu-se din cînd în cînd ca să agite prin aer batoane aprinse de ceară roșie, sau ca să lovească hîrtiile la întîmplare cu pocnituri mortale de timbru sec, ce sunau ca bătăile de ciocan ale unui ambalor în gaura unei lăzi. Se cățăra din nou pe scară, cobora imediat, se întorcea la arhive pentru ca, de acolo, să revină la bibliotecar — un bătrîn îndobitocit pe care îl omora, întristîndu-l zi de zi cu felul în care măcelărea repertoriul *Dalloz* [1], culegerea de avizuri ale Consiliului de Stat și colecția *Officiel* [2]. Înnebunea Direcția cu importanța sa imbecilă. Neobosita-i activitate era aceea a unui cărăbuș mare, căzut în fundul unei chiuvete. Misterios, solemn, de nepătruns, deținea secrete de stat era unic în felul în care-i întreba pe oameni : „Cum o duceți ?", cu aceeași voce cu care le-ar fi strecurat la ureche : „N-ați vrea să cumpărați un pachet nostim de cărți transparente ?"

Numărul său de rezistență, adevărata-i specialitate consta mai ales în a se amesteca perfid în treburi care nu-l priveau : confiscarea muncii celorlalți în folosul lui. Asta, ca să-și arate talentele, dibăcia, fără seamăn, de a scoate la lumină, itele afacerilor complicate, la care funcționari și șefi trudiseră din greu, luni de zile, și pe care el le descurca într-o clipită. Excela, fără îndoială, ca nimeni altul, în sublima artă a soluțiilor prompte ; așa cum o să rezulte cu claritate, ca un argument în plus, din faptele pe care le vom povesti.

---

[1] *Désiré Dalloz*, jurisconsult francez (1795—1869), autorul lucrării *Répertoire de jurisprudence générale* („Repertoriu de jurisprudență generală", (n.t.).

[2] Complet : *Journal officiel :* buletin oficial (începînd din 1648) care publică zilnic, legi, decrete etc., date de guvern, precum și rezumatul dezbaterilor din cele două Camere ale Parlamentului (n.t.).

În ianuarie 189..., un domn Quibolle (Grégoire Victor) decedă la Vanne-en-Bresse, (departamentul Ain), lăsînd moştenire muzeului din acest oraş un binoclu de marină şi două sfeşnice Ludovic al XIII-lea. Timp de doi ani, afacerea nu avansase un pas. Clasată cînd într-un dosar, cînd într-altul, rătăcea prin birourile Direcţiei Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare, trasă ca de doi cai, între cele două avizări total opuse — cea a autorităţii ministeriale şi cea a autorităţii prefecturale —, una susţinînd respingerea moştenirii, cealaltă acceptînd-o.

Mai rău era că şi doi deputaţi duşmani se apucaseră să lucreze pe cont propriu, fiecare trăgînd în altă parte, ameninţînd Cabinetul cu complicaţii dacă litigiul nu s-ar rezolva în sens contrar părerii celuilalt : şi toate acestea, spre marele necaz al conservatorului legatar care inunda Direcţia cu cereri disperate, urlînd după bunurile sale ca un cîine de pază după lună.

Sesizat asupra problemei, Consiliul de Stat ezita, deliberînd pentru a decide dacă dispoziţia testamentară sau dreptul ereditar, nesupus aprobării Guvernului, constituia moştenirea Quibolle. Aici rămăseseră lucrurile cînd a intervenit Van der Hogen.

Odată, trecînd prin faţa uşii deschise a redactorului Chavarax [1], a zărit biroul gol şi, pe masă, un dosar măreţ, înalt cît o cuşcă de canar.

Dispoziţia testamentară Quibolle !...

Nu i-a trebuit mai mult de un minut ca să sară asupra dosarului, să-l înşface ca pe o pradă şi să-l aducă în bîrlogul său. Împlinită fără ştirea nimănui, operaţiunea a reuşit de minune şi, o oră mai tîrziu — o oră, nu două ! — problema era rezolvată. În mîinile tremurînd de zel ale teribilului Van der Hogen, piesele dosarului s-au dus, pe rînd, dumnezeu ştie unde, să vadă dacă vine primăvara : unele, expediate în provincie pentru completări de proce-

[1] Numele evocă *„chavirer"* : a răsturna, a da peste cap, a tulbura profund (n.t.).

dură, altele, amestecate din greșeală printre piesele altor dosare. De unde, un talmeș-balmeș de hîrtoage, că pînă și unei purcele i-ar fi fost greu să-și regăsească progeniturile, precum și imobilizarea definitivă a afacerii, devenită insolubilă.

Deși luat prin surprindere, domnul de La Hourmerie s-a descurcat remarcabil, dînd dovadă de o îndrăzneală calmă, care l-a stupefiat pe Lahrier.

— Domnule, a spus, afacerea a fost supusă în urmă cu opt zile examinării Consiliului de Stat. Dar n-are importanță : vă rog să luați loc. Ați venit pentru sfeșnicele dumneavoastră ?

— Într-adevăr, domnule, a zis conservatorul. Am venit pentru cele două sfeșnice și pentru binoclul de marină.

Așa era. Ajuns la capătul răbdării, scîrbit de așteptări zadarnice, se hotărîse, în sfîrșit, să dea modesta sa lovitură de stat, venind el însuși la Paris ca să se războiască cu tărăgănările administrative și să-și obțină umila lui parte din dispoziția testamentară Quibolle. Și a povestit că răbdase de douăzeci de minute, trist ciine pierdut, prin labirintele tare întortocheate ale Direcției. Nu se plîngea, desigur ; dar, după surîsu-i straniu, după felul în care își căuta cuvintele și frazele în mod pudic neterminate, puteai reconstitui amănuntele bietei sale odisee ; bănuiai căror încăperi ciudate trebuise să le deschidă ușile, cîte coridoare încîlcite văzuse și revăzuse melancolica-i siluetă, cu umerii de-acum puțin gîrboviți din cauza vîrstei.

De altfel, s-a justificat :

— Vă cer mii de scuze, domnule, pentru că vă tulbur de la ocupațiile dumneavoastră, dar situația cu totul specială în care mă aflu sper că mă va scuza. Trebuie să vă spun că, numindu-mă la Vanne-en-Bresse, domnul ministru al Artelor Frumoase nu m-a ...hm, cum să spun ?... favorizat în mod deosebit. Dumnezeule ! Nu. Ba dimpotrivă... Muzeul din Vanne-en-Bresse nu este chiar unul din cele mai... interesante. A spune că în el nu-i nimic de

văzut, ar fi, desigur, o exagerare ! De fapt, are numeroase tablouri ale maeștrilor (còpii, firește !), o frumoasă colecție de insecte și de borcane cu substanțe chimice, ceea ce înseamnă ceva. Înțelegeți așadar în ce măsură acest binoclu de marină și această pereche de sfeșnice — obiecte de mare interes — sînt pentru mine un adevărat noroc...

Lahrier se distra nebunește. Ar fi dat douăzeci de franci ca să asiste la sfîrșitul întrevederii, într-atît îl înveselea și-l înduioșa, în același timp, sărmana figură mărunță a conservatorului. Șiret, văzîndu-și cu coada ochiului concedierea, formulată în gura pe jumătate deschisă a șefului, a luat hotărît cuvîntul :

— Afacerea, a zis, este într-adevăr la Consiliul de Stat, pentru că eu însumi am trimis-o acolo.

Apoi, la întrebarea pusă cu voce tremurătoare :

— Pot cel puțin să sper o rezolvare promptă ?

A declarat :

— Aș îndrăzni să spun că imediată.

A fost răsplătit pentru îndrăzneală ! La cuvîntul „imediată", ochii conservatorului s-au aprins ca o torță ; un surîs nedefinit, de aviditate satisfăcută, îi ilumina fața.

A bîiguit :

— ...Foarte bine !... Ah ! Foarte bine... perfect... Doamne, cît de bine îmi face că mi-ați spus-o !

Cuvintele nu-i mai veneau ; era prea fericit. Se și afla în posesia bunurilor lui, le și ducea cu el ca pe o pradă. Și, ca prin vis, își vedea bătrînețea încununată de glorie ; vedea cum din cele patru colțuri ale lumii oamenii dădeau năvală în micu-i muzeu, se îngrămădeau, muți de admirație, în fața binoclului de marină și a celor două sfeșnice Ludovic al XIII-lea.

— Într-adevăr, a intervenit și domnul de La Hourmerie, dorutat o clipă de nostimul tupeu al expeditionarului. Secția se va pronunța neîntîrziat, iar eu nu aștept decît întoarcerea dosarului ca să supun decretul de autorizație semnăturii Președintelui Republicii. Dacă domnul

(și a subliniat), *care deține informații atît de exacte*, se ocupă de tot ce e necesar, nu încape nici o îndoială că voi fi în stare să vă satisfac cu promptitudine.

Lahrier și-a spus :

— Mi-a zis-o !

A căutat un cuvînt potrivit, unul dintr-acelea care acoperă rușinea înfrîngerii. Dar n-a găsit nimic, așa că a salutat și a ieșit, însoțit pînă la ușă de vocea dulce-plîngăreață a orășeanului din Vanne-en-Bresse care susura :

— Voi avea deci onoarea să vă revăd, domnule șef de birou. Sînt la Paris pentru cîteva zile și dacă, firește, aș putea să plec cu actele mele...

TABLOUL AL DOILEA

I

— Ei ! Uite-l și pe tînărul nostru coleg ! a spus cu amabilitate moș Soupe, trezit brusc de intrarea nesperată a lui Lahrier.

— Bună ziua, bună ziua, a zis Lahrier.

Dintr-o privire, zărise un plic închis, de culoarea verde a apei de mare, pus la vedere, pe grămada de dosare de rezolvat care îi înecau masa de lucru : intrigat, s-a grăbit gustînd, ca întotdeauna la primirea scrisorilor, o delicioasă neliniște.

Fără să se mai așeze, a rupt plicul cu o lovitură de deget.

A citit :

Dragul meu René,

Nu te duce mîine la Minister : m-am aranjat să fiu liberă și voi veni să te văd.

Rămîi în pătuț, așteptîndu-mă : am să fiu la tine pe la ora unu.

Te sărut pe ochi, pe gură, pe mustață și pe vîrful nasului

A ta,

Tată

Tată era Gabriela. Prin ce întîmplări miraculoase, prin ce lente schimbări și nuanțe greu de sesizat, Gabriela devenise încetul cu încetul Tată ? Mister și veșnica sete de alintări a îndrăgostiților rămași niște copii.

Dezolat, Lahrier a făcut :

— Of of ! of of ! of of ! of of ! of of !

Moș Soupe, a cărui curiozitate apucase să se trezească, a intervenit repede. Și-a ridicat ușor fundul pantalonilor deasupra perniței rotunde care-l încorona de-a-ndoaselea :

— O nemulțumire ? a întrebat.

Moș Soupe era un bătrînel cu ochelari, căruia lipsa dinților îi înghițise puțin cîte puțin buzele subțiri. Pe fața-i lucitoare, ca lăcuită, sprîncenele zbîrlite atîrnau în streșini, și mii de vinișoare îi jucau prin prospețimea trecută a obrajilor, șerpuind la suprafața pielii aidoma mișunării confuze a unei liote de rîme.

Stupid, de acea stupiditate strigătoare la cer, care te exasperează ca o insultă, își petrecea trei sferturi din timp făcîndu-și siesta în fotoliu, în rest vorbind de unul singur fără să poți ști ce, frecîndu-și mîinile, pufnind zgomotos, cu capul zgîlțîit de tremurăturile aprobative ale unui ramolit nevinovat, mulțumit că trăiește. Și cînd Lahrier, enervat, îl întreba cu privire la misterul acestei veselii neașteptate, schița un gest vag, gestul cuiva care are impresia că-i de la sine înțeles ; un lent du-te-vino al degetelor scheletice îi usca ochii scăldați în lacrimi și, pur și simplu, îți venea să iei un ciomag ca să-l bați pînă spune tot.

Care să fi fost fructul natural al celuilalt, secreția lui obligatorie ? Funcționarul sau biroul ? Nu s-ar fi putut

precizà. E sigur însă că se completau reciproc, se puneau în valoare unul pe altul, fiind la fel de infecți și de mizerabili. Petele uleioase pe care și le pasau unul altuia de ani de zile păreau să sublinieze strînsa lor rudenie, și dacă unul răspîndea un miros acru de hîrtoage prăfuite, celălalt avea mirosul atroce al bătrînilor cuminți, dulceag, grețos — duhoarea virginității lor rîncede.

Bineînțeles că lui Lahrier nu-i plăcea biroul, dar pe moș Soupe îl detesta încă și mai mult, considerîndu-i prezența drept o circumstanță agravantă a pedepsei. Era dintre acele ființe pline de nervi care, de nu le lași în pace, se pornesc, cu dușmănie.

Nici nu apuca Soupe să deschidă gura că el îl și asurzea cu chemări la liniște, cu pumnii strînși, bolnăv de exasperare mai înainte chiar de a fi fost atițat. Bătrînul încremenit de spaimă îl excita, în fața ochilor nemaivăzînd decît o zdreanță birocratică pe care și-ar fi șters bucuros tălpile. Își făcuse din el o jucărie ; îi plăcea să-l aiurească cu înjurături și cu refrene împrumutate din bogatul repertoriu al pictorașilor din piața Pigalle. Îi scandaliza pudoarea, îi zăpăcea cu teorii extravagante orbeasca lui credință de bătrîn neștiutor pînă într-atît încît bietul om prefera, uneori, să plece, părăsindu-și biroul pe care-l îndrăgea, ca să rătăcească pînă seara pe străzi, dezorientat, năucit, despărțit brutal de obișnuințele sale.

Aceste mici scene de familie nu aveau totuși nici o consecință ; pe cît de greu se enerva, pe atît de ușor se împăca, iar soarele zilei următoare îl găsea pe Soupe fidel la post, înseninat, proaspăt ras, mulțumit de sine și de ceilalți. Amintirile neplăcute îi treceau prin golurile creierului fără să lase urme, așa cum trece apa printr-o sită.

Lahrier rămăsese însă în picioare, cu mîinile în șolduri, fixînd cu privirea o crăpătură din podea. Brusc, a ridicat capul.

Încăpățînîndu-se să capete un răspuns, Soupe insista într-adevăr, ciuruindu-l cu litaniile lui :

— O nemulțumire ? Hai ? Hai-? Spune, ai o nemulțumire ? o nemulțumire ? Hai ? spune ! hai ? spune ! hai ? spune ! hai ? hai ?

L-a întrebat calm :

— Nu vrei să-nceteze s-o faci pe foca ? Pisălog bătrîn!

— Cum !... cum !... a spus moș Soupe.

A continuat :

— Clar ! Mă plictisești cu „Hai"-urile dumitale. Și pe urmă, ce te privesc nemulțumirile mele ? Eu mă interesez de culoarea ciorapilor dumitale ? Nu-i așa ? Atunci, de ce te-amesteci ? Ești țopîrlan, monșer.

— Țopîrlan !...

La cuvîntul „țopîrlan", maxilarele întredeschise ale bătrînului s-au strîns, s-au deschis din nou, apoi s-au strîns încă o dată, zgîlțiite de tresăririle agonice ale protezei care-i clănțănea. Mîinile i s-au ridicat o clipă, cerînd ajutorul Stăpînului atotputernic.

Se sufoca.

— Dacă-i posibil !... Să se vorbească în felul ăsta unui om de vîrsta mea !

— Omule de vîrsta pe care-o ai, tacă-ți gura ! a strigat celălalt. Tacă-ți gura, sau pe cuvînt de onoare că-ți arunc cu ceva în ea : cu o călimară, un papuc, cu primul lucru care-mi cade în mînă. Mă agasezi, omule de vîrsta dumitale ! Ai darul să mă calci pe nervi ceva de nedescris. Așa că, lasă-mă-n pace, am terminat. Te previn că azi n-am chef de glume.

Sec și demn :

— Se vede, a spus Soupe.

Dar Lahrier :

— Destul ! Destul, am zis ! S-a-nchis lăptăria !

A schimbat tonul ca să-i strige : „E bine, da !", împăciuitorului Letondu care izbea cu picioarele în perete să-i liniștească. Pus cu botul pe labe, Soupe n-a mai scos o vorbă ; s-a mulțumit să-și descarce amărăciunea într-un solilocviu îndurerat și vag.

Cît despre Lahrier, acesta se așezase. A scos din grămada de lucrări în întîrziere, dosarul dispozițiilor testamentare Broutesapin [1] și, trăgîndu-l mai aproape, s-a apucat să-l expedieze :

Domnule Președinte al Consiliului de Stat,

Am onoarea să semnalez Secției Instrucțiunii Publice și Artelor Frumoase, importanța deosebită pe care ar avea-o hotărîrea de urgență cu privire la dispoziția testamentară făcută de doamna văduvă Broutesapin prin care donează consiliului de administrație al bisericii din Oiselle o moarte a sfîntului Médard, atribuită lui Tiepolo [2] și estimată la patruzeci de franci...

Avea o caligrafie cu totul personală, o fantezistă scriere batardă, explodînd în ornamente și arabescuri, superbă și în același timp ilizibilă. Pe cînd paginile se înnegreau văzînd cu ochii sub galopul precipitat al mîinii, gîndurile îi galopau și ele, ducîndu-l la Gabriela care începea să ocupe în viața lui un loc ceva mai mare poate decît ar fi fost de dorit.

O revedea așa cum era, mărunțică și cu părul luminos, nu drăguță, desigur, ci mai mult decît atît, cu nasul ei ridicat ca de un bobîrnac, cu veșnicu-i surîs de mică pariziancă vorbăreață și rea de gură. Bogatele-i sprîncene îi tăiau fața în două cu o linie îngroșată și geloasă : sub bărbie, i se forma o umbră de gușuliță care se scufunda în umbra gîtului, pierzîndu-se la naiba-n praznic, în alte umbre mai substanțiale...

O lovitură ca de bici l-a șfichiuit brusc, iar sîngele i-a năvălit în obraji ; căci o vedea goală, ținînd-o cu mîinile lui, încă o dată, la marginea patului — revenit cu o lună în urmă, în seara de neuitat cînd o iubise pentru prima oară. Sub mulțimea fustelor ridicate, cu care-i ascunsese în joacă fața, îi auzise strigătele îngrozite care se amestecau cu rîsete pe-nfundate și cu sfidări : a avut fascinanta

[1] Pictor și gravor italian (1696—1770). (n.t.).

[2] În traducere, păstebrad (n.t.).

viziune a desuurilor, apărute deodată în faţa ochilor, lenjeria prin care se zbăteau panglici bleu-pal ; şi picioruşe care bat în aer, şi papucii mici care le încălţau, şi lungi, foarte lungi ciorapi negri ce urcă să asalteze pulpele fine, escaladează genunchii, se strecoară, şireţi, prin strînsoarea cutelor scrobite.

Într-adevăr, aşa o cucerise, după o scurtă comedie de apărare, căreia nu-i lipsise nimic : nici, înainte, lăudăroseniile de şmecheră care o face pe prostuţa şi are aerul că nu ia lucrurile în serios ; nici, în timpul rugăminţile, chemarea soţului absent, braţele ce resping fără forţă, nici mai apoi, disperarea prefăcută, cuvintele mari, scena cu lacrimile ce nu vor să vină şi privirea consternată care contemplă abisul pe sub gene, cu o ultimă sclipire de plăcere.

— Fantastic nume ! a zis cu voce joasă.

A lăsat pana şi şi-a răsucit o ţigară, încercînd să-şi schimbe cursul gîndurilor.

În acea secundă :

— Ora trei ! a anunţat moş Soupe care avea digestia perfectă a oamenilor cu conştiinţa nepătată, mă duc să-mi fac micile mele nevoi.

II

După o clipă de uluire, Lahrier şi-a ridicat privirea şi a spus :

— Chiar că-i o veste fericită, de un interes major ! Senzaţional, într-adevăr ! Ar trebui s-o telefonezi la toate Curţile străine.

Şi :

— Zău, Soupe, eşti mai prost ca toţi porcii din Cincinnati ? Nu te mai poţi duce acum la toaletă fără să te simţi obligat să faci o prefaţă ?

— O prefaţă !

— O prefață, da. Ce mă interesează pe mine că te duci dumneata la toaletă ? În primul rînd, să știi un lucru : dacă ai bun-simț, te duci la toaletă fără să zici nimic ; sau ești un nesimțit.

— Și ce dacă eu vreau să mă duc la toaletă ? a ripostat Soupe, după un moment de tăcere, rățoindu-se. Ai cumva de gînd să mă oprești de la micile mele nevoi și să mă-mpiedici să merg la toaletă cînd îmi face plăcere ?

Cuprins de disperare, Lahrier a insistat :

— Nu despre asta e vorba.

— Nu e vorba despre asta !

— Nu, nu despre asta e vorba. Aș fi mîhnit dacă te-aș împiedica să mergi la toaletă ! și dacă-mi dorește cu adevărat ceva, este să ți-o alegi ca domiciliu odată pentru totdeauna ! să-ți petreci toată viața acolo ! să n-o mai părăsești niciodată ! Aș avea măcar mîngîierea că nu-ți mai văd căpățîna scîrboasă. Eu atît îți zic : nu ți-ar strica deloc dacă te-ai duce la toaletă ca toată lumea, discret, ca un om educat, fără să proclami : „Mă duc să-mi fac micile mele nevoi", cu aere de tînăr poznaș.

Spunea lucruri de bun-simț, dar stupiditatea lui moș Soupe atingea cele mai îndepărtate limite ale închipuirii și ale fantasticului prin nebuneasca lui surzenie, prin încăpățînarea-i extravagantă.

— Dacă s-a mai văzut așa ceva ! a strigat în gura mare, indignat, acest animal bătrîn. Un mucos (dacă l-ai apăsa pe nas ar ieși lapte din el) vrea să mă-mpiedice să merg la toaletă, ca să-mi fac nevoile !...

Lahrier, pe care reculul dublei lovituri de pumn date violent în hîrțoagele de pe masă îl făcuse să sară în picioare, a țipat :

— Nu despre asta e vorba, înțelege ! îți spun și îți repet că poți merge la toaletă fără să dai acestui eveniment importanța unei crime de stat !

Dar :

— Am șaizeci și patru de ani, a declarat moș Soupe care nu pricepuse nimic ; nimeni nu m-a contrazis niciodată ! Și, ei drăcie, a trebuit s-ajung la șaizeci și patru de ani ca să dau peste o obrăznicătură care-și permite să-mi poruncească...

— Soupe ! ! !

— ... și să protesteze cînd vreau să merg la toaletă ca să-mi satisfac micile mele nevoi !...

Era prea mult.

Cu unghiile înfipte în masă, ca niște limbi ascuțite de briceag :

— Soupe, taci ! a urlat Lahrier. Taci, Soupe, și șterge-o ! Să dispari chiar acum, sau te transform în ceva ! În ce ? habar n-am, dar te schimb ! Nu-i nici o îndoială. Mi-e scîrbă de tine, auzi ? Mi-e scîrbă să te văd și-mi e de-ajuns să-ți aud vocea ca să mă lovească apoplexia ! Ți-o spun serios : NU SE MAI POATE, și simt că vine clipa cînd o să fiu în stare să fac o minune !... Pleacă, Soupe ! Cară-te ! Prin gura mea te îndeamnă înțelepciunea însăși și prudența.

Soupe s-a emoționat.

Și-a înălțat brațele spre ceruri :

— Ce om ! a zis.

Asta a fost tot. S-a îndreptat spre ușă și a dispărut. Un minut mai tîrziu, Lahrier își mai usca încă exasperarea care-i curgea pe tîmple în broboane de sudoare cînd, brusc, s-a înseninat.

Cei douăzeci și cinci de ani ai săi nu-l făcuseră să-și piardă veselia pe care-o avea din fire. Păstrase din copilărie risul sănătos, schimbarea fluturatică, ușurința de a da uitării mărunțele necazuri ale vieții. Clocea de mai multă vreme planul unei glume mărețe la adresa lui moș Soupe și, o dată ce i se ivea prilejul să o plaseze, orice altă preocupare i s-a șters din minte : acum, pentru el nu mai exista decît plăcuta perspectivă să-l facă să spumege pe bătrînul expeditionar, să-i dezlănțuie furia.

Nu avea prea mult timp la îndemînă.

S-a grăbit.

Cu fața mînjită de cretă, cu nasul acoperit în întregime cu ceară roșie de sigilat, cu părul lui lung, zburlit cu peria, lăsat să-i cadă în meșe plîngătoare pe ochii ce i se mișcau, albi, în crăpătura fioroasă a pleoapelor însîngerate, s-a așezat pe vine lîngă ușă în așa fel încît Soupe, la întoarcere, să rămînă țintuit în prag de groază la vederea acestei fețe de vampir. Soupe se și întorcea ; i se auzeau tot mai aproape pașii tîrșiiți pe lespezile culoarului. Lahrier aștepta, mustind de bucurie.

În sfîrșit, ușa s-a întredeschis. A intrat un cap, o mască năpădită de barbă.

— Vă cer scuze, domnule... Cum să ies ?...

Era conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse. Nu mai găsea ieșirea, și bietul om o căuta din ușă în ușă. Încercase pe rînd : la executorul Guitare [1], în momentul în care acest îndeminatic funcționar își cîrpăcea pantoful cu o bucată de sfoară ; la Van der Hogen, din care nu i-a văzut decît picioarele cocoțate în vîrful unei scări (toată partea de sus a subșefului dispăruse în fundul unui dulap din perete) ; apoi la Letondu, pe care-l surprinsese aproape gol, preocupat să-și dezvolte mușchii ridicînd cosul de lemne. Așa că, obișnuit deja, acest nou și extraordinar rezumat al unui titular oficial aflat în exercițiul funcțiunii, pe care-l privea acum, nu-l mai mira prea mult. De altfel, a fost încîntător, jenat de a fi căzut prost :

— Îmi pare rău !... nu știu cum să-mi cer iertare ! Stric o glumă care promitea să fie excelentă...

În fond, își ascundea mirarea pentru că, în fundătura lui de provincie, își făcuse o cu totul altă idee despre marile administrații. Între el și Lahrier a avut loc un adevărat turnir de curtoazie. Fiecare ținea să respingă protestele celuilalt și amîndoi se apărau călduros, cu același gest al mîinii care refuză și totodată exprimă umilința :

[1] În traducere, ghitară (n.t.).

— Vă rog să mă credeți, domnule, dacă mi-aș fi închipuit...

— Nici o vorbă în plus, domnule, cu sînt cel care-mi cer scuze !

— Ah ! dați-mi voie ! regretele sînt ale mele, domnule. Vina o poartă aceste diabolice coridoare ; te pierzi ! te pierzi !

Intrarea în scenă a lui moș Soupe a pus capăt nobilei lupte ; și, firește, lui i-a revenit deosebita onoare de a plăti oalele sparte. De îndată ce au rămas singuri, Lahrier l-a făcut atît de categoric „băbălău", băgîndu-i pumnul sub nas, încît Soupe a încremenit, cu ochii ca nucile și cu gura căscată ca o pîlnie.

Tînărul și-a revenit la proasta lui dispoziție, închizîndu-se într-o mutenie cumplită. A fost neliniștit, agitat, așteptînd cu nerăbdare ziua de mîine. De o slăbiciune copilărească, incapabil să ia o hotărîre, adoptase acel *modus vivendi* ce consta în a se lăsa în voia mărunțelor satisfacții ale existenței, încredințînd cerului rezolvarea problemelor cît de cît mai încurcate. Prietenul Chavarax, care intrase să-i ceară puțin tutun, a încercat zadarnic să-l înveselească : la început nu a scos de la el nici douăzeci de cuvinte. Totuși, cînd a mirosit vag, vulpe șireată ce era, dedesubturile jocului și a rumegat printre dinți : „Aici se ascunde ceva legat de La Hourmerie", Lahrier, copleșit de atîta clarziviune, a fost nevoit să recunoască adevărul și să-i povestească pe scurt întrevederea cu șeful. Chavarax, care aflase destule amănunte de la Ovide, băiatul de serviciu pe care-l plătea din cînd în cînd cu douăzeci de bănuți ca să asculte pe la uși și să-i repete după aceea micile bîrfe ale instituției, a triumfat zgomotos :

— Eram sigur ! Eram sigur !

Apoi :

— Și numai pentru atît ?

A rîs în hohote :

— Eşti prea bun. Pentru imbecilul ăsta îţi faci tu sînge rău ?

— Ei ! a zis Lahrier. Eşti nemaipomenit. Mîine am întîlnire cu iubita mea.

— Păi, e simplu : du-te !·

— Da, şi dacă şeful îmi face figura şi mă dă afară ? În fond, e în stare. E foarte pornit împotriva mea.

— El !...

Chavarax a pufnit în rîs.

— Eşti nebun ? de cînd, mă rog, sînt daţi afară funcţionarii de stat pentru că au tras la fit instituţia ? Ar fi culmea să nu te mai poţi îmbolnăvi.

— Totuşi...

— Lasă-mă-n pace. Nu trebuie să uiţi că femeile sînt susceptibile ; şi ce-o să cîştigi dacă o să-ţi jigneşti iubita ca să-ţi faci fericit şeful de birou !

Ironic şi patern :

— Nerodule, o să te culci cu el cînd n-o să te mai culci cu ea ?

— Nu !... a zis Lahrier.

— Şi-atunci ?... Of, of ! În locul tău, n-aş şovăi nici o clipă !

Nu şovăia niciodată în locul celorlalţi. Era un băiat foarte simpatic de care trebuia să te fereşti ca de ciumă.

Nu că i-ar fi vîrît pe oameni în belcaua asta !

Dumnezeule mare !...

Îi aşeză, atît, delicat şi fără părere de rău, după ce, mai întîi îi strivise între degetul mare şi arătător. Iar cînd erau la pămînt, cu fundul între două şei, el le prezenta condoleanţele. Perfidia lui încîntătoare, plină de ingeniozitate afişată cu zîmbetul pe buze de parcă ar fi fost vorba de-o floare otrăvea pe ascuns. De altminteri putea să conteze pe prietenia tuturor, într-atît de plăcută îi era graţia amestecată cu stropul de bruscheţe care te face să ai încredere.

A continuat :

— Ar fi o prostie să te pui cu administrația. Aici ai dreptate ! Cît despre ceea ce poți aștepta de la ea !... Cînd mă gîndesc la tot ce i-am sacrificat : o situație de treizeci și șase de mii de franci în Cairo și, recent, o căsătorie fabuloasă ! Da, dragul meu, fabuloasă ! nemaipomenită ! cu milionul sub cheie. De ce-am refuzat ? Pentru că alianța asta, încheiată cu una din cele mai importante familii din Franța, ar fi fost o dezmințire a întregii mele vieți, o palmă dată convingerilor mele atît de înflăcărat republicane ! Iată ce-am făcut eu ; și te întreb : ca s-ajung la ce ? Ca să bat pasul pe loc în așteptarea postului de subșef care mi-e promis de mai bine de doi ani !

— Știu, știu, s-a grăbit Lahrier auzind pentru a mia oară de sacrificiile lui Chavarax.

Dornic să evite o poveste arhicunoscută, a manevrat cu dibăcie, revenind la oile lui : intenția de a nu mai pune piciorul a doua zi prin șandramaua asta, temperată de teama de complicații în caz că ar fi dat curs proiectului. Firea lui fluturatică îl făcea să șovăie. Îl enerva să cîntărească pro și contra, nu găsea energia necesară unei hotărîri. A sfîrșit prin a se reîntoarce la grămada de dosare, ridicată în fața lui ca o fortăreață, atît de înaltă încît nu lăsa să se vadă decît partea de sus a figurii lui moș Soupe, așezat la celălalt capăt al mesei comune.

Cu pana în mînă, cu privirea posomorîtă :

— Uite în ce hal am rămas în urmă !... Uite în ce hal am rămas în urmă !

Brusc, l-a cuprins furia : și, incitat de aprobările zgomotoase ale lui Chavarax, care zicea întruna : „Așa-i ! Ei, bine-nțeles !"

— Ptiu ! Ptiu ! a strigat : e prea mult : n-o să termin niciodată. O să i le pasez lui Sainthomme. [1]

[1] Numele este omofon cu „saint homme" : sfînt om (n.t.).

III

Expediționarul Sainthomme, de la biroul Fundațiilor, era un ins slab, a cărui figură bolnăvicioasă, veșnic jilavă, avea culoarea galben-deschis a cartofilor cruzi, proaspăt curățați. Printre găitanele vestonului său ceruit ca o mobilă, pe ale cărui vaste lacuri înghețate ai fi putut să te lansezi îmbrăcat în blănuri groase și cu patine în picioare, se ascundea, de bine de rău, infamia întristătoare a lenjeriei : această mizerabilă lenjerie care, vrei-nu vrei, ține să arate că e acolo, se descoperă și se afirmă totodată prin manșetele crăpate și gulerele tari, încălecate de acele cravate anonime care doar dintr-o prejudecată prostească n-au fost folosite ca șireturi de pantofi. În cartierul Grenelle, pe strada Expoziției, mișuna în jurul acestui nefericit o droaie de suferinzi : o fetiță pe jumătate oarbă, un broscoi de cinci ani, șchiop, ce-și proptea în cîrje rahitismul precoce, un ultim născut, încă sugar, a cărui față de culoarea unturii topite promitea cam tot așa ceva, și o femeie pieptănată stil madonă, care-și pierduse vocea disputîndu-și prea multe monede de doi bani asprimii negustoreselor de pește. Din ce trăiau oamenii aceștia ? Mister !... Probabil că din fierturile smulse una după alta nesfîrșitelor rasoale ; și, firește, din acele verze dubioase, ale căror mirosuri îngrozitoare împuțeau cu o încăpățînare demnă de laude palierul etajului cinci unde locuiau.

Dar ce importanță au toate astea ? În rarele momente cînd nu era la birou, Sainthomme își plimba prin acest dezastru figura-i posacă, de un calm de neclintit, importanta lui persoană, însărcinată cu o misiune oficială, și nenumăratele riduri ale unei frunți pe care o marcase cu trecerea vremii acțiunea surdă a obsesiilor. Căci acest suflet își avea secretul său, această viață își avea ascunzișurile ei : ambiția (de ani de zile, care-l apăsau ca niște secole) nutrită de acest imbecil de a se vedea într-o

bună zi ridicat la rangul de ofiţer de academie !... Şi din setea pentru onoruri, chinuită de decepţii, sub presiunea continuă a unei idei fixe devenite monomanie, ajunsese la următoarea extremă : să considere speţa umană ca o mare familie unită, pe care nu o despărţea decît terenul neutru „al decoraţiilor sale". De unde, pentru el, două grupuri distincte : *grupul prieten*, preocupat în exclusivitate să-l ajute : *grupul advers*, a cărui unică grijă era să-i discrediteze meritele şi să-i reducă astfel şansele de a obţine distincţia măgulitoare la care rîvnea.

Din cei treizeci de funcţionari, colegii săi, firește că nu exista măcar unul care să nu-şi aibă micul lui loc — înspre curte sau înspre grădină ; portarul Direcţiei, în special, i se părea demn de atenţie. Oh, subalternul ăsta !... Sainthomme nu îndrăznea să se uite decît cu o teroare respectuoasă la această mască de gorilă vicleană, la căpşorul fără tîmple în care se ascundea un roi de gînduri tulburi, sub prefăcuta cumsecădenie a unei şepci prea mari. Da, în ochii lui, acest portar, numit Boudin [1], era teribil pentru că era suspect.

Să spunem totul.

Un coşmar care i se repeta în mod obişnuit în nopţile lui agitate, i-l arăta pe portar înfăşurat pînă la sprîncene într-o manta de culoarea zidului, zburînd spre nişte misterioase întîlniri cu Directorul Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare. Întrevederile aveau loc în pivniţe şi fundături pustii ; stăpînul şi sluga veneau aici cu aere de conspiratori şi, ore în şir, tăinuiţi de umbrele nopţii, îşi vorbeau în şoaptă despre probleme care priveau Administraţia : cel dintîi aflînd din gura celui din urmă tot ceea ce îi era necesar ca să se lămurească asupra funcţionarilor — ora de sosire la Direcţie, graba cu care plecau seara, ţinuta lor în strada Vaneau, numărul prietenilor, bărbaţi şi femei, care-i vizitau, sticlele de bere aduse în zilele de caniculă etc. etc.

[1] În traducere, caltaboş (n.t.).

Așa se face că obsesia din vis a pus cu încetul stăpînire și pe zilele sale, Sainthomme ajungînd să fie prezent zece-unsprezece ore, atunci cînd alții lucrau patru, și să șteargă de pe hîrtiile sale tot ceea ce semăna, fie și numai pe departe, a concediu. Nici o vacanță reglementară în lunea Paștelui, de Anul Nou, de 14 Iulie sau în Vinerea mare. Dacă băiețelul cel șchiop ar fi crăpat, l-ar fi dus la groapă în zori pentru ca să sosească la slujbă înaintea celorlalți !... Venea la birou pînă și duminica : și, cum în această zi portarul profita de timpul liber ca să bea un vermut cu birjarii din cartier, se întîmpla să-l aștepte ore în șir sub portalul ca de gheață al imobilului, — răsplătit dacă, la întoarcere, portărașul îl saluta măgulindu-l :

— Ah, ce om harnic, domnul Sainthomme !... Va să zică, sînteți tot timpul pe baricade ?

Îi dădea cheia :

— Poftiți !

— Mulțumesc, Boudin, spunea Sainthomme.

Și se și repezea pe scara pustie ca să-și cucerească medaliile ! Singur în birou, biruia pînă seara expedierea, într-o liniște atît de adîncă încît, din cînd în cînd, urechile îi vîjîiau ca o cochilie mare, întrerupîndu-se uneori ca să-și mai tragă sufletul, aruncînd cîte-o privire pe fereastra deschisă spre cerul de duminică pariziană care-l duce cu gîndul la lungi plimbări pe malul apei, la opriri sub umbrare, la leneșe și vagi ațipeli pe iarba încinsă a fortificațiilor...

Și una a dus la cealaltă : exploatarea în toată regula a delirului său vanitos :

și din partea Directorului, care i-l întreținea cu gelozie, dar se ferea să i-l satisfacă — fiind un om chinuit de revendicări arzătoare, veșnic hărțuit între bunele-i intenții și neputința de a le realiza din lipsă de fonduri ;

și din partea funcționarilor, care scăpau astfel de o muncă suplimentară, spunîndu-i : „Fă dumneata asta", cu aerul că sînt oameni cu mare trecere.

Lahrier, mai ales, proceda așa... Era o încîntare să-l vezi !

De data aceasta a fost grozav.

Deschizînd cu umărul ușa biroului în care lucra Saint-homme, cu fața năduşită, cu coatele proptite de masă :

— Ei ! Sainthomme !... Bună ziua.

— Ia te uită, dumneata ești ?

— Da, și cu noutăți, dragule !

Născocise o poveste minunată, o complicată țesătură de relații secrete cu un personaj misterios pe care, din discreție, nu-și permitea să-l numească dar care, plasat foarte sus în grația prezidențială, împărțea după cum voia nobleța panglicilor violete... Întreținea astfel, de doi ani, slăbiciunile colegului său, avînd întotdeauna să-i ofere acestui dobitoc grămezi de dosare restante și zornăituri argintii de medalii academice.

Aflînd că are „noutăți", Sainthomme s-a încordat ca să nu leșine dar, oricît ar fi vrut să-și ascundă, pudic, tulburarea, un sughiț de emoție i-a retezat în două formula de politețe „Intră, te rog !", pe care i-o adresase lui Lahrier. Acesta, din care se vedeau numai fața și partea de sus a umărului, se lăsa rugat. Făcea pe omul copleșit de treburi, care o să treacă altădată, neavînd timp de hoinăreală. În sfîrșit, după multe insistențe, a acceptat să intre o secundă.

— O secundă, bătrîne, atît ; pentru că, știi, am de lucru...

— Ei, bine, bine !

A intrat deci, încovoiat sub greutatea dosarelor pe care le ținea cu brațele, într-o parte, grăbindu-se să trîntească pe mușamaua unui scaun teancul uriaș ce se clătina. Dar Sainthomme le și înșfăcase și, pe cînd celălalt, ipocrit, mimînd stupoarea, spunea cu un aer tîmp „Ce

faci acolo ?", le și băgase în fundul unui dulap pe care l-a închis repede cu cheia.

— Nu te neliniști !

Apoi :

— Îmi permiți să-ți dau o mînă de ajutor la ananghie ?

Aici, Lahrier a fost de-a dreptul măreț. A protestat cu voce tare ; s-a văitat că mereu i se întîmpla aceeași poveste și și-a deplîns prostia de care dădea dovadă lăsîndu-se întruna păcălit. În cele din urmă, a ridicat glasul ca SĂ-ȘI CEARĂ dosarele. Sainthomme a trebuit să-și apere drepturile. Afectuos, dar ferm a zis sec un „Dă-mi voie !", în fața căruia nu-ți mai rămînea decît să te dai bătut ; în același timp, cu palma îndreptată spre gestul făcut de Lahrier, a pus capăt absurdelor reticențe, opunînd un dig de netrecut șuvoiului de aprige dezlănțuiri :

— Știu ce-ți datorez !... Știu... Nici un cuvînt, da ?... Ajunge !...

— Ce mă mai superi ! a zis Lahrier.

După care, fără tranziție :

— Afacerea-i pe drumul cel bun.

— Da ? a întrebat palidul Sainthomme.

— Perfect ! Perfect, înțelegi ?... L-am văzut aseară pe omul nostru.

— Și ?

— Ei bine, treaba e ca și făcută. I-a vorbit mult despre dumneata Președintelui Republicii care s-a arătat atent și binevoitor în ceea ce te privește. O să fie pentru 14 Iulie.

— Sigur ?

— Sau pentru 1 ianuarie. În fine, pentru anul ăsta... sau celălalt. În orice caz, e iminent.

El vorbea, iar lui Sainthomme ochii îi ardeau cu flăcări verzi, ca ochii din dopuri de sticlă ai acelor păpuși gigantice pe care le însuflețește O'Kill ventrilocul, în vreme ce în cartierul Grenelle, pe strada Expoziției :

— Cînd te gîndeşti, striga femeia în faţa golului sinistru din bufet, cînd te gîndeşti că de şapte ani nu i s-a mărit salariul cu nici o centimă ! Doamne, numai două sute de franci ! două sute de franci în plus şi chiria ar fi plătită !...

TABLOUL AL TREILEA

I

Deşi regulamentul interior spunea : „Birourile Direcţiei vor fi deschise de la ora unsprezece la ora patru", rar se întîmpla ca domnul de La Hourmerie să nu întîrzie cu treaba pînă la şase şi şapte seara. Iarna, asta însemna un consum suplimentar de petrol şi cocs, spre disperarea şefului de la Materiale, prea măsuratul domn Bourdon [1], care suferea văzînd, cu indignare stăpînită, cum într-un singur anotimp se scurg printre degetele colegului său economiile pe un an, realizate cu atîta trudă, pe seama celorlalţi funcţionari.

De aceea, între cei doi, la fel de zeloşi, dar acţionînd în sensuri contrare, relaţiile se încordaseră, apoi se stricaseră de-a binelea, pînă într-atît încît ajunseseră să nu-şi mai vorbească, nici măcar să se salute cînd se întîlneau, comunicînd în legătură cu interesele comune ale Administraţiei doar prin scrisori ceremonioase şi seci. Bourdon îi trata pe La Hourmerie de hîrţogar şi risipitor ; la rîndu-i, La Hourmerie îşi numea colegul „Domnul Băcan", făcînd aluzie la sfoara şi lumînările al căror mahăr era şeful cu materialele, iar în faţa acestor groteşti duşmănii pe Lahrier îl treceau toate năduşelile.

În acea zi, ca de obicei, domnul de La Hourmerie lucra încă, deşi era aproape cinci şi jumătate.

[1] În traducere, bărzăun (n.t.).

Aprinsese lampa și revizuia la lumina abajurului redactările lui Chavarax, înainte de a le trimite spre aprobarea Directorului.

Era cel mai plăcut moment al lui, cînd instinctele-i de hîrțogar înrăit aveau prilejul să se satură, delectîndu-se în voie cu frumoasa proză administrativă. Citind frazele lui Chavarax, pline de izbitoare locuri comune, gusta bucuriile unui fin cunoscător într-ale mîncării. Erau plăceri nesfîrșite, de altfel foarte intime și abia trădate de bănuiala unui surîs vag : mai puțin decît un surîs : o umbră, o idee, un nimic ! Ceva nespus de tandru, voluptuos, adormit în colțurile buzelor sale.

Pe cît îl simțea ca o povară pe Lahrier, pe atît îl aprecia pe Chavarax cu care discuta ore întregi chestiuni de jurisprudență, în timp ce-și încălzea dosul la butucii din șemineu, printre pulpanele îndepărtate ale redingotei. Erudiția funcționarului, ardoarea cu care acesta lăuda înțelepciunea Consiliului de Stat și perfecționarea Curții de Casație, îl umpleau de plăcere. Nu pierdea totuși ocazia să se arate necesar, prezentînd Directorului redactările lui Chavarax presărate cu sublinieri și cu rectificări pe margine.

Două ciocănituri.

— Intră !

Era Ovide. Ținea în mînă o scrisoare și, fără să scoată un cuvînt — acest înțelept cunoștea prețul cuvintelor —, i-a întins-o destinatarului cu vîrful degetelor.

— De la cine ? a întrebat domnul de La Hourmerie.

— De la domnul Bourdon. E vreun răspuns ?

— Să vedem.

Pe plic scria : „Urgent și strict personal." S-a grăbit să-l deschidă.

Iată mesajul :

Domnule și drag Coleg,

Am onoarea să vă înștiințez că ieri, funcționarul dumneavoastră, domnul Letondu, a spart ușa de la biroul său dînd în ea cu piciorul, aceeași lovitură făcînd țăndări și geamul mare, transparent, care se afla în partea de sus a acestei uși. În plus, domnul Letondu, a cărui anormală stare de spirit nu pare să se amelioreze nici pe departe, manifestă de cîtva timp un interes deosebit pentru exercițiile fizice. Și-a adus floreta cu care găurește ore în șir pereții încăperii, al căror tapet a ajuns zdrențe și petice. Se ocupă și de haltere, un fel de greutăți cu două capete pe care le ridică prin forța brațelor, apoi le lasă să cadă cu zgomot pe podea, spre groaza domnului Guitare, executor, care, după cum știți, lucrează dedesubt. Toate acestea, la care se adaugă marșuri, contramarșuri, bătăi din picior și alte evoluții inerente artei sale de Stricătot, au avut un efect dezastruos asupra podelei subordonatului dumneavoastră. Scîndurile, zdruncinate, se dislocă, dezagregîndu-se ; în același timp, ca repercursiune, tavanul domnului Guitare se cojește, se crapă, se întredeschide, într-un cuvînt se surpă în capul acestui funcționar.

Zugrăveala îi plouă în cap, mi-a spus, sub formă de bucățele de scoici.

Ca urmare, lucrările de reparație au devenit indispensabile și trebuie să acționez cît mai rapid în acest sens, deși devizul stabilit se ridică la suma relativ considerabilă de o sută treizeci și șapte de franci și patruzeci și cinci de centime (137, 45 franci).

Dați-mi voie să vă atrag totuși atenția că n-aș putea să fac față acestei plăți fără mustrări de conștiință și că am ezitat îndelung dacă nu trebuie să raportez acest caz cu totul special Autorității Directoriale... Un sentiment de solidaritate și de bună camaraderie, pe care îl veți aprecia cu siguranță, m-a determinat să nu fac nimic de

felul acesta, dar veți fi de acord cu mine că în intențiile legislatorului bugetul de materiale n-a avut drept scop să acopere extravaganțele unui exaltat.

Or, domnul Letondu este nebun, faptul e indiscutabil. Bîntuit de această idee fixă : „regenerarea omului prin gimnastică", el nu mai urcă scările Direcției și nu mai merge pe culoare decît strigînd : „Unu ! Doi !", cît îl ține gura, sub pretext că-și dezvoltă pectoralii ușurîndu-le mișcarea, ceea ce reprezintă o permanentă cauză de dezordine.

Adaug că a devenit nelinișitor faptul că în fiecare zi, în biroul său, amestecă în divagațiile lui numele superiorilor ierarhici și că ieri, la mine, după ce a semnat cu o mînă tremurîndă statul de plată, aproape că mi-a aruncat în față pana de care tocmai se folosise, făcîndu-mi această declarație de neînțeles :

— Tremur, domnule Bourdon, tremur... dar nu de teamă, ci de indignare !

Domnule și drag Coleg, această situație nu mai poate continua fără grave inconveniente. Sînt în joc valori morale și bănești, așa că este cazul să se pună capăt acestei stări de lucruri, fie dînd domnului Letondu un concediu pe motive de sănătate, fie solicitînd Consiliului de Stat pensionarea sa proporțională cu vechimea. Rămîn convins că nu veți ezita să acționați cît mai repede în acest sens. În ceea ce mă privește, sînt hotărît ca, pe viitor, să-mi apăr greaua responsabilitate ce-mi revine cît și fondurile încredințate mie, fonduri destul de modeste, după cum știți, pe care anumite servicii — nu am intenția să atac-aici risipa cuiva anume —, le consumă fără nici un pic de jenă.

Am onoarea să vă salut,

Hégésippe Bourdon.

De La Hourmerie se enerva ușor.

A avut un gest de nerăbdare :

— Du-te și spune-i domnului Bourdon că mă plictisește !

Dar, cînd Ovide i-a răspuns : „Bine, dom'le", și a dat să plece să ducă răspunsul, l-a oprit :

— Nu ! Așteaptă !

Și, luînd o foaie de hîrtie cu antetul administrativ, a trîntit pe ea, cu scrisu-i lăbărțat, următoarele rînduri :

Șeful Biroului Dispoziții Testamentare îi mulțumește colegului său de la Materiale pentru comunicarea făcută. Va analiza problema cu toată atenția pe care o merită și va lua măsurile pe care le va considera utile.
Salutări.

De la Hourmerie.

— Du-asta.

Rămas singur, s-a lăsat pe speteaza fotoliului, uitîndu-se pieziș pe deasupra pince-nez-ului, fără ca de fapt să vadă, la grămada de mape oficiale de un albastru închis, risipite pe masa de lucru, pe care erau caligrafiate cu negru aceste mențiuni : *Semnătura domnului Ministru, Semnătura domnului Subsecretar de Stat, Semnătura domnului Director General, Consiliul de Stat, Prezidență.*

A mormăit :

— Un nebun ! Parcă eu n-aș ști !

Știa cu atît mai bine cu cît, cu cîteva zile în urmă, avusese o îndelungată discuție pe această temă cu Directorul care s-a retras clar în spatele imposibilității de a acționa. Directorul, domnul Nègre [1] era unul dintre acei delăsători amabili, de care n-ai de ce să te temi, dar de la care n-ai nici de ce să te aștepți la mare lucru. Tînăr, de o frumusețe robustă, pe care i-o pudra o promoroacă

[1] În traducere, negru (n.t.).

precoce, aducea în postul lui prestigiul unei distincții alese și un scepticism surîzător, semne ale decadenței. Deosebitu-i talent de orator îl învăluia ca o mîngîiere, făcîndu-l prețios, aproape indispensabil în această instituție din strada Vaneau unde arta de a te incita să speri mai mult unt decît pîine ținea loc de mărirea salariului, și se pricepea ca nimeni altul să încînte personalul cu mierea calmantă a discursurilor, pe cît de unse cu bunăvoință pe atît de lipsite de bună-credință. Totala lui incapacitate și știința de a vorbi frumos îi asigurau un mare destin.

În timp ce el aștepta împlinirea acestui destin, Letondu își vedea de ale lui. Năucea Direcția cu excentricitățile sale, după ce o înveselise, iar Bourdon, semnalînd că e periculos, trăda un fel de a privi lucrurile care, încetul cu încetul, se generalizase. Dumnezeule, încă nu era chiar spaimă, însă oamenii începuseră să se emoționeze, să-l salute ciudat de atenți cînd se încrucișau cu el pe scară. Unul care pînă nu de mult se mulțumea să-și ridice doar pălăria în fața acestui biet nefericit, umil și curat, convins de micimea lui, acum îl copleșea cu surîsuri (surîsuri cu atît mai luminoase și mai vaste cu cît se întuneca fruntea concavă a lui Letondu, peste care rîsetele curgeau pe corzi de contrabas), iar această revenire a amabilității era semnul sigur al neliniștii.

Cu pana între dinți și cu ochii plimbîndu-se de la stînga la dreapta, șeful de birou s-a pus din nou pe treabă, dar mintea, preocupată de altceva, îl servea prost. Scrisoarea de la Bourdon l-a întors pe dos, căzută în starea lui de fericire ca un ferpar în momentele de veselie, după o masă copioasă, înghețîndu-le cu o căldare de apă. Era o chemare brutală la probleme neplăcute, pe care, pentru moment, le alungase. S-a surprins întorcînd o pagină fără să-și amintească nimic din ce citise, și această strigătoare dovadă de tulburare l-a făcut să plescăie din limbă.

L-a sunat insistent pe Ovide care a apărut.

Cînd se pregătea să asculte ceva, Ovide deschidea o gură ca o cutie de scrisori. La întrebarea pusă de domnul de la Hourmerie cu un calm bine simulat : „Domnul Letondu a plecat ?", a dat uşor din cap, a mirare :

— Domnu' Letondu ? A, da... ! M-aş mira să plece vreodată înainte de ora zece.

— Seara ? a exclamat domnul de La Hourmerie.

— Seara, bine-nţeles.

Băiatul a rînjit, distrat de figura şefului pe care această descoperire îl prostise. Şi s-a apucat să-i povestească ceea ce păţise Boudin, portarul, cu cîteva zile mai înainte.

Plictisit să aştepte degeaba pînă la nouă şi jumătate trecute plecarea lui Letondu, nelinîştit, firește, şi grăbit să se bage în pat, a urcat pînă la el cu o lumînare într-un cornet de hîrtie, ca să vadă cu ochii lui ce se petrecea. A întredeschis încetişor uşa şi şi-a vîrît capul, spunînd cu o voce suavă şi, în acelaşi timp, hotărîtă :

— Trebuie să plecaţi, domnule Letondu ; birourile se închid la ora patru.

Letondu, care, singur în noapte, îngrozitor şi de neînţeles, se afla în picioare pe şemineu, a sărit de pe trambulina lui ; s-a apropiat la rîndu-i, atît de suav, cu ochii holbaţi, rotunzi ca nişte bile şi cu o strîmbătură a gurii aşa de convingătoare încît prudentul Boudin s-a întors în ghereta lui precum odinioară Cezar în Galia : *in summa diligentia.* [1] De atunci l-a lăsat pe Letondu cu umbra şi cu misterul său şi se culca la opt fără un sfert, mulţumindu-se să-i deschidă cînd îi cerea, la miezul nopţii : „Uşa, te rog !"

— E de necrezut ! a zis domnul de La Hourmerie după o clipă de tăcere în care-şi digerase uimirea în mod savant.

Palma cu care a şfichiuit masa pătată de cerneală l-a ridicat de-a dreptul în picioare.

[1] Cu mare băgare de seamă (lat.) (n.t.).

— Nu, zău e prea de tot ! Trebuie să mă duc să văd.

Încîntat de rezultat, Ovide avea rîsul mut al caimanilor.

Brusc, şeful l-a dat la o parte, îmbrîncindu-l, şi a ieşit, ameţit la rîndu-i, de aceeaşi curiozitate angoasată care chinuise şi sufletul fricos al portarului.

II

S-a aventurat cu băgare de seamă pe coridorul adîncit în întuneric care ducea la biroul lui Letondu, pipăind zidul cu degetele, drăcuindu-şi pantofii ce-i piuiau în picioare ca păsărelele. La această oră, lăsarea serii umplea de neprevăzut culoarul îngust, prelungindu-l la nesfîrşit, asemeni unui tunel. Un şir de umbre palide, vagi, vagi şi din ce în ce mai palide, indicau uşile deschise spre golul birourilor unde lîncezea o rămăşiţă de lumină.

A făcut zece paşi şi s-a oprit.

De undeva de jos, de foarte de jos, se înălţa, ca din fundul unui puţ, vocea lui Letondu care se apucase să peroreze singur, vorbind despre mîrşăviile oamenilor. Nebunia lui, la început şovăielnică, rătăcitoare, creştea cu fiecare zi, ajungînd în cele din urmă şi în mod definitiv să se fixeze într-un haos de violentă mizantropie amestecată, nu se ştie de ce, cu un talmeş-balmeş de admiraţie a antichităţii.

Atît timp cît simţea în juru-i forfota colegilor, mai treacă-meargă ; se abţinea, rostogolindu-şi doar privirea de fiară sălbatică şi înăbuşindu-şi între dinţi vuietele furtunii îndepărtate. Dar o dată ce rămînea numai cu el însuşi, se dezlănţuia. Era debordarea bruscă a unui lichid lăsat prea mult pe foc. Domnul de La Hourmerie l-a auzit tocmai pe cînd făcea întruna, semnificativ, „Ptiu !", ştergînd zgomotos cu cizma scuipăturile aruncate pe podea în semn de dezgust :

— Ptiu ! ptiu ! ah ! ptiu ! Ah, ce porcărie !

În această pustietate, vocea nebunului răsuna straniu. Continua pe un ton de preot în amvon, spunînd că sosea clipa, că se pregăteau evenimente măreţe pentru că, în cele din urmă, va năvăli noroiul şi că era important ca sufletele cu adevărat mari să ajungă să-şi realizeze generoasele lor scopuri.

A declarat :

— O să intru în Camera Deputaţilor cu sabia sub frunze, ca Harmodios şi Aristogeiton.[1] O să mă urc la tribună şi, acolo, în faţa mulţimii adunate din cele patru colţuri ale lumii, voi spune...

A tăcut. S-a scurs un timp nesfîrşit pînă la ceea ce a urmat. Apoi, rar, articulînd silabele una cîte una, precum un oracol :

— O să spun lucruri nemaipomenite... care îi vor uimi pe cei mai sceptici... şi inimile celor mai curajoşi vor îngheţa de o spaimă de nedescris !

— Ei, ce ziceţi ? i-a suflat la ureche domnului de La Hourmerie Ovide, care îi apăruse, tiptil, în spate.

Jubila. În ochii lui, de om ponderat şi chibzuit, detracarea funcţionarului Letondu era o farsă nemaipomenită, plină de haz. Şi-a înăbuşit în căuşul palmei un rîs, ratat din pricina şefului care, printr-un gest scurt, l-a silit să tacă :

— Ssst !... Ascultă !

— Cîţi oameni ! — spun : cîţi oameni din această instituţie (acum, Letondu declama cu o solemnitate impunătoare), acuzaţi pe bună dreptate de servilism şi de mîrşăvie, ar fi bănuiţi de contrariu, dacă acest contrariu n-ar fi şi el un mijloc ocolit care-i semnalează...

(În acest punct, s-a auzit zgomotul unui scaun apucat de spătar, apoi reaşezat cu brutalitate).

— ...dezaprobării generale !

---

[1] Numele a doi conspiratori atenieni care l-au omorît pe fiul lui Pisistrate, Hipparh (guvernator al Atenei, împreună cu fratele său, Hippias, începînd din 527 î.e.n.), în anul 514 î.e.n. (n.t.).

A vorbit, după care a tăcut iarăşi. Cei doi continuau s-asculte, aşteptînd neliniştiţi urmarea.

— Îi salut pe oamenii de bine ! a început din nou nebunul într-un tîrziu, distribuind îndreptăţite decoraţii printr-o amplă mişcare emfatică, uşor de ghicit. Salut sufletele fără reproş ! salut inimile curate, demne de acest nume ! salut conştiinţele de elită ! Pentru oamenii cinstiţi ai tuturor timpurilor, trecute, prezente şi viitoare, intru şi spun : „Vă salut, domnilor !" — Dar ruşine acelei bande mizerabile şi josnice de brute, mînate doar de mîrşăvia înhăităriî lor nefaste, ducînd o viaţă inutilă, aparent presărată cu cele mai nobile însuşiri ale virtuţii, în realitate, cu bălegarul duplicităţii, al necinstei şi al făţărniciei !...

— Ce să-nsemne, oare, toate astea ? se întreba dezolatul La Hourmerie. Ce pot oare să însemne toate acestea, doamne dumnezeule !

A şoptit cu gravitate :

— Oh, o să se sfîrşească prost !

Şi acest singur cuvînt, întărit printr-o clătinare din cap ce-i trăda, fără voia lui, neîncrederea, a deschis larg portiţa spre roiul tumultuos şi tainic de nelinişti personale. Letondu nu mai sufla nici o vorbă şi cu siguranţă că acum privea, nemişcat, vîrtejul de unde agonizante ale asfinţitului.

Brusc, s-a trezit ; cu o voce care suna strident ca o trompetă :

— O anchetă ! a strigat, o anchetă ! Să fie date în vileag monstruoasele mîrşăvii care mînjesc desuurile acestei instituţii, pentru a salva Interesul Public ! Fapte !... şi nume !... Da, nume !... poate încă şi mai multe nume ; sau mai puţine ; ce importanţă are ?... azvîrlite ca tot atîtea palme pe faţa înroşită de ruşine a unui Univers pe veci înlemnit, iată ce trebuie ! Sus inimile ! Sus sufletele ! Sînt de partea celor de bună-credinţă şi de acţiune curajoasă !... O anchetă ! O anchetă ! O anchetă !

Iar atunci cînd, printr-un torent de lătrături răguşite, Letondu l-a condamnat subit aversiunii oamenilor pe „acest abject de La Hourmerie !", şeful de birou, năucit, de parcă i s-ar fi tras o lovitură de picior drept în stomac, n-a mai stat pe gînduri :

— Să mergem ! trebuie să isprăvim odată cu povestea asta.

O clipă mai tîrziu, intra la Director.

III

Acolo domnea un fel de baie de penumbră, blîndă şi călduţă, iar în depărtare, doar o pată care te orbea — masa Directorului, inundată de şuvoiul de lumină al unei lămpi, umflate ca un bolnav. O garnitură stil Empire, cu ornamente din aramă punctate cu steluţe, încărca un şemineu de marmură ai cărui montanţi paraleli apăsau podeaua ca nişte gheare contractate, pe cînd un bust al lui Solon [1], cocoţat pe cornişa unei biblioteci, îşi arăta în oglindă umerii dezgoliţi, fruntea de gînditor şi nepătrunsa stupiditate a privirii goale. Perdelele, grele şi funebre, cu vagi pete roşii, erau trase, mascînd grădinile hotelului Prah de dincolo de şosea, înspre strada Vaneau.

Cu mîna larg deschisă, întinsă de la distanţă domnului de La Hourmerie care înainta grăbit, tulburat de atîta bunăvoinţă :

— Ei, bună ziua celui mai zelos şi mai prezent dintre toţi ! i-a strigat vesel domnul Nègre. Ultime bastion al sfintelor tradiţii, ia un scaun şi aşează-te. Fumezi ?

În acelaşi timp, i-a oferit o cutie pe jumătate plină cu ţigări fine, orientale.

— Nu ? A, scuze ! Uitasem, prietene dragă, că n-ai vicii.

[1] Legiuitorul Atenei, unul din cei şapte înţelepţi ai Greciei (640—558 î.e.n.) (n.t.).

A pescuit el însuşi, o ţigară şi pe cînd şi-o aprindea la lampă :

— Cărui fapt datorez, la această oră neaşteptată, vizita dumitale ?

Şi-a luat ceea ce în termeni de vodevil se numeşte „o poziţie comodă pentru a asculta", răsturnat pe spătarul din acaju al fotoliului, cu un genunchi în sus, prins cu mîinile. Obrajii puţin obosiţi, de petrecăreţ şic, îi erau luminaţi de o abia conturată aripă de papagal ieşită din abajurul roz, înzorzonat. Rozeta de ofiţer al Legiunii de onoare, de pe reverul redingotei, aducea un picur de sînge, şi era într-adevăr o încîntare să-l vezi cum arunca prin nările sale de animal un jet dublu de fum, mirosind plăcut a modernism amabil şi a acel mă doare-n cubitus de băiat de treabă, căruia degeaba încercai să-i porţi pică deoarece n-aveai niciodată curajul să o şi faci. Îţi surîdea, deja cucerit, dispus la tot ceea ce vrei numai să nu atentezi la liniştea lui, dar, de îndată ce şeful de birou a deschis gura lăsîndu-i să-i scape numele Letondu, a şi tresărit :

— Domnul Letondu ! Iarăşi domnul Letondu ! Zău, aici nu se mai vorbeşte decît despre domnul Letondu ! O să fiu lăsat vreodată în pace cu acest Letondu ? Am spus că nu pot nimic, nimic, înţelegi ? nimic ! nimic ! nimic ! Şi-apoi, nu admit să fiu pisat la ore nereglementare ! Între două şi patru, vă stau la dispoziţie cît vreţi ; însă după ora patru nu mai admit. Ar fi arbitrar. Oh ! acest Letondu !

Acest „oh", scos din delicatu-i fund al gîtului, conţinea întreaga lui ură ; furia aprinsă într-o clipă a celui care a făcut imposibilul, ba chiar mai mult, ca să fie pe placul tuturor, care nu s-a zgîrcit să împartă aur de vorbe bune şi zîmbete pline de promisiuni, care, în sfîrşit, ar fi ajuns să-şi păstreze liniştea dacă n-ar fi apărut bruta asta nefastă ca să-i tulbure modesta existenţă plăcută, orîn-

duită cît se putea de bine, după interesul general ! A simțit că împinsese totuși lucrurile cam prea departe.

A început să rîdă și, ca să-l oblige să se așeze din nou, l-a atins ușor pe domnul de La Hourmerie care se și ridicase, cu un aer înțepat.

— Ei, hai, dragul meu ! Ei, hai, dragul meu ! Sper că nu te superi !

A recunoscut că se înfierbîntase și și-a cerut scuze, deosebit de amabil, explicîndu-i că era de înțeles să-și piardă uneori răbdarea, într-atît îl pisau toți cu veșnice reclamații. Și s-a apucat să-și povestească viața, viața lui tristă pe care și-o prăpădea, în parte, ascultînd plîngeri ; i-a vorbit de cortegiul nesfîrșit al jigniților și nemulțumiților, despre descurajarea și chipurile dezolate și dezolante ale acestora.

— O procesiune, crede-mă ! o adevărată procesiune ! Astuia, a cărui nevastă i-a născut, îi trebuie un ajutor, celuilalt, un spor de trei sute de franci ; lui Sainthomme, decorații ; altuia... nu mai știu ce ! Și uite așa, pînă la Van der Hogen, doamne dumnezeule ! care a-nceput să miaune și el, ca șacalii, și-și plînge pe umărul atotputernic necazurile de om superior, căruia nu-i sînt recunoscute serviciile aduse.

Serviciile lui Van der Hogen !...

Cînd a ajuns la Chavarax, ochii i-au ieșit din orbite.

— De neînchipuit, dragul meu. Înzestrat cu acel tupeu dezarmant, de nepotolit cu binefaceri gîrlă și cu sute de picioare în fund, Chavarax mi-a smuls într-o bună zi promisiunea unui post de subșef pentru o dată pe care nu i-am precizat-o. Această promisiune... — mă adresez acum unuia îmbătrînit în serai, care știe la cîte subterfugii te silește uneori teribila luptă ca să ai liniște...

Cel îmbătrînit în serai a schițat un ușor zîmbet, de om lămurit.

Directorul a continuat :

— ... I-am făcut promisiunea, dîndu-i de înțeles că o să mi-o țin cînd o să pot ; mai ales ca să-mi recapăt pacea, să termin odată cu un *lamento* odios, cu nesfîrșitele mormăituri și smiorcăieli de la urechea mea. Fatală imprudență ! De atunci (au trecut doi ani), Chavarax s-a transformat în coșmarul vieții mele. Mi-a smuls cu forța, din slăbiciunea mea, un pseudoangajament de care se folosește ca de o flintă ațintită în permanență asupră-mi, cu gura ei mare și amenințătoare. Eu stau aici, la masa asta, ferieit și calm, gustînd blîndețea lui aprilie care a mai sosit o dată. Ușa se deschide. Intră Chavarax. Oroare ! înaintează spre mine întinzîndu-mi mîna. Cu o teribilă lipsă de jenă, în fața căreia sînt nevoit să zîmbesc neavînd curajul să o pedepsesc cu lovituri de cizmă, se prăvălește în fotoliu, își răsucește o țigară, și-o aprinde și, cu același ton vesel și respectuos totodată cu care ar spune : „Am venit după dispoziții", zice :

— Am venit după postul meu.

Postul lui !... Acest post pe care i l-am promis într-o clipă, ce-o voi urî mereu, de aberație și de demență, acest post pe care nu-l am și pe care, neavîndu-l, nu-l pot inventa, ce mama dracului !... Degeaba încerc să-l potolesc, repetîndu-i : Răbdare ! Răbdare ! Domnule Chavarax, viitorul aparține celor care știu s-aștepte. Direcția Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare are un personal limitat, iar schimbările se fac rar. Ai răbdare și lasă pe mine !" Chavarax e necruțător ! Prin gura lui îmi vorbește o gură de marmură. La cuvîntul „răbdare" își ridică spre cer ochii învăluiți în lacrimi false și, după ce-și aruncă țigara în cenușa călduță din șemineul meu, izbucnește :

— E prea mult ! O, neagră nerecunoștință !. O, instituție neprimitoare căreia i-am sacrificat totul !

Și începe să-mi înșire neprețuitele avantaje la care a renunțat din prietenie pentru mine și din atașament față de instituțiile noastre liberale : un milion, zestre ! patruzeci de mii de franci în Egipt ! optzeci de mii în Labra-

dor ! guvernul din Tonkin, Cambodgia şi din Cochinchina ! regalitatea unui trib negru ! şi nu mai ştiu ce !... Tulburat, îi ofer cu timiditate, drept compensaţie, un spor de o sută de franci. Acceptă.

— În aşteptare, zice.

Şi aşteaptă. Aşteaptă o lună, apoi revine :

— Postul meu ?

Şi-o luăm de la capăt ! eu îi mai ofer o sută de franci, iar el bagă în buzunar suta asta de franci cu surîsul victimei al cărei suflet este un abis de indulgenţă ! şi uite aşa mai trece o lună ! Ah, monstrul ! De aceea, am ajuns să nu mai îndrăznesc să pun piciorul în această încăpere de teamă că dau peste Chavarax ; trăiesc cu o spaimă veşnică de omul ăsta, după cum un epileptic trăieşte cu spaima veşnică a unui atac !... Concluzia lui a fost un trist şi blînd *tu quoque* [1] :

— Şi dumneata, La Hourmerie, eşti la fel ! Nu ţi-am făcut niciodată nimic şi iată că, acum, te numeri printre duşmanii mei şi vii să mă chinui cu domnul Letondu !

— Dar e nebun ! a strigat domnul de La Hourmerie, lăsîndu-şi braţele să-i cadă cu violenţă.

— Şi eu ce vrei să fac ? a continuat Nègre. Sînt medic de boli mintale ca să-l pot vindeca ? Nu. Îi sînt rudă ca să pot, în această calitate, să-l internez într-un spital ? Nu. Atunci, revin la întrebare : ce vrei să fac eu ? Zi dumneata. Dacă ai vreo soluţie, spune-o ! subscriu dinainte. O ! eu nu sînt încăpăţînat.

Şi-a luat o altă ţigară pe care şi-a aprins-o de la prima.

— Căci, în sfîrşit, sper că nu-ţi închipui că-l dau afară pe nefericitul ăsta, că-l arunc în stradă ca pe-o cochilie de stridie, nu ?

— Nu, firește ! a răspuns La Hourmerie care, dintr-o

[1] Complet : *Tu quoque, fili !* (lat.) : şi tu, fiul meu ! (celebra frază a lui Cezar cînd l-a descoperit printre asasinii lui pe Brutus, care trecea drept fiul său) (n.t.).

frică teribilă, se amăgise totuşi cu această speranţă şi care a insinuat, perfid :

— Poate o pensionare anticipată, proporţională cu anii de serviciu..

Dar Directorul i-a măturat propunerea cu mîna. A declarat sec şi precis, ca o regulă de trei simple :

— Bunul meu prieten, e o copilărie ce spui. Ascultă-mă, nu există pensionare proporţională decît în cazul unei infirmităţi provocate în timpul serviciului şi în interesul acestui serviciu. În privinţa asta, jurisprudenţa administrativă e strictă. Dacă aş cere Consiliului de Stat pensionarea domnului Letondu, nu-i nici o umbră de-ndoială că aş fi trimis la plimbare.

S-a ridicat, aruncîndu-şi pe furiş ochii spre pendulă, şi a tresărit fără să vrea cînd a văzut că era şase şi jumătate.

— O, drăcie ! e şase şi jumătate.

În acea seară, la Folies [1] se juca al o sutelea spectacol din *Le Roi Mignon* [2], operetă bufă, în trei acte, la care colaborase anonim. De unde : şupeu şi cuplete pe care trebuia să le pună la punct şi pe care îşi propunea să le cînte la desert, pe melodia : *J'avais jadis un caniche à poil ras* [3]. Şi-a sporit amabilitatea faţă de şeful de birou, l-a bătut uşor pe umăr ca să-l liniştească pe cînd acesta, sceptic, murmura : „N-are importanţă, o să se sfîrşească prost !"

— Fii pe pace, dragul meu ! Ţi-e teamă că te strînge de gît ?

Rîdea.

A lăsat să-i scape în stilul lui Ludovic al XV-lea :

— Farsorule ! nu vor dura, oare, toate astea cît durăm şi noi ?

---

[1] Complet : *Folies Bergères* : numele unui celebru cabaret parizian (n.t.).

[2] În traducere, „Graţiosul rege" (n.t.).

[3] În traducere, „Aveam odată un caniş cu părul scurt" (n.t.).

I

Noaptea n-a fost un sfetnic bun pentru Lahrier. Ziua următoare l-a găsit la fel cum îl lăsase seara.

Îmbrăcat, cu pălăria pe cap, a mai zăbovit cinci minute bune în fața oglinzii ca să-și aranjeze unghiile șovăind între a pleca și a rămîne pe loc. Se temea de neplăceri în caz că ar fi împins lipsa de jenă pînă într-acolo încît să lase baltă Ministerul după ce, în ajun, fusese somat în mod clar și categoric, dar avea și o poftă nebună să-l lase totuși baltă, gîndindu-se :

— La urma urmelor, Chavarax are dreptate ; e posibil să mă fi îmbolnăvit.

— Într-un tîrziu, s-a hotărît. Un cuvînt mîzgălit în grabă, înfășurat apoi ca o țigară și vîrît în gaura cheii, o anunța pe Gabriela să-l caute la Direcție :

. . . . . .

...E în strada Vaneau, pisicuța mea, la 7 bis. O să recunoști ușor clădirea : are un steag deasupra porții. Inutil să-l întrebi de mine pe portar pe care-l suspectez că face pe spionul. Urcă direct. Prima scară la stînga, sub portal. Al patrulea palier, biroul 12..."

După care a plecat, propunîndu-și să aștepte desfășurarea evenimentelor. În minte i se formulase cu limpezime un singur plan : să-l aducă pe moș Soupe la exasperare prin procedeul obișnuit, să-l facă să spumege încetul cu încetul și, o dată ce l-a scos din sărite, biroul îi va rămîne numai lui ; dar surpriza, cu adevărat surpriză, care l-a întîmpinat la sosire, i-a înlesnit nesperat de mult realizarea acestui proiect.

Nu-l apucase în acea zi pe moș Soupe (fără să aibă nici cea mai vagă bănuială că Lahrier, colegul său, va apare

înainte de vreme) să se spele pe picioare, și asta în chiuveta comună ?

Desigur ! Așezat pe un scaun, cu spatele sprijinit de țeava de aerisire de la toaletă care trecea prin birou, își freca cu nădejde gambele păroase, unse cu săpun negru, genunchii de cratiță veche, scofîlciți în părți, pe care încrețiturile nădragilor îi acopereau cu un turban bogat.

Cînd l-a văzut pe Lahrier a făcut fețe-fețe :

— Dumneata !... Dumneata ești !... la ora asta !...

Se mira într-atît încît a rămas îndoit, cu mîinile pînă la încheieturi în apa noroasă a băii sale.

— Ei da, frumoasă treabă, într-adevăr ! a declarat Lahrier, oprindu-se brusc ; bine că acum îți speli picioarele ! Ți-ai pierdut mințile ! Nu-ți puteai găsi alt loc pentru scîrboșeniile dumitale ?

— Scîrboșeniile mele ! a zis Soupe ; scîrboșeniile mele !

— Da, scîrboșeniile dumitale ! Crezi pesemne că-i excitant ce faci ? Și-apoi să-mi spăl eu mîinile acolo, nu ? Ce dracu ! te-nchizi în casă cînd ai chef să-ți arunci jegul în aer, iar aici nu ești la dumneata acasă.

Umilit, Soupe a protestat :

— Pardon, sînt acasă.

— Pardon, nu ești acasă.

— Ei, asta-i bună ! și-atunci unde sînt ?

— Ești la *noi*, ceea ce nu-i același lucru.

— Dacă sînt la noi sînt și la mine.

— Minți.

— Ah ! dar...

— Minți !

— E prea mult ! a strigat moș Soupe. Domnule Lahrier, ești un neobrăzat.

— Și dumneata, a spus Lahrier, ești un porc bătrîn.

— Bădăranule ! grosolanule !

— Ah, te rog, fără obrăznicii. Eu sînt politicos cu dumneata.

— Politicos !...

Această mărturisire extravagantă l-a dezarmat pe bietul om care și-a înălțat încet spre tavan o privire dezolată și jalnică.

— Politicos !...

A tăcut totuși, încercînd să se domolească, pentru că se simțea împotmolit pînă la gît în propriile-i greșeli. Din încăperea vecină se auzea Letondu, izbind cu halterele în perete și urlînd : „Slavă bătrîneții ! Cinste respectabilului Soupe ! Cine nu stimează părul alb se coboară în rîndul animalelor !", iar Soupe se prefăcea înspăimîntat și-l îndemna pe Lahrier la tăcere printr-o mimică dublată cu jocul brațelor. Lahrier însă nu se prea sinchisea de Letondu : ținea să-și facă numărul și n-ar fi renunțat pentru nimic în lume. Or, iată că, plimbîndu-și mașinal privirea, a zărit pe masă, printre hîrțoagele administrative împrăștiate, pantofii bătrînului așezați unul lîngă altul, căscați în sus.

S-a nimerit de minune.

A strigat :

— Așa care va să zică ! Ciubotele pe masă : asta-i culmea !

Dintr-o săritură a fost la ele, le-a înșfăcat de urechi și le-a aruncat din zbor, departe, prin ușa întredeschisă, în întunericul de pe culoar unde au căzut pe rînd, cu zgomotul a două bucăți de moloz ce se prăbușesc.

— Pantofii mei ! a răcnit moș Soupe, pantofii mei ! Acu', mi-a zvîrlit pantofii !

— Da, a spus Lahrier ; și-o să-ți arunc în stradă și ciorapii dacă nu ți-i pui imediat. Îmbracă-te, domnule, ești indecent. Și ustensilele astea de bucătărie ce mai înseamnă ?

Trei ceainice de mărimi diferite se înșirau, torceau ușor în cenușa din șemineu. Lahrier le-a ridicat cu degetul capacele.

— Apă caldă !

— Lasă-mi-o ! E ca să mă rad.

— Lapte ! cacao !

— E mîncarea mea ! Lasă ! dar ia mîna după ele, dă-o naibii de treabă ! Bravo ! uite că stinge focul cu laptele meu ! Ei ! ce... ce faci ? acum, cacaua mea în baia de picioare ?... Ah ! ce om păcătos ! doamne sfinte, ce om păcătos !

Înnebunit, își ridicase corpul din chiuvetă, iar brațele lui slabe blestemau. Solemn, Letondu striga de dincolo de zid :

— Cinste oamenilor în vîrstă ! Îmi scot pălăria în fața lui Homer, în fața domnului Soupe, vrednic de respect și demn...

Păcat, într-adevăr, că restul s-a pierdut deoarece, surd la protestele lui Soupe care-l soma să închidă, Lahrier a deschis, dimpotrivă, fereastra, și încă pe de-a întregul, spre vacarmul produs din cînd în cînd de trecerea vreunui camion încărcat cu șarpante de fier.

În zgomotul asurzitor al acestui tunet, întărit și zgîlțîit de pavajul străzii, se auzeau, neclar, frînturi din țipetele înnebunite ale sărmanului om :

— ...chide fereastra !... chide fereastra !... chide odată fereastra... îți spun !... mă faci să răcesc, ciine afurisit !

Lahrier îl întreba, cu inima de piatră :

— Ce-mi pasă mie ? N-am chef să mă-mbolnăvesc de holeră.

— Ce tovărășie am ! a gemut Soupe. Am să mă plîng directorului.

Tînărul s-a înfierbîntat brusc :

— Ce zici ?

Celălalt a bîlbîit :

— Spun... spun... spun...

El spunea... spunea... În fapt, nu mai spunea nimic, îngrozit la gîndul că și așa spusese prea mult. Și-a uscat gleznele ștergîndu-se repede cu prosopul, apoi și-a pus în grabă șosetele, în timp ce iubitul Gabrielei zbiera cu

brațele îndoite la piept, jucînd de minune comedia indignării :

— Dacă-ți poți închipui una ca asta ! O gloabă bătrînă care confundă biroul cu baia publică și care zice că se duce să se plîngă directorului ! directorului ?... Ei bine, du-te ! Neisprăvitule ! Așa să faci ! În caz că nu te duci, o să cobor eu la el.

— Dumneata ?

— Da, eu !

Ros de frică, Soupe s-a gîndit că era momentul să facă pe răutăciosul și a rînjit :

— Ce vorbești !

— Aha ! ce vorbesc ? a zis Lahrier. Să mă ia naiba dacă nu mă duc chiar acum !

S-a prefăcut că-și caută pălăria :

— Unde-mi e jobenul ?... Și o să vedem cine-ți dă dreptul să te dezgolești în fața mea într-un scop de care nici nu vreau s-aud.

— Vai ! s-a auzit Soupe, scandalizat. Vai ! vai ! vai !

— Desigur ! Te cunosc eu pe dumneata, și nu din dimineața asta, firește !... Oho ! poți să-ți dai cît vrei ochii peste cap, n-o să-mi schimb părerea. — La director !... la director !... Aș fi curios să știu ce o să-i povestești directorului. Poate cum îți folosești timpul ? Te sfătuiesc, zău !... De parcă n-ar trebui să-ți fie rușine că ești plătit cu patru mii de franci ca să te distrezi pe tăcute și să sforăi tare,din prima zi a anului pînă la Crăciun, pe cînd ceilalți muncesc pe brînci în locul dumitale. Numai că-s bani furați !

— Furați !

— Da, furați !

Soupe a sărit :

— Am treizeci și șapte de ani de serviciu !

— Tocmai asta îți reproșez, a replicat Lahrier. Ai spus-o singur.

În clipele de tăcere se auzea tictacul regulat al cucului care bătea secundele într-un colţ întunecat al biroului. Şi, de îndată ce bătrînul a deschis gura, pasărea a cîntat douăsprezece şi jumătate, ceea ce l-a făcut pe Lahrier să pună capăt discuţiei.

— De şapte ani ai dreptul la pensie ! şi de şapte ani te încăpăţînezi să nu ieşi ! în sfîrşit, şapte ani de cînd încarci cu patru mii de franci capitolul 1 al bugetului pentru un serviciu care merită pe puţin douăsprezece sute şi de care nici nu te achiţi ! Îţi bagi liniştit în buzunar o diferenţă de două mii opt sute de franci, adică nouă sporuri reglementare, şi asta în detrimentul colegilor dumitale. Ei bine, să ţi-o spun : cel ce n-are inima să depună armele cînd a sosit momentul şi să lase locul altora e un egoist şi un laş ! Cel care acceptă cu bună ştiinţă, cu sînge rece, retribuţia unor funcţii pe care nu le-a îndeplinit, e un cerşetor de cea mai joasă speţă, un cerşetor ce se preschimbă în hoţ — nu ştiu dacă mă fac înţeles —, în ziua în care mîrşăvia îl mînă să se îngraşe ca un porc din salariul legitim al celorlalţi !

— Eu plec, a izbucnit Soupe, plec ! Da, prefer să plec decît să mai aud asemenea vorbe !

— Aşa da, a făcut Lahrier, şterge-o ! te-am văzut destul, prietene. Ia-ţi pălăria, uite-o.

I-a pus-o chiar el pe cap.

— Sper să ne mai întîlnim.

Şi l-a împins cu degetul, fără brutalitate, de partea cealaltă a uşii pe care a tras-o imediat după el. L-a auzit o clipă pe moş Soupe cum scotocea prin noaptea adîncă a culoarului, gemînd, aprinzînd chibrituri, în căutarea încăltărilor. A ajuns, în sfîrşit, la scară şi paşii lui de martir s-au stins.

Apoi, l-a sunat pe băiatul de serviciu :

— Ovide, i-a zis Lahrier, e dezgustător aici ; dă, te rog, cu mătura şi goleşte-mi chiuveta asta.

II

De îndată ce l-a expediat pe moș Soupe, tînărul s-a apucat să expedieze lucruri mai serioase dar, după ce a muncit fără întrerupere la vreo șase dosare anchilozîndu-i-se astfel încheietura mîinii, și-a pierdut, brusc, răbdarea văzînd cît se mai grăbea iubita lui să vină la întîlnire.

— Ce gîscă !... Pariez că n-a îndrăznit să vină.

Și, o dată ce minunatul zel i-a dispărut ca retezat cu secera, a ajuns la concluzia că își cîștigase pe deplin dreptul la pauză.

— Ia, ce-ar fi să-mi arunc o privire prin parcul meu...

Parcul său era ca al unei Jeni Lucrătoarea : două lădițe înguste ce mărgineau pervazul mansardei, umilul lui birou, lădițe în care semăna, de cum dădeau primele călduri moderne de martie, tradiționalele zorele și clasica fasole de Spania. Căci, ca orice parizian autentic, adora cu candoare și emoție verdeața.

S-a urcat pe ferastră.

Jgheabul care l-a primit era larg cît terasa de pe zidul unei cetăți.

Tocmai se aplecase asupra unei lădițe și fărîmița încet pămîntul cu un deget care descoperea pentru ca mai apoi să acopere din nou uriașele boabe de fasole în straie de episcop, împestrițate cu negru lucitor ca abanosul, cînd, din birou, l-a strigat, rîzînd, o voce tînără :

— Ia te uită ! Stai cocoțat, păsăroiule ?

S-a întors.

— Gabriela !

Dumnezeule : era chiar Gabriela și o dată cu ea imensa bucurie a primăverii, cuibărită în cutele rochiei în carouri cu alb și negru, care-i scotea în relief brațele și talia. Cu liliac în păr, cu nasul în sus, își bătea joc zicîndu-i :

— Coboară, prostănacule : o să cazi în stradă.

Cîtă grație și cîtă tinerețe !

Înmărmurit. Lahrier a rămas o clipă nemișcat, cu corpul ca un ecran în lumina soarelui.

O săritură, și a fost lîngă ea.

— Pisica asta !... Ce surpriză !... Pe cuvînt că nu te mai așteptam !

Și-a dus la spate mîinile murdare, de teamă să nu păteze frumoasa rochie, și a sărutat obrajii pe care iubita i-i întindea prin țesătura subțire a voaletei. A aflat că tînăra femeie profitase de întîmplarea care o chemase pe malul stîng [1], ca să dea o fugă pînă la Bon Marché unde era zi de cupoane.

— Și-ți dai seama ! o dată ce-am intrat în magazin... Știi ce-nseamnă asta, nu ?

— Da, da.

Nu-i mai purta pică, nici măcar un strop, într-atît era de bucuros că o avea lîngă el, după ce-și pierduse speranța.

— Ce drăguță ești c-ai venit !... Dar stai jos.

Și i-a oferit un scaun pe care ea l-a refuzat.

Să stea jos !... Cu iuțeala ei de cățeluș turbulent umplea, dimpotrivă, tot biroul ; galopa de la un perete la altul, amuzată la nebunie, oprindu-se brusc și admirativ în fața coperților verzi, așezate unele peste altele, cu fișele lor subțiri, indicatoare, pe care le silabisea încet :

— Tarn-și Garona...Meurthe-și-Mozela...Ille-și-Vilaine... Lot... Calvados... [2]

Neașteptata descoperire a cucului i-a stîrnit o mare veselie.

— Există o pendulă ! a strigat.

Lahrier zîmbea.

— Firește, a zis. O, nu ne lipsește nimic.

---

[1] Al Senei (n.t.).

[2] Numele unor departamente din Franța (n.t.)

— E foarte drăguț, a declarat Gabriela care admira cu bună-credință. Spune-mi, Totó, la ce servesc toate astea ?

Totó care își spăla mîinile și ale cărui degete, scăpate din prosop, apăreau unul cîte unul, de un roz delicat de ceară, a răspuns :

— La absolut nimic...

A vorbit atît de simplu, cu atîta convingere calmă, fără afectare sau extravaganță, încît tînăra femeie a izbucnit în rîs.

— Ești un copil !...

El a protestat :

— Copil !... Crezi că glumesc ?

Gabriela i-a mărturisit că, într-adevăr, îl credea capabil de una ca asta, iar în timp ce el protesta, susținînd sus și tare că nu se făcea vinovat de nici o glumă răutăcioasă, ea se strîmba cu subînțeles și, printr-un gest discret al degetelor, reducea la proporții juste afirmațiile zgomotoase ale funcționarului ce repeta, neobosit :

— La nimic ! La absolut nimic, îți jur !

Dar ea nu putea înțelege că atîta cerneală se risipește în van, că atîtea hîrtii frumoase sînt înnegrite în pură pierdere ; instinctele-i de mică burgheză ordonată se revoltau, strigîndu-i : „Nu-i așa !"

L-a întrebat :

— Cum adică ? Vrei să mă faci să cred că vă plătește doar ca să tăiați frunză la cîini ?

— Slavă domnului ! a ripostat tînărul, grefînd pe acest punct de plecare o dovadă pitorească a mecanismului administrativ.

Cînd se apuca să vorbească, se însufleța repede și era feroce. N-a mai tăcut, prezența iubitei trezindu-i cochetării de cocoș tînăr ce se fudulește în fața puicuței preferate. S-a străduit să pară spiritual și chiar a și reușit, ceea ce spunea căpătînd, pe nesimțite, un plus de picanterie printr-un strop de ticăloșie, specifică periferiei.

— Stai să vezi, e tare ciudat. Unii (redactorii) compun scrisori care nu înseamnă nimic ; iar ceilalți (expeditionarii) le copiază din nou. Apoi vin executorii ce scriu cu albastru pe piesele din dosar, sus, data și sumarul scrisorii, înregistrează expedierile și le trimit unora care nu citesc nici un rînd. Asta-i. Personalul birourilor costă statul sute de milioane.

— Pentru nimic, a zis Gabriela.

El a întărit :

— Pentru nimic. Și toată povestea are prețiosul avantaj că oprește cursul afacerilor care, altfel, ar merge de la sine.

După aceea (Gabriela, deloc convinsă, continua să dea din cap a neîncredere, amintindu-i totodată de rolul covîrșitor al marilor administrații și de selectarea inteligențelor însărcinate să le reprezinte) a protestat, mimînd arzătoarea dorință de a fi perfect de acord cu această părere :

— Cum să nu !... Selecție ? Te cred și eu !

Și, ca să-i arate că n-avea nici cea mai mică intenție să-și bată joc, a început să-i imite, de altfel încîntător prin finețe și observații răutăcioase, pe moș Soupe, pe Letondu, pe subșeful Van der Hogen și pe domnul de La Hourmerie, a cărui solemnitate plină de ticuri o maimuțărea aproape la perfecție. În cele din urmă, l-a imitat chiar și pe director, reconstituind, în hohotele tinerei femei care se uita ca la spectacol, o recepție cu prilejul Anului Nou.

A fost fermecător.

S-a așezat cu spatele la șemineu punîndu-și la butonieră, ca să completeze iluzia, un baton de pastă roșie de sigilat, și a fost adorabil prin falsitatea lui onctuoasă, prin nepăsarea, tulburată de o elocvență sforăitoare și banală.

— „Dragii mei colegi..., dați-mi voie să vă spun : dragii mei prieteni !... De fiecare dată resimt o nouă plăcere, după cum spunea Ludovic-Filip, ori de cîte ori văd adunată în jurul meu această selecție de inteligențe..."

Privire spre Gabriela.

„...de abnegații și devotament prin care sintetizez și. în același timp, descriu printr-un singur cuvînt, personalul Direcției Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare. N-aș fi oare un ingrat dacă, în această zi, nu i-aș aduce strălucitorul omagiu pe care i-l datorez ? dacă n-aș recunoaște — deschis — că îi sînt obligat pentru colaborare în îndeplinirea sarcinii atît de grele și delicate pe care Șeful statului a încredințat-o modestei mele inițiative ?... Dar, o dată ce afirm — și-mi place să o fac — superioritatea meritelor dumneavoastră, afirm și că sînteți îndreptățiți să aveți unele pretenții... Dragii mei colegi, nu vă condamn, ferească dumnezeu, pentru aceste pretenții."

— Bravo ! Bravo ! i-a strigat Gabriela în culmea admirației.

Lahrier a rămas neclintit.

A continuat, nepăsător :

— „S-au împlinit cinci ani de cînd conduc destinele acestei instituții ; cinci ani, de cînd vă fac să sperați că într-un viitor mereu apropiat dar, din păcate, mereu mai îndepărtat, o să primiți un spor de salariu a cărui revendicare este cît se poate de legitimă. Și acum — iar ca să mă hotărăsc la această mărturisire penibilă, e nevoie de toată încrederea pe care o am în dezinteresul dumneavoastră — vă întîmpin cu mîinile goale... Referitor la capitolul 1, solicitasem Camerei un credit mai mare : douăzeci de mii de franci, care m-ar fi ajutat să reduc într-o oarecare măsură întemeiatele nemulțumiri ale multora dintre dumneavoastră ; din nefericire, Comisia pentru Buget mi-a respins propunerea. Așa că, dragii mei colegi, mă văd silit să apelez încă o dată — ultima dată ! — la pacienta și la nesfîrșita răbdare de care ați dat dovadă în nenumărate rînduri. În rest, clipa se apropie !... Viitorul ne bate la ușă... un viitor cu atît mai bogat în surprize cu cît aș știut să-l așteptați mai multă vreme..."

Fereastra rămăsese deschisă : un pervaz de mansarde, ros de carii, care îngrădea țîșnirea numeroaselor coșuri.

În zare, dincolo de casele tot mai depărtate, Panteonul și Sorbona își înălțau domurile lor contrastante : unul, mai greu, umflat pe deasupra orizontului precum calota unui aerostat uriaș, ținut nemișcat pe ancorele sale, celălalt, mai frivol, înzorzonat cu ornamente și asemănător cu un coif țuguiat al unui idol hindus. Într-unul din turnurile bisericii Saint-Sulpice o rază de soare rătăcită lumina o oglindă de atras ciocîrlii. A bătut ora trei. Parisul strălucea din plin în această lună de aprilie.

Gabriela se răsturnase pe scaun cu spatele la soare, iar vîrful pantofilor ei de lac, cu găuri fine, ieșea puțin de sub rochie. Umbrela, asortată cu toaleta, îi ascundea genunchii : mică eșarfă în carouri, dintr-o mătăsică liliachie, care se prindea, ca o cravată, de un mîner nesfîrșit, avînd aerul unui fluture mare, în repaus. Și Lahrier se mira că o vedea atît de blondă !... dar atît de blondă, atît de blondă !... Niciodată nu și-ar fi închipuit să aibă o iubită atît de blondă ! Acum, în șuvoiul de timp frumos care o scălda, ceafa îi era de miere. Această descoperire l-a încîntat și și-a spus că la Paris primăvara este plină de indulgență ; că ea înflorește nu numai în ramurile uscate ale platanilor ori în mugurii îngălați ai teilor, ci și în părul tinerelor femei, pe obrajii, pe buzele și pe vîrful nasurilor acestora, ușor turtite de norul voaletelor albe.

— Nu, zău, Gabriela ! a declarat brusc : ești tare șic astăzi.

— Nu cumva ai cam înnebunit ? l-a întrebat Gabriela rîzînd, căci nu-l mai văzuse atît de tandru.

Își lăsase mîinile în voia lui, iar el i le săruta pătimaș. Erau două lăbuțe ale căror unghii se conturau ușor pe sub pielea bine întinsă a mănușilor. Acestea, și ele blonde, se loveau, la încheietura mîinilor, de o brățară dublă, de mici năpîrci toropite, urcau apoi pînă la jumătatea brațului, peste mînecile umplute cu carne vîrtoasă și tînără. Foarte însuflețit, René Lahrier a sărutat și a mușcat îndelung, unul cîte unul, degetele nu prea indignate ale iu-

bitei. Totuşi, a venit clipa cînd a trebuit să se dea puţin mai deoparte pentru că tînăra femeie s-a ridicat brusc şi, cu acea severitate care cheamă la ordine, făcînd în acelaşi timp eforturi să-şi păstreze seriozitatea :

— Nu, scuze ! nu te ambala !... Puţin calm, te rog.

Dar el se împotrivea : „Gabriela !...", atît de blînd, de duios, încît ea a capitulat, învinsă, cucerită pentru totdeauna de mîngîierea copilăroasă ce se revărsa din acest simplu cuvînt. S-au sărutat în tăcere, împreunîndu-şi mîinile, palmă lîngă palmă, cu degetele în sus.

— Dragule !

— Dragă !

Cuvintele nu însemnau nimic, sau însemnau aşa de puţin... ! Contopirea a două sufluri, doar atît...

Gabriela s-a ferit însă de lăcomia gurii care o apăsa pe a ei. Cu capul acum pe spate, cu coapsele frînte de colţul ascuţit al mesei a cărui duritate o rănea prin scrobeala fustelor, încerca să se eschiveze, încîntată şi teribil de neliniştită, neavînd forţa să-şi ferească dinţii de sărutul acestui bătat iubitor pe care-l simţea atît de viu lîngă ea, aspirînd-o ca pe o floare, dar şi gata să leşine la gîndul că cineva ar putea intra.

— Da, da, te iubesc !... da, da, te iubesc. Ştii bine.

Şi, imediat :

— Fii atent, doamne sfinte !... Fii foarte atent !

Ochii ei, pe jumătate închişi, priveau dincolo de umărul tînărului, înspre colţurile îndepărtate ale biroului, fixau uşa cu spaimă, cu teama vizibilă de a o vedea deschizîndu-se brusc...

Iar ea s-a deschis, şi a apărut şeful de birou, domnul de La Hourmerie în persoană, care ciulise urechea la discreta aluzie a lui Chavarax cu privire la nobila libertate a colegului său Lahrier : „Un om încîntător, adorat de femei şi incapabil să sacrifice stupidităţii unor regulamente sănătoasa tradiţie de curtenitori a francezilor." Asta era Chavarax ! Aceste cuvinte spuneau totul despre

el, despre subtilitatea ucigătoare a acestui băiat gras, cu ochi palizi, a cărui figură, încadrată de un colier de puf moale, evoca, nu se ştie precis de ce, o vagă obscenitate. Era specialitatea lui : frăţească mînă de ajutor pe care o dă unui prieten e piciorul pe care i-l dă ca să-i zdrobească tibia, arta delicată de a te lua pe după umeri şi în acelaşi timp de a-ţi pune piedică.

Despre unul spunea :

— Chaudavoine ? Inteligent flăcăul şi bine-o mai întoarce din condei. Cîntecul pe care l-a compus deunăzi despre director e o capodoperă de zeflemea fină şi de caraghioslîc răutăcios.

Despre altul :

— Nu-i vina lui Ampérière că tată-său datorează totul imperiului. Şi tocmai lui să i se reproşeze că face opoziţie ? E stupid !... Asta nu-i opoziţie : e recunoştinţă.

Despre un al treilea :

— Mousseret este desigur plin de zel, şi inteligenţa lui ieşită din comun îl desemnează pentru un post înalt. Necazul e că din pricina sănătăţii şubrede lipseşte de la slujbă trei sferturi din timp... cel puţin.

Despre un altul :

— Hernecourt are în urma lui zece ani de servicii nerecunoscute. Dacă i s-ar fi făcut dreptate cu mai multă nepărtinire nu şi-ar fi găsit în alcool consolarea deceptiilor.

Despre celălalt :

— Prostia nu e viciu. Dacă Tabourieux nu e în stare să facă altceva, nu-nseamnă că trebuie să rămînă expediţionar pînă la sfîrşitul zilelor sale.

Şi aşa mai departe.

Presăra pur şi simplu aceste perle pe drumul lui, pe lîngă pereţii străpunşi de nevăzute urechi, fără să-i pese de mîna caritabilă care n-ar scăpa ocazia să le adune. Nu-şi punea problema că ele ajung la destinaţie aproape la fel de sigur ca o scrisoare aruncată în cutia poştală. şi asta

deoarece îi era sincer silă de afacerile murdare şi ţinea la ciudatul compromis de conştiinţă care-i lăsa în pace scrupulele. Aşa proceda de cînd a venit la Direcţie şi-i mergea cît se poate de bine.

Lămurit dintr-o privire, domnul de la Hourmerie nu s-a pierdut în lamentaţii sterile. De un laconism elocvent, ca şi băiatul său de serviciu, Ovide, a spus numai: „Minunat!", a tras încet uşa după el şi s-a dus, glonţ, la Director.

III

Cu ţigara ţîşnind de sub mustaţă şi cu şalele scăldate în penumbră, acesta presăra semnături pe deciziile ministeriale pentru copiile legalizate conforme. Cu dreapta-i, bine îngrijită, le lăbărţa, ca iscălitura împăratului, pe jumătate din act, apoi le usca degrabă cu tamponul de sugativă zgîlţîit cu stînga, tangaj al unui vaporaş pe apă.

Şeful a intrat, s-a dus ţintă la el, s-a proptit cu degetele în firicelele subţiri de aramă care încercuiau acajuul mesei şi i-a pus această întrebare simplă:

— Domnule, am venit să-mi spuneţi dacă Direcţia Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare este o instituţie de stat sau o casă de toleranţă.

Domnul Nègre — mirarea îi paralizase dintr-odată dubla mişcare a mîinilor — a răspuns:

— Ce te-a apucat? Curioasă întrebare!

— M-a apucat, a zis domnul de La Hourmerie, că domnul René Lahrier primeşte femei în biroul lui, că tocmai l-am surprins asupra faptului, că de multă vreme am motive serioase să fiu nemulţumit de acest funcţionar, că, în sfîrşit, s-a umplut paharul şi că începînd de astăzi unul din noi doi — îmi dau cuvîntul de onoare — nu va mai păgubi bugetul.

N-o prea lua pe ocolite. Punea o problemă de serviciu, nimic mai mult. Or, domnul Nègre, cu tot aerul lui blîndut, era un domn cu mintea limpede : nu-l păcăleai decît dacă vroia el, iar el, în stare să-şi cumpere liniştea cu o jumătate de kilogram din propria-i carne, se revolta ca un berbec înfuriat de îndată ce o mînă îndrăzneaţă se înverşuna pînă-n pînzele albe să-i vîneze această linişte.

— N-ai vrea să pleci de-aici ? i-a zis cu răceală şefului Dispoziţiilor Testamentare : ei bine, dragă, du-te ! Ce doreşti de la mine ?

Asta i-a luat piuitul lui de La Hourmerie care, neaşteptîndu-se la aşa ceva, n-a mai fost în stare decît să surîdă amar şi să-şi ridice încet genele spre ceruri. A murmurat : „Delicios !", şi, în tulburarea sa, semănînd uşor cu ironia clasicilor, a spus :

— *Hic sunt praemia laudi* [1]. Mi-am oferit acestei instituţii cei mai frumoşi treizeci de ani din viaţa mea ca s-ajung să mi se zică : „Ia-o pe uşa asta."

— Pardon ! a rectificat domnul Nègre ; n-am zis : „Ia-o pe uşa asta", ci : „Poţi s-o iei." Nu e acelaşi lucru. Cît despre aluziile dumitale discrete la modul în care ţi-au fost răsplătite meritele, îţi subliniez cu umilinţă că ai o leafă de opt mii de franci şi crucea Legiunii de onoare. Să fim serioşi, nu ? să fim drepţi cu viaţa şi să nu ne folosim de somaţii decît cu foarte mare grijă căci s-ar putea ca unora să nu le convină. — Asta-i.

Astfel i-a vorbit directorul care şi-a schimbat în acelaşi timp tonul şi chipul. Ar fi greu de precizat pînă unde-i mergea răutatea. Văzînd faţa înmărmurită a domnului de La Hourmerie, s-a simţit vinovat şi s-a îmblînzit, la fel ca şi în ajun ; proasta-i dispoziţie a căzut, alunecînd spre tachinăria unei dispute amicale.

— Mă îngrozeşti cu atîtea cereri de concediere ! Ieri, domnul Letondu, azi, domnul Lahrier ; ce-i cu febra asta de expulzare ? Eu nu vreau să concediez pe nimeni, dragă

[1] În traducere liberă : Iată răsplata (lat.) (n.t.).

prietene, iar pe domnul Lahrier mai puțin decît pe oricare altul, să-ți intre bine-n cap. Din toată instituția, cel mai mult țin la Lahrier (și la dumneata, firește). Imaginează-ți că peste cinci ani vine cu o umbră de revendicare, cu cea mai măruntă plîngere !... Dacă mi-ar spune : „Am dreptul la un spor, nu mi se dă, îl reclam", mi-aș scoate pălăria, e simplu ; pentru că el ar trebui, de secole, să fie redactor !... Dar nu ! acest băiat e ca o floare ; umil, se complace în propria-i umbră, ca o violetă în mușchiul ei, mulțumit cu mediocritatea lui, atît de grijuliu cu liniștea mea încît îi sacrifică interesele personale !

La gîndul unei asemenea măreții sufletești, elocvența i se umezea cu lacrimi, cu lacrimi adevărate. Și-a revărsat recunoștința într-un cuvînt pe care l-a repetat de două ori :

— Bietul copil ! Bietul copil !

Apoi :

— Oh ! a exclamat, de ce nu sînt poet liric ! I-aș celebra meritele și noblețea sufletului și mîndru-i dezinteres și virtuțile ce depășesc orice elogiu, în compania unei lăute cu corzile bine întinse, în versuri demne de cel care mi le-ar fi inspirat ! De ce n-am, Banville [1], poet îndrăgit de zei, nemărginitu-ți talent ca să-i glorific amintirea ! de ce n-am, păsărico, aripile tale pentru ca recunoștința mea să-i poarte scumpul său nume pînă la seminţiile îndepărtate !... Și să-l alung, ca pe un servitor, pe acest om, singurul care mi-a respectat neagra-mi durere ?

— Totuși...

— Să-l dau afară pentru că, odată, a îmbrățișat în biroul său o femeie care, poate, îi era soră ?

La Hourmerie a sărit :

— Soră ?... Asta ar mai lipsi !

Dar directorul a trecut peste, încăpățînîndu-se să n-audă.

---

[1] *Théodore de Banville*, poet francez (1823—1891) (n.t.).

— Niciodată !... Nu spera !... Niciodată !

A zbierat acest „niciodată" cu brațele întinse în aer, cu gestul amplu și tragic al unui conspirator dintr-o operă care jură moartea tiranului. De aceea, chiar dacă omul din el ar fi vrut să săvîrșească o atare mișelie, funcționarul s-ar fi izbit de *veto*-ul conștiinței ce îi amintea că avea obligații, prima constînd în a păstra statului un slujbaș devotat și sîrguincios, iar acest argument, rostit cu o calmă lipsă de jenă, i-a trezit domnului de La Hourmerie clocotul unui bun-simț sufocat. Simulînd mirarea, domnul Nègre a reluat tema și a dezvoltat-o ; scos din fire, de La Hourmerie i-a răspuns cu țipete ascuțite de porc tînăr, înjunghiat :

— Devotat ! Sîrguincios !... Cine ? Despre Lahrier vorbiți ?

— Firește !

— Cred că-i cam exagerat !... Un funcționar care nu vine niciodată !

— Ba vine.

— ...iar cînd catadicsește să vină, vine la ora două !

— Ba nu.

— La ora două, pe cuvînt.

— La ora două ?

— Dacă nu trei.

— Și ce-i cu asta ?

— Cum și ce-i cu asta ?

— Da, ce-i cu asta ? E la zi cu treaba, nu ?

După un timp, studiat :

— Ei aș ! a făcut La Hourmerie, muncește altcineva pentru el.

A rînjit, căci își păstrase înțepătura pentru final, și, printr-o clipire răutăcioasă, ca un omagiu discret adus propriei șiretenii, a descoperit că era încîntat, deosebit de mîndru de ceea ce găsise. Din nefericire, domnul Nègre nu era omul să se dea bătut cu una cu două. Suplu ca un acrobat ce-ncalecă din fugă o iapă nărăvașă, a prins cu-

vîntul de coamă și cu o lovitură de picior s-a ridicat de-asupra, hop!

— Altcineva ?... Ei bine asta-nseamnă că e cel mai prețios funcționar ! ...Cum, nu înțelegi ? Nu vezi că, din moment ce ține cu atît mai mult la slujba lui cu cît muncește mai puțin, va face totul ca să și-o păstreze, prin simplul fapt că face totul ca să și-o piardă ?... că greșelile lui excesive ne sînt o garanție a miracolelor cu care va încerca să se răscumpere și că, pe măsură ce se încăpățînează să nu se achite de obligații, va depune mai multă energie ca să se descarce pe ceilalți și să le stimuleze zelul ?... Să ne gîndim puțin. Lahrier cîștigă aici-două mii patru sute de franci pe an care-l costă, oricum ai privi lucrurile, doar efortul de a se apleca să-i ia : bani găsiți, s-ar zice. Și ar risca el, ca un nechibzuit, să-și piardă prostește acești bani ? Haida-de ! Un copil de optsprezece luni ar fi izbit de fantezia unei asemenea ipoteze, pe cînd dumneata nu vezi, pesemne pentru că-ți plac la nebunie sofismul și paradoxul.

— Paradoxul ! a spus celălalt ; paradoxul !... Fac eu paradoxuri ?

Era prea mult. Se simțea depășit. A abandonat partida printr-un gest amplu de exasperare și s-a mulțumit cu un rîs sacadat, plin de ironie, încercînd astfel să-și destindă nervii, în timp ce domnul Negre, neînduplecat, continua, repeta : „Păi da !... faci la fel ca domnul Jourdain [1] care făcea proză : fără să știi. Ce vrei ? ești o fire complicată." A încheiat discuția cu un „Foarte bine", care mirosea a venin de te lua de nas, și s-a îndreptat spre ușă lăsînd, de altfel, deoparte problema demisionării lui. Totuși, cu mîna pe clanță :

— Mă înclin în fața unei voințe superioare, dar din această clipă, a declarat cu o solemnitate aspră, între mine și domnul Lahrier nu va mai fi nimic. Acest funcționar îmi

[1] Personajul principal al comediei lui Molière, *Burghezul gentilom* (1670) (n.t.).

este un străin şi nu mă mai interesează deloc, însă sper că va avea buna-cuviinţă să nu mai prefere biroul meu biroului său pentru faptele lui josnice şi pentru întîlniri galante. Atît îi cer. Cu această restricţie, e liber să facă tot ceea ce vrea : îl scutesc de supunere, de prezenţă, de muncă. Să dea domnul ca statul să nu aibă de plătit prea scump urmările unei situaţii pe care n-am creat-o eu şi a cărei grea răspundere nu-mi poate reveni mie. — Umilul dumneavoastră servitor.

TABLOUL AL CINCILEA

I

A trecut o lună, în cursul căreia nebunia lui Letondu s-a accentuat şi a devenit mai frumoasă.

De fapt, Letondu mai venea încă la Administraţie ; venea chiar cu regularitate. Dar, odată sosit, la oră fixă, se închidea în birou, se zăvora de două ori, rămînînd acolo ore în şir, fără să poţi şti cu ce se îndeletniceşte. Colegii care-l spionaseră prin gaura cheii, pe care o lărgiseră puţin, dădeau explicaţii vagi : unii pretindeau că l-au văzut stînd nemişcat, cu picioarele desfăcute ca un compas, cufundat în contemplarea unei vechi planisfere zdrenţuite, decor sinistru al unuia dintre pereţii încăperii ; alţii l-ar fi surprins executînd în diagonala biroului un du-te-vino de animal în cuşcă, cu mîinile în şolduri şi *descălţat !...* În realitate, nu se ştia mare lucru. Din cînd în cînd răzbăteau prin perete doar nişte izbucniri de voce : solilocvii bubuite cu furie, discursuri de revanşă, de represalii tragice, de apropiate zori ce sîngerau deja la orizont printr-o roşeaţă de bun augur. După aceea, multă vreme, peste teribilul cortegiu s-a lăsat liniştea care semăna spaimă,

tulbura sufletele, îi scotea pe oameni în pragul uşilor întredeschise şi-i făcea să se întrebe, de la distanţă, pe tăcute, implorînd din priviri, cu frunţile încreţoşate de o grijă comună. În orice privire, aceeaşi întrebare : „Ce se întîmplă cu el ?... Ce s-o fi întîmplat cu el ?... Oare să fi murit ?“ Uneori, spre marea bucurie a lui Ovide, trecea seara albastră, trecea apoi şi noaptea fără ca misteriosul întîrziat să sune după lampă !... De altfel, renunţase să mai recunoască pe cineva. Nici un cuvînt nimănui, nici un bună ziua, absolut nimic. Pe sub sprîncenele groase cît degetul mare, îşi rotea nişte ochi de fiară hărţuită ; în spatele frunţii înalte de două degete, pe care cobora frizura scurtă, ascuţită ca un ecuson, germenii persecuţiei se dezvoltau cu violenţă.

Nu mai e nevoie să spunem că un Necunoscut, greu de pătruns, îi învăluia viaţa particulară !...

Era totuşi probabil — într-atît de jalnic venea cîteodată la birou, cu faţa mînjită de noroi, cu cravata desfăcută, cu gulerul boţit — că-şi petrecea nopţile rătăcind pe străzi, la întîmplare, sub clar de lună şi prin ploaie ; iar toate astea semănau oarecare nelinişte în sufletele acestor domni, mai ales în sufletul domnului de La Hourmerie al cărui nume revenea în discursurile lui Letondu cu o regretabilă încăpăţînare.

Or, spre mijlocul lunii mai, acestui sinistru zărghit i-au ieşit din lobii slăbiţi ai creierului două sau trei idei mărunte, de o nesăbuinţă care te înveselea.

Obsesia antichităţii, clădită de bine de rău pe vagi amintiri din colegiu, atinsese paroxismul, astfel încît a dat frîu liber unui amestec încîlcit de războinici şi de filozofi, confundîndu-i pe unii cu alţii, exaltînd de-a valma caracterul lui Regulus [1] şi pe cel al lui Caligula [2], încurcîndu-i

[1] General roman, celebru prin devotamentul şi loialitatea sa (n.t.).

[2] Împărat roman (37—41), pe jumătate nebun, vestit prin tirania lui (n.t.).

pe Mitridate [1] cu Sardanapal [2], pe Temistocle[3] cu Telemah[4], pe Licurg [5] cu Laocoon [6], pentru a se hotărî, în cele din urmă, să-i imite pe aceşti oameni mari, să-şi potrivească propria-i viaţă după a lor şi să pună semn de egalitate între virtuţile lor şi ale sale. Aşa că a proiectat să reactualizeze, în folosul său, unele jocuri ale antichităţii gîndind, ca şi Virgiliu, că un suflet sănătos are nevoie de un corp valid, şi, într-o dimineaţă, a apărut ţinînd sub braţ o roată de vagonet pe care s-a apucat să o manevreze la fel cum face un discobol cu discul.

Opt zile în şir n-a mai fost de trăit. Aruncată din zbor, dintr-un capăt în altul al încăperii, masa de fier, grea, se izbea cu forţă de uşa pe care o disloca încetul cu încetul, şi Direcţia era sub bombardament, dincolo de geamurile zdruncinate făcîndu-l să tresară chiar şi pe portar, pe melancolicul Boudin, reîntors din cauza acestui bubuit îndepărtat, ca de tun, în momentele cele mai nefericite, ale asedierii Parisului. Emotiv, cu o figură palidă de cardiac, hărţuit de veşnica imagine a morţii, omul se plîngea *in petto* [7] şi, ca să scape de spaime, intra bucuros într-un bistrou de pe strada Chanaleille, căruia îi era un client fidel ; dar acest amănunt n-a avut darul să domolească înfocata febră a lui Letondu. Mai mult, după ce şi-a întărit bicepşii, aducîndu-i la duritatea fontei, Letondu şi-a cumpărat o trompetă şi s-a apucat să cînte din ea, smulgînd, cu străşnicie, instrumentului îngrozitoare sunete răguşite care umpleau culoarele cu mugete de mastodont înjunghiat ; şi făcea asta pentru supleţea plămînilor !...

[1] Numele mai multor guvernatori (ai provinciilor persane) şi regi ai regatelor Pont, Parthia, Bosfor etc. (n.t.).
[2] Personaj legendar din Asiria, tipul prinţului desfrînat (n.t.).
[3] General şi om de stat atenian (aprox. 526—480 î.e.n.) (n.t.).
[4] Fiul lui Ulise şi al Penelopei (mitologie) (n.t.).
[5] Orator şi om politic atenian (aprox. 396—323 î.e.n.) (n.t.).
[6] Fiul lui Priam şi al Hecubei (mitologie) (n.t.).
[7] În şoaptă (lat.) (n.t.).

Un timp a fost doar surprinzător ; a devenit cu totul extraordinar în ziua în care a inventat să se badijoneze din cap pînă-n picioare cu ulei din ficat de morun, mergînd pe urmele atleţilor spartani care se ungeau cu uleiuri parfumate.

În cele din urmă, a avut sufletul lui Platon !...

Îşi imagina orgoliul legitim al celui care şi-a urmărit conştiincios scopul propus, atingîndu-şi-l prin perseverenţă, printr-o încăpăţînare mai presus de orice laudă şi, imediat, s-a hotărît să umilească Administraţia prestînd de acum încolo o muncă grotesc de disproporţionată faţă de leafa primită.

Din acest moment, funcţionarilor nu le-a mai rămas decît să se întoarcă în birourile lor dragi sau să se ducă să-l tachineze pe porcuşorul [1] de pe plăcutele maluri ale Senei : nimeni nu mai avea nevoie de el.

Letondu !... şi nu mai trebuia adăugat nimic.

Numai el !... şi era de-ajuns.

Intra prin birouri, şterpelea de pe mese dosarele în lucru, lua din mîinile expeditionarilor, care, timizi, riscau „Permiteţi...", dosare voluminoase şi pleca cu ele sub braţ fără să dea nici o explicaţie.

Asta e.

Lucrurile erau mai degrabă simple. Numai că administraţia plătea scump. Nu mai rămăsese nimic sau aproape nimic din armonioasa funcţionare a unei instituţii, odinioară într-o ordine înţeleaptă, care a încăput pe mîini furioase şi a ajuns să semene cu acele orologii stricate, ale căror rotiţe se înţepenesc în jurul unui cilindru înnebunit, ce se învîrte, se învîrte întruna, cuprins de o mişcare turbată. Iar de aici, un simptom încă şi mai grav, care dovedea prăbuşirea definitivă a acestui creier zdruncinat : scri-

[1] Deformare a expresiei consacrate *„taquiner le goujon"* (a pescui cu undiţa), înlocuirea termenului *„le goujon"* (un mic peşte, numit porcuşor) cu *„le petit cochon"* (porc mic), fiind motivată printr-o aproximativă asemănare fonetică (n.t.).

sul sărmanului băiat se deforma din zi în zi !... Îi dispăruse acea alternare ireproşabilă de *părţi pline,* grase, şi de *părţi subţiri,* slăbănoage, ale literelor — răposatul orgoliu al domnului de La Hourmerie —, totul transformîndu-se într-un amestec furibund de linii verticale ce galopau unele după altele, fără artă, fără eleganţă, fără strălucire, şi puteai citi cu ochiul liber graba de a termina o muncă plicticoasă şi dezinteresul unei minţi bîntuite de intenţii secrete. Cu prilejul expedierii, reduse deseori la jumătate, se observa că unele fraze dispăruseră cu totul, pe cînd altele, lipsite de incidentele lor (rămase pe drum, evaporate în memoria copistului şi absorbite în aceeaşi clipă), arătau ca nişte persoane distrate, venite la bal fără gulere tari, — ca să nu mai amintim de acelea, încă şi mai stranii, deghizate grotesc, care vorbeau despre şapte lucruri deodată : despre dispoziţia testamentară şi despre moartea lui Seneca [1] ; despre legea cu privire la succesiuni şi despre forţa cu care Arria şi-a împlîntat un cuţit în piept strîgînd : *„Paete, non dolet !“* [2]

— Răbdare ! se gîndea René Lahrier, cu firea lui înclinată să ia totul în glumă ; n-am asistat încă la partea cea mai frumoasă. În curînd, o să ne distrăm de minune. Nu s-a înşelat.

A venit o zi cînd domnul de la Hourmerie, obosit să-şi tot muşte zăbala în liniştea din birou şi să-şi facă, fără nici un rost, sînge rău din pricina decăderii serviciului, n-a mai avut încotro şi, disperat, a îndrăznit să se ducă la temutul Letondu ca să-şi ia bunul său. A profitat de faptul că acesta scrisese „QUIBOLLE, VICTOR-GRÉGOIRE“,

[1] Filozof latin (aprox. 4—65), preceptor al împăratului Nero care, dizgraţiindu-l, i-a ordonat să-şi taie venele (n.t.).

[2] Paetus, nu doare ! (lat.). Sînt cuvintele adresate de Arria soţului ei, în timp ce îi întindea pumnalul, cu care se lovise pe ea însăşi, ca să-l încurajeze să se omoare. Consulul Paetus conspirase împotriva împăratului Claudiu (a se vedea Pliniu cel Tînăr, *Scrisoarea a treia)* (n.t.).

în loc de „QUIBOLLE, GRÉGOIRE-VICTOR", în proiectul de decret cu privire la dispoziția testamentară Quibolle al cărei dosar fusese de bine de rău reconstituit ; s-a avîntat pe scară pînă la nebun, a tras o porție mare de aer în piept. tic familiar ori de cîte ori apărea vreun eveniment important, și s-a apucat să-i vorbească amănunțit despre urmările neplăcute ale acestei greșeli. I-a precizat aceste urmări într-un stil agasant și dulcețos, plin de politeturi de orator, ca omul căruia îi e cam frică : ușa larg deschisă spre șicanele colateralilor, revendicările moștenitorilor Quibolle în legătură cu binoclul de marină și cu sfeșnicile Ludovic al XIII-lea. intervenția tribunalelor civile și a Curții de Casație, o întreagă încurcătură de jurisprudență care-ți făcea pielea de găină.

— Domnule Letondu, a zis în cele din urmă, expedierea nu e o treabă de neglijat și nici de luat peste picior. Dimpotrivă, este o treabă importantă, de o importanță capitală !... Dumneata, domnule Letondu, vrei să faci mai mult decît ți se cere și să porți pe umeri povara întregii instituții. Doamne sfinte, zelul dumitale e demn de laudă !... Sînt primul care recunosc acest lucru ; dar, aplaudîndu-l, îl și condamn. Îți dai seama de nuanță ? Excesul este un defect, iar excesul în bine a fost dintotdeauna dușmanul binelui, domnule Letondu. Cu acest sistem, nevoit din lipsă de timp să alergi după poștă, ai ajuns să scrii „Victor-Grégoire", în loc de „Grégoire-Victor", ceea ce nu e totuna. Înțelegi, domnule Letondu ?

— Domnul Letondu se... pe dumneata, i-a răspuns Letondu, cu multă simplitate.

Pînă atunci, îl lăsase să vorbească, nemișcat, aplecat asupra unui raport pe care-l expedia de urgență.

A pronunțat cuvîntul încet, aproape amabil, ridicîndu-se pe trei sferturi și lăsîndu-și mîna dreaptă, cu degetele-i păroase, să îi atîrne deasupra dosarului.

Șeful de birou a sărit în sus : dar Letondu era deja în picioare, mai alb ca varul, de un alb ce contrasta cu roșul

aprins al mustății. A înaintat cu un pas. Buzele-i descompuse, dansau ; faianța azurie a ochilor căpătase strălucirea necruțătoare a lamei de oțel în bătaia soarelui.

Cu degetul întins :

— Ieși ! a spus.

— Însă...

— Tacă-ți gura ! Ieși cînd îți zic ; hai, șterge-o ! afară de aici ! părăsește locul ăsta pe care-l murdărești cu prezența dumitale josnică !

Înnebunit, șeful s-a supus. Această neașteptată lovitură de teatru a acționat repede asupra importanței sale solemne de adîncauri, asemeni unui acid asupra hîrtiei de turnesol. Pînă seara, a intrat prin toate birourile ca să difuzeze știrea :

— Vă cer scuze că vă deranjez, dar mi s-a întîmplat un lucru atît de nemaipomenit !...

Și glasul său, care se oprea din cînd în cînd, întrerupt de sughițuri, patosul cu care-și declina orice vină, își sublinia blîndețea, bine cunoscuta-i amabilitate, sociabilitatea și altele, arătau cît de mare, de intensă îi era emoția ce-i strîngea gîtul, cît de mult tînjea după simpatii, cît își dorea să fie ocrotit de toți ceilalți, strîns uniți în jurul persoanei lui, amenințate și plăpînde.

— Vă-nchipuiți ! ei ? ei ? Vă-nchipuiți !... Oh ! nu mai e nici o îndoială : prezența domnului Letondu e un pericol pentru fiecare dintre noi...

Ațițați la culme, funcționarii se îmbătau cu povestea. Picat în rutina monotonă a acestor domni, evenimentul căpăta proporții fabuloase ; înfierbînta instituția, o arunca în agitația unei fundături de provincie pe care o străbate dimineața un regiment de cavalerie. De fapt, perspectiva unei războieli posibile între Letondu și de La Hourmerie dezlănțuia voluptăți ascunse. Era ca o licărire de veselie în peisajul cenușiu al vieții de birou.

II

Ferestruia cucului s-a deschis ca împinsă de un bobîrnac, iar pasărea s-a arătat o clipă, atît cît să se aplece curtenitor, cîntînd ora.

— O ! u, o ! u.

Moș Soupe își făcea siesta la unul din capetele mesei pe care o împărțea cu Lahrier, răsturnat în fotoliu, cu brațele atîrnate ca ale unuia înjunghiat, în timp ce nasul îi era în sus, spre ceruri. Dormea ca toți bătrînii, îngrijorător de palid și de rigid, astfel încît Lahrier l-ar fi putut crede mort dacă nu i-ar fi auzit sforăitul ascuțit, scos prin ușa deschisă a gurii. S-a mișcat de îndată ce i-a ajuns la ureche, fără să-l trezească însă, zgomotul hîrșîit al unuia din lănțișoarele orologiului, provocat de greutatea resortului. Un scurt salut de om care strănută, i-a împins bărbia, despicată ca un fund, peste cravata deznodată dîndu-i la iveală uriașa chelie, fiică a anilor, înnegrită de vreme precum pielea de măgar a unei tobe scoase din uz, în vreme ce sforăitul, gîtuit de la-nceput, se modifica, transformîndu-se acum într-o gălăgie surdă : n-ai fi putut preciza de ce tărăboiul ăsta ca de șobolani închiși într-o țeavă de scurgere, care se bat acolo, înnebuniți, cu bucăți de dopuri și cu resturi de morcovi.

— Doamne sfinte, ce mă mai agasează omul ăsta ! suspina René Lahrier. C.t mă poate enerva omul ăsta, doamne sfinte !

Prezența lui moș Soupe îi devenise de nesuportat. Nu-l mai putea privi în ochi, îl năpăstuia cu tot felul de răutăți : de exemplu, după ce l-a contemplat un sfert de minut, s-a prefăcut silit să-și pună batista la gură ca să-și înăbușe greața. Iar cu o zi înainte îl acuzase, fără să știi de ce, că mirosea a unt, ceea ce-l umilise pe moș Soupe dincolo de orice-nchipuire și-l făcuse să exclame, cu un aer rătăcit de durere :

— Unt !... Unt !... Uite că acum miros a unt !...

Lahrier a rămas puțin pe gînduri. Șovăia, nehotărît în privința farsei cu care se cuvenea să desfete somnul colegului său (poate un firicel de apă pe gît sau, și mai bine, un sunet strident din trompeta unui vînzător de robinete pe care o cumpărase cu cîteva zile în urmă de la tîrgul de șunci) cînd, brusc, l-a fulgerat ideea unei păcăleli colosale, a unei glume geniale care să definitiveze lichefierea intelectului, și așa nu prea solid, al lui moș Soupe.

O găselniță de mai mare dragul !

Și-a oferit o clătinare din cap în semn de laudă, și ca să nu-și amîne prea mult plăcerea a simulat că-l apucă guturaiul ; trei „hm !"-uri sonore în liniștea din birou, ca trei lovituri de gong care dau semnalul farsei în spatele cortinei lăsate. Bătrînul, neclintit pînă atunci, și-a ridicat cu greu pleoapele, îndreptîndu-și spre cel care tușea ochii umezi, de pește ce ascultă un cîntec la armonică. Deși subjugat încă de somn, uluirea l-a zgîlțîit : Lahrier l-a întrebat cu foarte mare bunăvoință dacă somnulețul îi priise, iar noutatea procedeului l-a izbit în față ca o oală cu apă rece. Năuc o clipă, s-a ăvîntat apoi într-un potop de mulțumiri ; s-a pus pe trăncăneală, tremurînd de emoție la gîndul unei împăcări pe care n-o mai sperase și s-a lansat în explicații, zglobiu ca un cal tînăr :

— Foarte folositor ! Ești drăguț, mulțumesc. Ah ! Înțelegi, somnul e jumătate din sănătatea mea ; așa am fost totdeauna. De altfel mi se trage de la taică-meu. Sînt dintr-o familie unde se doarme mult și...

— Pardon, l-a întrerupt Lahrier, simulînd de minune surpriza, de ce-mi povestești mie toate astea ? Mă doare-n cot.

— Ei, drăcie ! a înjurat moș Soupe, scos din fire, dacă te doare-n cot, ca să-ți folosesc limbajul, de ce mă mai întrebi ?

— Nu te întreb, a spus tînărul.

Cum nu mă întrebi ?

— Nu, nu te întreb.

— Nu mă întrebi ?... ei, asta-i culmea !... Mă întrebi : „Ţi-a priit acest somnuleţ ?" şi pe urmă pretinzi că nu m-ai întrebat !...

Spumega, într-atît i se părea de exagerat ; a simţit că i se taie respiraţia cînd celălalt a scuturat din cap şi i-a declarat :

— Nici vorbă să fi spus una ca asta.

Cei doi funcţionari s-au privit unul pe altul. Lahrier i-a zis :

— Ei ?... O să rămîi aşa, să te chiorăşti la mine o oră ?

— Chior eşti tu, bădăranule ! a ripostat Soupe, furios la culme că fusese înşelat în speranţa sa de împăcare. Mi-ai spus : „Ţi-a priit..."

— Îţi repet că n-am spus !

— Ba da, ai spus.

— Nu.

— Ba da !

— Pe naiba ! Mă agasezi ! E de necrezut ! Vrei să mă convingi c-am zis ceva cînd nici n-am deschis gura, şi mă ocărăşti pentru că încerc să reconstitui faptele !... Ai noroc că eşti cal bătrîn şi de aceea te respect : altfel ţi-aş arăta eu !... Te-aş învăţa eu bunele maniere.

În timp ce acesta şiroia de indignare, Soupe se gîndea : „Am mers cam departe."

— Doamne dumnezeule, nu te-nfierbînta, i-a spus cu glas pierit. E de spaimă, nu poate omul discuta cu dumneata fără să te înfurii ?

— Nu admit jignirile, a spus Lahrier.

— Dar cui îi trece prin cap să te jignească ?

— Şi dumneata eşti ca şi ceilalţi.

— Bine, bine... Totuşi...

— De fapt, e simplu : pe primul care n-o să mă ia în seamă, o să-l pedepsesc aspru, fără să-mi pese de vîrstă sau de sex.

Soupe avea cîteva expresii care-i trădau stările sufleteşti şi reprezentau termometrul iritabilităţii sale. Cea mai măruntă nemulţumire îi smulgea, întrucîtva în glumă, „Ei, comèdie !“ ; făcea apel la „Ei, drăcie !“ cînd i se punea la încercare răbdarea, şi doar în situaţii limită proclama printr-un răsunător „Ce mama dracului !“, că e prea mult.

De data asta :

— Ei, comèdie ! Lasă-mă să spun şi eu un cuvînt ! Dacă o să vorbeşti numai dumneata, o să ai întotdeauna dreptate !... Hai să zicem că m-am înşelat şi am auzit un lucru în loc de altul. De fapt, ce mi-ai spus ?

Atunci, Lahrier :

— Iarăşi !... Iarăşi !... O să mai dureze mult ? Îţi repet că n-am scos o vorbă, nici n-am deschis gura... Recunoaşte că faci dinadins.

Ar fi fost frumos să-l vezi pe moş Soupe auzind una ca asta.

De două sau de trei ori :

— Nu-s nebun, ce mama dracului !... nu mi-am pierdut mintile. Dacă n-ai zis nimic, ce mi-o fi venit mie să aud ceva ?... Ah ! E peste închipuirea mea...

Îşi plimba prin birou privirea rătăcită, buimacă, şi, cînd lui Lahrier i-a scăpat, ca din întîmplare : „O mică halucinaţie, n-are importanţă“, a clătinat din cap, răvăşit, găsind că, dimpotrivă, are importanţă, chiar multă, şi a îngăimat că e semn rău, că la vîrsta lui la ce să te mai aştepţi...

Iată cu ce se îndeletnicea René Lahrier din momentul în care un zeu generos îi acordase atîta timp liber.

III

În acea dimineaţă, pe cînd ieşea din hotelul *Trois-Boules* unde trăsese :

— Trebuie totuşi să isprăvesc cu afacerea asta, şi-a zis conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse, moşte-

nitor prin testamentul Quibolle al unui binoclu de marină și a două sfeșnice Ludovic al XIII-lea.

Plecase din Vanne-en-Bresse cu cîțiva bani în buzunar și deja scrisese, în repetate rînduri, să i se mai trimită, avînd ideea fixă că se va întoarce acasă, cu actele sale, chiar a doua zi ; primise mandate de cincizeci de franci, cu greu smulse din apriga economie a conservatoarei.

În cele din urmă, aceasta, istovită de o absență care se eterniza, îi trimisese treizeci de franci mari și lați, bani de întoarcere, dîndu-i de înțeles că resursele au secătuit ; de unde, obligația conservatorului de a se întoarce în cel mai scurt timp, amenințat cu mizeria într-un oraș în care nu cunoștea nici măcar un suflet de mîță.

A plecat deci.

O fericită combinație de legături, ce l-a aruncat dintr-un tramvai în altul, l-a adus în fața Direcției Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare pe care a recunoscut-o după steag.

Cînd spunem că a recunoscut-o...

Adevărul e că mai degrabă a crezut că o recunoaște și că a bătut culoarele Ministerului Instrucțiunii Publice o bună jumătate de oră, din ce în ce mai dezorientat, din ce în ce mai pierdut, treptat uimit, stupefiat, apoi încremenit, văzînd că nici un băiat de serviciu nu părea să aibă habar de vreun funcționar superior cu numele de „de La Hourmerie".

Se gîndea :

— E cu neputință !.. pesemne că pronunț eu prost.

De îndată ce a zărit afișul de pe un zid, care interzicea accesul vizitatorilor în birourile „Instrucțiunii Publice", și-a înțeles greșeala și a zîmbit. Era un om simplu, fără nervi, care nu se supăra cu una cu două. A făcut cale-ntoarsă. Ajuns din nou la ghereta portarului, a împins ușor ușa :

— Direcția Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare ?

De-a lungul singurei ferestre, care dădea spre strada Grenelle, pe unde intra lumina în ghereta portarului, se întindeau, paralele şi strînse precum corzile unei harpe, numeroase sforicele, de-acum acoperite cu o vegetaţie abundentă. Lumina pătrundea cam noptatic, fiind alungată spre gheretă de părţile laterale, lăcuite, ale unui cupeu ce staţiona la intrare : o lumină ca de acvariu, în care pluteau perdelele unui pat într-o adîncitură de alcov, portrete de familie, auriul strălucitor al unei pendule stil Empire.

O bună parte din perete era ocupat de fişierul personalului, acoperit cu scrisori şi ziare.

— Vă cer scuze, a repetat conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse, năucit. Direcţia Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare, vă rog ?

Dar portarul l-a trimis la plimbare sau ceva pe aproape. Acest funcţionar se îndeletnicea cu proba unei noi uniforme şi tocmai se afla în mîinile unui croitor care îl manevra ca pe un ţînc, aşezat pe vine în spatele lui. Îşi păstrase pe cap cascheta, albastru-de Prusia, mai mare ca o ruletă de joc. Din braţul drept, bine întins, nu i se vedea decît vîrful degetelor ieşite prin însăilătura grosolană a mînecii ; şi, cu braţul stîng în jos, cu călcîile pe aceeaşi linie, se cufundase într-o oglindă înaltă care-l arăta pînă la mijloc, cu privirea piezişă a celui ce va fi bine îmbrăcat simţindu-se, astfel, oarecum mulţumit de sine.

Răspunsul i-a fost un lătrat :

— ...iuano.

Vroia să zică : „Strada Vaneau".

— Poftim ? a făcut conservatorul.

Impresionat şi binevoitor :

— În prelungirea străzii Bellechasse, prima la dreapta din strada Grenoble, i-a spus croitorul care se ridicase şi haşura cu creta impresionantele şale ale portarului. E la doi paşi, domnule.

— Vă rămîn îndatorat.

Bătrînul a pornit-o iarăşi la drum, a dat colţul pe strada Grenoble şi — după cum era de aşteptat — a nimerit fără greş la Direcţia Cultelor pe care a confundat-o cu Direcţia Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare. Un timp, a rătăcit în linişte ; într-un tîrziu, l-a întrebat pe un călugăr de la Şcolile Creştine, întîlnit pe scară, şi a cărui faţă lată, parcă unsă cu seu, îi inspira încredere. Călugărul mergea în strada Ouidinot. S-a oferit să-l însoţească pe conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse care se şi pierdea în mulţumiri.

Necazul a fost că la Donaţii şi Dispoziţii Testamentare s-a ivit o problemă.

Acolo, nici urmă de portar !...

Toate astea i se întîmplau numai lui.

Conservatorul a zgîlţîit uşa de la ghereta încărcată cu veselia radioasă şi însorită a miezului zilei ; curentul de aer al boltei l-a îngheţat însă pînă-n măduva oaselor, aşa că, brusc, s-a hotărît să o pornească la întîmplare, lăsîndu-se în voia paşilor. Un zid, de culoarea ciocolatei în partea de jos, pe care, sub menţiunea „PAZNICI", se înşiruiau o mulţime de degete alungite, pictate în negru, l-a condus spre un fel de cocioabă unde un scaun şi o masă, de pe care şiroia uleiul, erau de-ajuns ca s-o umple.

Bineînţeles, nici un băiat de serviciu !

Moştenitorul a întrebat de trei ori, în gol :

— Nu e nimeni ?...

Tăcere adîncă.

— Nu e nimeni ? a zis încă o dată.

Pe neaşteptate, s-a întredeschis o uşă.

— De nesuportat ! a declarat sec subşeful Van der Hogen. Imposibil să lucrezi ; nu există înţelegere !...

De o vreme, Van der Hogen se înhămase la o muncă de cea mai mare importanţă. Vroia să adune într-o lucrare, ce ar număra nu mai puţin de trei sute optzeci de volume, toate deciziile date, de la începutul secolului, de Curţile de apel din Franţa.

Auzind vocea acestui însemnat personaj, voce care i-a sunat la fel de teribil cum odinioară sunaseră pesemne blestemele Domnului în urechile speriate ale tinerei Eve, a simțit că îngheață pînă-n măduva oaselor. N-a mai insistat, cuprins de spaima cumplită a copilului care a spart un vas de porțelan : a șters-o, a fugit la întîmplare, tăcut și iute, ca un nenorocit de iepuraș care o ia la goană prin lucernă, cu coada murdară după împușcătură.

Ce frică !

Dincolo de panourile din stejar ale unei înalte uși cu geam i se oferea o galerie fără de sfîrșit.

Și-a prăvălit într-acolo emoția și suspinul de ușurare scos de îndată ce a auzit zgomotul ușii, închise cu violență în spatele lui !...

Această galerie, paralelă cu strada Vaneau, cuprindea pe toată lățimea ei aripa centrală a Direcției. Era un fel de liniuță de unire între diversele servicii ale Contabilității care fusese expulzată, ca o paria, în celălalt capăt al instituției, fără să știi de ce, fără să poți găsi măcar un pretext, oricît de mic, pentru o izgonire neașteptată, strigător la cer de supărătoare. Nu s-a grăbit. Și-a tamponat tîmplele cu batista făcută ghem, după care a pornit-o înspre luminițele apărute din neant, zărite acolo, departe, foarte departe, printr-un cadru de geam micșorat din pricina distanței, cu gulerul paltonului pînă la urechi deoarece zidurile proaspăt văruite lăsau să se prelingă o umezeală de gheață.

De îndată ce a ajuns acolo, a zis :

— Ia te uită !...

Era mirat. Mînerul de aramă al ușii rezista firavelor lui degete care se încăpățînau să-l zgîlțîie. Forțat de la dreapta la stînga, de-abia se învîrtea, mișcarea fiindu-i vizibil împiedicată de un obstacol de netrecut. S-a aplecat, a cercetat îndelung și, într-un tîrziu, s-a ridicat — lămurit. Ușa se închidea în mod secret : o desăvîrșită operă de lăcătuș al cărei mister se străduise o clipă, în zadar, să-l

descopere. A fost nevoit să se întoarcă, dar cealaltă ușă pe care o trăsese după el din imprudență, dintr-un exces de spaimă, se închisese și ea, astfel că s-a izbit de o a doua barieră.

Acum, s-a emoționat :

— Ei, drăcia dracului !... a zis în șoaptă. Tare neplăcut !

S-a istovit în alte eforturi care i-au rămas sterile. Atunci, s-a întrebat : „Ce se va întîmpla cu mine ?" și a rămas trist, gînditor, cu ochii pironiți asupra vîrfului ascuțit al pantofilor.

S-a învîrtit de patru sau cinci ori de la o ușă la alta, cu pas răbdător și lent de gînganie închisă într-o lunetă, legănat de speranța că o să aibă mai mult noroc cu una decît a avut cu cealaltă. Într-un tîrziu s-a hotărît și nu s-a mai mișcat, cu nasul turtit de un geam a cărui împingere îi ducea spre ceafă jobenul cu boruri mari. În jur, liniște de mormînt : în față, lá trei pași, deasupra unei plinte, un perete gol pe care se întindea în formă de echer luminos, o rază de soare apărută nu se știe de unde. Aștepta, scobîndu-și din cînd în cînd ceasul, și fiind convins că la un capăt al închisorii sale numeroși funcționari defilau fără întrerupere în vreme ce el își pîndea, zadarnic, la capătul opus, eliberatorul. În același timp, ca să se distreze bătea cu degetele în ochiul de geam.

A trecut cineva.

— Domnule ! Domnule !

Prizonierul s-a năpustit asupra ușii.

Zgomotul provocat de ferestrele pe care le zgîlțiia, l-a oprit brusc pe trecător.

— Sînteți de mult aici ? l-a întrebat cu viu interes, pe cînd îl reda libertății pe conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse.

Acesta i-a mărturisit că, într-adevăr, se afla acolo de o bucată de vreme.

— Ciudată treabă, a declarat atunci străinul.

Moştenitorul a continuat :

— Domnule, povestea mea e foarte simplă. Sînt conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse, moştenitor, în numele acestei instituţii, al unui binoclu de marină şi a două sfeşnice Ludovic al XIII-lea care aparţin succesiunii Quibolle. Afacerea e de mai mult timp în cercetare ; Consiliul de Stat, chemat să hotărască, s-o fi şi pronunţat pesemne zilele astea, iar eu caut biroul domnului de La Hourmerie care trebuie să-mi dea informaţii preţioase în această privinţă. — Biroul domnului de La Hourmerie, vă rog, domnule !

Străinul ascultase cu maximă atenţie.

Uimit, l-a întrebat :

— Al domnului ?

— Al domnului de La Hourmerie.

Omul şi-a scotocit memoria. A morfăit de cinci sau şase ori, printre dinţi : „La Hourmerie... La Hourmerie... La Hourmerie...", şi :

— Ce face acest domn ? a continuat.

— Este şeful serviciului dispoziţii testamentare.

— Al cui ?

— Al dispoziţiilor testamentare.

— Al dispoziţiilor testamentare ?

— Al dispoziţiilor testamentare.

Necunoscutul căuta, cu privirea spre ceruri.

— ...biroul dispoziţiilor testamentare ?... biroul dispoziţiilor testamentare ?...

În cele din urmă, a zis foarte simplu :

— Nu vă pot spune : eu sînt sobarul.

Cei doi s-au salutat.

— A, scuze !

— Nu-i nici o supărare, domnule.

În rest, sobarul s-a purtat foarte bine, a fost tare amabil, lucru care l-a pus în încurcătură pe conservatorul-moş-

tenitor. I-a zis că va găsi cui să i se adreseze cîțiva pași mai încolo, la capătul culoarului.

— O să vă informeze imediat un băiat încîntător, foarte serviabil.

Vorbea despre Gourgochon, expediționar-auxiliar de la biroul opt. Acest slujbaș, fost pălărier falimentar, din strada Lions-Saint-Paul, sosit la Donații și Dispoziții Testamentare la patruzeci și cinci de ani prin bunăvoința specială a ministrului cu care avea legături îndepărtate de rudenie, se îndeletnicea la Direcție cu o activitate ciudată: repara și reînnoia pălăriile colegilor. De aici, numeroase simpatii cu care se mîndrea tare mult. Ajungea la Administrație la prînz și de obicei își petrecea prima jumătate de oră bătînd în lung și-n lat instituția, vîrîndu-și partea de sus a capului prin ușile întredeschise ca să propună cu o voce îmbietoare :

— Un călcat ?

Călcatul era întotdeauna, firește, binevenit.

Și el era omul cel mai serviabil. La gura șemineului plin cu tăciuni aprinși, vedeai în permanență uriașe mașini de călcat, înșiruite cu mînerul în afară. Chiar și vara, pe căldurile copleșitoare ale lui august, în timp ce toți din instituție, setoși nepotoliți, se scufundau în sirop călduț, el se ținea tare, ciocănind mașinile de călcat una de alta, pentru ca, mai apoi, să le încerce gradul de încălzire pe obrajii săi, acoperiți astfel cu broboane de sudoare.

Conservatorul l-a surprins pe Gourgochon (înarmat cu un fel de periuță de dinți, acesta tocmai se străduia să scoată o pată recalcitrantă de pe borurile unui melon din fetru), care s-a lansat într-o descriere stufoasă a locurilor, complicată cu bîlbîieli, și ar fi fost o nebunie să faci efortul să înțelegi ceva. Bătrînul nu a făcut acest efort, deși a exclamat cu voce tare, lăudînd, din politețe, elocvența funcționarului-pălărier. S-a retras dezolat și surîzător, pornind-o iarăși în aventură.

Era acum pe un nesfîrșit culoar cu spărturi în unghi drept, care-i deschideau brusc perspectiva unor uși închise și mute, iar el mergea neliniștit și temător, tare nemulțumit că pantofii îi bocăneau ca pe lespezile unei catedrale. Acest zgomot îi evoca o prezență invizibilă care îl înfricoșa și îl agasa, fiind o natură timidă. În stînga, se întindea un zid alb, străpuns din zece în zece pași de ferestre înalte, ferecate cu cheia ; prin aceste ferestre zărea în treacăt, dincolo de pustietatea din curte, alte ferestre, toate asemănătoare, ferecate și ele pe alte ziduri, identice, așa că sufletul îi șovăia, plutea între spaima nedeslușită de a fi intrat într-un cerc fără ieșire și speranța că va veni o zi cînd o să iasă de acolo !

A ieșit.

La o cotitură neașteptată, i s-a arătat o scară, un fel de bortă abruptă, cu spirala balustradei șerpuind de douăzeci de ori și al cărei capăt avea forma unui măr din aramă. Acesta era doar un punct luminos : scînteia unui bănuț căzut în fundul unei cisterne. N-a mai ezitat ; s-a grăbit să coboare, dar scara nu se oprea nicăieri, continua, se desfășura pînă la exasperare, în spirală, sub picioarele-i înălțate cu tălpi groase, provinciale. Din pricina astmului, gîfîia din cînd în cînd.

Clătinatul melancolic din cap îi exprima tristețea... pierdut, firește ! nu se mai îndoia, dar era hotărît să ajungă la capăt pentru că mersese prea departe ca, acum, să mai aibă vreun sens să dea înapoi.

Nu s-a oprit decît după ce a coborît ultima treaptă.

— Uf !

În față, i-a apărut o construcție rezistentă din cărămidă, de unde țîșnea un șir complicat de țevi, așa cum dintr-o inimă țîșnesc, bine încolăcite, numeroasele artere. Și, pe cînd se gîndea : „E caloriferul", a auzit glasuri care strigau : „Cine-i acolo ?", și s-au și ivit doi domni purtînd drept pavăză plastronul matlasat al magistraților.

În mînă ţineau floreta ; măştile cu ochiuri strînse le dădeau un aer care te înspăimînta. Erau Douzéphir [1], executor la Contabilitate, şi Gripothe [2], redactor la Ridicări de ipoteci.

Veniseră pe ascuns să facă scrimă, după cum le era obiceiul, şi mai tremurau încă de spaimă la gîndul că sosise pe neaşteptate vreunul din ştabii instituţiei.

De îndată ce au văzut că s-au înşelat, şi au dat cu ochii de această figură sărmană şi blîndă, de această barbă murdară şi amărîtă, agitată de scuze vagi şi de explicaţii neclare, emoţia lor, neîmplinită, s-a întors împotriva lui. L-au luat foarte de sus. Gripothe, mai ales, a fost dur.

A spus că pivniţa...

— ...sau mă înşel eu foarte mult...

nu era un loc de ţinut dosare, că şefii de birou nu obişnuiau...

— ...dacă nu abuzez...

să acorde audienţă într-un calorifer şi că, în sfîrşit, atunci cînd nu ştii, ceri informaţii băieţilor de serviciu care nu degeaba erau puşi acolo...

— ...exceptînd cazurile de eroare sau de omisiune.

Cu floreta întinsă spre depărtările întunecoase ale pivniţei brăzdate la nivelul solului de o fîşie orizontală de lumină, a rezumat sec :

— Se iese pe acolo.

— Mii de mulţumiri, a bîlbîit conservatorul.

Fugea deja, înnebunit, pipăind prin penumbră, izbindu-se de munţi de cocs. Douzéphir, al cărui suflet înclina spre milă, i-a strigat de departe :

— Sub portal e o scară ce duce la birouri.

O scară !

Vai, erau două ! scara A pentru personal, şi scara B, rezervată serviciului directorial.

[1] Numel este omofon cu *„doux zéphyr“* : zefir blînd (n.t.).
[2] Numele evocă *„gripper“* : a înhăţa (n.t.).

După o secundă de şovăire, conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse a optat energic luînd-o fireşte pe scara pe care n-ar fi trebuit să o ia.

Se nimerise să fie joi ; directorul era la Consiliul de Stat şi de aceea uşierul le îngăduise băieţilor de serviciu un mic *five o'clock* în intimitate. Aşezaţi la masa mohorîtă, acoperită cu tradiţionalul covor verde, arhicunoscută obişnuiţilor cu anticamerele ministeriale, aceşti domni jucau liniştiţi, ca atunci cînd eşti convins că nu vei fi deranjat, pe litri de vin, nobilul pichet, aruncînd cu onoruri şi cu o ploaie de cvinte.

Apariţia neaşteptată a conservatorului a însemnat un adevărat dezastru. Brusc, toţi s-au ridicat în picioare. Sticlele lovite s-au prăbuşit ; ziarele, ieşite nu se ştie de unde, au căzut, desfăcîndu-se larg peste un talmeş-balmeş de cvinte şi onoruri.

Beţi morţi :

— Directorul nu-i aici, au strigat băieţii de serviciu, în cor. E la Consiliu, la şedinţă ! Şi-apoi, nici nu e zi de audienţă !... Luneа şi vinerea !... E un afiş pe uşă !...

Aceste lătrături de haită dezlănţuită l-au făcut pe moştenitorul testamentului Quibolle să bată repede în retragere.

— Îmi pare rău, domnilor. Nu ştiu cum să mă scuz. Regret tare mult ! Domnilor, regret tare mult !

A ieşit.

L-a întîmpinat palierul, dar unde să se ducă ?

Şi-a îndreptat paşii şovăitori spre un tavan de sticlă pe unde ploua cu lumina crudă a după-amiezii, care se reflecta în scara ceruită sub formă de lacuri lucitoare. De la o treaptă la alta, se căţăra o dată cu el, o mochetă îngustă, presărată cu frunze negre pe un fond deschis, care urcau, la fel ca doamna Marlborough[1] în turnul ei, strivindu-se unele pe altele, tot mai sus, cît de sus au fost ele în stare să urce ! Cînd a ajuns la mansardele instituţiei,

[1] Aluzie la un cîntec popular burlesc al cărui erou este ducele de Marlborough (general englez, 1650—1722), numele fiindu-i însă deformat ; el devine astfel legendarul Malbrough (n.t.).

conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse şi-a rotit privirea în jur. La dreapta, la stînga, nesfîrşite uşi închise şi mute, un culoar cu pereţii goi, străpunşi din zece în zece paşi de ferestre înalte, ferecate cu cheia...

A înţeles.

Fatalitatea se încăpăţînase să-l aducă iarăşi în punctul de plecare.

N-a mai stat pe gînduri ; s-a îndreptat glonţ spre o uşă şi a ciocănit.

Tăcere.

Altă uşă.

— Cioc ! Cioc !

Aceeaşi tăcere.

A împins de cincisprezece uşi şi toate i-au rezistat, închise peste pustietatea birourilor părăsite de multă vreme; dar, la a şaisprezecea :

— O ! pardon !

Intrase la toaletă şi a dat cu ochii de moş Soupe care, aşezat pe vine, cu bărbia în mîini, în exerciţiul funcţiilor sale... naturale, fredona ca să treacă timpul :

Roza, nu vorbi, te implor,
Roza, nu vorbi, nu vorbi.

Atunci bătrînul şi-a pierdut orice speranţă ; a simţit clar existenţa unei voinţe superioare care-i punea beţe în roate, împiedicîndu-l să mai ajungă vreodată în posesia dreptului său. A făcut, fireşte, cale-ntoarsă şi a pornit-o iarăşi la voia întîmplării, să caute biroul şefului dispoziţiilor testamentare, dar fără elan, cu credinţa stinsă, cu lipsa de convingere a celui care n-are un ban şi se uită pe jos, doar o să găsească pe asfalt, printr-un noroc nemaipomenit, douăzeci de franci.

I-a apărut un culoar. A luat-o imediat pe acest culoar şi nu s-a mirat nimerind la arhivele Direcţiei.

Se gîndea numai :

— Trebuia să se întîmple.

A văzut un şir de mansarde gemene, pe care soarele de iulie le umplea cu o căldură de seră şi cu un şuvoi de aur în topire. Panta abruptă a acoperişului le mărginea într-o parte, iar de-a lungul peretelui din faţă, sub cununa de cartoane care o căptuşeau, se întindea la nesfîrşit un gard de catastife înghesuite. Erau trei sute, toate îmbrăcate la fel, în aceleaşi mape de un verde prăfos, cu un chenar roşu, subliniat prin ornamente spălăcite, din aramă, a căror aliniere îţi lăsa impresia unor soldaţi aduşi pentru înmormîntare, aşteptînd cu arma la picior trecerea cortegiului funebru. După o mansardă venea alta, care preceda o a treia ce îţi oferea o perspectivă, îngustată de numeroase alte mansarde ; le puteai număra de la distanţă, după dungile negre, separate pe lumina podelei prin pereţii despărţitori. Străinul s-a plimbat prin unsprezece mansarde, iar cînd a trecut pragul celei de-a douăsprezecea, a rămas încremenit de uimire.

Privirii sale i se oferea o idilă.

Médare, modestul auxiliar de la biroul fundaţiilor, şi Ida, fata portarului, se iubeau pe un maldăr de hîrţoage, scăldaţi în lumina soarelui ce se revărsa în cămăruţă prin ferestruica deschisă. Da, se iubeau, însă cu delicateţe întrucît amîndoi erau bebeluşi. Stăteau unul lîngă altul, pe podea, cu braţele, mai jos de cefele lor blonde, înlănţuind mijlocul celuilalt, şi îşi vorbeau în neştire despre dragostea lor, îşi făceau planuri.

— Dacă vrei, îi spunea Médare, fugim în Bretania ; ştiu eu lîngă Plougastel o pădure mare, cu multe păsări. Vrei să vii cu mine ?

Iar mititica îi răspundea, privind ţintă la imaginea, evocată, a unei păduri pline de cuiburi şi de cîntece :

— Da !... O, da !... Vreau.

Erau acolo ca la ei acasă ; hîrţoagele unui antic dosar, căruia tînărul îi desfăcuse cureaua cu o lovitură de briceag, le oferea sub fund grosimea unui tăpşan de muşchi.

Şi-au repetat de douăzeci de ori că se adoră. apoi s-au aruncat unul în braţele celuilalt, sărutîndu-se la nesfîrşit : ţoc-ţoc.

— Un pupic, iepuraşule !
— Un pupic, comoara mea !
— Un pupic, regina mea !
— Un pupic, scumpule !

Emoţionantă scenă ! Plăcut spectacol !... Chiar şi un tigru şi-ar fi simţit ochii umeziţi de lacrimi de înduioşare. Conservatorul a fost tulburat pînă în cele mai tainice colţuri ale sufletului său. Înţelegea şi respecta Iubirea, pentru că îi sorbise bucuriile, cam prin 1843, de pe buzele înflorite ale conservatoarei, pe atunci mai blondă ca spicul de grîu. N-ar fi suportat să strice atîta fericire ; a plecat aşa cum a şi venit, fără zgomot, în vîrful picioarelor, lăsîndu-i pe aceşti copii atît de cuminţi şi de puri, în voia nesfîrşitei dulceţi a îmbrăţişărilor. Îşi mai spunea : „Ciudată instituţie !... bogată în dedesubturi nebănuite !" Dar începuse să se obişnuiască deoarece mai văzuse încă multe altele.

Şi, din nou, pe acest om cumsecade l-au întîmpinat culoarele deja cunoscute ; silueta lui rătăcitoare a apărut iarăşi prin pustiul ceruit şi singuratic al scărilor pe care mersese deja : la fel ca în poveştile cu strigoi, în care vezi rătăcind pe sub bolţile mînăstirii, în clar de lună, umbra nefericită a vreunui călugăr caputin, mort fără să se fi pocăit.

Cine să mai fi crezut ? Trebuia totuşi ca atîtea eforturi să fie încununate de un succes răsunător. Conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse se oprise pe un palier unde îl purtaseră paşii, gîndindu-se ce să facă, şi exact în acel moment a trecut Chavarax.

Amabilitatea spontană intra în complicatul program al acestui personaj.

S-a apropiat şi, cu voce mieroasă, l-a întrebat :

— Căutaţi pe cineva, domnule ?

— Da, domnule, a răspuns bătrînul, puţin cam melancolic : dar această instituţie e un labirint !... Pe scurt, aş vrea să stau de vorbă cu domnul de La Hourmerie.

— Perfect ! a zis funcţionarul ; e şeful meu de birou şi chiar la el mă duc acum. Dacă vreţi să veniţi cu mine...

— Accept cu recunoştinţă.

Un minut mai tîrziu, la insistenţele lui Chavarax care repeta : „Eu n-o să fac nici un pas. După dumneavoastră, domnule, treceţi, vă rog !", participantul la liberalităţile Quibolle pentru un binoclu de marină şi două sfeşnice Ludovic al XIII-lea, deschidea uşa biroului în care lucra şeful însărcinat cu eliberarea dispoziţiilor testamentare.

A făcut un pas, doar unul, şi :

— Oh !...

În mijlocul încăperii zăcea întins pe spate, într-o baltă de sînge, domnul de La Hourmerie pe care tocmai îl înjunghiase Letondu.

Băiatul nu lăsase treaba neterminată. Lovise orbeşte, de sus în jos, cu atîta forţă încît vîrful cuţitului de bucătărie, care străpungea cadavrul, se înfipsese într-una din lamelele parchetului. Nu i se mai vedea decît mînerul ieşit prin plastronul stacojiu al cămăşii : de altfel, Letondu părea foarte mulţumit, fredonînd un cîntecel şi privindu-şi pieziş capodopera, în timp ce-şi ştergea mîinile de muselina perdelelor.

Conservatorul muzeului din Vanne-en-Bresse văzuse desigur, vrute şi nevrute din clipa în care părăsise hotelul Trois-Boules. Antrenat, se gîndise că se putea aştepta şi la alte surprize ; numai că, de aici şi pînă la o tragedie !...

Această întîmplare îi depăşea cu mult închipuirea.

Năucit, s-a întors repede spre Chavarax.

— Să fugim...

Îl aştepta o ultimă uimire : Chavarax dispăruse.

I

Cînd a aflat că Chavarax îi cere o audienţă, domnul Nègre, care lucra la un balet-pantomimă pentru inaugurarea teatrului Nouvel-Alhambra, a scos nişte răcnete în stare să zăpăcească douăzeci şi cinci de surzi.

— Nu ! nu ! Să plece, să plece ! mă agasează domnul Chavarax. Nu vreau să mai aud vorbindu-se despre el. E de necrezut : acest om atentează la viaţa mea.

— Zice, i-a strecurat uşierul, că e pentru o comunicare de cea mai mare importanţă.

— De cea mai mare importanţă, firește ; ştiu eu ce vrea să-mi comunice. Spune-i că sînt cu nunţiul papal.

A crezut că scăpase de el, şi a înmuiat pana în cerneală... Vai, a fost forţat s-o lase brusc jos, încremenit cînd l-a văzut pe Chavarax infiltrîndu-se, cu zîmbetul pe buze, pe lîngă cotul uşierului şi tocul uşii. Funcţionarul înţelesese că îi era interzis să intre ; dar a trecut peste şi, prea dibaci ca să lase răgaz unui posibil refuz, a vorbit intenţionat primul, ca unul ce săvîrşeşte greşeala, nu tocmai gravă, de a se purta niţel cam fără jenă faţă de un binevoitor.

— Zău, domnule Chavarax...

Dar Chavarax :

— Un cuvînt, numai unul ! un minut, nu mai mult. Maréchal, retrage-te, te rog.

Şi Maréchal s-a retras, iar domnul Nègre n-a făcut nici un gest ca să-l reţină, regretul steril al slăbiciunii sale manifestîndu-se printr-un simplu „Doamne sfinte !...", murmurat cu gura închisă, pe cînd, cu mîna, îi indica interlocutorului un scaun liber. Pînă acum capitulase cu uşurinţă de o sută de ori, doborît înainte de lupta corp la corp, lipsit de forţă în faţa unei namile a cărei îndrăz-

neală îl descumpănea. De fiecare dată lucrurile începeau și se sfîrșeau la fel : tresărea pe scaun, își încleșta pumnii, deschidea gura să strige, revoltat ; venea apoi tulburarea paralizantă, bîlbîiala istovitoare, muțenia, obișnuită celor cu sînge cald ce, din prudență, își ține în frîu spaima de a nu spune prea multe, ce își leagă, ca pe un animal de temut, elocvența care, pentru că a fost îndelung înăbușită, e capabilă de cele mai neplăcute excese de îndată ce se vede în libertate.

Sosea după aceea clipa în care exasperării îi lua locul un sentiment cu totul diferit, un amestec ciudat de curiozitate vie și de vagă admirație.

Domnul Nègre era dintre acei hoinari instinctivi pentru care viața este un bulevard bogat în spectacole atrăgătoare. Se plimba pe acest bulevard cu țigara în gură, oprindu-se oriunde, în fața frumoaselor vitrine sau în fața vînzătorilor de pastă de ras, tare de strica briciul, îngăduitor cu ceea ce îl distra, gata să-și potolească setea de pitoresc la primul izvor ce-i ieșea în cale. Cu siguranță că îl ura pe Chavarax ; îl ura din tot sufletul !... Dar gusta uluitoarea rea-credință, extraordinarul tupeu, nemaipomenita dezinvoltură cu care acesta cerea să fie plătit pentru ce nu i se datora, pentru sacrificii pe care nu le făcuse, pentru servicii pe care nu le onorase, pentru sarcini pe care nu le îndeplinise. Dacă directorului îi ieșeau peri albi, iubitorul de artă avea însă de cîștigat.

Așadar, Chavarax și-a luat un scaun.

— Într-un cuvînt ca și într-o mie, iată despre ce-i vorba, a zis fără alt preambul. Letondu l-a omorît pe domnul de La Hourmerie și...

N-a mai putut continua căci domnul Nègre a avut, brusc, șocul unei broaște legate cu partea de dinapoi la o butelie de Leyda.

— Poftim ?...

Redactorul și-a redus răspunsul la o simplă constatare de fapt.

— Trebuia să se întîmple, a zis schițînd un zîmbet, și și-a deschis brațele în semn de evidență. Așteptam de șase luni. Chiar... (a scos din buzunar o coală de scris, a desfăcut-o cu grijă, scoțînd la iveală mulțimea de cifre care o înnegriseră)... m-am gîndit că într-o bună zi inevitabilul o să se producă și m-am consacrat unei trebușoare nu tocmai fără interes, pe care am onoarea să v-o supun atenției. Iat-o. O analizăm împreună dacă vreți.

Era un tabel cu personalul Direcției, în care figurau toți funcționarii, de la șțabi pînă la cei mai umili, cu numele scrise în stînga, sub data încadrării. Pe treizeci de coloane mici, paralele, umplute inegal cu numere între liniile trase cu cerneală roșie, notase în amănunțime, și asta de treizeci de ani !..., mișcările de fonduri din capitolul 1 al bugetului, totul conducînd spre o rubrică destul de mare, cu statele de serviciu privitoare la avansările de care beneficiase fiecare funcționar. Tabelul era de o limpezime de cristal. Doamne sfinte ! la acest monument lucrase pesemne zile, săptămîni, luni !... Cîte fișe întemnițate, una după alta, în cutiile lor ! Cîte dosare prăfuite, prăvălite, deschise larg și răsfoite cu febrilitate chiar pe podeaua de la arhive !-Cîte amintiri smulse încetul cu încetul memoriei șovăitoare a veteranilor de la Donații și Dispoziții testamentare !

Dar și ce domeniu de discuție !...

Cu degetul întins spre documentul său, Chavarax a zis: „Cifrele sînt aici !", iar din tonul lui înțelegeai zădărnicia oricărei șicane de rea-credință.

Degeaba bîiguia domnul Nègre, înnebunit, cu șalele îndoite sub povara apăsătoare a responsabilității :

— Da, da... perfect, o să vorbim mai tîrziu ; să procedăm în ordine și să ne gîndim la ce-i mai urgent.

— Pardon ! Ba pardon ! Dați-mi voie ! insista neînduplecatul Chavarax. Cei ce-au murit, au murit, nu ? Așa că să ne lase-n pace. Urgentă e soarta celor vii. Dispariția domnului de La Hourmerie înseamnă 8 000 de franci dis-

ponibili, ceea ce nu-i de colea, permiţînd împlinirea unor speranţe pentru care se aşteaptă de mult timp. Or, sînt posibile două soluţii :

sau, pur şi simplu, un spor pentru întreg personalul mărunt, de 225 de franci de persoană (am făcut socoteala) şi de 700 pentru servitorul dumneavoastră în postul de subşef pe care l-am obţinut chiar de astăzi ; — salariul minim de subşef este de 4 000 de franci ; am 3 300 : reclam deci numai ce mi se datorează. Nu sînt crud, vedeţi ? —

sau un spor general, pentru ştabi ca şi pentru umili, acestora din urmă revenindu-le 500 de franci iar celorlalţi, 800 ; măsură în favoarea căreia mă declar fără să stau pe gînduri şi a cărei aplicare ar fi un lucru foarte uşor, după cum voi avea onoarea să v-o dovedesc imediat.

A întins mîna. A luat un creion ce zăcea printre hîrţoagele de pe masă, şi a continuat, surd la protestele domnului Nègre care-i striga că la acea oră avea alţi cîini de pieptănat [1] şi că vor vedea mai limpede a doua zi. Băiatul era isteţ ; avea mai multe cărţi în mînecă. I-a demonstrat negru pe alb că dacă decesul domnului de La Hourmerie însemna, practic vorbind, doar o uşă întredeschisă, aceasta ar putea fi larg dată de perete prin pensionarea lui Bourdon, un „infirm" ţinut în post numai dintr-o caritate prost orînduită.

— De unde, nu opt mii de franci disponibili, ci şaisprezece !... Şi, atenţie, nu e totul !

Într-adevăr, nu era totul. Căci la această sumă, deja importantă, se adăugau alte mii de franci :

cei 4 000 de franci de la moş Soupe, care plătea astfel oalele sparte ;

cei 1 800 de la Gourgochon, pe care programul lui Chavarax îl expedia la pălăriile lui ;

fără a-i mai pune la socoteală pe cei 2 700 de franci ai lui Letondu, înlocuit chiar de a doua zi de către un sub-

[1] În original, *„avoir d'autres chiens à peigner"*, creaţie prin distorsionarea expresiei consacrate, folosite metaforic : *„avoir d'autres chats à fouetter"* (a avea alte preocupări, alte griji) (n.t.).

ofiţer încadrat cu un salariu de 1 500, şi pe cei 7 500 obţinuţi prin comasarea serviciului Fundaţii cu serviciul Ipoteci, şeful, domnul Varincoucq, putînd fi numit, drept compensaţie, judecător în Paris.

Combinaţia începea să semene a masacru. În doi timpi şi trei mişcări au murit zece. Supravieţuitorii le moşteneau pantofii dar de-abia apucau să-i încalţe că Chavarax li-i şi lua înapoi !...

„Ce om !...

A declarat că Douzéphyre, Gripothe, Guitare şi mulţi alţii, incluşi în ultima mişcare, nu beneficiau de o nouă sporire de salariu ; că nici junele Médare şi nici Lahrier nu puteau pretinde o avansare, primul fiind un puşti, celălalt un amator ; că Van der Hogen ar schimba bucuros sporul cu Legiunea de onoare, iar Sainthomme cu decoraţiile academice.

Ori de cîte ori ajungea la un nume, îl bifa cu violenţă, dintr-un condei care se năpustea asupra hîrtiei ca ghilotina asupra cefii.

Şi grămada de bani creştea ca fluxul, iar instituţia, pînă atunci mai stearpă decît coaja cheală a unui ou, începea acum să scoată aur prin toţi porii ei ; şi aiurit de atîtea nume, înecat în cifre, cuprins de o teroare plină de respect faţă de uşurinţa cu care acest băiat îi gîtuia pe oameni la cîte o cotitură şi cu care făcea să ţîşnească din piatră, zeci de fîntîni arteziene :

— E cu mult mai puternic decît mine, firește, îşi zicea domnul Nègre.

A mai avut o reţinere : şi-a oprit brusc fraza care i-a venit pe buze : „S-a făcut ! Gata ! Am încheiat discuţia. Fii subşef şi dă-mi pace !“

— Nu-i nici o grabă, a îndrăznit. Lasă-mă să răsuflu, te implor. Nu te fugăreşte nimeni.

Dar n-a apucat să termine, căci celălalt se şi ridicase de pe scaun. Pe chip i se citea o mare nedumerire ; bui-

maci, ochii i se plimbau de la un perete la altul ca şi cum ar fi căutat un cui de care să-şi atîrne disperarea.

— Să vă las să răsuflaţi ?...

Deodată, încăperea s-a umplut de răcnete. Era Chavarax care mugea, aducîndu-i aminte de statele sale de serviciu, de dezinteresul, de răbdarea-i nesfîrşită, dovedită din clipa în care, dintr-o credinţă fierbinte, jertfise totul pe altarele patriei mume.

— Totul ! totul !... O căsătorie formidabilă, cu care nu te întîlneşti a doua oară !... O situaţie de o sută de mii de franci pe an !... Conducerea unui ziar reacţionar, una din cele mai grozave afaceri din Paris !...

La aceste cuvinte :

— E-adevărat ! Da ! Ai dreptate ! a urlat domnul Nègre, de durere. Decizia de numire a dumitale va fi dată la semnat în seara asta ; dar linişte ! linişte ! Ah ! linişte ! în genunchi o implor bunătăţii dumitale !

Cu capul în jos, Chavarax s-a lansat într-o analiză instructivă cu privire la ingratitudinea guvernelor faţă de slujbaşii merituoşi, şi, profitînd de ocazie, s-a comparat cu Aristide. [1] A binevoit să se arate mărinimos ; l-a scutit pe director de o comparaţie cu Cristofor Columb.

— E bine, a zis cu răceală. E bine. Oricum, vă mulţumesc.

— Ei, asta-i bună ! a izbucnit domnul Nègre care crezuse că redactorul va exploda, în culmea bucuriei : nu-ţi face plăcere ?

Chavarax a răspuns, fără convingere :

— Doamne sfinte, da... totuşi.

— Cum, totuşi ! a spus directorul.

Nu mai înţelegea.

— Decît nimic, mai bine asta ; firește, dar, cum adică... Sînt subşef tocmai cînd ar trebui să fiu cu mult mai sus !...

Şi, în loc de vorbe, a încheiat cu un suspin.

[1] Filosof grec (sec. V î.e.n.), elev al lui Socrate (n.t.).

— În sfîrşit !... accept... Pentru moment, desigur.

Şi, pe cînd celălalt, încremenit, îşi pierduse speranţa că o să-şi mai cucerească vreodată liniştea, gîndindu-se : „O s-o ia de la capăt", tînărul s-a îndreptat spre uşă, arborînd surîsul amar al resemnaţilor şi scoţînd la iveală, printr-o uşoară ridicare din umeri, un amestec de profundă tristeţe şi de silă, pe care încerca să şi le ascundă sub aparenţa bunăvoinţei.

II

După trei zile a avut loc înmormîntarea domnului de La Hourmerie la biserica Saint-François-Xavier, pe cheltuiala administraţiei.

Favorizată de o vreme superbă, funebra ceremonie n-a lăsat nimic de dorit din punctul de vedere al agrementului.

Domnul Nègre, Directorul Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare, păşea recules în spatele unui dric clasa a treia, împodobit la toate colţurile cu cîte o coroană mare de trandafiri de culoare galbenă, din care atîrnau atîtea panglici de doliu încît ai fi putut să o înveşmîntezi în ele pe Andromaca [1]. Domnul Nègre era într-adevăr omul potrivit momentului, cu frumosu-i chip grav, cu fruntea lui înaltă, descoperită, cu pardesiul de culoarea chitului, ce îi lăsa să apară, mai sus de încheietura mîinii, mîneca de la costumul său negru. N-ai fi putut preciza care era mai tare în corectitudine bine studiată, el sau maestrul de ceremonii : unul era mai lat în şolduri, celălalt, în umeri ; *ex aequo* [2] în deznădejde, în felul de a se uita rapid, fără să vadă, în dreapta şi-n stînga, de a-şi

[1] Simbol al dragostei conjugale (Homer, *Iliada*) şi personajul principal al tragediilor — care îi poartă numele — lui Euripide (aprox. 426 î.e.n.) şi Racine (1667) (n.t.).

[2] În mod egal (lat.) (n.t.).

răsuci sub firele de păr, armonios aranjate, gînduri melancolice despre lumea de dincolo şi despre fragilitatea omului. Însă, o dată ce au ajuns la cimitir, directorul a învins pentru că ştia, ca nimeni altul, să spună lucruri care nu însemnau nimic. Practica o elocvenţă într-atît de aparte, de personală, încît ajungeai să te întrebi dacă nu cumva îşi asigurase prin brevet un drept în exclusivitate !... Începea ca infanteria în retragere, printr-un fel de bubuit : o frază lungă de cel puţin două minute, şiroind de neprevăzut şi de culoare, pe care o acoperea, înfoind-o ca un jupon, revărsarea unei retorici subtile. Iar de dedesubt apăreau treptat mici incidente care, mai întîi, îşi arătau vîrful nasului, apoi se zbînţuiau libere, bîzîind ca titirezul, în jurul mamei Gigogne [1], mămica lor.

Era fascinant ; ţi-ai fi îngropat tatăl numai şi numai ca să ai plăcerea să-i auzi discursul funebru.

Defunctul n-a avut de ce să se plîngă.

O, da ! defunctul a fost tratat regeşte, a fost proslăvit ca un mort de mare clasă : timp de douăzeci de minute i s-au adus elogii, i-au fost preamărite tactul deosebit, zelul dezinteresat. A venit şi clipa cînd nimeni n-a mai avut nici umbră de îndoială că mortul distrusese Cartagina şi salvase Interesul Public ; atunci, moştenitorii au început să verse lacrimi, descoperindu-i rudei virtuţi nebănuite. Totul s-a încheiat cu împărtăşirea sentimentelor şi cu strîngeri de mînă pe marginea gropii larg deschise. Cu un zîmbet de-abia îmbobocit pe buze, cu acel zîmbet care simulează modestia, directorul părea un autor dramatic după căderea cortinei peste succesul răsunător al Premierei sale.

— Cîtă recunoştinţă !... Domnule director, credeţi...

— Dar cum, domnilor... Nici vorbă. Am spus exact ce cred.

[1] Mamă cu mulţi copii în teatrul de păpuşi (n.t.).

Înhumarea a avut loc la cimitirul Montparnasse. Prima lopată de pămînt a căzut peste coşciug tocmai pe cînd bătea ora două la o mînăstire din apropiere. Hîrţogarii s-au oprit la poarta cimitirului ca să discute la modul cel mai serios dacă mai era într-adevăr necesar să se întoarcă la birou din moment ce se şi dusese jumătate din ziua de lucru. Sainthomme s-a pronunţat, firește, pentru soluţia afirmativă ; a fost însă singurul de această părere. Aşadar, cu excepţia unuia, biroul s-a văzut dispreţuit printr-o unanimitate de voturi. Ei, şi-acum ? S-au dus tratative. Gripothe, maestru în delicata artă de a ciocni trei bile pe covorul verde de biliard, a propus să meargă cu toţii la o cafenea din strada Vaneau ca să joace miza ; subarhivarul Alexandre, fire poetică prin excelenţă, s-a declarat pentru o excursie la Chaville sau la Viroflay, gara fiind la doi paşi, pe cînd Bourdon, şeful de la Materiale, care se hrănise numai cu o cană de lapte, a optat hotărît pentru viţel *à la marengo*, lăudîndu-i sosul cu rîntaş. În timp ce unii trăgeau *hăis* iar alţii *cea*, au primit o veste care i-a pus pe toţi de acord.

În mijlocul grupului, şi-a făcut apariţia uşierul Maréchal, îmbrăcat în negru, cu pălăria în mînă. A spus :

— Directorul îi informează pe aceşti domni că îi aşteaptă astăzi, la ora trei fix, în biroul său.

— A !

Ştirea i-a surprins şi, totodată, i-a neliniştit. Aşa cum rareori se întîmplă ca o cărămidă să se desprindă dintr-un zid fără să nu aducă după ea, în cădere, şi o anumită cantitate de moloz, tot astfel şi o „mişcare“ nu se prea produce printr-o singură mutaţie. Mulţi dintre domnii de faţă au simţit desigur că blînda speranţă îşi întinde asupră-le binefăcătorii germeni ; dar Bourdon a făcut feţe-feţe şi, brusc, a uitat că îi era foame. Scontase pe o banală repartizare a salariului lui de La Hourmerie (combinaţia numărul 1 a lui Chavarax) şi nu pe mişcarea generală, prevestită parcă de graba cu care Di-

rectorul ţinea să-şi adune personalul. Toată lumea pe punte ? Semn rău ! Sufletul şefului de la Materiale era bîntuit de negrul presentiment care-l răscoleşte pe nobilul Abner [1] în actul întîi din *Atalia,* şi nu se mai îndoia că întreg personalul fusese invitat la un banchet monstru pe seama lui, a lui Bourdon, şi a mortului. Avea senzaţia că intestinele, ficatul, splina şi pancreasul îi cădeau, de-a valma, în pantaloni ; în urechi i-au bubuit cu atîta claritate aceste teribile cuvinte : *„admis să-şi valorifice drepturile la pensie"*, încît timpanele au început să-i sune ca ale celui care, din imprudenţă, a trecut pe sub un clopot în mişcare.

A cotit-o spre strada Vaneau fără să se grăbească, păşind ca unul ce *dispune de timp,* precum condamnaţii în drum spre eşafod.

A bătut ora trei.

Uşierul a deschis larg uşa dublă cu incrustaţii aurite pe un fond pal, care izola biroul directorului de salonul de aşteptare, aranjîndu-se să lase trecerea liberă. Nu mai era în ţinuta lui de lume pe care şi-o arborase la solemnitatea înmormîntării ; acum, purta costumul cu dungi în partea de jos, desfăcut spre scrobeala cămăşii, iar deasupra gulerului îşi înălţa profilul impunător, cu favoriţi negri, de Consilier la Curte.

— Domnii de la Donaţii şi Dispoziţii Testamentare ! a anunţat uşierul Maréchal.

Aceşti domni au intrat : mai întîi, şefii şi subşefii ; în primul rînd, Bourdon pentru că era cel mai în vîrstă. Domnul Nègre îi aştepta, cu şalele la şemineu, cu coatele alungate înspre spate, odihnindu-i-se direct pe marmură. Şi-a întîmpinat subalternul cu un salut grav, ce-

[1] General în timpul regelui Saul (a doua jumătate a secolului XI î.e.n.) şi al succesorului său, David (1010—975 ? î.e.n.), asasinat de nepotul acestuia din urmă (generalul Joab). Racine a făcut din el un personaj al tragediei *Atalia* (1691) (n.t.).

rut de această zi de doliu, i-a întins o mînă dezolată pe care Bourdon a atins-o respectuos cu a sa și și-a aruncat o privire vagă asupra turmei invadatoare a personalului.

A așteptat pînă ce s-a stins cu totul zgomotul pantofilor tîrșîiți pe lamelele parchetului ; apoi, a luat cuvîntul cu un glas convingător :

Domnilor,

„Nu este prima oară cînd îmi plec capul în fața hotărîrilor Morții, deplîngînd în prezența dumneavoastră grozăvia neașteptată a loviturilor și cruzimilor ei nedrepte. Decesul omului de bine care a fost atîția ani colegul nostru de fiecare zi, împrejurările tragice în care s-a întîmplat și, umilința îmi impune să mărturisesc, regretul egoist al prețiosului ajutor ce îmi este răpit atît de brutal, îmi îngreunează acum o sarcină la fel de dureroasă. Cu sentimentul nesfîrșitei deznădejdi care, în această clipă îmi strînge inima, îmi dau seama cît de uriaș este golul care a rămas. Da, niciodată parcă n-am simțit mai limpede cît de unită este marea noastră familie ai cărei membri sînteți fiecare dintre dumneavoastră și în fruntea căreia am avut onoarea să fiu eu numit, grație încrederii Șefului Statului. Sper deci că-mi iertați emoția care mă sufocă. Voi spune chiar mai mult : nu voi încerca să mă sustrag acestei emoții, convins că și dumneavoastră o resimțiți."

Un tremolo de orchestră s-ar fi potrivit de minune cu peisajul. Oratorul a regretat puțin, *in petto,* lipsa acestui condiment, însă cerul a fost de partea lui ; o dată ce și-a încheiat lunga frază, un nor a alunecat peste soare și, brusc, s-a întunecat.

Atunci s-a văzut cît e de adevărat că lucrurile pot lăcrima. Prin cabinet a început să plutească o licărire de mormînt întredeschis, scăldînd într-un nou val de tristețe, tristețea deja incurabilă a mobilei stil Empire care împodobea încăperea : biroul de acaju, culoarea sîngelui

închegat, cu incrustaţii de aramă, spătarele scaunelor, în formă de liră, urna jalnică pe care o suporta cubul de albastru al pendulei. Privirea fixă a funcţionarilor exprima strădania lor de a-şi înghiţi lacrimile de circumstanţă, iar Solon, însuşi Solon cel dur, părea că participă şi el, din cornişa lui, la mîhnirea generală, cu fruntea împovorată de griji, brăzdată de riduri adînci, umplute cu un amestec mohorît de întuneric şi de praf.

Or, în aceste clipe de durere generală, domnul Nègre purta o mască de părere de rău, sufletul fiindu-i perfect senin, pentru că în acea dimineaţă avusese o scurtă întrevedere cu şeful de cabinet care îl liniştise.

— Îţi baţi joc ? îl întrebase acest funcţionar. Cred că eşti puţin într-o ureche să-ţi faci probleme din cauza unui slujbaş de-al dumitale care, dintr-o rătăcire a minţii, a comis o nebunie. Nu ai nici o vină şi, de altfel, întîmplarea nu va avea urmări. M-ai putea considera un nătărău de n-aş înăbuşi-o în faşă şi n-aş lua toate măsurile ca să evit complicaţiile, inutile şi pentru dumneata, care eşti băiat drăguţ, şi pentru guvernul care n-are nevoie de una ca asta.

Acest discurs a fost întărit printr-o apăsare elocventă a degetelor ; un zîmbet l-a ratificat. De aici, uşurarea pe care a resimţit-o respectivul interesat, uşurare cu atît mai substanţială cu cît spaima din ajun îl chinuise mai mult. Şi, pe dată, şi-a întocmit planul, un plan de sibarit [1] cumsecade, căruia i s-a respectat bunăstarea, ce nutreşte o nesfîrşită recunoştinţă faţă de specia umană şi, în semn de mulţumire, doreşte să o inunde cu daruri... care nu-l vor costa nimic. Incapabil să atenteze la proprietatea altora, din moment ce şi-o cruţase pe a sa, reţinuse din combinaţia lui Chavarax doar : posibilitatea de con-

[1] Persoană care caută plăcerile vieţii într-o atmosferă de lux şi rafinament (după numele locuitorilor vechiului oraş italian, Sybaris, distrus în anul 510 î.e.n.) (n.t.).

topire a celor două servicii ; exploatarea fericită, în folosul tuturor, a vanității celor doi imbecili.

A continuat :

„— Păi cum ! S-ar cuveni oare să ne eternizăm în deșarte și sterile regrete ? Nu cred, domnilor. Nu i-aș cinsti memoria celui al cărui suflet plutește acum prin văzduhul slobod dacă, împovărat de durere, aș neglija interesele unei instituții care i-a fost dragă. Viața își reclamă drepturile ei ; ea vrea ca rămășițele pămîntești ale morților să contribuie la bunăstarea celor vii : îmi pare rău, deși nu pot schimba cu nimic situația. Așadar, am găsit de cuviință că trebuie să grăbesc lucrurile și să nu amîn nicicum, din motive strict sentimentale, o repartizare a fondurilor, necesară de atîta vreme. O să vă informez despre această repartizare pe care m-am străduit să o fac cît mai echitabilă cu putință."

Acum s-a lăsat o liniște atît de adîncă încît ai fi putut auzi gîngania cățărîndu-se pe rama oglinzii. Oratorul s-a dus la birou. A luat hîrtia care se zărea prin mulțimea de hîrțoage, a ridicat-o în dreptul ochilor și a citit :

„Păstrătorul Sigiliului, Ministrul Justiției ;

La propunerea Consilierului de Stat, Director general al Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare.

HOTĂRÎRE :

ARTICOLUL 1

Domnul Varincoucq, șef de birou la Direcția Generală a Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare, special afectat la serviciul Ipoteci, este numit șeful serviciului Dispoziții Testamentare, în locul domnului de La Hourmerie, decedat.

Postul lui de La Hourmerie îi revenea de drept lui Van der Hogen. Subșeful a tresărit, înăbușindu-și cu

greu o exclamaţie ; dar sub mustaţa domnului Nègre s-a conturat un început de zîmbet, exprimînd o bunăvoinţă liniştitoare.

— Îl rog pe domnul Van der Hogen să aibă puţină răbdare. S-a luat o hotărîre specială în favoarea sa.

Încurcat, Van der Hogen s-a vîrît sub apretul gulerului ; directorul a continuat să citească :

ARTICOLUL 2

Serviciul Ipoteci se uneşte cu serviciul Dispoziţii Testamentare şi de acum încolo se va numi : Dispoziţii Testamentare, Ipoteci şi Ridicări de ipoteci.

ARTICOLUL 3

Domnul Chavarax, redactor la Direcţia Generală a Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare, este numit subşef adjunct cu un salariu de patru mii de franci.

ARTICOLUL 4

Aproape întreg personalul Direcţiei Generale a Donaţiilor şi Dispoziţiilor Testamentare este obiectul unui spor de salariu, detaliile urmînd a fi comunicate ulterior."

— Acest spor, a continuat domnul Nègre, după ce a lăsat să-i cadă dintr-o mînă hîrtia, din cealaltă, monoclul, nu poate fi decît parţial. Mulţi, domnilor, aţi atins plafonul maxim de salariu, atribuit prin reglementări stricte funcţiilor pe care le aveţi, sau aţi beneficiat recent de o mărire. Nu vă mai rămîne decît să speraţi... Vor veni şi pentru dumneavoastră vremuri mai bune, poate în curînd, căci viaţa — oare am avut vreodată o dovadă mai cumplit de evidentă ca acum ? — este plină de neprevăzut.

Cei care se află în această situație sînt îndreptățiți să pretindă. Dar vai !... Multora, mă văd nevoit să le strig : „Speranță ! Îngăduiți ca bunăvoința colegului din mine să facă apel, încă o dată, la bunăvoința colegului din dumneavoastră !" Se cuvine însă, să mă opresc o clipă asupra situației cu totul speciale a domnului Van der Hogen. — Domnul Van der Hogen, domnilor, se numără printre veteranii acestei instituții unde lucrează de douăzeci și cinci de ani...

— Douăzeci și șase, a rectificat, de la locul său, subșeful Van der Hogen.

— ...de douăzeci și șase de ani, vreau să spun, unul dintre susținătorii ei de nădejde. Apăruse ocazia să-i recunoaștem meritele : am profitat bucuros, dar m-am izbit de *veto*-ul neînduplecat al domnului Păstrător al Sigiliului care a invocat împotriva colegului nostru tocmai calitățile care l-ar fi prezentat favorabil în fața Înaltului Personal Administrativ. *„Nimeni nu știe mai bine ca mine,* mi-a răspuns, *cu cît zel și cu cîtă inteligență s-a achitat domnul Van der Hogen de munca încredințată. De aceea, nu mă pot hotărî să le despart pe cele dintîi de aceasta din urmă. Să sufere interesul domnului Van der Hogen !... Interesul public înainte de toate !"* Ce elogiu mai frumos aș fi putut să-ți doresc, domnule și drag coleg, pentru meritele dumitale ? Nu mi-a mai rămas decît să mă supun, și m-am supus cu plăcere, mulțumindu-mă să-i cer pentru dumneata, drept compensație, Crucea de Cavaler al Legiunii de Onoare... Domnule, orice cauză dreaptă se cîștigă, și binecuvîntez milostivirea cerului pentru că îmi este îngăduit să gust acum, după o zi de tristețe, plăcerea de a te saluta în calitatea dumitale de Cavaler al Legiunii de Onoare căruia, mîine, *Officiel* îi va purta ilustrul nume prin toate cele patru colțuri ale Europei.

O roșeață de orgoliu a incendiat chipul monstruos de stupid al Cavalerului. Bucuria i s-a revărsat în bîlbîieli de ramolit :

— ...ba ...bu ...bibi ...nu știu cum să mă exprim...

— E de-ajuns, a zis directorul, care a avut bunăvoința să pună stavilă acestei debordări de elocvență ; voi transmite mulțumirile dumitale domnului Păstrător al Sigiliului. Domnilor, vreau să mai spun doar un cuvînt. Doresc să mai vorbesc despre cel mai modest, dar nu și cel mai puțin merituos : mă refer la domnul Sainthomme. — Este aici domnul Sainthomme ?

Expediționarul a apărut, verde de emoție, cu manșetele cămășii încorsetate în hîrtie albă.

— Da, domnule Director.

— Foarte bine. Vino mai aproape, te rog ; întrucît am și pentru dumneata o veste care te interesează. Ar fi de-prisos, domnule Sainthomme, să îți enumăr acum statele de serviciu a căror strălucire n-a putut fi umbrită de excesiva dumitale modestie. În sfîrșit, a sosit momentul ca să le aduc un omagiu public. Dar de ce zic, Eu ?... Mai precis, statul !... Republica pe care o reprezint, și care, dornică să îți ofere o dovadă, însă o dovadă magnifică a recunoștinței ei, îți lasă libertatea să-ți alegi recompensa, după gustul dumitale. Au rămas trei sute de franci și o panglică violetă de ofițer al Academiei pe care mi le-a pus la dispoziție domnul director al Artelor Frumoase... Alege, te rog. *Sub judice lis est.*[1] Hotărîrea dumitale va fi și hotărîre mea.

Așa a vorbit acest om fără egal în arta de a tămîia și, atunci, Sainthomme a visat cu ochii deschiși. A avut imaginea, nu a tristului său cămin, cu răcnetele ascuțite ale ultimului născut, cu văicărelile gospodinei, amestecate cu zgomotul sec al cîrjelor izbindu-se de picioarele scaunului, ci, dimpotrivă, a unor zori amețitoare, al nemaipomenitului său triumf, cînd se va plimba cu panglica pe străduțele din Grenelle în murmurul admirativ al trecătorilor care se opresc brusc și se întreabă unii pe alții : „Cine să fie acest om distins, ce poartă palme academice ?"

[1] Procesul este în curs de judecare (lat.) (n.t.).

A amuţit. Şi-a apucat între degete reverul murdar al vestonului şi, cu o privire discretă, i-a semnalat domnului Nègre butoniera fără decoraţii.

Acesta a înţeles.

A zîmbit.

— Hotărîrea va fi semnată diseară. Felicitări, dragul meu coleg.

Audienţa luase sfîrşit. Personalul s-a scurs încet, risipindu-se din nou prin anticameră. Acum ar fi trebuit să-l vezi pe Bourdon !... Într-adevăr, a fost un spectacol frumos. Rîsete zgomotoase, energice strîngeri de mînă, galopade de mînz prin lucerna deasă a păşunii ! „Ah ! dragul meu, felicitări !... Sincere complimente, Sainthomme !... Van der Hogen... vechea prietenie care ne leagă... îmi permiţi să te-mbrăţişez, da ?... O zi memorabilă, domnilor !...“

— Oho ! e beat ! şi-a zis Lahrier, care se bucura văzîndu-l ce face.

Sărmanul om era de bună seamă beat, chiar pulbere, îmbătat cu alcoolul bucuriilor care-ţi vin prea pe nepregătite. Îl apucase fierbinţeala celor ce au fost la un pas de moarte, au scăpat ca prin urechile acului şi întrezăresc viaţa veşnică. Şi sub căpăţîna-i, mai şlefuită ca fildeşul, se şi înfiripau proiecte de viitor ; planuri de reforme măreţe de care era, firește, o nevoie stringentă.

Să citǎm :

reduceri substanţiale de hîrtie, petrol, sfoară ;

înlocuirea cu cocs a turbei, recunoscut procedeu ruinător de încăzire ;

suprimarea prosoapelor acordate săptămînal fiecărui funcţionar prin generozitate administrativă (75 de franci pe an pentru spălat, scoşi dintr-odată din cheltuielile instituţiei !...) ;

totul gîndit cu înţelepciune, ca să economisească simţitor zdrobitorul buget al statului şi ca numele de Bourdon

să fie înscris pentru totdeauna în cartea de aur a Direcției Donațiilor și Dispozițiilor Testamentare.

Bineînțeles că nu și-a dezvăluit proiectul, dar noi o să spunem adevărul întrucît nu ne oprește nimic : îl bucura în chip special moartea lui de La Hourmerie, termită devastatoare, rozător nesățios, cancer neiertător și cumplit, deschis spre flancul serviciului Materiale, pe care îl lovise.

Scotea „uf-uri" discrete, ca un tată de familie care a reușit pînă la urmă să-și trimită în Bolivia fiul risipitor, ale cărui rușinoase dezmățuri îi mînjeau părul alb cu noroi.

A repetat :

— O zi frumoasă !... Da, frumoasă zi, într-adevăr !

Devenea de-a dreptul necuviincios, slăvind o zi pe care și-o petrecuse în parte tropăind după un coșciug.

Lahrier i-a atras atenția.

— Lasă zeflemeaua ; nu-i momentul, zău !... ești vesel în zilele cu înmormîntări !

Atunci, Bourdon :

— Ba deloc !... Glumești, dragul meu prieten ?.... La Hourmerie... vechi coleg... douăzeci și opt de ani împreună !... mare necaz... Sînt foarte tulburat, din contră.

Dar, pentru că tînărul începuse să rîdă :

— Serios, dragul meu. Te asigur !... Ah, tinerii ăștia ! nu cred în nimic !... Unde iei masa ?

Întrebarea l-a mirat pe Lahrier.

— Zău că habar n-am. Unde s-o nimeri.

— Dacă-i pe așa, mănînci cu mine ?... Te invit, vrei ?

— Ești prea amabil...

— Atunci, să mergem !... Dragul meu, ador tineretul. Ne-am înțeles, da ?

Anticamera se golise. Doar Gripothe, Gourgochon și executorul Guitare mai stăteau încă de vorbă, lîngă fereastră, despre Letondu pe care tocmai îl luaseră în cămașă de forță ca să-l ducă la ospiciul Bicêtre. Pus pe

risipă, Bourdon i-a invitat brusc pe toţi trei, iar aceştia, miraţi, au acceptat.

— Ei, şi-acum s-o pornim !... O să cinăm în Montmartre.

Au fost cu toţii de acord. Lahrier cunoştea în acest cartier cîteva cabarete în care te distrai de minune : de pildă, cîrciuma lui Derouet, pe nume *Crécelle*, un fel de bombă, puţin mai încolo de palatul Elysée, unde se şi cînta, iar seara se lăsa cu veselie. Bourdon a acceptat propunerea, şi grupul s-a îndreptat agale spre cheiurile albe care se zăreau la capătul străzii Bellechasse, mai jos de grădina Tuileries cu verdeaţa ei prăfuită.

III

În pragul localului *Crécelle*, închis ermetic, staţionau vreo şase gură-cască, cu tîmpla încordată şi cu profilul recules pe care li-l ghiceai la lumina unui bec de gaz înfipt la marginea trotuarului. Fapt e că zbieretele lui Derouet — acele zbierete a căror faimă atrăgea în Montmartre numeroase bande de petrecăreţi ce năvăleau în fiecare seară aici din toate colţurile Parisului — străpungeau groasele funduri de sticlă ale uşii, traversau strada şi ajungeau, ca nişte strigăte îndepărtate pînă la urechea călătorilor cocoţaţi în tramvaiul din piaţa Etoile.

— Aici e. Să intrăm, a spus Lahrier, făcîndu-şi loc cu coatele.

Au intrat şi au fost întîmpinaţi ca de explozia bruscă a unei amorse sub talpa celui care nimereşte peste ea. Apariţia le-a fost salutată cu un urlet care i-a sufocat, întrebîndu-se dacă nu vor da bir cu fugiţii, uitîndu-se îngroziţi unii la alţii, aşa cum fac oamenii cu mintea întreagă cînd se trezesc într-o casă de nebuni. Zbierau : „Pălăria ! Pălăria !" ; răcneau nu se ştie ce, ceva ce aducea a ameninţări care sfîrşeau prin a te îngrijora din

cauza fluierăturilor asurzitoare, deosebit de ascuțite și a țipetelor de gîscan în culmea disperării. În același timp, trei subofițeri se ocupau, pătimași, de onorurile militare. Peste încîlceala de capete, le zăreai — căci toți trei s-au ridicat dintr-odată cu picioarele pe bancă — pata albă a lungilor mantale, brațele care țineau sabia în sus, uriașele chipiuri împodobite cu un pampon roșu. Și așa beți turtă, zbierau ca măgarii, pe trei voci diferite, spre marea îngrijorare a unui pianist plătit care se străduia totuși să-i acompanieze și ale cărui nesăbuite acorduri se contopeau cu lătrăturile furioase ale celor două cățeluțe ce-și mișcau coada în sus printre sticlăriile de pe tejghea.

— Ei, ăsta da, tămbălău ! a făcut șeful de la Materiale. Un local pe cinste !

— Dați-o dracului, închideți ușa ! a trîmbițat Derouet. Trebuie să vă bag capetele într-o găleată cu apă ca să vă hotărîți ?

Patronul localului *Crécelle* era în picioare, pe o masă pe care tocmai o luase cu asalt. Tălpile cizmelor i se scăldau în bălțile de bere împrăștiată, și învîrtea în gol, cu o mînă albă și plinuță, cu unghii roz de mic marchiz, o uriașă bîtă de fag. Gulerul cămășii îi era desfăcut, iar borurile ridicate ale pălăriei de fetru lăsau să i se vadă frumosu-i chip de șuan [1] hotărît, cu obrajii albaștri.

Lahrier deschidea drumul.

— Să înaintăm ! i-a aruncat la ureche Gripothe care venea după el și căruia începuse să-i fie frică. Huiduma asta ar fi în stare să ne urnească lovindu-ne cu ciomagul.

— Îți dă mîna să vorbești, i-a zis Lahrier. În fine, să-ncercăm. Ce înghesuială !...

Au făcut un pas. Li se striga din ce în ce mai vîrtos, „Pălăria !". Ca să aibă liniște, au fost nevoiți să-și atingă borul pălăriei, ceea ce a provocat un „Ah !" de ușurare, nesfîrșit ca un acord de orgă. Atunci, s-au aventurat,

[1] Numele dat răsculaților din Vendée și Bretagne, în perioada Revoluției (1789), după numele șelului lor, Jean Chouan (n.t.).

strecurîndu-se printre mese, intrînd pieziș printre consumatorii strînși ca sardelele.

Derouet zbiera :

— Loc pentru trenţăroşi !... Mai strîngeţi-vă puţin, acolo ! Doar sînteţi numai cincisprezece pe bancă.

Norocul a fost că s-a ridicat o pereche. Două scaune libere ! Le-au înşfăcat la iuţeală şi s-au aşezat, lipiţi unul de altul, dar Bourdon s-a apucat să se plîngă că e prea înghesuit, avînd astfel bucuria să se audă huiduit zgomotos, în timp ce Derouet îi spunea ospătarului său, Maxime, cu dispreţ :

— Maxime, să-mi dai un trepăduş pe cinste în contul grosului *laquépem* care protestează.

— Vine băiatu' ! i-a răspuns Maxime.

Intrigat :

— Grosul *laquépem* sînt cumva eu ? l-a întrebat Bourdon pe Lahrier.

— Da.

— Şi de ce *laquépem* ?

— E în argoul măcelarilor. Asta vrea să-nsemne „pachet de carne".

— Pachet de carne !

— Da, regret. Şi-apoi, în treacăt fie zis, nu mai zvîrli din picioare, sau atenţia la trepăduşi !... Douăzeci şi unu de sfanţi ţapul, te previn.

— Ei, drăcie !...

Hîrţogarii se distrau nebuneşte, rîdeau pe-nfundate în acest cotlon unde totul părea o sfidare răsunătoare, împroşcată în nasul bunului-simţ, de la cămaşa stacojie a patronului pînă la uriaşul chipiu atîrnat de tavan printr-un fir nevăzut. Găseau nostimă această cîrciumioară şi cam aşa şi era. Pe pereţii cu tapet zdrenţuit, care ascundea găurile cîrpite cu ipsos, se înşirau vase cu jeratic [1] şi gulere de ofiţeri, de-a valma cu ghitare fără corzi, cu rame

[1] Pentru încălzit patul (n.t.).

fără pînze, cu pînze fără rame ; lîngă un soare fantezist, cu centrul confecționat dintr-o oală de noapte și cu razele inegale din securi și ciubuce tunisiene, un mare portret îl înfățișa, pe un fundal de culoare deschisă, pe Derouet, soldat în linia 113 rîzînd și bînd un litru de vin. Pînă și un dolofan îngeraș din aramă se ruga evlavios, îngenunchiat pe pian, cu aripile date înapoi și cu mîinile împreunate ! Iar toate astea, zărite prin marea agitată de capete, prin pîcla de fum, ca un fundal de valuri artificiale văzut prin sticla cețoasă a unui acvariu subteran, le trezeau imaginea unei încăperi ticsite cu un talmeș-balmeș de vechituri, unde se vindea orice, chiar și carne de om. Tocmai începuseră să se simtă bine, cînd Derouet a anunțat, cu mîinile în șolduri, că va cînta : *À Courcelles* [1].

Brusc, s-a lăsat o tăcere adîncă.

În timp ce Derouet cînta, clienții aveau aerul că se împărtășesc. *À Courcelles* era cea mai recentă producție a acestui cîrciumar poet. De aceeași factură ca toate cele compuse în ultimele luni, cîntecul își făcuse deja drum, pribegind de cealaltă parte a apei, pînă în subsolurile dubioase ale braseriilor din strada Monsieur-le-Prince. [2] Această producție nu era deci cu nimic mai prejos decît surorile ei mai mari, fiind la fel de savuroasă și de pitorească, scrisă cu aceeași înflăcărare, cu aceeași desfrînare voită, cu arta ce asigurase succesul șlagărelor *À Javelle* [3], *À Charonne* [4], *À la Santé* [5].

— *À Courcelles*, a repetat Derouet, vîrîndu-și bîta în buzunar. Iar voi, adunătură de porci, străduiți-vă să zbierați la timp !

---

[1] In traducere „La Courcelles" (Courcelles — comună în Belgia) (n.t.).

[2] În traducere, Domnul prinț (n.t.).

[3] La Javelle (n.t.).

[4] La Charonne (comună anexată Parisului în 1860) (n.t.).

[5] Hai, noroc ! (n.t.).

S-au auzit proteste. Le-a înlăturat după cum se cuvenea :

— Tacă-vă fleanca ! Să se potolească Mahalaua ! Unii au venit cu trăsura tocmai din Grenelle, dinadins ca să fie spurcaţi. Mai bine chiorîţi-vă-ţi la ambasadoarea gură-spartă a lui Machin-Chose [1] şi la peştele ei. Mă, vacă bătrînă !

Astfel a vorbit acest filosof care a rezumat, simplu : — Totu-i o porcărie !... — Dă-mi tonul în *fa diez*, domnule Honoré.

Domnul Honoré i-a dat tonul. Derouet a tuşit ca să-şi dreagă vocea şi s-a apucat să cînte cu intonaţii deşuchiate, la început fireşti, după aceea sistematic exagerate :

Că nu ştiu să sug la ţîţă
Şi c-am labe de broscuţă,
Eu mi-s plodul fideluţă
La Courcelles,

urla mulţimea într-un cor emoţionat.

— Hai că nu-i rău, toţi pe faţă, a binevoit să declare Derouet. Nu sînteţi aşa de beţi pe cît arătaţi.

— Uuu !... urla corul.

Autorul cîntecului *À Courcelles* a continuat :

Vara, cînd zac pe terenuri
Aud maşinile la trenuri,
Mugind taman-un violoncel
La Courcelles.

Atacase al treilea cuplet :

Iarna-mi călzesc ciolanele
La jaru' ălui cu castanele,

cînd un farsor de-afară a mişcat clanţa în formă de cioc şi prin deschizătură, a aruncat un vaiet lugubru :

[1] În traducere, Cutare-Lucru (n.t.).

— Butoaie !... Butoaie !... Butoaie !... Aveţi butoaie de vînzare ?

Derouet a continuat nepăsător :

Îmi vîr mîna la subraţ să-mi dezgheţ un degeţel
La Courcelles.
Îmi-iau ficaţi prăjiţi la măţar,
Şi-i halesc pe-un colţ de ziar ;
N-are lumea castronel
La Courcelles.
Cînd izmana de pe mine...

— Butoaie ! Butoaie ! Butoaie ! repeta urlătorul de afară, împingînd cu o lovitură violentă de pumn în uşa pe care Maxime i-o trîntise în nas.

Pisălogul imbecil îl lăsa rece pe Derouet care nici măcar n-a ridicat din umeri. A spus numai, cu un calm desăvîrşit :

— Începe să mă plictisească vînzătorul de butoaie. O să-i dau picioare-n fund şi o să vedem dac-o să se mai fîţîie pe-aci.

Apoi, în aclamaţiile însufleţite care i-au întîmpinat această declaraţie, a cîntat mai departe, fără să-şi fi pierdut nici tonul, nici măsura :

N-are nasturi, cade-n vine,
Eu-o leg cu-o sfoară bine...
La Courcelles !

A anunţat : „Moralitate !...", după care, brusc, a strigat, cu ciomagul în sus, cu capul dat pe spate, pozînd în erou şi, totodată, în canalie ca mareşalul Ney din dreptul Observatorului [1].

— E rîndul nostru, domnilor ! a strigat.

Intra un adevărat alai, cîntînd Pomponnette ; bărbaţi, femei, fete de la Coucou, Coq-Hardy, Tir-Cul, răpite aşa

[1] Edificiu parizian (construit în 1667 de Ludovic al XIV-lea), în dreptul căruia se află statuia mareşalului Ney (1769—1815) (n.t.).

cum erau, cu şorţurile şi cu sacoşele lor din pluş, şi vîrîte cu forţa în trăsuri. Ele mai rîdeau încă, cu lacrimi calde, din pricina gîdilăturilor de pe drum, iar senzaţionala lor apariţie a iscat iarăşi furtuna. Localul s-a umplut din nou de răcnete, cele două căţele, retrase între timp să sforăie sub tejghea; au fost din nou deasupra, printr-un salt înspăimîntător ; sergenţii majori, ceva mai beţi decît restul, s-au ivit şi ei peste capetele mulţimii, străpungînd cu vîrful săbiilor o constelaţie de farfurii vechi, rezemate de uriaşele grinzi alę tavanului, şi atît de afumate de gaz că nu le-ai mai fi crezut vopsite cu zahăr ars. Şirul se tot lungea. Capul coloanei, o namilă cu o barbă ce-i curgea în rîuri, pătrunsă de importanţa rolului ei, s-a izbit pînă la urmă cu nasul, pe care i-l călărea un lornion din baga, de peretele din fund. Nu s-a tulburat ; a dat comanda : „Pe loc, marş !“, iar ceilalţi, solemni, s-au apucat să bată pasul pe loc în ritmul bine hotărît, al nesfîrşitei Pomponnette :

Pe cînd el va pleca
Vecinu' să se gate.
Pe cînd se va găta
Hai cu Pomponnetta.
Pomponnetta,
Pomponnetta,
La sănătoasa-o va lua.
S-o şteargă, bine-a mai putut !
Vecinu' o ia de la-nceput.

Tangajul pălăriilor, mişcate de la dreapta spre stînga, bătea o măsură regulată ; în acelaşi timp, pumnii strînşi loveau coapsele, reproducînd la perfecţie paşii răsunători ai dragonilor [1] întîrziaţi, care se întorc noaptea în cartier bocănind pe străzile întunecoase de provincie.

[1] Soldat de cavalerie (n.t.).

Cît despre Derouet, acesta şi-a revărsat binecuvîntări asupra capetelor pe care le domina.

Spunea :

— Ei, iată-vă-s ! ticăloşilor ! ce v-a adus aici, adunătură de porci ? Murdară lume ! Io-te ce moace de trenţăroşi ! — Maxime, bagă-mi-i pe toţi la Institut.

Numea astfel un fel de furtun aflat sus, în sala principală, pe unde se scurgeau murdăriile. Strîngîndu-se, începeau acolo opt : s-au înghemuit cincisprezece trenţăroşi ! Ceilalţi s-au aşezat cum au putut, femeile pe genunchii bărbaţilor, iar bărbaţii, la noroc, pe la colţurile meselor şi pe la capetele băncilor, găsite libere. Au mai rămas doi, şi din lipsă de ceva mai bun, s-au chircit sub placa de deasupra uriaşului şemineu Renaissance, căruia i se scoseseră suporturile pentru buşteni.

Atunci, Bourdon s-a înfierbîntat peste măsură. Şi n-a mai ştiut de nimic în momentul în care, prin întunericul uşii deschise spre noaptea de pe bulevard, a apărut capul speriat al unui cal, o mîrţoagă nenorocită, pe care banda o desfăcuse din hulubele birjei ! A mugit de bucurie. S-a ridicat pe scaun să vadă mai bine, şi şi-a pus talpa pe marginea mesei ca să-şi păstreze echilibrul. Echilibrul lui Bourdon !... Proastă inspiraţie ! Masa şi l-a pierdut pe-al ei şi, într-o clipită, s-a produs prăbuşirea generală, şi a mesei şi a scaunului şi a lui Bourdon, totul într-un zgomot asurzitor de pahare sparte, de sticle răsturnate, căzute de-a valma de pe rafturile de sus ale unei etajere de care şeful de la Materiale încercase să se prindă.

Derouet a strigat :

— Dobitoc ticălos !... Ce dracu face ?... Uite că-mi dărîmă taraba ! O să plătească ! O să plătească !... Maxime, du-te de fă-i socoteala şi de nu scoate banu', adu poliţia !

— Vine băiatu' !

Stricase preț de cincizeci și șase de franci. Bourdon a fost nevoit să se execute ; s-a purtat ca un om de lume, de altfel spunîndu-și :

— Puțin îmi pasă. Înmormîntarea s-a făcut pe cheltuiala Administrației : o să mai pun la socoteală încă două trăsuri de doliu.

SCENETE ŞI POVESTIRI

SCENE DIN VIAŢA DE BIROU [1]

PLUMEAU [2]

Am avut la ministerul... un coleg, băiat de treabă, pe nume Plumeau, pe care-l bîntuia în cel mai înalt grad demonul absentării. Îşi înmormînta cu regularitate, lună de lună, şase unchi şi mătuşi, iar în fiecare luni îşi căsătorea cîte o verişoară. În celelalte zile ale săptămînii, boteza sau îşi rezolva afaceri importante în străinătate. Odată, şeful nostru de birou i-a ţinut următorul discurs :

— Dragul meu domn Plumeau, regret, dar în aceste condiţii, nu se mai poate. Eşti un băiat drăguţ însă, cu prima ocazie, cînd iarăşi se va abate moartea asupra familiei dumitale, o să te dau afară. Te-am prevenit, bagă de seamă.

Şi, într-adevăr, Plumeau a băgat de seamă, trei zile la rînd dovedindu-se ornamentul cel mai frumos al instituţiei care era uluită de atîta exces de zel. În dimineaţa celei de-a patra zi i-a trimis directorului în persoană o telegramă care suna astfel :

Accident cumplit, grav bolnav. Mă voi interna astăzi la spitalul Lariboisière.

PLUMEAU.

Nenorocirea obosise să se tot înverşuneze pe familia lui Plumeau şi de aceea, acum, îl ataca pe Plumeau însuşi.

[1] În original, *Scènes de la vie de bureau* (n.t.).
[2] În traducere, pămătuf (n.t.).

Există și ființe lipsite de noroc.

Om de treabă, directorul m-a chemat repede la el și mi-a arătat telegrama nefericitului meu coleg :

— Sînt de plîns bieții tineri care trăiesc la Paris fără familie !... Iată că domnul Plumeau s-a văzut nevoit să se interneze. Nu crezi că e trist ?

Am răspuns că, desigur, e foarte trist.

A continuat :

— M-aș duce cu plăcere să-i fac o vizită, dar mă tem că n-am timp. Dumneata care îi ești coleg, hai fii bun, du-te pe la el în seara asta cînd ieși de la birou și spune-i că vii din partea mea ; te aștept mîine cu vești de la el.

I-am promis că o să-i fac acest comision, și, cîteva ore mai tîrziu, mă și îndreptam liniștit, nu spre spitalul Lariboisière, ci spre strada Bucí, numărul 7, unde locuia Plumeau al meu. Mi se părea tare suspectă starea gravă a acestui funcționar și, prin urmare, am considerat că era mai prudent să evit eforturile inutile precum și plimbarea prin niște locuri care m-au dezgustat pentru totdeauna, din vremea cînd fusesem internat două luni la spitalul militar din departamentul Bar-le-Duc. Omul meu era acasă, după cum bănuisem, și mi-a deschis chiar el, cu cravată albă la gît și pantofi de bal în picioare. Tocmai se îmbrăca în ținută de seară, așa că l-am surprins în toiul acestei activități.

Se pare că sosirea mea i-a provocat o senzație dintre cele mai neplăcute, întrucît a rămas împietrit în pragul propriei uși. I-am spus :

— Ia te uită ! bună ziua, Plumeau. Nu ești la spital ?

A bîiguit :

— Dar... scuză-mă...

— Păi cum, Plumeau ! i-am strigat. Îmi zici : scuză-mă ! Aș vrea să cred că în acest moment tu ești întins pe patul de durere și că, doar dintr-o aberație a minții

mele, te văd eu într-o stare de sănătate pe care ţi-o invidiez din tot sufletul ?

— Dragul meu, mi-a răspuns Plumeau, nu faci bine că glumeşti : sînt foarte bolnav.

— A, da ? te-ngrijeşti de sănătate cu cravată albă la gît ?

— Ascultă-mă, te rog, a continuat Plumeau, cazul meu e deosebit de grav. Închipuieşte-ţi, în timp ce mîncam...

Dar l-am întrerupt cu brutalitate.

— Mai bine ascultă-mă dumneata, i-am spus : ai început să mă agasezi. Îţi petreci viaţa căsătorindu-i pe unii şi înmormîntîndu-i pe alţii ; drăguţ din partea dumitale, însă, în acest răstimp, treaba care-ţi revine şi care nu se face singură, cade pe umerii mei, aşa încît îţi declar că m-am săturat...

— Dragul meu..., a riscat Plumeau.

— Lasă-mă-n pace, te rog. Ai telegrafiat la birou că te internezi ; directorul m-a trimis să-i aduc veşti despre dumneata, iar eu te găsesc în ţinută de seară. Gata, sînt lămurit de starea sănătăţii dumitale. Ei bine, dragul meu, regret profund, dar o să-i povestesc exact ce-am văzut.

Plumeau a urlat.

— N-o să-mi faci una ca asta.

— Ba da.

— Dragul meu prieten...

— O, degeaba !

— Dar o să-mi pierd postul !

— Mi-e perfect egal ; îţi repet, m-am săturat ca eu să muncesc pentru doi, iar dumneata să te duci să pescuieşti sau să joci biliard. Plumeau, prea n-ai pic de jenă, şi trebuie să isprăvim odată cu treaba asta. Aşadar, ai să mă aprobi că e drept şi bine să-i povestesc directorului picanta noastră întîlnire.

După aceste vorbe aspre, l-am lăsat pe Plumeau cu gîndurile lui şi am plecat, hotărît să nu dau curs unui

fapt din pricina căruia nefericitul şi-ar fi pierdut slujba, însă pe deplin mulţumit că i-am stricat seara.

A doua zi, directorul a avut surpriza să-l vadă pe domnul Plumeau intrînd în biroul său.

— Cum aşa ! a exclamat, chiar dumneata, domnule Plumeau !

— Eu însumi, a zis Plumeau zîmbind.

— Bine, bine, dar accidentul acela grav ?...

— Domnule director, a răspuns Plumeau, a vrut cerul să scap de la o moarte pe care totul o prevestea. Închipuiţi-vă, ieri, pe cînd mîncam, mi-a rămas în esofag o bucată de rinichi de oaie ! Aş fi fost pierdut, fireşte. Noroc cu o operaţie chirurgicală...

— Domnule Plumeau, l-a întrerupt directorul, mi-ai povestit destule ca să fiu îndeajuns de lămurit. Eşti un farsor de prost gust.

— Un farsor de prost gust ! a făcut Plumeau, pe drept cuvînt indignat. Daţi-mi voie să vă dovedesc contrariul.

Şi, în acelaşi timp, a scos din buzunar un borcănaş alb, de sticlă, cu alcool în care plutea un rinichi de oaie.

— Ruşine mincinoşilor ! a strigat, depunînd victorios sticluţa pe biroul directorului.

După trei zile, domnul Plumeau a fost măturat.

OCHELARII

SCENA I

Biroul funcţionarului Ratcuit, de la ministerul...

RATCUIT, *în picioare în faţa ferestrei, uitîndu-se cum plouă* : Tare-i plăcută primăvara ! *(Visează ; tăcere în-*

delungată. Ploaia se înteţeşte.) E frumos ! E frumos !... Uite ce-nseamnă să ai o fire poetică : timpul frumos te îndeamnă la lenevire. *(Visează din nou. Din nou, tăcere. Ploaia se complică cu grindină.)* Ce bine e pesemne acuma la ţară !... *(Alt moment de visare, de data aceasta foarte îndelungat. Grindina sparge un geam.)* Ptiu, drace ! e prea frumos !... o să mă duc la ţară. E ora unu ; gara Montparnasse nu-i departe ; la două voi fi în pădurea din Meudon. (Îşi pune pălăria, apoi, brusc :) Ah ! pe naiba ! şi pretextul că o şterg ? nu mă mai gîndeam la aşa ceva. — De obicei, cînd vreau să-mi ofer o plimbare, îi înşir gogoşi şefului meu de birou. Îl fac să creadă că mă dor ochii şi, ca să pun capăt oricărei brume de îndoială din mintea acestui om sever, îmi garnisesc faţa cu un mic ornament. *(Scoate din buzunar nişte ochelari verzi, uriaşi, pe care şi-i încalecă pe nas.) (Privindu-se cu gravitate în oglindă.)* Arăt destul de bine. *(Un timp.)*

Am aerul unui tramvai. *(Îşi scoate ochelarii pe care îi vîră la loc, în buzunar.)*

Necazul e că trucul nu prea mai ţine. Ultima dată cînd m-am folosit de el nu m-am ales cu nimic. „Ochii ăştia îmi par dubioşi", mi-a declarat şeful cu o voce în care mîrîia o neîncredere surdă : „Dacă n-o să te simţi mai bine, o să ţi-l trimit pe oculistul meu" Oculistul şefului meu de birou, mulţumesc, mai bine nu !... Nici nu vă-nchipuiţi ce uşor ne putem lipsi unul de celălalt... — Deci, asta-i : trebuie să găsesc altceva. Dar ce ? Migrena e o chestie fumată... durerea de măsele... în cel mai rău caz ! Şi, de fapt, mai degrabă nu ; e prea răsuflată... O colică ?... Prost !... De altfel, nici nu ajunge... A ! mi-a venit o idee ! O să-i spun că am hemoroizi ! E de-un gust îndoielnic, dar, în sfîrşit, iei ce-ţi pică. — Şi-apoi, am oarecare şanse să nu-mi ceară să-i dovedesc... *(Iese.)*

SCENA II

Cabinetul şefului de birou

RATCUIT : Bună ziua, domnule. Domnule, am venit să vă cer permisiunea să plec.

ŞEFUL DE BIROU : Eşti bolnav, domnule Ratcuit ?

RATCUIT : Da, domnule, sînt bolnav. Am... Vă rog să-mi scuzaţi stînjeneala firească... am... — Nu ştiu cum să mă exprim ca să nu lezez consideraţia pe care v-o datorez... Am... hm !... Domnule, pe scurt, am hemoroizi.

ŞEFUL DE BIROU, *bănuitor :* Ai... ? *(Clatină din cap.)* Hemoroizii ăştia îmi par dubioşi.

RATCUIT : Dubioşi ?

ŞEFUL DE BIROU : Foarte dubioşi ! E-adevărat că dumneata ai... hemoroizi ?

RATCUIT, *convingător :* Dacă-i adevărat ! Domnule, e atît de-adevărat *(împins de forţa obişnuinţei, îşi scoate ochelarii din buzunar)*... că sînt silit să port ochelari.

ALO !

SCENA I

Scena este împărţită în două. În dreapta, cabinetul ministrului, gol la ridicarea cortinei. În stînga, biroul expediţionarilor, ocupat de patru funcţionari : Choupouri, Ledrubète, Pancréas şi Saimpol-Mépié. Aceşti domni sînt absorbiţi de o muncă pasionată : Pancréas şi Saimpol-Mépié joacă zanzibar pe o sticluţă de bere, Ledrubète curăţă ouă tari, în timp ce Choupouri, grav, învaţă să facă pe ologul.

Cele două încăperi comunică printr-un telefon.

PANCRÉAS, *jucînd :* Doi de şase şi un as ! Două sute douăzeci.

SAIMPOL-MÉPIÉ : Pui de lele ce-mi eşti ! *(Joacă.)* Şase ! Bine jucat. Şeful e pe-aici ?

PANCRÉAS : Nu, e la Cameră. — Trei sute !

CHOUPOURI *visător :* Important e să duci piciorul stîng peste rotula dreaptă : aşa.

(În acel moment se deschide încet uşa de la cabinetul ministrului. Apare domnul du Puy du Boy de la Tour, senator influent al dreptei.)

SCENA II

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Bună ziua, dragul meu ministru ! Cum o mai du... ? Nimeni ! Doamne, ce situaţie enervantă ! E a cincea oară că mă deranjez degeaba.

CHOPOURI, *în camera vecină :* Şi totuşi nu, nu-i aşa. Esenţial e, nu să duci piciorul stîng peste rotula dreaptă, ci să duci apoi piciorul drept peste rotula stîngă. Să-ncercăm.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR, *în cealaltă cameră :* Problema canalizării apelor de bideu e o problemă de interes general şi este foarte important să o discut cu ministrul. Dar, vai ! acest ministru nu e niciodată de găsit ! Jalnic ! Sînt un om extrem de serios şi e, într-adevăr, regretabil ca un om atît de serios să-şi piardă vremea într-un du-te-vino zadarnic.

PANCRÉAS, *care joacă în camera alăturată :* Trei sute !

SAIMPOL-MÉPIÉ : Iarăşi ! — Şapte ! Bine jucat ! — Ledrubète, sînt bune ouăle tari ?

LEDRUBÈTE : Delicioase. — Miros a fund de cadă.

PANCRÉAS : Trei sute.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR, *în camera vecină :* Şi ne plîngem de încetineala funcţionarilor ! Zău că-i de neînţeles ! Să le mai ceri lor să fie zeloşi cînd mi-

nistrul dă, primul, exemplu de incorectitudine ! Oho ! sînt necesare reforme substanțiale cu privire la organizarea marilor noastre instituții, reforme cu adevărat substanțiale. Trebuie să analizez problema. Sînt un om mult prea serios ca, odată și odată, să nu atrag eu atenția Senatului asupra unei probleme atît de grave. — Ia te uită ! un telefon. *(Se apropie de el.)*

CHOUPOURI : Hait ! Mi-au plesnit pantalonii !

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : După toate aparențele, acest telefon trebuie să aibă legătură cu vreun birou... *(Privire circulară.)* Sînt singur... Dar, ia stai ! *(Apasă pe sonerie. Se aude la funcționari.)*

PANCRÉAS, *în camera vecină :* A ! *(Se grăbește.)* Alo ! Alo !

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR, *în camera alăturată :* Cu cine vorbesc ?

PANCRÉAS : Cu mine, domnule ministru.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Cine ești dumneata ? *(Aparte.)* Mă confundă cu ministrul. Grozav !

PANCRÉAS : Pancréas, domnule ministru.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Nu m-am înșelat ; e un funcționar. *(În receptor.)* Ești singur ?

PANCRÉAS : Nu, domnule ministru ; sîntem cu toții aici.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Cu toții ?

PANCRÉAS : Da, domnule ministru.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Sînteți, într-adevăr, cu toții ?

PANCRÉAS : Firește, domnule ministru.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Ești sigur ? Absolut sigur ?

PANCRÉAS : Bineînțeles.

DOMNUL DU PUY DU BOY DE LA TOUR : Ei bine, atunci, spune-le acestor domni din partea mea că mă... pe ei. *(Își pune pălăria.)* E jalnic ! două ore pe apa sîmbetei ! Nu, zău : nu-mi place să-mi pierd vremea. Eu sînt un om foarte serios. *(Iese.)*

PANCRÈAS, *năucit :* Aha ! așa deci ! Aha ! da, cum să nu !

TOȚI : Ce s-a întîmplat ?

PANCRÉAS : Ce s-a întîmplat ? *(Le spune colegilor ce li s-a transmis ; uluire, apoi risete.)*

LEDRUBÈTE : Pancréas, îți bați joc de noi !

PANCRÉAS : Zău că nu !

CHOUPOURI : Haida-de !

PANCRÉAS : Vă jur ! Am rămas țuț, credeți-mă.

SAIMPOL-MÉPIÉ : Găgăuță ! Și-o fi rîs careva de tine !

PANCRÉAS, *bănuitor :* Oare ?

(Ușa de la cabinetul ministrului se deschide din nou. Intră ministrul însuși. Își pune pe birou servieta încărcată cu hîrțoage și se instalează în fotoliu.)

PANCRÉAS, *convins :* De fapt, așa-i ! e evident ! Mai întîi că nu era vocea ministrului.

SAIMPOL-MÉPIÉ : Ei, vezi ?

CHOUPOURI : Pariez că era Gripotte [1] de la contabilitate. El își petrece viața făcînd glume.

LEDRUBÈTE : Așa-i rău !

SAIMPOL-MÉPIÉ : Dai în gropi de prost ce ești că te-ai lăsat prins !

PANCRÉAS, *jignit :* Ah ! ticălosul ! Stați să vedeți ! o să rîdem pe cinste.

(Apasă pe sonerie. Se aude la ministru.)

MINISTRUL, *ridicîndu-se :* Telefonul ! *(Se duce la telefon.)* Alo !

PANCRÉAS, *în receptor :* Acești domni m-au însărcinat să vă transmit că sînteți cel mai mare neghiob.

---

[1] Numele acestui personaj este omofon cu Gripothe, cel al personajului din romanul *Domnii hîrțogari* (n.t.).

PRIETENUL LEGILOR [1]

SCRISOARE RECOMANDATĂ

Scena se petrece la poștă.

LA BRIGE, *cu nasul la un ghișeu :* Domnule, un prieten care-mi datora o sută de franci, mi-a trimis această sumă. Mi-a expediat-o printr-o recomandată, pe numele meu desigur, dar pe adresa ministerului unde lucrez ca funcționar principal. Poștașul care trebuia să mi-o înmîneze m-a căutat mai devreme de ora la care sosesc eu la birou...

FUNCȚIONARUL : ... Și a luat-o cu el înapoi, după cum era obligat să procedeze.

LA BRIGE : Precum ziceți. Prin urmare, scrisoarea s-a întors la poștă...

FUNCȚIONARUL : ...Și acum se află la mine.

LA BRIGE : A ! Vreți să mi-o dați, vă rog ? Sînt domnul...

FUNCȚIONARUL : Domnul La Brige.

LA BRIGE : *puțin mirat :* Întocmai. Dar cum... ?

FUNCȚIONARUL : Nu vă amintiți de mine ?

LA BRIGE : Doamne sfinte...

FUNCȚIONARUL : Cîndva aveam plăcerea să vă-ntîlnesc vinerea la Crottemouillaud.

LA BRIGE : La familia Crottemouillaud ?... Da, așa-i !... N-aveți o soră ?

[1] În original, *L'ami des lois* (n.t.).

FUNCȚIONARUL : Ba da, domnule.

LA BRIGE : Foarte blondă ?

FUNCȚIONARUL : Foarte blondă.

LA BRIGE : Da, ea e. Delicioasă fată !... Acum, îmi amintesc perfect. Vă rog să mă scuzați că nu v-am recunoscut : nu mă așteptam la plăcerea de a vă reîntîlni, și apoi mai e și lumina în care stați. Sînt încîntat că vă găsesc sănătos. Sora se simte bine ?

FUNCȚIONARUL : Minunat.

LA BRIGE : Vă rog să-i amintiți de mine și să-i transmiteți complimente.

FUNCȚIONARUL : N-o să uit, nici o grijă.

LA BRIGE : Mii de mulțumiri. Deci, aveți pentru mine o scrisoare, o scrisoare recomandată, care conține o sută de franci ?

FUNCȚIONARUL : Uitați-o.

I-o arată.

LA BRIGE : Perfect ! *(Întinde mîna prin geamul de la ghișeu.)*

FUNCȚIONARUL, *retrăgîndu-și-o pe a lui :* Pardon !

LA BRIGE : Ce e, domnule ? Nu vreți să-mi dați scrisoarea ?

FUNCȚIONARUL : Vreau să v-o dau, dar, mai întîi, trebuie să vă dovediți identitatea.

LA BRIGE : În fața cui ?

FUNCȚIONARUL : A mea.

LA BRIGE : A dumneavoastră ?

FUNCȚIONARUL : Bineînțeles.

LA BRIGE, *după un timp, uluit :* Asta-i bună !... Trebuie ca eu să vă dovedesc că sînt domnul La Brige cînd dumneavoastră ați fost primul care m-ați recunoscut pentru că m-ați văzut, mai deunăzi, de douăzeci de ori, la prietenii noștri Crottemouillaud ?

FUNCȚIONARUL : V-am recunoscut în calitatea mea de om de lume ; ca funcționar însă, nu știu cine sînteți.

LA BRIGE : Am auzit, firește, de chinezăriile administrative ; dar așa ceva...

FUNCȚIONARUL : Sînt funcționar de stat ; regulamentele sînt regulamente și nu le pot încălca fără risc.

La Brige dă să vorbească.

FUNCȚIONARUL : Ei bine, domnule, eu sînt răspunzător. Gîndiți-vă numai că n-ați fi dumneavoastră destinatarul acestei scrisori și că eu v-aș da-o totuși. Ce s-ar întîmpla atunci ? S-ar întîmpla că : *primo,* aș fi ocărît ca un pește împuțit ; *secundo,* ar trebui să rambursez din buzunarul meu cei o sută de franci, valoare declarată, trimiși la adresa de pe plic.

LA BRIGE : De ce naiba mergeți atît de departe ? Sînt sau nu sînt eu domnul La Brige ? Care-i părerea dumneavoastră ?

FUNCȚIONARUL : Într-adevăr, sînteți domnul La Brige.

LA BRIGE : Ei, și-atunci ?

FUNCȚIONARUL : Ei, și-atunci dovediți-mi cu acte că sînteți această persoană, iar eu vă dau ce vă aparține.

LA BRIGE, *cu ochii spre ceruri :* Foorma !... În sfîrșit !... *(Își scoate portofelul).* Poftim plicuri cu antet.

FUNCȚIONARUL : Nu e de-ajuns. Aveți legitimația de alegător ?

LA BRIGE : Nu, dar vă pot arăta chitanța de chirie și contractul de asigurare.

FUNCȚIONARUL : Sînt bune și astea.

LA BRIGE : Perfect. Poftim actele.

FUNCȚIONARUL, *le ia :* Mulțumesc.

Tăcere îndelungată. Funcționarul se uită cu atenție la documente. De cealaltă parte a grilajului, pe care își sprijină fruntea, La Brige așteaptă verdictul scrîșnind din dinți. În cele din urmă :

FUNCȚIONARUL : Actele sînt autentice, recunosc. Dar ele nu dovedesc nimic.

LA BRIGE : De ce ?

FUNCȚIONARUL : Pentru că se referă la un anume Jean-Philippe La Brige, domiciliat în strada Douai, 41 *bis*, pe cînd recomandata pe care o solicitați privește o persoană cu numele de La Brige, al cărei prenume este tot Jean-Philippe, însă cu domiciliul în piața Beavau, la Ministerul de Interne.

LA BRIGE : Așadar, iată-l pe ministru obligat să-mi închirieze un birou sau să mă asigure împotriva focului pentru că, altfel, m-aș zbate zadarnic să-mi obțin suta de franci.

FUNCȚIONARUL : Fiți liniștit. O să vi se aducă din nou scrisoarea.

LA BRIGE : Cînd ?

FUNCȚIONARUL : Mîine dimineață, la ora opt.

LA BRIGE : E bine ! Birourile se deschid la zece.

FUNCȚIONARUL : Apoi, la prînz.

LA BRIGE : Și mai bine. La acea oră mă duc la masă.

FUNCȚIONARUL :Apoi, la șase.

LA BRIGE : Seara ?... Perfect ! Ministerele se închid la cinci.

FUNCȚIONARUL : Regret, domnule, dar oricît de mare ne-ar fi bunăvoința, e cu neputință să modificăm programul poștașului doar ca să coincidă cu programul dumneavoastră de la Ministerul de Interne.

LA BRIGE : Și atunci ?

FUNCȚIONARUL : Și atunci...

Gest vag.

LA BRIGE : Și atunci o să se întîmple exact ce bănuiam : poștașul și cu mine o să ne petrecem jumătate din viață încercînd să dăm unul de altul, iar cealaltă jumătate de viață blestemînd oribila fatalitate care ne separă, ne trimite de trei ori pe zi, la aceleași ore, în puncte diferite de pe glob. Iar dumneavoastră, deși aveți în mînă o sumă de bani de care eu am nevoie, deși sînteți con-

vins că ea îmi aparţine, stăruiţi, cu bună ştiinţă şi cu sînge rece, să nu mi-o daţi.

FUNCŢIONARUL : Domnule...

LA BRIGE : Domnule, e prea absurd. Dacă nu mă înşel, regulamentul prevede că destinatarul unei recomandate intră în posesia dreptului său după ce semnează de descărcare în registrul poştaşului, aşa-i ?

FUNCŢIONARUL : Da.

LA BRIGE : Fără să fie nevoie de vreun contract de asigurare ori de vreo chitanţă de chirie, într-un cuvînt, fără să fie nevoie de nici un act prin care să se dovedească identitatea semnatarului ?

FUNCŢIONARUL : Fără.

LA BRIGE : Asta vroiam să ştiu. Prin urmare, credeţi, domnule, că e bine să plătesc portarul de la Minister, ca să răspundă : „Eu sînt", cînd va veni poştaşul cu scrisoarea şi îl va întreba : „Domnul La Brige ?"

FUNCŢIONARUL : Nu văd nici un inconvenient.

LA BRIGE : O să consideraţi că e perfectă semnătura : „Jean-Philippe La Brige", pe care şi-o va pune în registrul oficial acest om cu numele de Pépin [1] ?

FUNCŢIONARUL : De ce nu ?

LA BRIGE : Va fi un fals.

FUNCŢIONARUL : Şi ce vreţi să fac eu ?

LA BRIGE : Nimic. Ne-am înţeles deci, şi eu sînt foarte mulţumit. Am onoarea să vă salut ! Complimente surorii dumneavoastră.

FUNCŢIONARUL : Din toată inima noastră, servitorul dumneavoastră !

Funcţionarul se întoarce la treburile lui. Cît despre La Brige, acesta iese şi se duce la minister ca să cumpere cu un franc semnătura portarului care de altfel îşi face o plăcere din a şi-o oferi pe gratis : oameni cumsecade şi simpli, oameni de bine, persoane vrednice de respect,

[1] În traducere : sîmbure (n.t.).

nevoite să se dea peste cap ca să corecteze în mod raţional — printr-o grosolană impostură — stupiditatea regulamentelor, care ar fi fără limite dacă prostia celor însărcinaţi cu aplicarea lor nu le-ar întrece-o cu o sută de coţi.

PIANUL

LA BRIGE : La vreo opt zile după ce m-am mutat în strada Douai omul care îmi închiriase un pian a dat buzna, ca o lovitură de ciomag, flancat de doi hamali, în tricouri cu dungi albe şi albastre, din care le ieşeau nişte bicepşi nemaipomeniţi, groşi ca burleţii şi umflaţi cît caltaboşii.

Omul a spus doar atît :

— Pianul meu ?...

Şi, de îndată ce a zărit într-un colţ al camerei pata lucitoare reflectată de pian :

— Am sosit la timp ! a suspinat ca o uşurare, ştergîndu-şi cu mîna, fruntea de pe care îi picura sudoarea spaimei. Hei ! băieţi ! voi ăia de colo, luaţi-mi-l !

Eram năucit.

L-am întrebat :

— Ce v-a venit ?

Dar el, surd la întrebarea mea, continua să biciuiască zelul hamalilor strigîndu-le : „Curaj, băieţi ! curaj !... ridicaţi-l de mînere !" şi spunîndu-le că adusese o frînghie.

— Zău că nu vă-nţeleg, i-am zis. Am închiriat de la dumneavoastră. anul trecut, acest pian şi v-am plătit, în mod regulat cincisprezece franci pe lună. Din respect faţă de bunul altuia, m-am îngrijit de el cu o dragoste, aş spune maternă : nici o altă mînă nu i-a şters mai bine aurăria că să-i dea luciu, nu i-a frecat vreodată lemnul

de palisandru cu ceară japoneză. Firește că nu m-aș fi ostenit atîta dacă ar fi fost al meu. Așa că, ce v-a apucat ? De ce furia asta ? De ce să-mi luați acest obiect pentru care plătesc chirie, pe care îl întreţin în bună stare şi care îmi e de folos ca să cînt melodii distractive cînd sînt plictisit ?

Mi-a răspuns :

— Nu trebuia să vă fi mutat fără aprobare expresă din partea mea pentru că eu nu închiriez piane dacă nu am, în prealabil, o semnătură pe actul de închiriere, jos, de la administratorul chiriaşului. Pentru mine, asta e o garanţie necesară. Or, dumneavoastră v-aţi părăsit vechiul domiciliu şi aţi venit să locuiţi în altul. Acum, mă aveţi la mînă : puteţi spune că pianul *meu* vă aparţine şi vi-l puteţi dărui dacă inima vi-l cere. La urma urmelor, nici nu vă cunosc. De unde să ştiu în ce măsură nu sînteţi un om necinstit ? Cine-mi dovedeşte că vă achitaţi de datorii fără să fiţi constrîns şi forţat ? Cine să-mi spună că n-aveţi poliţe neplătite la portăreii de prin jur şi că mîine n-o să se pună sechestru pe ţoalele şi pe mobilierul dumneavoastră... din care, acum, face parte şi pianul *meu* ? Şi, de altfel, n-are nici o importanţă : o să-mi daţi pianul *meu ;* o să mi-l daţi chiar în clipa asta sau chem poliţia şi depun o plîngere la procurorul Republicii, pentru abuz de încredere.

În timp ce-mi vorbea, proprietarul de piane mă fulgera cu privirea, cu privirea lui neagră, încărcată de ură. Ce mulţumit aş fi fost să-i pocnesc mutra scîrboasă. Dar ce să fac, sînt un casnic, mă complac în intimitatea casei mele şi simt nevoia să-mi încînt lungile şi tristele seri de iarnă cîntînd la pian *le Petit Suisse* [1], *Mon Rocher de Saint-Malo* [2] şi adorabila melodie de Loïsa Puget [3] :

[1] Micul elveţian (n.t.).

[2] Stînca mea din Saint-Malo (n.t.).

[3] Compozitor francez (1810—1889), autor de romanţe tandre şi delicate (n.t.).

O duşcă de molan !
Mă doare-n cot,
Sug tot ce pot !

Perspectiva unei crude deposedări m-a tulburat nespus de mult şi mi-am înghiţit valul de indignare care mă sufoca.

— Ce atîta tărăboi, i-am zis. În fond, dacă cuvîntul meu nu vă e de ajuns, o să-mi trimit servitoarea să-l aducă pe administrator ca să-şi pună semnătura pe contractul de închiriere din...

Vai ! N-am apucat să termin.

— Degeaba ! a zbierat interlocutorul meu. Nu-mi pasă de administratorul dumneavoastră. Eu îmi vreau pianul meu, asta-i tot. Oh ! hai, ridică ! hamali ! Săltaţi-l cu băgare de seamă ! Mai cu vlagă, vă rog !

Era omul cel mai feroce şi, în acelaşi timp, cel mai abil ; într-atît încît, o dată ce mi-a ghicit, din privire, tainica neliniştе, n-a şovăit nici o clipă să-şi sacrifice lăcomia plăcerii de a mă necăji, lipsindu-mă de o plăcere la care ţineam, după cum bănuise. Dă-i înainte, secătură ! Pînă la urmă, a cedat totuşi... m-a lăsat să mă bucur de acest prăpădit clavecin, însă mi-a mărit cu opt franci chiria pe care i-o plăteam lunar. Ba se mai şi prefăcea că dă dovadă de multă noblеţe sufletească.

După ce am ajuns la învoială, l-am strigat peste balustradă pe administratorul Arnoult şi, de îndată ce a venit, i-am explicat ce vroiam de la el. Administratorul n-a înţeles, fiind absurd ca un sofism, prost ca o turmă de porci şi mai astupat ca o sută de flacoane închise ermetic ; dar a presimţit că apelez la bunăvoinţa lui şi, atunci, mi-a declarat simplu, fără să stea pe gînduri :

— Nu ! n-o să fac ce-mi cereţi.

De ce nu vroia ? Dumnezeule mare, aşa ! din plăcere ! doar pentru că vroiam eu.

Am insistat zadarnic :

— Domnule Arnoult, semnați-mi, vă rog, acest act ! La ce v-ar folosi să-mi refuzați acest mic serviciu ?

— Nu ! a urlat Arnoult. Nu ! nu ! nu ! Acest pian face parte din mobilierul care-mi garantează solvabilitatea dumneavoastră și n-o să-l las să iasă de aici. De unde să știu eu că o să-mi dați banii de chirie cînd vă aduc nota de plată ?

— Dar sufrageria mea ?

— Nu-mi pasă !

— Dar șemineul meu, în valoare de douăsprezece sute de franci ?

— Nu-mi pasă de șemineul dumneavoastră !

— Dar biblioteca din lemn de păr înnegrit, pe care am dat două sute de ludovici ?

— Nu-mi pasă de biblioteca dumneavoastră. Pianul nu va ieși de aici : e tot ce am să vă spun.

Așa mi-a vorbit administratorul Arnoult și, brusc, ochii mi s-au trezit la realitate. Am înțeles că oamenii sînt răi și, într-o clipă, sufletu-mi neprihănit, sufletul meu curat, sufletul meu inocent s-a umplut de o ură năprasnică împotriva lor. Strîns ca într-o menghină între aceste două ființe josnice, deopotrivă de pornite să-mi fure fără nici un motiv nevinovata plăcere de a cînta la pian melodii de Loïsa Puget, mi-a venit ideea să anihilez aceste două forțe, anulîndu-le conform principiului *similia similibus* [1]...

— Luați-vă instrumentul ; nu-l mai vreau ! i-am strigat proprietarului de piane.

— Mă opun ! a urlat prompt, administratorul.

— O să-l iau totuși, a zis celălalt, deoarece el îmi garantează creanța.

[1] Prescurtare de la *„similia similibus curantur"* (lat.) ; în traducere liberă, cui pe cui se scoate (n.t.).

— O să vă-mpiedic, i-a răspuns administratorul, prin toate mijloacele, legale şi chiar ilegale, pentru că el îmi asigură chiria.

Şi iată că au trecut trei ani, trei ani de cînd aceşti doi imbecili, victime ale propriei ticăloşii, îşi dispută o proprietate, de care numai eu mă bucur, zbierînd : „Acest pian e bunul meu", într-un cor emoţionant, iar eu, dezinteresat acum, cînt, fără să plătesc, la un pian ce nu mai e al nimănui, preaslăvind înţelepciunea Naturii care a ştiut să facă din prostia fără margini a oamenilor un neutralizant al uluitoarei lor răutăţi.

BIRJARUL CEL RĂU

LA BRIGE, *cu ceasul în mînă :* Şase fără douăzeci. Trenul de Vincennes pleacă la fără zece. Să sărim într-o birjă.

Cheamă o birjă care opreşte lîngă trotuar. La Brige se urcă.

LA BRIGE : Gara Vincennes !

BIRJARUL, *pe care nişte afaceri personale îl duceau înspre Montmartre :* Gara Vicennes ? Nu se poate.

LA BRIGE : Cum nu se poate ?

BIRJARUL : Nu, mă retrag.

LA BRIGE : Desigur. Cunosc. Fă-mi te rog plăcerea şi dă-i drumul, vrei ?... Sînt nemaipomeniţi birjarii ăştia ; se tot cred în timpul Expoziţiei [1].

BIRJARUL : Dacă vă spun că mă retrag !...

LA BRIGE : O să te retragi după ce mă duci pe mine. Un birjar care se retrage nu staţionează pe drumul public şi nu opreşte cînd îi faci semn. Cunosc regulamentul. Hai, la drum, da ? şi la trap !

[1] Aluzie la expoziţia universală de la Paris, din 1900 (n.t.).

BIRJARUL, *îmblînzit :* Bine.

Își mînă calul. Birja pornește ; dar animalul, manevrat cu dibăcie, merge ca un melc.

LA BRIGE, *după o clipă :* Birjar, mai repede, te rog. Vreau să prind trenul de șase fără zece.

BIRJARUL : Calul e obosit.

LA BRIGE : Nu face pe prostul. Nu-ți trebuie mai mult de șase minute, dacă ai bunăvoință. Numai că, după cum mergi, o să facem trei sferturi de oră.

BIRJARUL : Merg cum poci.

LA BRIGE : Nu-i așa : faci dinadins, să mă superi. Birjar, fii înțelegător ; mai vioi, ce naiba ! Să pierd eu trenul și-ai să vezi atunci !

BIRJARUL, *fredonează :*

Noi sîntem gărzile
Municipale ;
Avem cocarde
La pălării.

LA BRIGE, *care începe să spumege :* Aha, da ?... Aha ! dumneata ești gărzile ?... Ei bine, dragul meu, află că o să-ți dau un bacșiș de să ți-l poți vîrî în ochi fără teama că o ți se umfle. Și apoi, fă-mă să pierd eu trenul ; fă-mă să pierd eu trenul de șase fără zece și o să vezi ce-o să pățești !

Tăcere din partea disprețuitorului birjar care, cu o fantastică abilitate, reușește să-și determine calul să meargă încă și mai încet. Acum, acesta bate pasul pe loc ! La Brige nu zice nimic. Șase fără un sfert, șase, șase și un sfert.

În sfîrșit, ajung. Birja se oprește.

LA BRIGE, *rece :* Birjar, bariera Vincennes !

BIRJARUL, *năucit :* Cum ?

LA BRIGE : Cum ți-am spus : „Bariera Vincennes.“ M-ai făcut să pierd trenul, te iau cu ora.

BIRJARUL, *congestionat, sărind de pe capra birjei* : Daţi-o dracului ! vreţi să coborîţi ?...

LA BRIGE : Şi, ia aminte, nu-s om rău. Ai doar zece minute din piaţa Bastiliei pînă la bariera Vincennes, prin periferia Saint-Antoine. Aşa că, nu mai fi atît de prost ca pînă acum, şi gîndeşte-te că amîndoi avem interesul s-ajungem cît mai repede.

BIRJARUL : Daţi-o dracului ! vreţi să coborîţi ?... *Se adună lume.*

LA BRIGE, *cu capul în afară* : Rog pe cineva să fie amabil şi să cheme un sergent de stradă.

Tăcere şi nepăsare din partea mulţimii.

LA BRIGE, *ţinînd predică* : Domnilor şi dragi concetăţeni, vedeţi că sînt un biet om, tot numai dreptate şi bună-credinţă, care se loveşte de răutatea animalului ăstuia, încăpăţînat şi prost. Cine n-a fost, de zece ori, de douăzeci de ori, de o sută de ori, victima ticăloşiei unui birjar ? Eu mă aflu acum în această situaţie. Domnilor, vă jur, sînt un om paşnic, duşman al discuţiilor şi al şicanelor imbecile, şi merit să mi se acorde ajutor şi asistenţă din partea oamenilor cumsecade. Domnilor, un sergent de stradă, vă rog, un sergent !...

Tăcere şi nepăsare a mulţimii.

LA BRIGE, *cu amărăciune* : E de necrezut că într-un oraş ca Parisul nu există solidaritate.

BIRJARUL : O să coborîţi totuşi ?... E nevoie să vă pocnesc mutra ?

LA BRIGE, *zîmbind semnificativ* : Nu te-aş sfătui.

BIRJARUL : Dobitocule !... Bîtă cu ochi !... Cap de ghilotină !...

LA BRIGE, *care, într-adevăr, este chel* : Am eu capul de ghilotină, dar dumneata ai sufletul. Şi-apoi, îţi pierzi timpul degeaba. N-o să cobor din această birjă decît la ordinul sergentului de stradă.

După aceste cuvinte, La Brige n-a mai vrut să ştie de nimic şi s-a instalat definitiv în fundul birjei cu aerul

unuia care se pregătește să ierneze. Își scoate o țigară, și-o aprinde : scoate un ziar, și îl deschide : totul, spre exasperarea birjarului care umple văzduhul cu țipetele lui, deși nu îndrăznește totuși să lovească.

Trec cinci minute ; apoi :

UN SERGENT, *care se apropie :* Ce-i aici ?

LA BRIGE : În sfîrșit !...

Își expune mărunta problemă ; fireşte că sergentul, chemat să se pronunțe între un om de treabă și o haimana, nu stă pe gînduri.

SERGENTUL : Fără-ndoială că birjarul are dreptate. Iei o birjă cu ora sau pentru o cursă. Dumneavoastră ați luat-o pentru o cursă, nu-i așa ?

LA BRIGE : Da, însă...

SERGENTUL : Și v-a dus ?

LA BRIGE : Admit că...

SERGENTUL : Atunci, ce reclamați ?

BIRJARUL, *încurajat :* E beat !... E beat !...

LA BRIGE : Domnule sergent, stați puțin...

BIRJARUL : Ei, plătește-mă odată ! ticălosule, hoțule !

LA BRIGE : Domnule sergent, spuneți-i să tacă. Îl auziți, mă insultă !

SERGENTUL : Plătiți-i ce îi datorați, n-o să vă mai insulte.

BIRJARUL : Bine-ai zis-o !... Hai, bișțarii sau la răcoare !

LA BRIGE, *cu un calm desăvîrșit :* Fie. Birjar, poftim banii. *(Către sergent.)* Și-acum, domnule sergent, din moment ce nu-i mai datorez nimic acestui om, pot să-l rețin și să-i plătesc o a doua cursă ?

SERGENTUL : Păi sigur că da ! *(Zeflemitor.)* Dacă vă place să scuipați din nou un franc cincizeci ca să vă ducă la bariera Vincennes care-i la doi pași de aici, e dreptul dumneavoastră.

LA BRIGE : Într-adevăr ?

SERGENTUL : Absolut.

LA BRIGE : Asta vroiam să știu. — Birjar, la Levallois-Perret.

BIRJARUL : La Levallois !... La Levallois — Perret !

SERGENTUL, *timid :* Dar... nu mergeți la bariera Vincennes ?...

LA BRIGE : Merg unde vreau eu. De ce v-amestecați ?

BIRJARUL, *cu lacrimi în glas :* La Levallois !... Dar trebuie să traversăm tot Parisul !...

LA BRIGE, *foarte simplu :* În lat.

BILETUL [1] RUPT

SCENA I

Piața Bastiliei, la capătul liniei de tramvai „Place-Blanche-Boulevard Richard-Lenoir". Tramvaiul este gata de plecare. Pe platforma vehiculului, în picioare, controlorul strigă numerele.

CONTROLORUL : Cincizeci și opt !... Cincizeci și nouă !... Șaizeci !... Șaizeci și unu !...

LA BRIGE, *care are numărul șaizeci și unu, se apropie :* Domnule, de-abia am coborît din tramvaiul de Porte-Rapp, cu acest bilet pe care l-am rupt fără să vreau. Uitați, am cele două bucăți. Mai e totuși valabil ?

Controlorul nu spune nici da, nici nu. Se mulțumește să clatine din cap în semn că nu, prin șapca brodată cu argint, gest de altfel absolut imperceptibil. Într-adevăr, este o persoană remarcabilă, care nu-și datorează înalta poziție socială decît deosebitei lui inteligențe. Știe că a ajuns numai prin merite personale ; în plus, este un om plin de spirit, se exprimă cu ușurință, calități cu care se

[1] În original, *„la correspondance"* : bilet de corespondență (de legătură) pentru tramvaie (n.t.).

mîndrește și care îl fac să-i trateze cu oarecare dispreț pe cei mărunți, a căror condiție umilă îi obligă să ia tramvaiul.

CONTROLORUL : Șaizeci și doi !... Șaizeci și trei !... Șaizeci și patru !... Șaizeci și cinci !...

LA BRIGE, *o ia de la capăt :* Domnule, am numărul șaizeci și unu ; dar, după cum v-am mai spus, uitați ce mi s-a întîmplat. Cînd am coborît din tramvaiul de Porte-Rapp, am căzut cu țurloaiele-n sus și biletul mi s-a rupt în mînă. Mai e totuși valabil ?

CONTROLORUL, *care, acum, nu se mai coboară nici măcar pînă la a-și agita șapca :* Șaizeci și șase !... Șaizeci și șapte !... Șaizeci și opt !... Șaizeci și nouă !...

LA BRIGE : Scuzați-mă. Sînteți surd, idiot sau împăiat ?

CONTROLORUL : Cum ?

LA BRIGE : V-am zis : „Sînteți surd, idiot sau împăiat ?"

CONTROLORUL : Bravo, dom'le ! O să vă învăț eu ce-i politețea.

LA BRIDGE : Mai întîi să vă învățați pe dumneavoastră. De două ori v-am întrebat dacă acest bilet rupt mai e valabil.

CONTROLORUL, *lătrînd :* Nu, nu mai e valabil !

LA BRIGE : Trebuie să mi-o fi spus imediat. Și-apoi, de ce să nu mai fie valabil ? Bucățile sînt totuși bune.

CONTROLORUL, *spiritual :* Dacă-s așa de bune, mîncați-le. *(Rîde. După un timp.)* Ei ? O să-mi stați aici o oră cu biletul ?... Vă repet că nu mai are nici o valoare !...

LA BRIGE : Nu mai are nici o valoare pentru că vreți dumneavoastră să nu aibă. Nu sînteți amabil, asta-i tot. Hai, spuneți-mi, aveți vreo plăcere dacă mă puneți să arunc fără rost cîțiva bani ?

CONTROLORUL : Nu e vorba de asta. Vreți să vă urcați și să plătiți ?

LA BRIGE : ...Şi, reţineţi, vă rog, nici una din cele două bucăţi ale acestui bilet rupt nu are absolut nimic, iar dacă apropiem aceste două jumătăţi obţinem un întreg perfect, cu data de azi şi culorile reglementare...

CONTROLORUL, *care nu mai discută :* Şaptezeci !... Şaptezeci şi unu !... Şaptezeci şi doi !...

LA BRIGE : De acord ; o să-mi plătesc locul.

CONTROLORUL : V-aţi hotărît ? E foarte bine !

La Brige escaladează imperiala [1] *şi se instalează. Tramvaiul pleacă. Trec două minute.*

SCENA II

Deodată :

CONTROLORUL *ivindu-se brusc :* Biletele, vă rog !

LA BRIGE, *care şi-a scos din buzunar un portofel burduşit cu bancnote şi a luat una din grămadă :* Poftim.

CONTROLORUL : Ce-i asta ?

LA BRIGE : O hîrtie de o mie de franci.

CONTROLORUL : De o mie !... Şi ce să fac eu cu ea ?

LA BRIGE : Ca să vă plătesc.

CONTROLORUL : N-am mărunt.

LA BRIGE : Uite că m-am şi întristat din cauza asta !... *(După un timp.)* Am eu.

CONTROLORUL : Mărunt ?

LA BRIGE : Fireşte !... Atît de mult că parc-aş fi cusut cu el. Ascultaţi *(lovindu-şi buzunarul),* ascultaţi cîntecul vesel al mărunţişului din buzunarele mele. Spuneţi, nu e ca şi cum aş avea un escadron de catîri înhămaţi ? Ah ! ce plăcut e glasul bănuţilor !... Nu-i altul mai frumos pe lume, aşa-i ?

CONTROLORUL, *agasat :* Totuşi, o să-mi plătiţi ?

[1] Partea de sus a tramvaiului (n.t.).

LA BRIGE : Aș fi ultimul om dac-aș pretinde să ocup un loc în tramvai fără să plătesc. (Surîzător :) Poftim, domnule dragă, cincizeci de ludovici : îi vreți sau nu ?

CONTROLORUL : Vă repet că n-am mărunt.

LA BRIGE : Faceți rost.

CONTROLORUL : Vă bateți joc de lume ? Să schimbăm, poate, ruta tramvaiului ca să trecem pe la banca Franței, nu ?

LA BRIGE : Treceți pe unde vă place ; dar nu care cumva să sperați vreun bănuț din buzunarele mele.

CONTROLORUL : Totuși...

LA BRIGE : Îmi cer scuze. Regulamentul în vigoare mă obligă să-mi plătesc locul cu o anumită monedă ?

CONTROLORUL : Nu-i vorba de asta. Și, în fond, ce-mi pasă mie... Sînteți un călător care n-a plătit locul ; o să vă semnalez la biroul cel mai apropiat, din bulevardul les Filles-du-Calvaire.

LA BRIGE : Nu.

CONTROLORUL : Și de ce nu ?

LA BRIGE : De ce ?... Pentru că eu o să cobor aici. Spuneți să oprească, vă rog.

CONTROLORUL : N-o să coborîți.

LA BRIGE : Ba o să cobor, o să cobor chiar acum căci nu există nici legi și nici profeți care să interzică unui călător să coboare din tramvai atunci cînd vrea el. Fac apel la persoanele de față și, dacă e nevoie, îi chem și pe domnii sergenți de stradă.

CONTROLORUL : Mai întîi plătiți.

LA BRIGE : Spuneți întruna același lucru. Pentru a treia și ultima oară, îmi dați restul la o mie de franci ?

CONTROLORUL : Nu.

LA BRIGE : În acest caz, duceți-vă la locul dumneavoastră... *(Se ridică de pe scaun).*

CONTROLORUL : Doamne sfinte ! rămîneți acolo, vă rog !...

LA BRIGE : Dragul meu, sînt un om foarte blînd, dar nu trebuie să forțați nota. Dacă aveți nenorocul să-mi stați în cale, vă iau de-un crac și vă arunc peste această balustradă, direct pe asfalt. Îmi dați voie să trec ?

CONTROLORUL, *revenit imediat la sentimente mai bune :* La urma urmelor, cred și eu că un bilet rupt mai e bun într-o oarecare măsură ! Poate că biletul dumneavoastră nu e chiar lipsit de valabilitate... și, dacă domnul, care este mult prea corect ca să mă lase pe mine, un pîrlit, să plătesc în locul lui, ar avea amabilitatea să vină pînă la birou! din bulevardul les Filles-du-Calvaire...

OGLINDA CONCAVĂ [1]

ARTA DE A ÎNNEGRI O LULEA

De îndată ce am primit de la soţie, de ziua mea, o pipă din spumă-de-mare, m-am grăbit să-mi pun pălăria şi cizmele ca să dau fuga să-mi fumez cadoul pe terasa unei mici cafenele unde obişnuiesc să merg. Stăteam de zece minute în faţa consumaţiei şi priveam mulţimea care forfotea prin jur, trăgînd din pipa mea cu muştiucul din chihlimbar şi scoţînd, fericit la culme, rotocoale de fum. La un moment dat a trecut un bătrîn care, de cum m-a văzut, s-a şi oprit brusc ; a pălit, apoi s-a făcut vînăt, iar în secunda următoare a tăbărît asupra mea şi mi-a smuls pipa din gură, strigîndu-mi : „Nebun nenorocit ce eşti !"

Mi-a venit să mă ridic imediat şi să-mi recapăt bunul cu forţa pumnului. Noroc că am zărit la timp părul de nea al agresorului, ceea ce m-a făcut să mă calmez. Mi-am adus aminte de tulburătorul pasaj din *De senectute* [2] în care avocatul familiei Piso omagiază bătrîneţea, vorbeşte despre respectul pe care i-l datorăm, evocă epoca de prosperitate a Atenei cînd, cu ocazia jocurilor publice, Senatul se ridica în picioare de îndată ce intrau cei mai vîrstnici şi cele mai frumoase. M-am liniştit deci, şi i-am spus, simplu:

[1] În original, *Le miroir concave* (n.t.).

[2] *Despre bătrîneţe* (lat.). Titlul unui dialog de Cicero (n.t.).

— Ia te uită, un moș gaură de glonte ! Dă-mi pipa, te rog !

Dar el continua să-și apropie ochii de ochii mei, bîlbîind din buze, cu sprîncenele îngreunate de ură. Își vîrîse privirea într-a mea, scotocindu-mi prin minte pînă în adîncuri, ca și cum ar fi vrut să-mi descopere acolo remușcări.

Într-un tîrziu, mi-a zis cu acea voce pătrunzătoare prin care vuiește tremurul indignării ținute în frîu :

— Nesăbuitule ! Cum adică ? ! să ai o pipă din spumă și să o fumezi în aer liber !

— Ei, și ? l-am întrebat.

Mi-a răspuns :

— Ei, și atunci, din două, una : ori ești un biet neștiutor, ori ești ultimul om.

N-am rămas indiferent la aceste vorbe pline de severitate. Mi-am închipuit că săvîrșisem nu știu ce jalnică erezie și, de aceea, l-am rugat pe bătrîn să mă lămurească. L-am mai rugat și să-mi dea înapoi pipa, lucru pe care era gata să-l facă însă, de îndată ce am întins mîna, el și-a retras-o pe a lui, cu un gest brusc și cu asemenea țipete încît i-a intrigat pe trecători :

— N-o apuca așa ! Nu de lulea ! Cum de-i posibil !... Să-ți treacă prin cap să apuci de lulea o pipă din spumă-de-mare !

Mirat și ușor neliniștit, am dat să o apuc de mușțiuc, dar l-am auzit din nou urlînd :

— Nici de mușțiuc ! Nu mai ai pic de bun-simț de vrei s-apuci de mușțiuc o pipă din spumă-de-mare ?

Atunci, m-am tulburat de-a binelea ; în cele din urmă, după ce necunoscutul a lovit ușor pipa de masă, ca să-i scoată scrumul, și a așezat-o la loc, în mătasea de un roșu aprins din cutiuța ei pe care a închis-o apoi, cu o grijă pioasă, i-am vorbit astfel :

— Cu cît mă uit mai mult la dumneata, cu cît te ascult mai mult cu atît am mai puține îndoieli că trebuie să te

consider un om ieşit din comun. După părerea mea, dumneata ştii o mulţime de lucruri pe care eu nici măcar nu le bănuiesc şi, mai înainte de toate, te cred maestru în arta deosebit de delicată de a folosi pipa din spumă-de-mare. Citesc pe fata dumitale că am ghicit. Cît te invidiez pentru experienţă !... Şi cu ce voluptate i-aş culege roadele !... Fii aşadar binefăcătorul meu pînă la capăt : moşule dragă, ia-ţi un scaun, acceptă să te cinstesc şi inundă-mi cu un val de lumină nesfîrşitul întuneric în care zace trista mea neştiinţă.

Era un om de o mare bunătate. Mi-a îndeplinit dorinţa. Şi în acea zi de neuitat am avut, în repetate rînduri, senzaţia că în adîncul fiinţei mele îmboboceau uimiri, ca nişte flori mari.

Mai întîi, şi-a aruncat o privire asupra buzunarului de la haina mea unde stătea comod un pachet de tutun obişnuit, brun, cu gura larg deschisă, după care a început să critice, nu fără asprime, încăpăţînarea fumătorilor de a desface pachetele de tutun rupîndu-le banderola cu marca regiei, care le prinde ca un cordon lat şi fragil. Mi-a spus că pipa din spumă trebuie umplută nu în sensul firicelelor de tutun ci al banderolei, date fiind legile gravitaţiei, atracţia corpurilor de centrul pămîntului şi tendinţa nicotinei care, în loc să se împartă în mod egal pe tot peretele, se îngrămădeşte în fundul lulelei, de unde absoluta obligaţie ca pachetele de cincizeci de centime să fie supuse unei operaţii cezariene ; altfel, ar fi ca şi cum am expune luleaua, care le primeşte conţinutul, unei înnegriri practicate de către un porc. Mai apoi, a lăudat în termeni călduroşi desăvîrşirea spumei-de-mare, a preamărit nenumăratele virtuţi ale acestui calcar pe care l-a comparat, ca sensibilitate, cu floarea de magnolie a cărei albeaţă de porţelan se alterează la cea mai mică atingere. Dar, întrucît insista, revenind întruna asupra porozităţilor spumei, „atîtea celule total expuse îmbîcsirii cu grăsime", i-am obiectat că mi-e imposibil să schimb natura, că mă străduisem în

zadar să mă împotrivesc transpirării extremităților mele superioare. Am încheiat întrebîndu-l cum s-ar cuveni să apuc pipa în ziua în care aș avea intenția să fumez din ea căci, în orice caz, trebuie să-mi treacă prin degete ca să-mi ajungă la gură.

Ce surpriză !

— O pipă din spumă nu se apucă nici de un capăt, nici de celălalt, pînă nu-ți acoperi mai întîi mîna cu mănușă din ață, mi-a răspuns, grav, savantul meu interlocutor. Am spus : din ață ; pentru că mănușa de piele fină e doar un sălaș al microbilor pe cînd pielea de căprioară, din cauza luciului ei, este dușmanul spumei-de-mare al cărei luciu natural ar fi astfel acoperit cu ceva artificial, ușor uleios, cu neputință de șters. Află de la mine acest adevăr.

Vorbea în neștire, ridicîndu-și uneori degetul spre cer, în semn de convingere și presărînd pe ici, pe colo aforisme de genul :

— Spuma-de-mare este o părticică a Domnului !

Sau :

— Cel ce necinstește o pipă din spumă-de-mare este un tată care-și conduce el însuși pe calea dezmățului fecioara care îi datorează viața.

Sau :

— Cel ce roșește de originea lui nu este vrednic să aibă vreuna, a spus un filozof profund. Îndrăznesc să adaug că cel ce are o pipă din spumă și nu-i dă atenția pe care o merită, nu este vrednic să o dețină.

Îl admiram.

A continuat :

— Dacă vrei să duci la bun sfîrșit operația de înnegrire a lulelei dumitale, fumează-ți pipa de două, trei sau patru ori pe zi (amănuntul n-are importanță), dar exact la aceleași ore la care ai fumat cu o zi înainte, avînd grijă să aspiri fumul la intervale regulate : totul, într-o cameră bine închisă, cu podeaua din lut de Hombourg și cu o su-

prafață care să nu depășească opt metri pătrați. O să înțelegi imediat de ce. Înnegrirea nu se datorează numai absorbției sucului de la tutun de către o argilă mai mult sau mai puțin tare. Operația depinde în bună măsură de mediul atmosferic în care o faci și care nu trebuie să fie nici prea cald nici prea rece. Îți dai seama deci de avantajul fumatului într-o cameră mică, altfel spus, ÎNTR-UN MEDIU AMBIANT PE CARE FOCARUL INCANDESCENT DIN LULEAUA PIPEI ÎL ÎNCĂLZEȘTE TREPTAT : spațiu cu mult mai favorabil reușitei în operația întreprinsă ! Cît despre lutul de Hombourg, acesta este absolut necesar, știut fiind că el conține o anumită cantitate de clorură de calciu și prin urmare absoarbe umiditatea din atmosferă, nefastă atît pipelor din spumă-de-mare cît și persoanelor cu inima slabă. O să-ți spun ce te așteaptă dacă locuiești într-o încăpere cu pardoseala din lut obișnuit și nu faci, chiar din această seară, schimbările ce se impun : pipa dumitale este dinainte compromisă.

Ajuns aici, m-a întrebat la ce etaj stau și spre care din cele patru puncte cardinale sînt plasate ferestrele camerei unde obișnuiesc să fumez. I-am explicat, însă, pe măsură ce îi vorbeam, spunîndu-i că ferestrele dau spre curte, că locuiesc în strada Neuve-Coquenard, într-un mic apartament la etajul cinci, că fumez într-o cameră situată la sud etc. etc., îl și vedeam îngrozindu-se ; se strîmba, mîhnit, scotea scurte exclamații tînguitoare :

— Ah !... Vai !... Oh !... Dar e o nebunie !... Dar e de neînțeles !... Dar ai putea să mori de rîs dacă nu ți-ar veni să plîngi de necaz !... La sud ? La sud ? Ai o pipă din spumă-de-mare și s-o înnegrești într-o locuință situată la sud ?

A pufnit, înduioșat.

— Zău, e bătaie de joc !... Dragul meu domn, ori te muți imediat ori ia-ți nădejdea de la pipă.

— Dar...

— Crede-mă : întoarce-te acasă, renunţă la serviciile portarului dumitale şi du-te la un hotel, la vreun prieten, într-o mansardă, oriunde, numai să ai vederea spre nord!...

— De ce ? l-am întrebat.

— De ce ? Dumnezeule sfinte, păi ca să scapi de acţiunea soarelui ! care dăunează nespus de mult pipelor din spumă-de-mare !

— Cum, soarele ?...

— Desigur !... Ştii, nu-i aşa, că soarele bronzează obiectele. Or, ce este bronzarea altceva decît un fel de înnegrire [1] şi, atunci, ce să mai speri, te întreb, de la o lulea înnegrită în acelaşi timp şi pe faţă şi pe dos, pe dinăuntru şi pe dinafară, trasă deci de două forţe egale care, chiar dacă nu se distrug reciproc, se neutralizează, obţinînd o nuanţă tare murdară, presărată cu pistrui ca faţa unei văcăriţe ?

— Perfect, i-am spus. Dacă-i pe aşa, o să iau o hotărîre fermă : n-o să-mi mai fumez pipa decît noaptea.

La aceste cuvinte :

— Bine faci, mi-a zis profesorul de înnegrire a lulelei. Dar fii atent, trebuie s-o fumezi numai de şapte ori pe lună.

— Din ce cauză ?

Mi-a răspuns :

— Din cauza lunii, a cărei lumină este inofensivă pentru pipele din spumă-de-mare doar în primul pătrar.

Ghicindu-mi uluirea după deschiderea mută a gurii, s-a grăbit să mă informeze cu privire la unele particularităţi ale respectivului astru. Mi-a descris influenţa acestuia, socotit mort, asupra fiinţelor şi lucrurilor, acţiunea lui asupra fluxului şi refluxului, asupra femeilor şi asupra limpezirii vinului. Am mai aflat că lumina lunii acţionează asupra anumitor calcare în asemenea măsură încît le roade, aşa cum vitriolul roade monedele de cincizeci de centime, dovadă catedrala din Meaux a cărei fa-

[1] În original, *„le hâle"* (bronzare, înnegrire a pielii de soare) şi *„le culottage"* (ardere, înnegrire a unei lulele) (n.t.).

ţadă se macină pe zi ce trece şi, treptat, se face praf. Acest exemplu m-a tulburat, deschizîndu-mi perspective neplăcute în ceea ce priveşte gradul de rezistenţă al pipelor din spumă-de-mare, prin comparaţie cu gradul de rezistenţă al catedralelor gotice. În sfîrşit, am aflat că e important să nu mă folosesc, sub nici un motiv, de o pipă din spumă : 1. cînd e timp frumos — din cauza secetei ; 2. cînd e vreme urîtă — din cauza umidităţii. Aceste neaşteptate descoperiri m-au umplut de uimire. dar am şi încremenit simţind cum mi se cuibăreşte în suflet spaima că niciodată n-o să fiu într-o situaţie satisfăcătoare.

ACŢIUNE ÎN JUDECATĂ

8 martie. Josnici mai sînt servitorii ! În sfîrşit, l-am dat afară pe Bonnumour, feciorul meu de casă. Îl bănuiam mai de mult că-mi şterpeleşte bani şi că-mi bea vinul din pivniţă ; picătura a umplut paharul.

Iată cum s-a întîmplat.

În timp ce mă ocupam să-mi aranjez cărţile în bibliotecă, mi-a ajuns la urechi o discuţie aprinsă. Am deschis geamul de la birou şi am auzit vocea lui Bonnumour şi pe cea a tatălui său, un bătrîn de şaptezeci şi şase de ani, prăpădit şi umil, pe care mă fac că nu-l observ prin uşa întredeschisă a bucătăriei, în zilele cînd vine (destul de rar, de altfel) să trăncănească cu băiatul lui, gustînd un castronaş cu supă — ce nu este, doamne păzeşte ! prevăzut în program —, sau curăţindu-şi cu propriul cuţit osul unui cotlet de porc proaspăt, destinat în principiu mesei mele din ziua următoare.

„Rău fiu mai am, se smiorcăia bătrînul. Îţi laşi tatăl să moară de foame !"

„Eşti un păcătos ! îi striga celălalt, un păcătos şi un pungaş. Şterge-o de-aici, ticălos bătrîn !"

Dar moşneagul :

„Banii mei ! banii mei ! Să-mi dai banii mei, hoţule ! Au trecut mai mult de patru luni de cînd n-am mai văzut de la tine nici o para. Îmi datorezi două sute de franci : îi vreau."

Am înţeles. Mi-am amintit la iuţeală că tatăl Bonnumour îi dăduse fiului economiile sale de trei mii de franci, smulse, bănuţ cu bănuţ, celor cincizeci de ani de muncă, de lipsuri, de o sărăcie nobilă şi măreaţă, în schimbul unei rente viagere de treizeci de ludovici pe care, firește, flăcăul îi păstra cu grijă pentru sine, fără să-i pese că tatăsău n-avea ce mînca ; important era ca el să aibă cu ce să se îmbete, ca o brută, la vînzătorii de basamac. [1] Criminalul !... M-a cuprins indignarea. M-am repezit la bucătărie, am împins uşa cu violenţă ; am pus în mîna tatălui douăzeci de franci şi m-am socotit cu fiul ; după care : paşaportul ! hai, valea !

Mă felicit.

10 martie Bonnumour mă scîrbea. N-aş fi bănuit niciodată lucrul ăsta dar mi-am dat brusc seama după uşurarea pe care o resimt de cînd nu-l mai am în preajmă. Îmi aduc aminte că, pe la vreo douăzeci de ani, am avut aceeaşi senzaţie de linişte, descoperindu-mă purificat de o mulţime de sentimente urîte, de mărunte josnicii neştiute care mă murdăreau în chip ruşinos, fără să mi se fi părut totuşi că mă stingheriseră peste măsură.

. . . . . : : : :

20 martie Am primit următoarea somaţie :

ACŢIUNE ÎN JUDECATĂ

Anul o mie opt sute nouăzeci şi şase, douăzeci martie, în urma chemării în judecată, depuse de domnul Bonnumour, domiciliat în Paris, eu, Jean-Bonaventure-Christo-

[1] Alcool foarte tare şi de proastă calitate (n.t.).

phe Legruyer, aprod la tribunalul primei instanţe din Paris, i-am adus la cunoştinţă domnului La Brige, domiciliat în oraşul mai sus menţionat, unde am fost şi am vorbit cu administratorul, că reclamantul se opune ca domnul La Brige să remită, să plătească sau să renunţe la vreo sumă de bani sau la alte obiecte pe care i le va da sau i le va datora domnului Bonnumour Jean-Philippe, fiul legitim al sus-numitului, în contul sumei de două sute de franci, restanţă a unei pensii viagere asigurate acestuia din urmă de către cel dintîi, printr-un act întocmit după toate formele legale, în termenii ceruţi de lege, sub rezerva oricăror altor drepturi, în caz contrar fiind obligat la despăgubiri, şi i-am lăsat această copie : cost, opt franci, douăzeci de centime.

LEGRUYER

Ce mi se tot îndrugă ? Nu datorez nimic fiului Bonnumour, prin urmare n-am nimic de plătit tatălui.

Returnez actul funcţionarului de la minister, încheind cu un refuz de primire.

23 martie Îmi mai aduc uneori aminte de acţiunea în judecată a lui Bonnumour. Îmi vine să rîd, însă nu pot totuşi să scap de un vag sentiment de tristeţe. Că tatăl Bonnumour bate cîmpii, că merge cu naivitatea pînă într-acolo încît îmi cere o sumă pe care nu i-o datorez nici lui nici altcuiva, mai tracă-meargă ! nu mă mir de la un bătrîn care a dat în mintea copiilor. Altceva mă uluieşte: exista un om care ar fi fost în stare să-i deschidă ochii acestui orb, şi n-a făcut-o ! Ar fi fost de-ajuns să-i spună doar un cuvînt, iar el n-a deschis gura ! Şi acest om este unul dintre aceia pe care legea îi înarmează cu spada ei, prin care se întrupează, capătă viaţă cel mai sfînt lucru, menit să ocupe, după Dumnezeu, primul loc în veneraţia oamenilor de bine : Justiţia !

Asta să însemne că îl acuz pe aprod de a-l fi jumulit cu bună ştiinţă, cu bucurie, pe tatăl Bonnumour de opt

franci cu care acest sărman, vrednic de bunăvoinţă, ar fi trăit opt zile ? Nu. Îmi respect prea mult semenii ca să zăbovesc, fie şi numai preţ de-un minut, în bălegarul acestei ipoteze. Şi, totuşi, un fapt e sigur : trăim în vremuri suspecte, de o vlăguire deznădăjduitoare, în care adevărata cinste se simte la fel de puţin în largul ei ca şi o femeie cu un comportament moral ireproşabil într-unul din acele medii bastarde, din păcate tot mai frecvente, foarte corecte şi în acelaşi timp vădit dubioase ! Totul slăbeşte, totul se destramă. AŞA-ZISA CORECTITUDINE — acest rău ce s-a născut ieri şi de care vom pieri mîine dacă nu facem ordine — ne cotropeşte pe zi ce trece : duşmancă vicleană şi mieroasă, compromis făţarnic al unor conştiinţe grăbite să capituleze, lipsite de curajul de a fi în mod deschis prostituate şi de a ieşi în stradă. Ea e cauza tuturor relelor ; ea îi iniţiază pe oameni în arta de a dansa pe ouă, de a se juca cu prăpastia şi de a nu-şi mai face datoria, deşi se achită de obligaţii. Oare nu astfel a procedat aprodul în cazul despre care este vorba ?

Aceeaşi zi Oamenilor care au bun-simţ şi conştiinţă le revine sarcina să repare, cînd pot, greşelile nebunilor şi ale celor nepăsători. I-am trimis tatălui Bonnumour un mandat de zece franci şi l-am sfătuit să se oprească aici, altfel împovărîndu-se cu cheltuieli pe cît de copleşitoare pe atît de inutile pe care, bineînţeles, n-o să i le mai rambursez.

. . . . . .

9 aprilie A doua somaţie !... Sînt înştiinţat să mă prezint pe data de 25 a lunii în curs la camera civilă nr. 3 ca să fiu obligat să plătesc tatălui Bonnumour două sute de franci. Or, acum, tatăl Bonnumour nu mai păcătuieşte prin neştiinţă. Şi atunci ?... Să fie oare acest bătrîn cumsecade doar o canalie ? Încep să împărtăşesc părerea admirabilului său fiu. Dacă mi-aş fi dat seama, mi-aş fi păstrat cei douăzeci de franci. Însă nici nu-mi trece prin cap să mă duc la tribunal ! Mă simt bine aici, în Saint-

Mandé, înconjurat de animalele mele care mă adoră și de tufele mele de trandafiri care mă înmiresmează. Firește că n-o să renunț la plăcerea unui trai tihnit ca să merg să respir o zi întreagă aerul împuțit din sălile de audiență. Și, de altfel, ce să caut eu acolo ? Dreptatea e de partea mea, iar în caz că diavolul o să-și vîre coada, există și judecători în Paris.

. . . . . .

26 aprilie De necrezut ! Am fost obligat la plată.

Se spune că adevăratul înțelept nu trebuie să se mire de nimic. Mărturisesc totuși că de data asta mi-a stat mintea în loc.

Dar n-are importanță ! mă voi descurca. O să-l invit la masă pe omul care se ocupă de afacerile mele.

28 aprilie Omul care se ocupă de afacerile mele, pe nume Destenet, este cel mai minunat om din lume. Cît de plăcut e cu el ! Ce băiat de viață ! E plin de glume picante, vorbe de duh, observații pătrunzătoare. Și e atît de bine crescut !... Un singur lucru mă supără la el : misterioasa și ascunsa zeflemea, cînd vine vorba despre meseria lui. Atunci, i se produce nu știu ce schimbare ciudată în trăsăturile feței care — reținеți — rămîne la fel de nepăsătoare, continuă să fie exact, în mod precis, aceeași ca și cu o clipă mai înainte. Pe acest chip indiferent și grav se aprind veselii care se văd cu ochiul liber și, totodată, sînt invizibile, neformulate și, în același timp, sesizabile. Ce să rîdă, oare, așa, în el ? Nu-mi dau seama. Privirea ? Poate. Gura ? Posibil. Totul și nimic. Vă mărturisesc că asta te scoate din fire ! Numai femeile mondene mai au această expresie echivocă, discretă și deopotrivă zeflemitoare, care aprobă și urlă de bucurie atunci cînd stai de vorbă cu ele și lauzi virtuțile unei prietene de-a lor. Dar n-are importanță : e un băiat plăcut. Pentru mine e o sărbătoare că mîine îl am invitat la masă.

29 aprilie, seara Destenet a plecat. Mi-a spus că greșisem — lucru pe care nu l-aș fi bănuit vreodată și, de

altfel, continui să fiu neîncrezător în această privinţă, cu toate că mi-a adus o mie de motive, unele mai grozave ca altele. Cînd am primit acţiunea în judecată din 20 martie, ar fi fost necesar să fac ceea ce el numeşte o *declaraţie afirmativă*, adică să o denunţ ca neîntemeiată şi, prin urmare, ca neacceptabilă, şi asta la grefă şi prin delegatul cu procedura. Aş fi scăpat cu cincisprezece franci. Întrucît n-am ştiut, trebuie :

1. Să întocmesc o acţiune împotriva judecării prin neprezentare, — tot către delegatul cu procedura ;

2. Să depun, la biroul tribunalului, concluzii prin care să se respingă cererea tatălui Bonnumour, — de data aceasta prin colegiul avocaţilor. Căci, în materie civilă, legea nu-ţi recunoaşte dreptul de a te apăra singur. Trebuie să-i dovedeşti că ai dreptate prin intermediul unui terţ, plătit cu o sută sau o sută cincizeci de franci ca să fie purtătorul de cuvînt şi să demonstreze probitatea unui om care, cu o zi în urmă, îi era absolut necunoscut, nu-i ştia nici numele şi nici originea !...

Da ? Ei bine, tatăl Bonnumour o să mi-o plătească mai scump ca la negustor. La luptă, cu hîrtia timbrată şi cu falanga robelor negre ! N-am cum să pierd procesul. O dată ce i se va refuza acestui ticălos bătrîn, tată al unui ticălos, imbecila lui reclamaţie, i se vor pune în cîrcă toate cheltuielile ; şi, pentru că n-are nici o para chioară, o să fie arestat ! Se va proceda corect. M-am săturat ; îmi petrec viaţa pescuindu-i pe răufăcătorii înecaţi în propriile murdării : e o prostie prea mare. Măcar dacă nu şi-ar bate joc de mine !...

4 mai Am întocmit acţiunea în forme legale. Afacerea a început.

20 august Afacerea este înscrisă pe rol. Va fi citată la 1 septembrie.

1 septembrie Amînarea procesului cu cincisprezece zile. Îmi pare rău că m-am deranjat.

16 septembrie A doua amînare. Aceeaşi observaţie.

30 septembrie A treia amînare. Aceeaşi observaţie.

15 octombrie În sfîrşit, procesul este citat.

15 octombrie, seara Judecata va fi peste opt zile, dar reuşita îmi e asigurată. Preşedintele este un om plin de bun-simţ : „Nu e de-ajuns să reclamaţi două sute de franci pentru ca judecătorii să vi-i şi acorde, i-a spus avocatului care îl apăra pe tatăl Bonnumour. Mai trebuie şi să dovediţi că vi se datorează aceşti bani. Altfel, aţi putea reclama şi un milion." Totul e de o evidenţă izbitoare.

22 octombrie Gata ; bătrînul a pierdut. I s-a respins acţiunea şi are obligaţia să plătească cheltuielile. Avocatul mă costă zece ludovici dar îi merită pentru nespusa bucurie pe care o am să-l calc în picioare pe nemernic. Trăiască oamenii cinstiţi ! Există dreptate pe pămînt. Cînd eşti de partea adevărului, ajungi pînă la urmă, întotdeauna, să-l dovedeşti.

. . . . . .

5 noiembrie Ceea ce mi se întîmplă este atît de extravagant încît depăşeşte orice închipuire. De îndată ce i s-a scos la iveală şarlatania, tatăl Bonnumour a fost obligat, şi era drept, să plătească oalele sparte ; dar LEGEA VREA CA ÎN PROCESUL ÎNTRE PERSOANE PARTICULARE, PARTEA CARE A CÎŞTIGAT SĂ PLĂTEASCĂ PENTRU CEALALTĂ, ÎN CAZ CA ACEASTA DIN URMĂ ESTE INSOLVABILĂ. Or, tatăl Bonnumour se află exact în această situaţie. Aşa că eu, tot numai dreptate în văzul tuturor, cu fruntea încununată şi arhiîncununată cu laurii învingătorului, nu mai aveam decît să plătesc şase sute şi ceva de franci, cheltuielile de judecată, pentru cinstea de a fi dovedit că nu datoram două sute !...

Am un fiu de nouăsprezece ani. În ziua majoratului, o să-i trîntesc un consiliu judiciar care să-l facă insolvabil şi astfel să-l ferească de monstruozităţile legii. Asta-i.

Şi el va avea de-a face cu mine dacă, din acel moment, va încerca să abuzeze de situaţie ca să nu plătească ceea ce datorează sau ca să-şi jefuiască aproapele.

BINEFACERILE EDUCAŢIEI

Femeile care îşi găsesc un loc în tramvai îşi exprimă mulţumirea ce le-o aduce acest fericit eveniment printr-un zîmbet misterios, de nepătruns şi neghiob.

Cu gura îmbobocită de zîmbetul despre care a fost vorba mai sus, doamna despre care va fi vorba mai jos s-a aşezat, în tramvai, pe singurul loc rămas liber : scaunul mobil, fixat în fundul vagonului.

Face parte din categoria acelor persoane solide şi impozante care, prin aerul lor solemn, prin mersul lor semeţ, prin felul cum îşi poartă capul şi arată mulţimii o frunte ce nu are motive să roşească, inspiră respect şi-i impresionează profund pe oamenii cu o fire timidă.

Îşi scoate punga din buzunar.

Din pungă îşi scoate banii.

Nimic neobişnuit.

Dar, după felul în care îşi ascunde în mîna cu mănuşi negre părăluţele destinate să-şi plătească locul — cei şase bănuţi —, ghiceşti că este femeia chibzuită, femeia cunoscătoare într-ale vieţii, căci a trecut prin multe şi, prudentă din principiu, nu consideră necesar să le arate străinilor moneda cu care se achită de ceea ce datorează. Numai dacă ai fi nebun sau orb te-ai putea îndoi de austeritatea moravurilor ei, deoarece aceasta i se citeşte pe faţă. Tot pe faţă îi sînt întipărite şi calităţile de gospodină econoamă, dragostea de curăţenie şi bună întreţinere. Ah ! soţul doamnei a fost un ştrengar fericit, iar slujnicele ei s-au distrat pesemne tare bine !

Din păcate, fundul îi este prea mare față de scaunul ce îl suportă. Acesta din urmă reprezintă pentru cel dintîi ceea ce reprezintă un bănuț pentru asfalt, pentru o gămălie, o roșie.

El îi debordează de o parte și de alta a plăpîndei scînduri, unde se odihnește pe toată splendida lui lățime ca un bostan (evocînd un aerostat umflat, chircit cu forța, la pămînt de sacii grei, spînzurați în ochiurile plasei lui), astfel că doamna stă foarte prost. Biata de ea se gîndește că e așezată pe una din acele prăjituri uscate, pline cu găuri, pe care le mănînci la ceai, și pare tare amărîtă. Consideră că în privința confortului Compania Omnibuzelor nu oferă călătorilor pe măsura prețului pe care îl cere ; și, după ce a lăsat în mîna controlorului treizeci de centime, se miră că, în schimb, nu i se pune la dispoziție un vagon de dormit. Compania căilor ferate Londra—Chatham—Dover dispune de minunate vagoane, ca saloanele din palatul Elysée : doamna este oarecum surprinsă că nu-și simte sub șezut deosebita moliciune a pernelor din acele vagoane.

Și geme ! Și se tînguiește ! Și scîncește !

UN DOMN, *înduioșat, ridicîndu-se de pe locul său :* Doamnă, schimbați cu mine.

DOAMNA, *fandosindu-se :* Domnule...

DOMNUL : Vă rog.

DOAMNA, *care se supune :* În acest caz...

Schimb de locuri între doamnă și domn.

DOAMNA : Mii de mulțumiri, domnule.

DOMNUL : N-aveți de ce, doamnă, n-aveți deloc de ce.

DOAMNA : Vă rog să nu vă eschivați de la mulțumirile mele. V-ați purtat ca un om de lume, iar eu îmi fac o datorie din a răspunde amabilității dumneavoastră printr-un omagiu pe cît de public pe atît de răsunător.

DOMNUL, *plictisit :* Ei, doamne sfinte, dar lăsați, doamnă.

DOAMNA : De ce ?

DOMNUL : Pentru că...

DOAMNA : Pardon ! Trăim într-o vreme în care nu mai întîlnești pe toate drumurile oameni cu simțul convenienței.

DOMNUL, *agasat :* Doamnă...

DOAMNA, *cu amărăciune în glas :* Bătrînii nu prea mai obișnuiesc să primească de la cei tineri respectul pe care ar fi îndreptățiți să-l aștepte... De altfel, nu mă miră felul în care dumneavoastră v-ați purtat cu mine. Îi recunoști repede pe oamenii bine crescuți...

DOMNUL, *sătul pînă în gît :* Vă implor...

DOAMNA, *continuînd :* Și doamna mama dumneavoastră se poate lăuda că e o mamă fericită !... Ah ! binefacerile educației !!!... Domnule, ascultați-mă, n-aș vrea să par că vă răspund amabilității dumneavoastră prin lingușeli exagerate, însă e de-ajuns să vă privească omul și știe imediat cu cine are de-a face. Apelez la persoanele de față !...

PERSOANELE DE FAȚĂ : E-adevărat !... Acest tînăr este un om de lume. A primit o educație strălucită în castelul părinților ; e plin de bune intenții și te miri văzînd că și-a păstrat — lucru rar !... — simțul convenienței.

(Așa a vorbit corul de călători închiși în cutia tramvaiului. La care, domnul a spus : „Foarte bine !", și-a plătit locul și a coborît să ia alt tramvai).

BĂDĂRANUL

Tirpied, *sunînd insistent la ușa casei :* Sun a optsprezecea oară !... nouăsprezece... douăzeci... Portăriță scîrboasă care nu vrei să-mi deschizi !... Douăzeci și unu... douăzeci și doi... douăzeci și trei... *(Lovește furios cu pi-*

ciorul în poartă.) Deschide mîrțoagă bătrînă !... Douăzeci și patru... douăzeci și cinci... douăzeci și șase... E prea de tot !

Zgomot de cremonă. La fereastra gheretei apare portăreasa cu scufie de noapte.

PORTĂREASA : Vă obosiți degeaba. Mi-ați insultat cîinele și nu vă deschid pînă nu-i cereți scuze. Vreți să-i cereți scuze ?

TIRPIED : În patru scînduri.

PORTĂREASA : Prea bine. O să stați afară.

TIRPIED : Scuze !... Hai că-i bună !... Scuze cîinelui Doamnei !... De ce nu un duel, dacă tot e vorba pe-așa !... Te mai întreb o dată, vrei să-mi deschizi, bătrînă țicnită ?

PORTĂREASA : Scuzele ?

TIRPIED : Am spus că în patru scînduri ! *(Cîteva trecători întîrziați care, auzind zgomotul, s-au apropiat.)* Zău, domnilor, ați mai văzut una ca asta ?... O portăreasă care nu-mi deschide dacă nu-i cer scuze cîinelui ei !

PORTĂREASA : Domnilor, spuneți dumneavoastră dacă am sau nu dreptate și dacă domnul nu e un bădăran. Trebuie să vă spun că am un cîine, o bijuterie de havanez, mare aproape ca cei doi pumni ai mei, și dulce ca un îngeraș.

TIRPIED : Domnilor, o javră murdară, care-mpute toată casa și ocărăște locatarii.

PORTĂREASA : Domnilor, nu-l credeți pe omul ăsta !... Un animal încîntător, domnilor, un adevărat ghem de lînă !... de-aia i-am și zis *„Mouton"* [1].

TIRPIED : Ne plictisești ! Închide pliscul...

PORTĂREASA : Așa că...

TIRPIED : Și deschide ușa, femeie : e mai bine.

PORTĂREASA, *continuînd* : ...așa că i-am spus „Mouton". Toate bune. Numai că, domnul, ca să facă un joc de cuvinte, ce credeți ! I-a zis *„Croûton"* [2]. Întocmai așa,

[1] Mielușel (fr) (n.t.).
[2] Cretin (coltuc, pesmet) (fr.) (n.t.).

domnilor, „Croûton" !... dovadă că de cîte ori trecea prin fața gheretei, striga : „Uite-l pe Croûton !... Croûton cel murdar !... porcul de Croûton !", și scuipa pe jos în semn de dispreț !... Toți rîdeau, iar în cartier nimeni nu-l mai striga „Mouton", ci „Croûton", și de aceea m-am hotărît să-l botez din nou, și i-am zis *„Fidèle"* [1] în speranța că o să pun capăt glumelor acestui mojic. Ți-ai găsit !... În aceeași zi, domnul a profitat de faptul că în gheretă era lume multă, s-a postat în fața ușii, și-a început să-i strige lui Fidèle : „Bidel [2] !... uite-l pe afurisitul și nespălatul de Bidel !..." A doua zi, pentru toți ai casei „Fidèle" era „Bidel", iar domnul Bidel însuși îmi cerea să nu-mi mai strig cîinele cu numele lui. M-am supus și m-am văzut nevoită să-i caut al treilea nume micuțului meu animal. M-a atras *„Finette"* [3], și i-am spus așa. Domnilor, știți cum îi zice de atunci, domnul Tirpied ?... Domnilor, îl strigă *„Tinette"* [4].. *(Indignată)* Tinette... Tinette !... Sufletul dumitale e cum spui, om rău ce ești !...

TIRPIED : Te întreb pentru ultima oară, vrei să-mi dai drumul ?

PORTĂREASA : Retrageți „Tinette" și cereți-vă scuze.

TIRPIED : Pe dracu ! pe dracu ! pe dracu ! O să deschid cu forța. *(Sergenților de stradă care trec.)* Domnilor sergenți, vă rog !...

SERGENȚII, *care se apropie* : Ce s-a întîmplat ?

TIRPIED : S-a întîmplat că portăreasa nu vrea să-mi deschidă.

SERGENȚII : De ce ?

PORTĂREASA : Pentru că domnul e un bădăran.

TIRPIED : Constatați, nu-i așa, că doamna nu vrea să-mi deschidă ? Constatați, *de visu* [5].

---

[1] Fidel (credincios) (fr.) (n.t.).
[2] Sergent-major aghiotant (fr.). n.t.).
[3] Finet (molton) (fr.) (n.t.).
[4] Closet, fam. (fr.) (n.t.).
[5] Cu propriii dumneavoastră ochi (lat.) (n.t.)

SERGENȚII, *bănuitori* : Devizi !

TIRPIED : Dar...

SERGENȚII : Ne faceți devizi ?

TIRPIED : Îmi dați voie !

SERGENȚII, *care îl înșfacă* : La poliție ! la poliție !... Că sînteți bădăran cu portăreasa, n-aveți decît ; dar cu noi, asta nu !... Aha ! sîntem devizi ?... Unde s-a mai pomenit.... o haimana care le zice la oameni devizi și pesemne că el e mai deviz ca alții !...

RESTURI DE LA MASĂ [1]

SOCOTITORUL DE CLOPOTE

I-am vorbit nebunului prin gratiile cuştii în care fusese închis :

— Ei, prietene, cum de te afli aici ?

— Nu-mi mai aduce aminte, a zis nebunul, dînd din umeri : pentru că în urmă cu opt zile mi-am bătut joc de o brînză moale.

— Ţi-ai bătut joc de o brînză moale ! am izbucnit, mirat.

Atunci, mi-a spus :

— Da.

Şi, simplu :

— Mărturisesc că ador să înşel obiectele, să fac glume pe seama lucrurilor. Oh ! lucrurile !... (şi îşi ridica o privire inspirată spre ceruri) : cică n-au suflet, dar e numai un zvon. Adevărul e că şi ele au suflet ca şi dumneata, domnule, ca şi mine ; doar că sufletele lor sînt mici, foarte simpluţe, sînt lipsite de complicaţiile şi subtilităţile alor noastre. De aceea, e tare distractiv să-ţi rîzi de simplitatea asta, să faci haz de nevinovăţia lor — firește, prin glume inofensive. Astfel, pe un şemineu îl poţi păcăli straşnic retrăgîndu-te în camera de alături şi imitînd vaietul vîntului prin jalnice : „Hu ! hu ! hu !" Şemineul este atent şi, deodată, îşi zice :

[1] În original, *Les miettes de la table* (n.t.).

— Dar e vijelie !... Să scoatem fum !

Şi-ncepe să pufăie ca un soldăţoi, aşa că nu trece mult şi eşti nevoit să deschizi fereastra.

— E cu putinţă ? am exclamat.

Nebunul a spus :

— Bineînţeles. Oho ! şemineurile sînt tare credule ; aş zice chiar că-s de o naivitate fără margini de n-ar fi pendulele care să le-ntreacă cu zece coţi.

— Vorbeşti serios ?

— Pe cuvînt de onoare. Uite, un exemplu dintr-o mie. Cu vreo cincisprezece zile în urmă (înainte să fi fost vîrît în scîrboşenia asta de celulă), eram acasă la mine, enervat, abătut de la dorinţa să ies să iau aer pentru excelentul motiv că aer nu era, şi că termometrul ţintuit la fereastră arăta 32 de grade. Brusc, mi-a trecut prin cap să mă distrez făcînd o glumă pendulei care îmi împodobeşte salonul. Am ieşit deci, apoi m-am întors cu paltonul de blană pe mine, căruia îi ridicasem gulerul, în picioare cu cizme înalte, îmblănite, iar pe cap îmi pusesem o şapcă din lutru, cu cozorocul tras. Nu mi se mai vedea decît nasul, colorat în roşu, şi mustaţa presărată cu bucăţi subţiri de gheaţă, tăiate din hîrtia de la ciocolată. Pe faţă îmi dădusem cu făină ca să simulez zăpada, şi am strigat, în timp ce mă strîngeam în propriile mele braţe, chipurile să mă-ncălzesc :

— Ce frig e ! ce frig e ! E cu putinţă să fie atît de frig ? Maşinile încărcate cu pietre trec pe gheaţa dintre podurile Senei, congestia pulmonară cauzată de frig omoară, afară, oamenii ca pe muşte, iar termometrul inginerului Chevalier [1] arată minus treizeci de grade !

Văzîndu-mă cum eram îmbrăcat şi auzindu-mi vorbele, pendula s-a gîndit :

— Cum adică ? Minus treizeci de grade ?... Să rămînem repede în urmă !...

[1] Jean-Gabriel-Augustin Chevalier, numit de obicei inginerul Chevalier (1778—1848), optician francez (n.t.).

În acea seară a rămas atît de mult în urmă încît, vrînd să aflu ora, am fost nevoit să-l întreb pe un vecin.

I-am mărturisit că nu mi-a fost dat să aud ceva mai uluitor.

— Dar nu-i nimic neobişnuit, mi-a răspuns nebunul : sînt fenomene pe care oricine le-a putut observa. Eu am pornit tocmai de la candoarea pe care am constatat-o la pendule ca să pun la încercare naivitatea brînzelor moi. Le-am cumpărat din hală, le-am aşezat într-o farfurie adîncă, pe bufetul din sufragerie. Apoi, am tras perdelele ca să răspîndesc prin cameră o lumină tulbure, de cer acoperit cu nori, m-am înarmat cu o formă de plăcintă, pe care am zgîlţîit-o puternic... Agitată, tabla formei a început să bubuie ca tunetul ; în acelaşi timp aprindeam şi stingeam repede feştile, ca să creez impresia de fulgere ce sfîşie vălul norilor... Brînza moale a muşcat din nadă. A crezut că-i furtună şi S-A ÎNVÎRTIT !...

— Zici că s-a învîrtit ?

— S-a învîrtit.

— Pe Polux ! l-am admirat, ce bine-mi pare că mi te-a scos norocul în cale. Am aflat amănunte de un mare interes pe care, altfel, nici nu le-aş fi bănuit.

— Domnule, învăţăm la orice vîrstă, m-a asigurat acest nebun plin de înţelepeciune. Oh ! dacă am avea timp ţi-aş mai vorbi despre perspicacitatea obiectelor şi ţi-aş dezvălui nişte lucruri care te-ar lăsa paf.

— Ai cercetat multă vreme problema asta ?

— Da, o vreme am stat să observ cu atenţie. Apoi, am nimerit într-un loc, cum nu se poate mai bun, unde am strîns fapte. Închipuie-ţi, douăzeci de ani m-am îndeletnicit cu supravegherea clopotelor !... Da, domnule, am avut această cinste : aproape un sfert de secol eu am fost cel care le notam de cum soseau la Roma în Săptămîna patimilor.

Nu mă aşteptam deloc la aşa ceva.

I-am strigat, cu braţele ridicate :

— Doamne ! Dar nu era o treabă oareşicare ; te felicit.

Şi mi-am scos imediat pălăria pînă la pămînt, gustînd plăcerea de a vedea cum, de mîndrie, faţa socotitorului de clopote s-a iluminat brusc într-un purpuriu de auroră boreală. Trebuie însă să recunosc : se fălea cu cea mai mare discreţie, retras în spatele acelei umilinţe de bungust, a cărei mască o poartă coloşii, conştienţi de forţa lor şi încîntaţi peste măsură de ei înşişi.

— Dumnezeule mare ! a făcut, să nu împingem totuşi lucrurile prea departe, că doar geniile nu umblă pe toate drumurile, şi să nu-i vedem astfel pe aceia pe care natura i-a înzestrat (ca şi pe servitorul dumitale) cu o inteligenţă puţin peste medie. Nu. Numărarea clopotelor e o operaţie foarte delicată, de acord, şi, ca să fie bine făcută îţi cere mai ales : *primo,* o atenţie susţinută ; *secundo,* să ai memoria figurilor ; *tertio...* — ascultă !

— Ascult.

— ...să ai o minte... — mă auzi ? — EXCEPŢIONAL DE ECHILIBRATĂ ŞI DE SĂNĂTOASĂ !... Asta-i. — De ce rîzi ?

— Nu mă lua în seamă. Aşa aprob eu. Cînd mi se spun lucruri de o evidenţă izbitoare, nu mă pot împiedica să nu rîd. E ceva nervos.

— Ia te uită !

Era nedumerit. Am considerat că e mai bine să nu-l las să mucegăiască în mirarea lui, căci nimic nu mă bucură mai mult ca un discurs fără cap şi coadă, şi iată că ţicniţii, prin observaţiile lor ciudate, prin izbucniri neprevăzute, mereu altele, sînt la mare preţ, ca şi untul proaspăt. Aşadar, m-am orientat cu dibăcie şi, dornic să aflu mai multe, m-am apucat să strig sus şi tare, declarîndu-i că eram copleşit de admiraţie şi uluire, luîndu-mi capul în mîini, într-un cuvînt, făcînd pe naivul de treabă care recunoaşte că nu poate înţelege şi se dă bătut.

— Să mă preschimb eu în mure de viţel dacă-s în stare să pricep cum procedaţi !

Am fost răsplătit pentru osteneală.

Omul mi-a spus :

— Nimic mai simplu. În Joia mare, mă instalam la o masă lungă, aşezată anume pentru mine la poarta Vaticanului prin grija sfîntului nostru părinte, Papa. Pe această masă erau întinse, unele lîngă altele, uriaşe catastife, liniate în lung şi-n lat : de unde, mii de căsuţe, care corespundeau tot atîtor clopote şi care conţineau numele lor, caligrafiat cu artă : Saint-Séverin din Paris, de exemplu, sau Saint-Gratien din Tours, Sainte-Croix din Orléans, Saint-Mathieu din Bar-en-Brie, Saint-Jacques din Vanne-en-Vexin, sau Saint-Ivan din Wassilowitch, Saint-Frédéric din Oldenburg sau Sainte-Gudule din Bruxelles. Sosea un clopot : ei bine, însemnare ! Sosea al doilea, îl însemnam şi pe-ăsta, şi aşa mai departe, pînă la ultimul. Apoi făceam socoteala şi număram absenţele după golurile din căsuţe.

— Era ceva muncă.

El :

— Te rog să mă crezi. Gîndeşte-te că numai Franţa trimitea la Roma, în Joia mare, nu mai puţin de o sută nouăzeci şi şase de mii şase sute nouăzeci şi şapte de clopote !...

— Luînd în considerare clopotele de seară şi clopotele de pus pe brînză ? l-am întrebat timid.

Glumeam. A văzut roşu. După cum zîmbea am ghicit că mă credea idiot, lucru care m-a umplut de bucurie. Şi, pentru că eram neîncrezător cu privire la utilitatea numărării clopotelor, pe care nu o consideram de o necesitate stringentă, mi-a strigat :

— Zău ! eşti formidabil ! De nu s-ar şti supuse rigorii unui control sever, clopotele ar profita de scurta libertate obţinută o dată ce ies din clopotniţe, ar trage care hăis care cea, şi ar chefui, dumnezeu ştie pe unde !...

— E posibil ?

— Dacă-i posibil ?... te cred şi eu. Domnule dragă, oamenii îşi fac multe iluzii pe seama clopotelor. Greşeala provine din caracterul lor sacru în virtutea căruia în capul celor cu minte puţină se trezesc, firește, o sumedenie de idei ciudate. Cu tot aerul lor de mironosiţe, clopotele sînt mici individe [1], deosebit de uşuratice, de ghiduşe, de împrăştiate. Vrei un exemplu ?... În 1874 (sau 75, nu-mi mai amintesc), cu ocazia controlului, Saint-Maclou din Rouen a fost dată lipsă. Am strigat-o de trei ori : „Saint-Maclou ! Saint-Maclou din Rouen !... Saint-Maclou !", apoi am telegrafiat clopotarului : *„Nesosită. Bolnavă ? Rog răspunde urgent."* O oră mai tîrziu, am primit acest răspuns : *„Plecată joi dimineaţă. Nu-nţeleg nimic. Oprită poate pe undeva să tragă un chef."* Am o minte foarte sănătoasă, ţi-am mai spus, şi o perspicacitate adîncă. N-am mai stat pe gînduri : m-am urcat în primul tren, am coborît la Monte-Carlo şi m-am dus, ţintă, la cazinou... unde, după cum mă aşteptam, am găsit-o pe Saint-Maclou a mea la o masă, jucînd cu seriozitate *trente-et-quarante* [2]. Îţi închipui cît de furios am fost !... M-am năpustit asupra ei, am luat-o de urechi şi am tras-o zdravăn de ele : „Ce cauţi tu aici, mizerabilă mică !... Nu ţi-e ruşine să te-nchizi într-un tripou pe cînd noi ne dăm de ceasul morţii să aflăm ce s-a întîmplat cu tine !..." Dar ea mi-a strigat : „Lasă-mă ! Laş scîrbos ce eşti ! Nu vreau să mă tragi de urechi de faţă cu lumea ; mă jigneşti în mîndria mea. Nu sînt o mizerabilă ; sînt o ambiţioasă, care ţine să fie bine îmbrăcată. Nu-mi mai place rochia de bronz şi am vrut să cîştig bani ca să-mi cumpăr una din aur."

Aşa mi-a vorbit socotitorul de clopote care gesticula şi mima la perfecţie, în timp ce eu îmi spuneam *in petto,*

[1] *„Cloche"* (clopot) este de genul feminin şi personificarea porneşte de la acest fapt (n.t.).

[2] Joc de cărţi şi de noroc (n.t.).

încurajîndu-l totodată cu voce tare, şi flatîndu-l, perfid, prin aprobări din cap :

— Da, iată un hîtru despre care nu s-ar putea zice că n-a fost înzestrat ! Cum s-a mai prins în propria-i cursă, şobolanul ăsta !... Ah ! am mai cunoscut eu cîţiva în cariera mea !

OMUL CARE BEA

Cînd l-am întrebat pe Lebrec [1] dacă între el şi Paul de Maurianne a existat vreun motiv serios de supărare — ştiam că nu se mai văd —, mi-a răspuns că-i posibil. Şi, pentru că insistam să aflu ce-şi reproşau unul altuia, a făcut un gest mut, un gest amplu de preot în amvon care, fără alte explicaţii, îţi zice : *Dominus vobiscum* [2]. Am mirosit că trebuie să fie o femeie la mijloc şi am tatonat în direcţia asta, dar el s-a mulţumit să zîmbească şi mi-a răspuns, aşa cum Langely i-a răspuns lui Ludovic al XIII-lea : „Montaigne spune : ce ştiu eu, iar Rabelais : poate !"

Atunci, l-am trimis la culcare.

M-a luat de braţ şi a exclamat :

— Ei, hai, hai ! acum te superi şi tu ! Ce naiba ! Dragul meu, o să-ţi răspund la întrebări. O să-ţi răspund cum o să pot, cu toată ambiguitatea în voia căreia mă lasă ciudăţenia unei întîmplări, unice, cred, în felul ei. Ascultă şi judecă singur : faptul merită povestit ! Vezi mai limpede decît mine şi eşti în afara problemei, aşa că o să descoperi tu adevărul sub misterul tare obscur care-l învăluie. Aş vrea să-l descoperi, deşi nu cred că-i cu putinţă.

Ştii că eu şi de Maurianne nu sîntem prieteni de azi de ieri. Ne cunoaştem de pe cînd eram de-o şchioapă, de

[1] Numele este omofon cu „le break" : brec (trăsură deschisă, cu două bănci paralele) (n.t.).

[2] Domnul să fie cu voi (lat.) (n.t.).

pe vremea cînd poala cămășii ne trecea încă de chiloți. Am crescut împreună, ne-am tocit coatele pe băncile aceluiași colegiu și, mai tîrziu, cînd ne-am făcut băieți mari, ne distram nebunește cu fetele de la cîrciumile unde mergeam împreună.

Chiar cred, pe cuvînt de onoare, și că amîndoi ne-am... deșteptat cu aceeași prostituată, dar asta n-are importanță. Într-o bună zi, de Maurianne s-a însurat ; și eu eram prietenul familiei, obișnuitul casei, căruia îi este rezervat un loc anume la masă. Răspundeam însă la această amabilitate cu oarecare rezervă întrucît mă îndrăgostisem vag de soție. O ! mai nimic ! o idee ! un strop ! o brumă de tristețe, a doua zi după întrevedere, care plutește ca o urmă de beție și dispare într-o noapte cu somn adînc.

Cînd i s-a născut primul copil, Maurianne a făcut o petrecere la care firește că am fost și eu. O petrecere doar cu cîțiva invitați, vreo doisprezece, cincisprezece, nu mai mult. S-a mîncat pe cinste, s-a băut zdravăn și s-a pălăvrăgit zgomotos, din acea prostească dorință a bărbaților să se ia la întrecere unii cu alții de îndată ce se simt priviți de femei. Bănuiești pesemne că eu țin să-mi fac numărul, și am fost în vervă bînd o cantitate substanțială de Léoville, de Mâcon vechi și de Sauterne. Am spus vorbe de duh, am povestit anecdote pe care le știam de un efect sigur și i-am încîntat pe toți prin originalitate și naturalețe. Oho ! de vesel, am fost vesel, nu-i nici o îndoială ; atîta doar că pe la ora nouă, cînd s-a adus brînza, eram beat cuc.

Nu-ți ascund că sînt un băutor trist. Nu mă îmbăt cu limonadă ; însă, e drept că trei țapi în plus îmi provoacă, pe neașteptate, o nemulțumire sau o bucurie !

Vinul vechi de Burgundia și cel alb, de Bordeaux, combinate, și-au făcut deci efectul. Eram beat, beat de să mă dau de-a rostogolul ; aș fi jurat că un pivot invizibil mișca nebunește masa, iar figurile invitaților îmi apăreau

duble, dansau ca aburul acela slab și tremurător al unei sobe prea încălzite.

Noroc că atunci cînd mă cherchelesc îmi dau imediat seama și, astfel, reușesc să fac față luîndu-mi toate măsurile de precauție : îmi ascund tutunul, beau multă apă și-mi limitez conversația la cîteva răspunsuri evazive și scurte, iar dacă vreun cuvînt recalcitrant mi se mai împotmolește pe limbă îmi scormonesc mintea să-i găsesc un echivalent. Pot însă să stau liniștit și să sfidez, trufaș, agerimea celui mai șiret dintre șireți.

Nu mi-aș face deci nici o grijă în legătură cu ce-am spus și cu felul în care m-am purtat la petrecere de n-ar fi fost acel vis, acel vis afurisit, acel vis îngrozitor și absurd care a stricat și a distrus totul.

L-am întrebat :

— Un vis ! Ce vis ?

— Ei ! a zis, un vis nătîng, pe care l-am avut de îndată ce m-am culcat și am adormit, și care m-a adus din nou la Maurianne, în același salon din care de-abia plecasem, reconstituind la perfecție locul, mediul și figurile, împletind atît de strîns realitatea cu himera, încît evenimentele uneia și ale celeilalte s-au transformat oarecum în inelele unui lanț continuu.

Cînd m-am trezit, a doua zi dimineață, mi-am zis brusc :

— Ptiu, drace, ce mai de boroboațe aș fi făcut dacă n-ar fi fost numai un vis !

Apoi, după o clipă de gîndire :

— Un vis... perfect ; dar pînă unde a fost doar un vis ? Aici era problema.

M-am îngrijorat :

— Ei, hai, puțin sînge rece ! Să-ncercăm să descurcăm iețele dacă s-o putea. Mi-am luat capul în mîini — bietul meu cap, rănit de parcă toți cantonierii din Louviers l-ar fi bătut cu ciocanele lor de lemn. Necazul a fost că amintirile nu-mi erau clare, pluteau între fumul beției și fumul,

la fel de vag, al coşmarului şi nu reuşeam cu nici un chip să mă liniştesc, deşi mă străduiam să fac ordine, să restabilesc faptele, să aşez evenimentele din noaptea aceea agitată în căsuţa adevărului şi căsuţa visului, înspre curte şi înspre grădină. Oh ! noaptea aceea ! îmi apărea ca un clişeu de fotografie voalat, în care doar pe ici, pe colo de mai zăreşti cîte un detaliu precis. Şi, doamne, frumos mai era detaliul n-am ce zice. Mă vedeam limpede, ca şi cum aş fi fost chiar acolo, învîrtind scaunele ca să execut diferite figuri de gimnastică, apoi lovind cu pumnii pe clapele pianului, aruncîndu-mă în vîrtejul unui vals, eu care nu ştiu nici să cînt, nici să dansez antreşa [1].

Am început să rîd.

— Dumnezeule mare ! i-am spus, să zicem că, în cel mai rău caz, ai avut fluturei şi ai stricat pianul nu doar în închipuirea ta ci şi în realitate — ceea ce, de altfel, m-ar mira tare mult —, şi tot n-ai fi de pus în streang.

Mi-a răspuns :

— De acord ; însă nu m-aş chinui atîta dacă aş crede că m-am mulţumit cu demonstraţiile astea inofensive.

— Aha ! există deci o urmare ?

— Te cred şi eu ! Dacă ţi-aş spune că, brusc, m-am văzut cocoţat pe un scaun, ţinînd predică celor de faţă !

— În vis ?

— În vis sau în realitate, nu ştiu ! Fapt e că urlam : „Ei bine, perfect, sînt beat şi, de nu vă place, ridicaţi ancora !" Înmărmuriţi, cei din jur se uitau unii la alţii, iar de Maurianne mă trăgea de picioare, repetîndu-mi : „Hai, linişteşte-te ! eşti puţin nervos, ar trebui să te culci." Dar eu nu vroiam s-aud de nimic. Cu acea încăpăţînare specifică beţivilor, m-am legat de un bătrîn cu decoraţii, a cărui indiferenţă la glumele mele din timpul mesei îmi provocase o iritare surdă ; zbieram, cu braţul întins spre el : „E ca neghiobul ăsta bătrîn !... e ca neghiobul ăsta bă-

[1] Săritură în sus, izbind picioarele unul de altul (n.t.).

trîn !...", fără s-ajung să-mi duc gîndul pînă la capăt. Mai crezi și acum că nu-s de streang ?

— Ei, asta-i bună ! am exclamat, e o iluzie !... iluzie de la-nceput pînă la sfîrșit ! Creierul tău, înfierbîntat de aburii alcoolului, ți-a născocit toată povestea asta ce miroase de la o poștă a coșmar.

M-a întrerupt :

— Pardon ! Să zicem că acest coșmar joacă în mintea mea un anumit rol, ba chiar un rol important ! Dar, în clipele de luciditate, îmi dau seama că n-a fost doar atît. Îl văd și acum — după șase săptămîni ! — pe servitorul care mi-a adus punci pe o tavă ; mă văd și pe mine, singur, în ploaie, pîndind o birjă la colțul străzii Offémont ; și sînt sigur că lucrurile astea n-au fost un vis ! Nu rimează cu nimic, e ceva fantastic, dovedind clar ca bună ziua că nu sînt pe de-a întregul, așa cum îți place ție să crezi, jucăria unei iluzii ! Himere și fantasmagorii cu duiumul, de acord, dar pe un fond de incontestabilă realitate ! Și, de altfel, dacă m-aș fi limitat la aceste farse de prost gust, mai treacă-meargă ; însă, dragul meu prieten, a fost ceva și mai cumplit, mai cumplit ca toate celelalte la un loc ; pe scurt, mai cumplit decît poți tu să te gîndești, să-ți închipui, să concepi !

Mi-a încolțit o bănuială :

— Doamna de Maurianne, nu-i așa ?

A spus :

— Ei bine, da, asta-i, doamna de Maurianne !... pe un hol întunecat... o grozăvie !...

— Fir-ar să fie de treabă !

A continuat :

— O grozăvie, crede-mă ! fapta unei brute și a unui bădăran ! dar a celei mai josnice brute, a celui mai autentic bădăran ! Pe naiba, doar cînd mă gîndesc și mi se și face părul măciucă ! Eu ! eu, Lebrec ! eu care mă știu, mă cunosc ! să fi ajuns eu, chiar dacă într-un moment de amețeală și de aberație iresponsabilă, în halul ăsta de

degradare și ticăloșie ! Nu, de o sută de ori nu, de o mie de ori nu, pus pe eșafod și tot nu, aș spune ! Și dacă, totuși, e așa ? Căci, în sfîrșit, de unde să știu ? De cîte nu ești în stare cînd ai băut ? Ah ! scîrbos ghinion, dracu să-l ia ! de ce să fii altfel decît ceilalți și să nu poți bea cît ți-e sete ?

— Dragul meu, am început, însăși exagerarea faptului de care îmi vorbești e un indiciu sigur că n-a fost adevărat. Și, de altminteri, chiar tu mi-ai mărturisit adineauri că te poți stăpîni cînd ești cherchelit.

— Important e, mi-a spus, să știu dacă m-am limitat la acele vinuri. Dar văd cu precizie, pe masă, un regiment de sticle cu căștile lor, iar în fața mea, un corn plin ochi ! Apoi, firește, a venit cafeaua însoțită de mici clondire : vișinată, rom vechi și finul coniac, prieten al omului, fără să mai pun la socoteală berea și punciul din cursul serii ! Tremur numai la gîndul c-am fost în stare să beau din toate astea, să-nghit porcării după porcării pînă la două dimineața, eu care deja de la ora nouă nu mă mai țineam pe picioare ! Și trebuie că așa a și fost, zău ; e foarte probabil ! Și-atunci, nu m-am acoperit pesemne de ridicol, nu m-am făcut eu de rușine ? Mai adaugă și că de Maurianne nu mi-a mai dat nici un semn : fapt cu totul anormal care, îți închipui, nu e de natură să-mi alunge gîndurile negre.

Într-adevăr, ăsta era lucrul cel mai grav.

M-am străduit din răsputeri să-l liniștesc pe acest sărman îndurerat și i-am promis că o să limpezesc eu, în curînd, această poveste.

Și, exact după trei sau patru zile, l-am întîlnit pe de Maurianne.

L-am întrebat foarte direct :

— Spune-mi, de Maurianne, ai cumva motive să te plîngi de Lebrec ?

Mi-a răspuns :

— Eu ? De cînd ? Cu ce ocazie ?

— Cu ocazia unei mese pe care ai oferit-o cu șase săptămîni în urmă ca să sărbătoriți nașterea copilului vostru.

S-a gîndit o clipă, apoi, simplu :

— Zău, dragul meu, nu-nțeleg la ce te referi.

— Uite despre ce-i vorba, i-am zis ; Lebrec are impresia că în acea seară a băut peste măsură, că s-a îmbătat criță și a făcut... prostii.

Paul de Maurianne a exclamat zgomotos :

— Nici pomeneală ! e un prost ! A fost foarte drăguț, o încîntare ! bucuria și antrenul petrecerii ! Nu spun că n-a fost ușor... aghesmuit, dar atît !

— Atunci de ce nu i-ai mai dat nici un semn ?

— Pentru că a doua zi dimineață, am plecat la mare cu soția. Totuși l-am prevenit : i-am zis de trei ori ! Nu, zău, e absurdă povestea asta. Cine naiba să-i fi vîrît în cap asemenea trăsnaie ?

Îmi vorbea pe un ton atît de sincer încît nu mai încăpea nici o îndoială ; am crezut de cuviință că nu mai aveam de ce să fac pe misteriosul și i-am istorisit lui de Maurianne ciudata întîmplare a lui Lebrec. La început a rîs în hohote. Mai apoi, cînd am ajuns la scena cu holul, s-a întunecat brusc.

A tăcut o clipă. Într-un tîrziu, m-a întrebat :

— Ar fi deci vorba de o grozăvie ?

Am priceput imediat că făcusem o gafă.

Am încercat s-o repar :

— Ei hai, dragul meu, lasă asta ! o simplă halucinație, nimic altceva.

A clătinat din cap :

— Am priceput, zău : un coșmar ! Oricum, e neplăcut.

— Dar..., am început.

Printr-un gest, mi-a cerut să tac.

— Ei, dragul meu, mă uimești ! Un coșmar, ușor de zis, dar pînă unde a fost numai un coșmar ? La urma urmelor, eu nu știu nimic, și pot și eu să-mi pun întrebarea ! O femeie de treabă nu-i spune soțului anumite lucruri. Așa că, vezi, prefer să nu mergem mai departe. În plus, eu și Lebrec trăim foarte bine unul fără celălalt. Și apoi, în sfîrșit, dacă vrei să-mi afli gîndul cel mai sincer, Lebrec nu e omul pe care să-l poți invita la masă. Unul care se îmbată, mulțumesc, n-am nevoie !

Convorbirea s-a oprit aici, iar eu mi-am continuat drumul, tare îndurerat de rezultatul negocierii mele.

ARTA DE A-ȚI REDUCE DATORIILE

DOMNUL PAYAVU : Ei ! uite-l pe bunul meu doctor, uite-l pe minunatul meu doctor ! Doctore, cum vă simțiți ? Dar nici nu-i nevoie să vă-ntreb căci arătați înfloritor, o, doctore ! și ce ten fraged de amant tînăr, care face cinste întregii Facultăți de medicină. Dar, spuneți-mi : doctore, aveți zîmbetul fin, misterios și privirea de antilopă cu pui, a celui ce se mîngîie cu speranța că o să pună mîna pe o sumă frumușică ; pariez că ați venit cu nota de plată !

DOCTORUL : Păi ! Păi !

DOMNUL PAYAVU : Zău, doctore, nu trebuie să spuneți : „Păi ! Păi !" și nici să faceți fasoane ! Ați venit să vă cereți drepturile dumneavoastră, e cît se poate de corect ; rezolvăm imediat chestiunea. Cît vă datorez ?

DOCTORUL : O sută douăzeci de franci. *(Întinde mîna.)*

DOMNUL PAYAVU : Pardon ? Pesemne că n-am înțeles eu bine ; este efectul jalnic al bromurii pe care mi-ați administrat-o și care-mi produce tulburări supărătoare de

auz. Da, doctore, ați greșit cînd mi-ați dat bromură. Dar ce-nseamnă mîna asta întinsă, doctore ? Fireşte, vreți să-mi luați pulsul, nu ? Luați-mi-l. *(Îi arată încheietura mîinii)* Oh ! ce mă mai zgîlțîie febra asta ! Nici nu vă puteți închipui cît mă chinuie febra !... Ei ? cum ? Ziceți că n-am nimic ? Să-nsemne că bromura îmi zăpăceşte mintea ? Ce neplăcută-i bromura ! neplăcută şi supărătoare-i bromura !... În sfîrşit !... dar să nu mai vorbim despre asta, mai bine spuneți-mi, vă rog, cît vă datorez.

Doctorul îi arată nota. Tăcere îndelungată.

DOMNUL PAYAVU, *izbucnind* : Iarăşi bromura !

DOCTORUL : Ce s-a întîmplat ?

DOMNUL PAYAVU : Ei, s-a întîmplat că bromura îmi tulbură vederea ! Doamne, doctore, ce v-a venit să-mi administrați bromură cu atît de puțină cumpătare ? Acum nici nu mai văd clar ! Oare nu cumva citesc cifre neadevărate ? O sută douăzeci de franci !

DOCTORUL : Ați citit bine.

DOMNUL PAYAVU : Am citit bine ! Douăzeci şi patru de vizite, o sută douăzeci de franci ?

DOCTORUL : Ăsta-i preţul meu.

DOMNUL PAYAVU : Nu-i şi al meu. Nu, zău, doctore, am impresia că aveți de gînd să vă bateți joc de mine, şi vă consider deosebit de îndrăzneț să-mi cereți cinci franci pe o vizită pe cînd veterinarul îmi îngrijeşte iapa Zéphirine cu doi franci cincizeci. Şi —dați-mi voie să vă spun, — nu se pot compara clismele pe care le-am primit eu de la dumneavoastră cu cele pe care le-a primit ea de la el... Oh ! pardon ! lăsați orgoliul nebunesc ; ce zîmbet răutăcios aveți, o, doctore ! n-are cum să mă tulbure. Vă ofer deci cincizeci de bănuți, atît. Vă convine ?

DOCTORUL : Deloc, dar decît nimic mai bine banii ăştia, căci sînteți un bătrîn zgîrie-brînză şi un mîrlan, vă ştiu eu, şi-aş insista degeaba ca să-mi obțin toată suma pe care mi-o datorați. Dați-mi trei ludovici şi lăsați-mă în pace.

DOMNUL PAYAVU : Astea da vorbe, şi ăştia-s banii, poftim. Vă salut, doctore ; în speranţa revederii.

Doctorul pleacă.

DOMNUL PAYAVU, *singur :* Doctorul ăsta e un om drăguţ, nu ca veterinarul care-i o puşlama mîrşavă. Cincizeci de bănuţi vizita, pentru o iapă bolnavă ?... Acelaşi preţ cu al medicului pentru mine ?... Ei bine, nu ! Mai degrabă o să-i dau un picior în fund ! O clipă : de-acum încolo o să-i plătesc vizitele cu modesta sumă de un franc 25 şi îndrăznesc să spun că e corect ! Eu nu sînt iapă !

SUPER-LUCIDA

Lui Emile Bénoit

Cabinetul de consultaţii al doamnei Prudence [1], *somnambulă.*

Mobilier atît de demodat că mai să-ţi stoarcă lacrimi. Scaune dintr-un velur stacojiu decolorat, ale căror spătare de acaju sînt împodobite cu capete de sfinx. Pe şemineu o pendulă stil Empire, cu un cadran din oţel înnegrit care indică ora, străjuit de patru mici coloane din marmură albă, ce par să-l conducă în faţa plutonului de execuţie. Pe comodă, de o parte şi de alta a unui sipet îmbrăcat în scoici, îmbobocesc două mari buchete de flori artificiale, din americă, în vaze de porţelan cu cerculeţe aurite. Pe perete, diplome înrămate.

Lîngă fereastra mascată de museline groase, doamna Prudence doarme un somn magnetic, într-un fotoliu Voltaire. Mîinile-i plinuţe, de matroană bine hrănită, se odihnesc pe nişte şolduri mari. Îşi ţine picioarele pe o cutie cu jeratic.

[1] În traducere, prudenţă, precauţie (n.t.).

PRIMA ŞI SINGURA SCENĂ

DOMNUL LEDAIM [1], *pe care-l introduce slujnica doamnei Prudence :* Iată sanctuarul... *(Îşi scoate pălăria.)* Sigur că nu sînt un fricos ; nu-i nimic : nu ştiu ce emoţie ciudată... Ei hai ! fără copilării. Să fiu bărbat, ce dracu ! *(Se apropie de doamna Prudence.)* Doamnă ! Doamnă !

DOAMNA PRUDENCE, *somnoroasă :* Cine mă strigă ?

DOMNUL LEDAIM : Doamnă, pentru o consultaţie.

DOAMNA PRUDENCE : O consultaţie ?

DOMNUL LEDAIM : Da, doamnă.

DOAMNA PRUDENCE, *cu o voce adîncă :* Oh !... ce obosită sînt !...

DOMNUL LEDAIM, *tulburat :* Ce voce ! *(Tare.)* Puţin curaj, doamnă ; doar un minut.

Un timp. Doamna Prudence suspină.

DOMNUL LEDAIM : M-auziţi ?

DOAMNA PRUDENCE : Da... vă aud.

(Din nou tăcere. Apoi :)

DOAMNA PRUDENCE, *cu voce stinsă :* Întoarceţi-vă la dreapta.

Domnul Ledaim se supune, oarecum mirat.

DOAMNA PRUDENCE, *cu o voce ca din mormînt :* Pe comodă...

DOMNUL LEDAIM, *din ce în ce mai uluit :* Pe comodă ?

DOAMNA PRUDENCE : Da... Vedeţi un sipet ?...

DOMNUL LEDAIM : Un sipet din scoici ? Da.

DOAMNA PRUDENCE : Deschideţi-l.

Palid de emoţie, domnul Ledaim dă la o parte capacul sipetului.

DOAMNA PRUDENCE, *cu o voce de-a dreptul ireală :* Puneţi douăzeci de franci.

DOMNUL LEDAIM : Ah ! pardon ! *(Aparte :)* Dar ce voce ! ce mai voce !... Ah ! trăim în necunoscut ! Natura

[1] Omofon cu „le daim" : gogoman (n.t.).

își are secretele ei și sărmana specie umană ar încerca zadarnic să i le pătrundă ! *(Pune douăzeci de franci în sipet.)*

DOAMNA PRUDENCE : ...Apropiați-vă... *(Domnul Ledaim se apropie.)* Luați-mi mîna... *(Domnul Ledaim îi ia mîna.)* Vorbiți.

DOMNUL LEDAIM : Dumnezeule sfinte, e ceva foarte simplu, doamnă. Mă întorceam de la serviciu ; era ora șase și jumătate. Cînd dau să mă așez la masă, soția care învîrtea rîntașul în bucătărie, mi-a strigat : „Fii tu atent să nu se ardă rîntașul. Eu cobor să cumpăr ceapă." Mi-a întins lingura, a plecat... și nu s-a mai întors. De-atunci au trecut opt zile *(Își ridică brațele spre ceruri.)* Opt zile, Doamne !... Și nici nu știu dacă-i moartă sau vie ! Ieșise fără să-și ia pălăria ; o fi apucat-o frigul de afară. Cred că-i la spital cu o pneumonie... În sfîrșit, asta-i tot, aș vrea să mă lămuresc, să cam știu la ce să m-aștept...

DOAMNA PRUDENCE : Mi-ați putea încredința... un obiect... care să fi aparținut acestei persoane ?

DOMNUL LEDAIM : Am adus acest obiect.

Scoate din portofel un pieptănuș, dintr-aceia cu care femeile își netezesc părul la tîmple și își aranjează pe frunte nostimile bucle, și i-l dă doamnei Prudence care-și plimbă degetele, la întîmplare, prin el.

Trec două minute. Tăcere profundă. Se aude clar cum bate inima domnului Ledaim.

DOAMNA PRUDENCE : ... Sînt obosită... Văd prost... Ajutați-mă.

DOMNUL LEDAIM : Ce să fac ?

DOAMNA PRUDENCE : ...Încordați-vă voința... Transferați-mi toată energia dumneavoastră...

Domnul Ledaim își încordează voința. Își strînge buzele. Pleoapele i se coboară cu greu, ca obloanele de la prăvălii, peste ochii-i bulbucați cît niște globuri. Fața, crispată și țeapănă, sugerează masca unui constipat ce se mistuie în eforturi sterile.

DOAMNA PRUDENCE : Comandați-mi să văd.

DOMNUL LEDAIM : Vă comand.

DOAMNA PRUDENCE : Spuneți-mi : „Să vedeți !"

DOMNUL LEDAIM : Să vedeți !

DOAMNA PRUDENCE : ...Bine... Ajunge... *(Atinge delicat cu degetul, ca un orb, fiecare dinte al pieptănușului ;).* Văd... E un pieptănuș pentru descurcat părul...

DOMNUL LEDAIM, *încîntat :* Așa e !

DOAMNA PRUDENCE : ...L-a folosit o femeie...

DOMNUL LEDAIM, *încurcat :* Întocmai ! *(Aparte.)* E formidabilă, nimic de zis. *(Tare.)* O vedeți pe această femeie ?

DOAMNA PRUDENCE : ...Da... *(După un timp.)* E în pat.

DOMNUL LEDAIM : În pat ?

DOAMNA PRUDENCE : În pat.

DOMNUL LEDAIM, *sfîrșit de spaimă :* Cu pneumonie ?

DOAMNA PRUDENCE : Nu : cu un bărbat care o mîngîie.

DOMNUL LEDAIM, *izbucnind ca un sifon plin :* Așa va să zică !... Ar fi fost cazul să bănuiesc ! Ah ! pe sîngele lui Cristos ! pe pîntecul papei ! trebuie ca femeile să fie canalii iar bărbații, idioți !... Și cînd te gîndești că de opt zile îmi petrec viața la Morgă !...

Indignarea îl sufocă. Își desface nodul de la cravată, își deschide puțin gulerul de la cămașă. Din nou tăcere. Se aud gîfîiturile domnului Ledaim și respirația regulată a doamnei Prudence, care moțăie.

DOMNUL LEDAIM, *pradă unei emoții violente, străduindu-se totuși să-și păstreze calmul :* Îl vedeți și pe acest bărbat ?

Doamna Prudence tace.

DOMNUL LEDAIM : Răspundeți !

DOAMNA PRUDENCE : ...Da... nu... Nu știu...

DOMNUL LEDAIM, *pe ton de comandă :* Să-l vedeți !

Își încordează din nou voința și o apasă pe doamna Prudence cu un gest vrednic de Balsamo [1].

DOAMNA PRUDENCE : Gata !... Ah ! gata !... vă rog !... Îmi provocați o criză de nervi...

DOMNUL LEDAIM, *necruțător :* Vă COMAND să-l vedeți pe acest bărbat ! VREAU să-l vedeți !

DOAMNA PRUDENCE, *dominată...* Îl văd.

DOMNUL LEDAIM : Da ? Atunci, vă rog să mi-l descrieți.

DOAMNA PRUDENCE : ...E un bărbat ...între două vîrste.

DOMNUL LEDAIM, *foarte atent :* Între două vîrste. Perfect.

DOAMNA PRUDENCE : ...Fața... ovală.

DOMNUL LEDAIM : Bine.

DOAMNA PRUDENCE : ...Bărbia... rotundă... ; nasul... obișnuit... ; gura ...mijlocie... ; ochii... oarecare...

DOMNUL LEDAIM, *după o visare îndelungată :* Degeaba-mi scotocesc prin amintiri : nici o cunoștință de-a mea nu corespunde acestor semnalmente. Și, de altfel, sînt și cam vagi. Nu-mi puteți da niște amănunte mai precise ?

DOAMNA PRUDENCE : Pot să vă spun... numele... bărbatului...

DOMNUL LEDAIM, *sare :* Numele ?... Puteți să-mi spuneți numele lui ?

DOAMNA PRUDENCE : ...Da...

DOMNUL LEDAIM : Și cum, încă nu mi l-ați spus ?

DOAMNA PRUDENCE : ...Pentru că... sînt atît de obosită... atît de obosită !... Ar trebui să mai dați... douăzeci de franci.

DOMNUL LEDAIM : Nu mă uit la bani cînd e în joc onoarea mea. Poftim un ludovic. Numele acestui bărbat ?

[1] Conte de Cagliostro (1743—1795), abil șarlatan, medic și ocultist italian ; a repurtat un strălucit succes la curtea lui Ludovic al XVI-lea (n.t.).

DOAMNA PRUDENCE, *ascunzînd cei douăzeci de franci în fundul buzunarului :* Mulţumesc ! *(După un timp.)* Îl cheamă Joseph.

STRADA POMPEI

PIÉGELÉ, *cocoţat pe o piatră, străduindu-se să descifreze numele străzii la lumina unui bec de gaz :* Strada... strada... strada Trubadurilor. Nu-i asta, fir-ar să fie ! Ce chestie ! Şi totuşi e de mirare că n-ajung să găsesc strada Pompei *(Se dă jos de pe piatră şi îşi aprinde o ţigară.)* E fantastic ce mi se-ntîmplă. Am venit la Paris pentru opt zile... (sînt din Cancale...), am tras... (oriunde mă simt ca acasă...) la cumnatul meu Courgougniou, din strada Pompei 344, şi, imprudent, m-am aventurat de unul singur, după-amiază, să văd noua biserică Sacré-Coeur. Tramvaiul m-a dus de la Trocadéro în piaţa Pigalle ; aveam de gînd să mă întorc pe acelaşi drum dar, din nefericire, m-am înşelat, şi în loc să iau tramvaiul Piaţa Pigalle-Trocadéro, l-am luat pe cel de ruta Piaţa Pigalle-Halle-aux-Vins. Ştiţi ce-nseamnă asta, nu ? cînd nu cunoşti... Am ajuns la Jardin des Plantes. Acolo... — trebuie să fie cel puţin ora zece ! — m-am adresat unui sergent de stradă căruia i-am povestit păţania mea. „Vă mai rămîne să faceţi doar un singur lucru, mi-a spus acest om plin de bun-simţ. Asta-i Sena : luaţi vaporul de Point-du-Jour ; debarcaţi la Luvru şi urcaţi-vă în tramvaiul de Passy." Perfect. I-am mulţumit ; am luat vaporul. Necazul a fost că l-am luat invers ; adică, în loc să mă urc în vaporul care mergea la Point-du-Jour, m-am urcat în cel care venea dintr-acolo. Soarta... Am ajuns... *(Îşi scoate ceasul.)* O, fir-ar să fie ! Unsprezece şi douăzeci !... la podul Charenton. — Şi încă ceasul meu rămîne în urmă... — Odată ajuns la podul Charenton,

am făcut... familia Courgougniou trage pesemne, o spaimă !... — am făcut, repet, ceea ce-aţi fi făcut cu siguranţă şi dumneavoastră în locul meu : am sărit dintr-un vapor în celălalt şi am refăcut, în sens invers, drumul deja parcurs. Am debarcat la Luvru. La Luvru, m-am suit în tramvaiul de Passy. Am plecat. După trei sferturi de oră, l-am întrebat pe conductor : „Nu sîntem pe strada Pompei ?“ Mi-a răspuns : „Nu, domnule, sîntem pe bulevardul Picpus.“ Mă înşelasem a treia oară : eram în tramvaiul de Vincennes. Soarta !... Vă puteţi închipui în ce grabă am coborît şi mi-am deschis sufletul unui al doilea sergent de stradă căruia m-am plîns de nenorocul meu, iar acesta m-a consolat astfel : „Aşa vă trebuie ! Cînd nu ştii, întrebi. Străduiţi-vă să nu vi se mai întîmple. Între timp, ascultaţi ce vă spun eu. Vedeţi casa aia ? E staţia Bel-Air. Pe-acolo trece trenul de Centură. O să-l prindeţi, şi peste o oră o să fiţi la Passy. După cinci minute eram în tren ; după o oră, conductorul a strigat staţia Passy şi, firește, am coborît. Ciudat însă, de atunci rătăcesc prin pustietatea din cartierul ăsta adormit fără să fiu în stare să găsesc strada Pompei. E grozav, nu ? Dac-aş întîlni pe cineva, aş întreba... *(Ciulind urechea.)* Aud un zgomot. Ah ! un trecător ! *(Iuţeşte pasul. Trecătorul se sperie.)* Staţi liniştit, domnule : nu sînt un răufăcător, ci un biet provincial care nu-şi mai găseşte drumul. Fiţi aşa de bun şi spuneţi-mi, cum ajung în strada Pompei ?

DOMNUL : Strada Pompei ? În Passy e strada Pompei !

PIÉGELÉ : Desigur.

DOMNUL, *uluit de calmul celuilalt :* Ah ! dar unde vă credeţi ?

PIÉGELÉ : În Passy, dacă nu vă e cu supărare.

DOMNUL : Da ? Ei bine, aflaţi că sînteţi în Boissy.

PIÉGELÉ, *tresărind :* În Boissy !

DOMNUL : Da, domnule, în Boissy-Saint-Léger.

PIÉGELÉ : Soarta ! *(Cade pe piatră).*

DOMNUL : Haideți, domnule, fiți bărbat, nu vă tulburați pentru atîta lucru.

PIÉGELÉ : Spuneți să nu mă tulbur ? Nu trebuie să mă tulbur ? Să vă ierte Domnul că nu știți ce mă face să mă tulbur...

DOMNUL : Zău, mă îngroziți !... Să-ndrăznesc să vă întreb ce nenorocire...

PIÉGELÉ : O să vă spun.

Reeditare a povestirii de mai sus.

DOMNUL : E clar ! La stația Bel-Air se intersectează liniile Centura și Vincennes ; le-ați confundat.

PIÉGELÉ : Mă tem că da.

DOMNUL : Puteți fi chiar sigur. În fine, nu vă necăjiți. La capătul străzii e gara din Boissy, și la douăsprezece și zece trece un tren care vă duce la Paris. Dar grăbiți-vă !

PIÉGELÉ : Vă rămîn profund îndatorat !

Se îndepărtează repede, ajunge la gară și sare în trenul care a și pornit.

PIÉGELÉ : În sfîrșit, fir-ar să fie, era timpul ! *(Spre un vecin care moțăie într-un colț din compartiment.)* Domnule, scuze, la ce oră ajungem la Paris ?

VECINUL : La Paris ! de-acolo venim, domnule... Mergem la Brie-Comte-Robert.

PIÉGELÉ, *cu privirea spre ceruri :* Ah, soarta ! Soarta !

CU BOTNIȚĂ

La audiență

APRODUL, *strigînd :* Procurorul general împotriva lui Vaufroy !

Vaufroy apare din fundul sălii și se așază pe banca învinuiților. Vaufroy dă să vorbească.

PREȘEDINTELE : Vaufroy, ridicați-vă. Sînteți acuzat de ultragii la adresa unui agent al ordinii publice. I-ați spus „ramolit". Recunoașteți faptul ?

VAUFROY : Firește, eram foarte îndreptățit !...

PREȘEDINTELE : În nici un caz ; nu erați, nu veți fi niciodată îndreptățit să-i spuneți unui agent „ramolitule".

VAUFROY : Dacă-i vorba de alții, mă rog !... dar ăstuia, da ! Păi, n-a vrut-o el... — auzi, domnule ! — n-a vrut el să-mi ducă cîinele la hingheri că n-avea botniță ? *(Dă din umeri.)* Și i-am zis : „Cu botniță ! Mai bine ți-ai pune-o dumneata."

PREȘEDINTELE : O grosolănie, de altfel total gratuită și pe care agentul n-a meritat-o deloc.

Vaufroy dă să vorbească.

PREȘEDINTELE : Liniște ! Fapt este că acest cîine nu avea botniță ; agentul și-a făcut doar datoria, amenințîndu-vă că-l va duce la hingheri.

VAUFROY : Cîinele meu nu suportă botnița. *(După un timp.)* Îl împiedică să caște pe bietul animal.

PREȘEDINTELE, *zeflemitor :* Haida-de !

VAUFROY : Chiar așa ! De unde contracții la stomac care-i cauzează tulburări în organism. N-am chef să-mi facă o gastrită. Fără să mai pun la socoteală că s-ar uita cruciș.

PREȘEDINTELE, *același joc :* E cu putință ? Este regretabil că tribunalul nu are cum să țină seamă de motive de o asemenea importanță și trebuie numai să respecte ordonanțele prefectului de poliție.

VAUFROY, *foarte energic :* Pardon ! Cunosc instituțiile care ne guvernează și afirm, cu mîna pe cruce, că nu există nici lege și nici ordonanță să-i împiedice pe cîini să caște !... Să-i împiedice pe cîini să caște !... *(Cu milă ironică.)* Și așa treburile nu merg prea bine !... Unde o s-ajungem dacă după toate alea îi mai oprim și pe cîini să caște ?

PREȘEDINTELE : Dacă ați cunoaște legea atît de bine cum pretindeți, ați ști că ea vă dă dreptul să nu-i puneți cîinelui botniță numai în cazul în care îl țineți în lesă. Țineți-vă cîinele în lesă : o să caște cît o să aibă chef.

VAUFROY : Da, însă n-o să mai facă pipi.

PREȘEDINTELE : Cum, nu... ?

VAUFROY : Desigur. Cîinele meu nu mai vrea să facă pipi de îndată ce e legat.

PREȘEDINTELE : Dar ce cîine mai e și ăsta ?

VAUFROY : Trebuie luat așa cum e ; cînd se simte legat, pac, se așază pe spate și ore-n șir trage cu labele din față de lesă s-o scoată. Am eu vreo putere ? Or, nemaifăcînd pipi pe stradă, ar face în apartament dacă educația inoculată ani de-a rîndul prin lovituri de cizmă în fund nu i-ar aminti de buna-cuviință. Atunci ? Afară nu, în casă nu, unde să facă pipi animalul ?

PREȘEDINTELE : Legea...

VAUFROY, *foarte categoric :* Nu există nici o lege să-i împiedice pe cîini să facă pipi.

PREȘEDINTELE : Dar...

VAUFROY : Nu mă aflu aici ca să critic. Așa că mă voi mulțumi să atrag atenția că ar fi prost ales momentul să împiedici cîinii să facă pipi, cînd ziarele constată în unanimitate că în agricultură lipsesc brațe de muncă.

PREȘEDINTELE : E tot ce aveți de spus ?

VAUFROY : Permiteți-mi ! Mai am încă ceva : regulamentul poliției care îi obligă pe stăpîni să pună botniță la cîini e o tîmpenie și un nonsens.

PREȘEDINTELE : Pentru că ?

VAUFROY : Pentru că, dacă acei cîini cu stăpîn sînt mai puțin expuși turbării (după cum o dovedește statistica) decît cei vagabonzi, aceștia din urmă sînt, în schimb, mai puțin expuși botniței. Botnițe ! Moaș-sa pe gheață ! Le plătiți dumneavoastră ? Nu-i așa că nu ? Dacă tot e vorba, domnule președinte, dacă tot e să cheltuim, mai bine-am merge amîndoi la cîrciumă să-i bem, banii ăștia.

PREȘEDINTELE : De unde trageți concluzia ?

VAUFROY : De unde trag concluzia că dacă-i pun botniță cîinelui meu care nu va turba niciodată, înseamnă să-l privez de posibilitatea de a se apăra și, astfel, să-l expun mușcăturii celor turbați : n-am să-i pun botniță cîinelui meu.

PREȘEDINTELE : Am ascultat motivul. Ținînd seama de ingeniozitatea părerilor dumneavoastră și de corecta dumneavoastră atitudine, tribunalul vă condamă la o lună de închisoare și vă obligă să plătiți cheltuielile de judecată.

VAUFROY : O lună de... *(Cu ochii spre ceruri.)* Să mă judece posteritatea !

NĂTĂRĂII [1]

SCARA

Unchiu-meu era un dobitoc bătrîn, mi-a explicat nebunul de Ratcuit, un dobitoc bătrîn dar cumsecade ; cît despre mătuşă-mea, ea era o ticăloasă bătrînă, dar nostimă foc.

Locuiau în Puy-l'Evêque, o fundătură sinistră, în limbajul celor din Vendôme, la marginea oraşului, la cîţiva paşi de vechile ziduri, într-o casă cu două etaje pe care o umpleau de dimineaţă pînă seara cu nesfîrşitele lor certuri zgomotoase. Unchiul avea casa asta de la tatăl lui ; acesta o avea de la tată-său care, la rîndu-i, o avea de la străbunicul unchiului meu, şi aşa mai departe.

Din timpuri străvechi, o generaţie o trecea alteia, aşa cum la *bacara-chemin-de-fer* [2] pachetul de cărţi trece de la un jucător la altul. Fiecare proprietar o reînnoia în ton cu moda, întinerindu-i acoperişul sau talpa, şi cu toate astea casa era mereu cu un picior în aer, o parte din ea rămînînd cu jumătate de secol în urmă faţă de cealaltă parte, avînd astfel un aspect foarte dubios, asemănător unuia care ar fi îmbrăcat, în jos, în pantaloni scurţi cu dantelă de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, iar în sus, cu o haină scurtă din zilele noastre, de culoarea chitului.

---

[1] În original, *Les fourneaux* (n.t.).

[2] Joc de cărţi (n.t.).

Între pereții acestei case a lui Janot [1], unchiul și mătușa se aveau precum cîinele cu pisica, se dușmăneau instinctiv, resentimentele fiind treptat adîncite de cei treizeci și cinci de ani de trai în doi, de searbăda viață de provincie, îngrozitor de stupidă și lipsită de orice scop. Era de-ajuns ca unul să spună ce gîndea, că celălalt se și repezea să-și exprime o părere cu totul opusă. Din ce motiv ? Mister ! Din nimic, din plăcere, așa cum Caussade l-a omorît pe Latournelle. Și astfel, dinadins, se scoteau din fire unul pe altul : ea, agresivă, aspră, arțăgoasă ; el, zeflemitor, plin de dispreț, maestru în a-și exprima nepăsarea prin ridicări din umeri și tăceri jignitoare.

Trebuie să-ți spun că, dacă pe dinafară locuința unchiului nu avea cine știe ce cusururi, pe dinăuntru lăsa foarte mult de dorit din punct de vedere al confortului ; arătoasă, de altminteri, te uimea prin nerozia, prin neașteptata ciudățenie a felului în care erau așezate camerele ce îi adăposteau pe acești doi nătîngi caraghioși. Astfel, dormitorul, situat la etajul doi, era legat de sufrageria situată exact dedesubt, la etajul inferior, printr-un culoar absurd, lat cam cît o roabă și lung cît o zi de post, continuat cu o scară nu mai puțin absurdă, de o sută de ori mai întunecoasă și mai întortocheată ca sufletul unui cămătar cu țîrîita : o simplă lovitură și, de nouă ori din zece, îți și rupeai frumușel șalele.

De aceea mătușă-mea i-a spus într-o zi că era necesar să schimbe starea asta de lucruri, unind cele două camere suprapuse printr-o scară în spirală.

Amploarea proiectului l-a șocat pe unchi. Prin urmare, și-a făcut o datorie din a-l considera stupid, lucru care a determinat-o pe mătușă-mea să treacă iute la ac-

[1] Sau Jeannot : tip comic din secolul al XVIII-lea care personifica prostia jalnică și grotescă (n.t.).

țiune. Ea păstra fondurile comune și le repartiza pentru cheltuieli, așa că a adus un tîmplar și un antreprenor care, ajutați de ucenici, au isprăvit lucrarea în opt zile. În tot acest răstimp, unchiul i-a privit fluierînd încet și fumîndu-și pipa. După ce au terminat, i-a spus mătușă-mii :

— Acum ești mulțumită și treaba a ieșit bine. Frumoasă scară, n-am ce zice ! și elegantă ! și decorativă ! și comodă ! De altfel, n-o să pun piciorul pe ea.

Mătușă-mea nu se așteptase la un asemenea răspuns. A pălit.

— N-o să pui piciorul pe scara asta ? l-a întrebat.

— Niciodată ! a spus unchiul.

— Și de ce, mă rog ? l-a mai întrebat o dată mătușă-mea.

— Pentru că nu-mi șade bine să calc pe scara asta, i-a răspuns unchiu-meu.

Rînjea, satisfăcut. Năucită, mătușă-mea amuțise. A conchis cu asprime :

— Dar e prea de tot ! Îți jur că o să calci pe scara asta.

— Și eu îți jur că n-o să calc, i-a răspuns celălalt, cu o convingere calmă.

Discuția s-a oprit aici. Unchiu-meu a jubilat trei zile ; numai că, duminică dimineață cînd i-a cerut mătușii cele șaptezeci de centime pe care ea i le oferea în fiecare săptămînă pentru măruntele lui plăceri, aceasta i-a declarat că n-avea bani pentru imbecilii încăpățînați.

O înțepătură, ce mai. Dacă unchiul ar fi lovit !... Dar nu, el s-a abținut, a făcut față, ba a și fluierat un scurt *allegro* vesel. După prînz, a ieșit, ca de obicei duminica, și a umblat patru ore încolo și încoace pe străzi, printr-o ploaie torențială, fără un ban în buzunar ; s-a întors abia cînd s-a înnoptat, prefăcîndu-se că se clatină ușor, ca unul puțin cherchelit, și că i se împleticește limba, doar ca s-o

facă pe nevastă-sa să creadă că „imbecilii încăpăţînaţi" au în oraş destui prieteni să-i plătească un pahar.

Şi comedia asta grotescă s-a repetat duminică de duminică, fiecare din cei doi soţi mîndrindu-se că nu cedează în faţa celuilalt. De altfel nici nu-şi mai vorbeau, dormeau împreună ca doi străini, nimeriţi întîmplător în acelaşi pat, într-un han cosmopolit supraaglomerat, iar la ora mesei o porneau spre sufragerie demni şi trufaşi, fiecare pe drumul lui, plini de o ură din ce în ce mai sălbatică, mai de neîmpăcat.

II

Într-o bună zi, pe cînd cobora scara — propria-i scară ! — unchiul a pus piciorul greşit. S-a rostogolit zgomotos şi a rămas pe spate, într-un întuneric de pivniţă, zbierînd ca un purcel de lapte.

Îşi rupsese o lăbuţă.

După cum se cuvenea, mătuşă-mea a venit în fugă mare, şi dacă ţi-aş spune că era mulţumită, ar fi prea puţin ! Aşa ceva ar fi stîrnit chiote de bucurie pînă şi unei găleţi cu cărbuni.

Repeta :

— Douăzeci de franci !... Să-mi fi dat cineva douăzeci de franci şi n-aş fi fost mai fericită !

— Netrebnică bătrînă ! îi striga unchiu-meu revoltat, ticăloasă bătrînă ! Dacă-ţi poţi închipui aşa monstru de femeie !

Dar puţin îi păsa ei ! Dragul meu, se sufoca, horcăia de-a binelea, şi, cu mîna la gît, îi arăta că vorbele nu mai erau în stare să-i iasă fiindu-i sugrumate de atîta bucurie ! Ah ! încîntătoare fiinţă ! S-a hotărît totuşi să cheme un doctor care l-a bandajat şi i-a recomandat linişte totală.

Asta însemna să-i ceri imposibilul.

Rănitul a dat din umeri ; şi-a tras peste cap cearşeaful, aşa cum odinioară Cezar îşi trăsese pulpana togii, aşteptîndu-şi curajos moartea.

Se terminase cu liniştea unchiului meu ; purta în suflet o rană deschisă, aidoma celei a Rinului german de pe vremea cînd, triumfător, Condé [1] i-a smuls rochia verde. Piciorul rupt n-avea importanţă : adevărata lovitură o simţise în inimă, în momentul în care i se agăţaseră pantalonii de treptele ciobite ale scării — ale propriei lui scări !

Ah ! dacă mătuşă-mea ar fi cedat plăcerii şi şi-ar fi trîmbiţat victoria, şi-ar fi strigat-o în gura mare pe la toate porţile !... Dar nici pomeneală : ea era o femeie tare, cunoştea sufletul omului de parcă ar fi făcut negoţ cu el, şi dispreţuia aroganţa învingătorului, ştiind că în unele situaţii umilinţa calculată a acestuia e ca un fier foarte bine înroşit pe rana celui învins. Timp de unsprezece zile cît unchiul a zăcut în pat, nu s-a pierdut nici o clipă cu firea, n-a murdărit cu vreun cuvînt echivoc, cu vreo aluzie acră-dulce, cu vreun subînţeles răutăcios, imaculata strălucire a victoriei obţinute.

Doar faţa îi exprima bucuria, iar cu zîmbetul ei misterios, îngheţat, înfipt în colţul buzelor, de o cumplită ironie, îl urmărea pe unchi pînă-n cel mai intim colţişor al său, îl străpungea pînă-n măduva oaselor cu nesfîrşitele-i săgeţi de foc. Închipuie-ţi teribilul chin al unuia preschimbat de un duh răuvoitor în perniţa cu ace a lui Jeni Lucrătoarea, şi o să ai oarecare idee despre moralul unchiului pe cînd mătuşă-mea îl omora cu sînge rece, cu bună ştiinţă, intenţionat, tocmai pentru că îl cruţa îndulcindu-i ceaiul de tei, simulînd toate acele atenţii curtenitoare, acele drăgălăşenii odioase ale duşmancei care-şi dă seama de forţa ei.

[1] Celebru general (1621—1686) din vremea lui Ludovic al XIV-lea (n.t.).

Înțelegi, nu, că în condițiile astea, bolnavul ar fi preferat să-și scuipe pe piciorul bolnav, rugîndu-se la bunul Dumnezeu să i-l înghețe. Într-o dimineață, au apărut febra, delirul și toate celelalte ; unchiu-meu a început să pălăvrăgească la fel ca o femeie beată, spunînd că mătușa se distra să-l fiarbă încetul cu încetul după ce-l străpunsese de viu, că ea atîrnase lampioane aprinse în cele patru colțuri ale noptierei lui și că, în semn de bucurie, arunca focuri de artificii prin apartament : prostii, în fine, văicăreli, un întreg 14 Iulie [1] în casă scos din mintea bolnavă a unui Prud'homme [2] dezonorat.

Toate acestea trebuiau să se termine cu o catastrofă și, într-adevăr, după treizeci și șase de ore de comedie, muribundul a dat ortul popii.

Foarte bine ; a urmat ceea ce urmează de obicei în asemenea cazuri, adică a venit reprezentantul Pompelor Funebre cu un alai de ciocli după el, care l-au vîrît pe unchi în coșciug și l-au ridicat pe umeri strigînd : „Hei ! urcă !“ Dar, pe cînd, în bezna adîncă de pe culoar bocăneau deja încălțările cu ținte ale acestor oameni de treabă și dispăreau pălăriile și spinările lor scînteietoare, în tonuri de ardezie, mătușă-mea a intervenit încetișor, indicînd cu degetul scara ei, — propria ei scară :

— Hei, stați așa ! Nu e pe-acolo ! Pe-aici, domnilor, pe-aici !

Apoi, această admirabilă femeie s-a sprijinit cu coatele de balustradă și, în timp ce urmărea cu interes coborîrea verticală și hurducată a răposatului ei soț, a murmurat strîngînd din dinți :

— Ți-am zis eu c-o să treci pe scara asta !

---

[1] Sărbătoarea națională a Franței (n.t.).

[2] Personaj creat de H. Mounier (1805—1877) : mic burghez mărginit, mulțumit de sine și care afirmă cu solemnitate cele mai mari nerozii (n.t.).

PROSTĂNACUL

Lui Paul Reboux

Proștii cei mai proști se distrează la nebunie de îndată ce îl văd pe un om de litere în exercițiul funcțiunii sale. Nu, nu cred că există vreun alt domeniu de activitate mai expus neghiobilor, nesfîrșitei lor batjocuri, în care să îmbobocească, să se dezvolte și să prospere mai din plin răutăcioasele lor observații.

Cunosc în cartierul Batignolles, la doi pași de strada Nollet, o cafenea mică, intimă, pe care, seara, clienții o părăsesc după aperitiv, și cu toate astea, din nu știu ce stranie idee fixă, rămîne deschisă pînă la zece, unsprezece, o adevărată cafenea de orășel de provincie, coborîtă parcă dintr-un dizen [1] de Coppée [2] unde orice se preschimbă în eveniment, de la apariția unei figuri noi pînă la o diferență de douăzeci și cinci de bănuți în balanța încasărilor. În această cafenea se poate lucra bine ; liniștea — niciodată tulburată — din această cîrciumă, lămpile cu gaz atîrnate de tavan, care torc precum motanii, îți aduc aminte de colegiu, de studii. Reveria este la ea acasă și, de aceea, m-am obișnuit să vin aici în fiecare seară, cîte o oră, ca să aștern rînduri negre pe hîrtia albă, bînd o ceașcă de cafea și gustînd plăcerea de a fi bufonul cîtorva idioți care poartă următoarele nume :

1. Patronul localului, cu fața lui ca de președinte de Curte, acoperită cu ciupituri de vărsat ;

2. Soția sus-numitului, femeie a cărei sobrietate exprimă în mod clar austeritatea moravurilor ;

---

[1] Strofă de zece versuri (n.t.).

[2] *François de Coppée*, poet francez (1842—1908), autor de culegeri lirice în care descrie cu tandrețe viața oamenilor sărmani (n.t.).

3. Felix, chelnerul, un delicat efeb de douăzeci de ani, ale cărui şuviţe strălucitoare cred că sînt ceruite dimineaţa cu peria de parchet ;

4. Rîndaşul, altfel spus, ofiţerul rege în regatul labelor murdare, are uzufructul a două braţe care-i plesnesc de grăsime şi aduc astfel a vase de porţelan.

Mai există acolo şi un copilaş de vreo douăzeci de luni care, în ciuda fragedei vîrste, excelează de pe-acum în frumoasa artă de a zvîrli lingura prin aer şi de a-şi mişca scăunelul într-un tropăit, monoton la început, apoi enervant, în cele din urmă de nesuportat, al unei iepe din ce în ce mai nărăvaşe. Nu încape îndoială că acest copil plăcut poate să spere totul de la viaţă fiind foarte inteligent. I-o citeşti pe faţa lui care reînvie flacăra paternă ; dar mai ales ţipetele-i stridente ca de purceluş ce şi-a prins coada în uşă, pe care le scoate fără să ştii de ce, şi tocmai atunci cînd nu te aştepţi la aşa ceva, îi dau de gîndit filosofului, prevestesc o conversaţie seducătoare, din păcate într-un stadiu încă embrionar !

Toate aceste persoane diferite se adună — obicei de familie — de două ori pe zi, în jurul unei mese încărcate cu mîncare. Şi în fiecare seară, exact în clipa în care trec pragul micii cafenele, am onoarea să văd cum înfloresc cele patru chipuri pe care m-am străduit să le descriu, cum cele patru perechi de buze se strîng în patru rîsete nebuneşti, cu greu înfrînate, în timp ce prin sulul acestor patru guri zăvorîte transpiră o constatare împătrită — ce-i drept, abia susurată —, dar la un unison înduioşător :

— Uite-l pe prostănac.

Prostănacul ?

Prostănacul

Care prostănac ?

Vă rog să nu vă-ntrebaţi. Despre mine e vorba.

Eu sînt raza de soare a acestei case triste şi întunecoase, eu sînt glumeţul anunţat la uşă şi aşteptat cu

nerăbdare, nebunul cumsecade pe care cerul l-a însărcinat cu misiunea să-i distreze pe sărmani, să-şi etaleze diformitatea sa cerebrală, oferindu-le astfel un spectacol înveselitor.

Aş vrea să fiu psiholog. Da, aş vrea să pot citi în suflete aşa cum o face iubitul şi celebrul meu prieten, Léon Daudet [1]. Aş avea norocul să-mi explic ce se petrece acolo ! Cu ce satisfacţie aş desluşi întunericul din suflete ! Cu ce bucurie le-aş scotoci labirintele !... — în fine, lămurit cu privire la optica specială, proprie imbecililor, prin care un om ca şi ei este transformat într-un fenomen, NUMAI PENTRU CĂ FACE SAU SE STRĂDUIEŞTE SĂ FACĂ O MUNCĂ SUPERIOARĂ.

Dumnezeu nu mi-a dezvăluit secretul lui.

Să şi-l păstreze !

Mă aşez totuşi la locul meu obişnuit şi, imediat, începe distracţia. Respectuos cu maniile sărmanului smintit, chelnerul se ridică de la masă şi se grăbeşte să-mi aducă o călimară cu cerneală şi o sugativă. Îşi achită misiunea cu multă seriozitate, dovedind astfel că ştie să se stăpînească dacă circumstanţele i-o cer. Dar tăria sufletului nu e nesfîrşită : de-abia mi-a întors spatele că îi şi văd umerii agitîndu-se convulsiv, zgîlţîiţi de acel rîset penfundate care te face să tresalţi. Cît despre preşedintele de Curte şi doamna cea austeră, aceştia şi-au lăsat nasul în farfuria unde pălesc bucăţi de viţel printre baliga de măcriş. Ei sînt, într-adevăr, oameni bine crescuţi ; îşi bat joc de mine cu o discreţie de bun-gust, în care se amestecă mila faţă de situaţia mea jalnică şi dorinţa, cu totul legitimă, de a nu mă pierde de client.

De ce oare rîndaşul nu le urmează exemplul ?

Necazul e că acesta este cumplit ! Rău din fire, ţine morţiş să se manifeste ca atare ; şi, pe cînd stau aplecat

[1] Scriitor şi ziarist (1868—1942), fiul scriitorului Alphonse Daudet (n.t.).

asupra foii mele, năduşind de durere ca să împreunez cuvinte pe care mai apoi le şterg, înlocuindu-le cu altele, simt, prin pleoapele căzute, cum acest poznaş îşi aţinteşte asupra-mi privirea în care scînteiază o zeflemea ucigătoare. De fapt, în ochii lui, prezenţa mea e un spectacol de care nu s-ar putea sătura vreodată. Se hrăneşte, se îndoapă, se îmbată cu ridicolul care mă inundă şi pe care îl datorez extravagantei mele profesii. Dacă n-ar simţi că-i îngheaţă sîngele de groază, numai la gîndul că nu m-ar mai vedea, ar fi părăsit de mult cîrciuma asta prăpădită, şi-ar fi transportat în alte locuri, mai alese, preţioasele-i talente, distincţia cu care freacă chiuveta, neîntrecuta-i îndemînare cu care curăţă, dimineaţa, latrina umplută, folosindu-se doar de coada măturii, coborîtă vertical la fel ca o perpendiculară pe ipotenuza unui triunghi dreptunghic. Ce om fericit !... Atunci cînd, din întîmplare, privirile ni se încrucişează, ele zăbovesc, contemplîndu-se una pe cealaltă. În asemenea clipe, nu-şi mai dă seama de nimic : nevoia de a se bucura îi învinge raţiunea. Îşi duce paharul la gură, îi vîră anevoie marginea prin menghina buzelor strînse şi, cu palma tremurîndă, îl ţine drept, unu, două, trei minute, sufocat, uşurat totuşi, înnebunit şi tăcut, rîzînd, de să-şi piardă răsuflarea în ceea ce pare că bea !...

Repet că mi-ar face plăcere să fiu Léon Daudet şi să inund cu lumină acest suflet ciudat de complex. Nu mi-ar displăcea nici să fiu divinul Homer pentru că, printr-o asemenea metamorfoză, aş putea să-l proslăvesc pe copilaş, să laud nestăvilita-i bucurie în versuri măreţe, mai durabile ca bronzul. În cazul lui, nici umbră de fandoseală sau de prefăcătorie. Simplitatea copilului, la care se adaugă simţul critic cu care l-a înzestrat natura şi înclinaţia sa firească spre zburdălnicie înlocuiesc binefacerile educaţiei. O vreme se uită atent la mine, parcă împietrit de uluire, şi nu-mi pierde din ochi nici o mişcare, urmărind de departe, cu o nelinişte din ce în ce mai adîncă, graba

cu care mîna mea înaintează pe coala albă. Și, deodată, urlă cu un glas care, în liniștea din jur, aduce a strigăt strident de trompetă :

— Domnu' prostănac !... Domnu' prostănac !...

Și asta deoarece, în ziua aceea, vrînd să-l potolească mama a țipat la el de cîteva ori : „Bagă de seamă !... Dacă nu ești cuminte, dacă nu-ți mănînci supa, dacă-ți vîri degetele în nas sau dacă tragi pisica de coadă, n-o să-l vezi deseară pe prostănac !" ; așa că, pălind la gîndul că n-o să-l mai vadă pe prostănac, se bucură tare mult ca totuși îl vede. Părinții încearcă zadarnic să frîneze acest nedorit torent de voioșie și îl îndoapă cu cartofi, în speranța că, astfel, o să-i cumpere tăcerea, roșind stingheriți, îngroziți la ideea că îi voi lipsi de cele treizeci de centime pe care le cheltuiesc la ei în fiecare seară :

— Domnu' prostănac !... Domnu' prostănac !... repetă copilul, împroșcînd prin aer valuri de mîncare nemestecată.

Și, în același timp, ca nu cumva să fie înțeles greșit, mă și indică, mă arată cu mînuța întinsă.

Copilașule drag !

Îi zîmbesc de departe, cu bunăvoință. Bineînțeles ! de ce să refuz nevinovatei sale tinereți privilegiul imunității ? Și apoi, între noi fie vorba, nici nu-mi displace rolul de nătărău. Ce este viața altceva decît un pretext ca să ne luăm unii pe alții peste picior ? De altfel, nu văd de ce m-aș simți umilit dacă-i fac să rîdă pe oamenii de treabă, din moment ce autorul lui *Tartuffe* și al *Burghezului gentilom* n-a făcut decît asta.

SUGESTIE

Scena reprezintă o cafenea. În prim plan, Ratcuit și Labouture stau de vorbă despre științele oculte în fața

a două halbe de bere, golite pe jumătate. În fund, la o masă, se află o doamnă singură, cufundată în lectura ziarului Illustration. *Între doamnă și cuplul Ratcuit-Labouture, există un biliard unde doi domni, echipați cu tacuri și cretă, se lasă în voia plăcerilor carambolului.*

LABOUTURE : Ratcuit, ești prost ; taci din gură. Vorbești ca un vermișor.

RATCUIT, *continuîndu-și ideea :* ...Și am toate dovezile, pricepi ?

LABOUTURE : Că vorbeai ca un vermișor ? Te cred și eu.

RATCUIT : Nu despre asta e vorba ; nu mai face pe idiotul.

Încîntat, Labouture se distrează.

RATCUIT : Îți repet c-am văzut cu ochii mei cele mai extraordinare și mai de neînțeles fenomene de sugestie, și sute de oameni asistau la aceleași experiențe ! E clar ?

LABOUTURE : Hai, taci din gură. Bați cîmpii.

RATCUIT, *încăpățînat :* Am urmărit luni în șir conferințele doctorului Luis, la spitalul Caritații...

LABOUTURE : Da, dragul meu.

RATCUIT, *care începe să se înfurie :* ...și de fiecare dată m-am întors uluit...

LABOUTURE : Da, dragul meu.

RATCUIT, *din ce în ce mai furios, dar nu lasă să se vadă :* ...căci am văzut lucruri nemaipomenite, am văzut lucruri de necrezut ; lucruri dintr-acelea care-ți depășesc închipuirea și în fața cărora rămîi paf !...

LABOUTURE : Paf ?

RATCUIT : Da, paf !

LABOUTURE : Măi-măi !

RATCUIT : Paf ! Acum e clar ?

LABOUTURE : Nu pot să pricep de ce nu-l închizi.

RATCUIT : Ce să-nchid ?

LABOUTURE : Pliscul.

RATCUIT, *reprimîndu-şi iritarea* : Am văzut cum i se sugera unei doamne (aleasă, bagă de seamă, la întîmplare, dintre cei prezenţi) ideea să se înarmeze cu un cuţit şi să se ducă să-l omoare pe birjarul doctorului Luis, al cărui cupeu staţiona la poarta spitalului ! După două minute, am văzut-o pe aceeaşi doamnă rîzînd, izbucnind în lacrimi, sufocîndu-se, făcînd pe moarta etc. etc., şi totul doar prin voinţa hipnotizatorului care-i comanda : „Faceţi asta ; faceţi ailaltă ; aşa vreau eu !" Ei, nu-i grozav ?

LABOUTURE, *în culmea veseliei* ; Un vermişor ! nici măcar un vermişor nu s-ar exprima ca tine !

RATCUIT, *în sfîrşit, izbucneşte* : Brută !

LABOUTURE : Ratcuit, tacă-ţi gura ; zău ! Te sfătuieşte un prieten.

RATCUIT : Sălbaticule !

LABOUTURE : Te tulbură durerea.

RATCUIT : Nu durerea mă tulbură ci legitima indignare... Cum adică ? eşti tu cumva mai ştiutor ca toate somităţile Facultăţii care depun armele şi rămîn mute în faţa unor fapte uluitoare ? Eşti un păcătos ! şi cît de prostească e îngîmfarea oamenilor ! Voinţa, ea e totul !... Forţa unei voinţe cu adevărat autoritare şi virile este uriaşă, acţionează chiar şi asupra materiei !...

LABOUTURE : Asupra materiei ?

RATCUIT : Da.

LABOUTURE : Fecale ?

RATCUIT : Ei, drăcie ! Labouture, eşti prea prost, şi

zîmbetul tău de neghiob zeflemitor are darul să mă scoată din sărite.

LABOUTURE : Nu te-nfierbînta.

RATCUIT : E supărător că un nătărău ca tine se revoltă împotriva evidenței, neagă știința, se orbește cu prejudecăți ca să nu vadă fenomenele cunoscute și recunoscute de toată lumea. *(Didactic și solemn.)* Da, sufletul omenesc este atotputernic ! Prin el ni se arată prezența nevăzută a lui Dumnezeu care guvernează Universul ; deoarece el este chiar o parte din Dumnezeu !... Totul ne dovedește acest lucru ! Totul îl afirmă !... Dar nu te rîde, neghiob nenorocit ! Nu rînji ca un ramolit în fața unor manifestări al căror mister ne scapă, e drept, dar care ne reduc rațiunea la tăcere !... Ia aminte... *(Lovește în masă)* ...ia aminte, omul este regele creației !

LABOUTURE : Chiar după cal ?

RATCUIT : Ia aminte...

Altă palmă prăvălită pe marmura mesei.

... Voința lui, înțelegi ? este stăpîna Tuturor și a Tot... Să vedem, să ne gîndim puțin. Explică-mi, te rog, cum de se face că un lornion atîrnat de un fir ținut cu mîna și privit fix, stăruitor, de un ochi care te fascinează, începe, treptat, să se miște, învîrtindu-se ușor în jurul lui, de la stînga la dreapta sau de la dreapta la stînga, după cum i s-a *comandat* să se învîrtească ?

Labouture hohotește zgomotos.

RATCUIT : Văd că ești de o încăpățînare pe măsura prostiei tale.

LABOUTURE : Vorbești ca un viermișor ! Vorbești ca un viermișor !

RATCUIT : Aha ! vorbesc ca un viermișor ? Ei bine, cînd o să-ți arăt, n-o să mai zici nici pîs !...

LABOUTURE : Hai, dă-i drumul !

RATCUIT : O vezi pe doamna aia de-acolo, care citește ziarul ?

LABOUTURE : Da.

RATCUIT : Nu se gîndește absolut deloc la mine ?

LABOUTURE : Absolut deloc.

RATCUIT : Perfect. O s-o fac să-și ridice ochii și să și-i îndrepte spre mine, și asta doar prin forța privirii mele în care o să-mi concentrez întreaga voință !

LABOUTURE : Tu ?

RATCUIT : Da, eu.

LABOUTURE : O s-o faci tu pe doamna de-acolo să se uite la tine ?

RATCUIT : Desigur, și în mai puțin de un minut ; și fără să zic nici un cuvînt, fără să fac vreun semn sau vreun gest care să-i atragă atenția.

LABOUTURE, *foarte rece* : Cînd ți-oi vedea ceafa.

RATCUIT : Cînd mi-oi vedea ceafa ?

LABOUTURE : Da, cînd ți-oi vedea ceafa.

RATCUIT : Pe cît pui pariu ?

LABOUTURE : Pe nimic. O să pierzi.

RATCUIT : Dacă pierd, plătesc.

LABOUTURE : Ține-ți banii ; n-ai nici pentru tine.

RATCUIT : Dai înapoi ! Dai înapoi !

LABOUTURE : Dau înapoi ?

RATCUIT : Da, dai înapoi !

LABOUTURE : Aha ? Zici că dau înapoi ? Ei bine, pariez pe douăzeci de franci !

RATCUIT : Primesc... Ne-am înțeles. Și-acum, fii foarte atent. Experiența începe.

Într-adevăr, experiența începe. Răsturnat pe spătarul banchetei, Ratcuit își ațintește o privire sugestivă asupra doamnei care nu pare deloc influențată, rămînînd pe mai departe cufundată în lectură. Ratcuit își încordează și mai mult voința : același rezultat.

LABOUTURE, *zeflemitor* : Foarte curios.

RATCUIT, *cu voce slabă* : Taci ! îmi anulezi efectul. Uite, începe, simt... o să vezi. Labouture, fii atent : fenomenul o să se producă în curînd !... *(Cu o voce care de-abia i se mai aude :)* Vreau !... Vreau !... Vreau !... Vreau !...

În acel moment, unul din domnii care jucau carambolaj întrerupe o serie, își lasă tacul lîngă perete și se apropie liniștit de Ratcuit.

DOMNUL : De ce te tot uiți la soția mea ?

RATCUIT : Ai ? Ce ? ce-i ? De unde mi-a ieșit și ăsta ?

DOMNUL : Mi-a ieșit pe nas mutra dumitale. De cinci minute te urmăresc cu coada ochiului ; e o necuviință să-mi privești insistent soția.

RATCUIT : Dar... dar... dar...

DOMNUL, *imitîndu-l* : Dar... dar... dar... Ești o puslama, asta ești. Și apoi, privește-o, mai uită-te dumneata la soția mea !... O să-ți dau picioare-n fund, nătărăule !

CIBOULOT [1], EȘTI UN PORC !

SCENA 1

Pe bulevard, la ora absintului. [2]

MARMOUILLARD [3] :Ciboulot, binecuvîntat fie cerul că mi te-a scos în drum.

CIBOULOT : Marmouillard, binecuvîntați fie zeii că mi te-au scos în cale.

[1] În traducere, scăfîrlie (n.t.).

[2] Lichior din frunze de pelin, la modă la sfîrșitul secolului XIX. La ora absintului, adică între 5 și 7 (n.t.).

[3] Numele conține „mare" (mlaștină) și „mouiller" (a înmuia, a bea) (n.t.).

MARMOUILLARD : Hai, te rog, să vorbim despre lucruri serioase. Ciboulot, eşti un porc.

CIBOULOT : Mă-ngrozeşti ! Eşti sigur ?

MARMOUILLARD : Ia aminte, Ciboulot, eşti un porc ; şi dacă-ţi spun eu că eşti un porc înseamnă că, într-adevăr, eşti un porc. Adică cum, Ciboulot, ticălosule, de cînd ne cunoaştem şi să tot sper c-o să vrei o dată — bagă de seamă : o dată ! — să-mi dai un bilet la teatru ca să-ţi aplaud o premieră ?

CIBOULOT : Dar...

MARMOUILLARD : Pardon ! îmi dai voie ?

CIBOULOT : Te rog.

MARMOUILLARD : În octombrie trecut, ţi s-a jucat la Bouffes piesa *Désiré, tu me fous des vents* [1], şi succesul a durat peste trei luni.

CIBOULOT : Da. *(Minţind.)* Îmi aduc foarte bine aminte că ţi-am dat un bilet pentru premieră : la balcon, rîndul din faţă, cred că locul 44.

MARMOUILLARD : 44 ?

CIBOULOT : Sau 45, nu mai ştiu.

MARMOUILLARD : Ciboulot, n-a fost nici 44, nici 45 ; şi nici vreun alt fotoliu, din faţă, dintr-o parte sau din trei părţi. Mi-ai dat praful de pe tobă.

CIBOULOT : Asta-i bună !

MARMOUILLARD : Nu spune : „Asta-i bună !" Ciboulot, îţi repet, mi-ai dat praful de pe tobă.

CIBOULOT : N-am făcut-o dinadins.

MARMOUILLARD : Bine, fie cum zici. În ianuarie, ţi s-a jucat la teatrul de l'Ambigu melodrama *Deux salops et une bande de vaches* [2].

CIBOULOT : Aşa-i. *(Minţind.)* Premiera a avut loc într-o sîmbătă şi ţi-am trimis prin poştă o recomandată cu timbru de şapte bani, oferindu-ţi o lojă foarte bună. Ploua : dovadă că nu mint.

[1] Désiré, te doare-n cot de mine (n.t.).

[2] Două lichele şi o bandă de copoi (n.t.).

MARMOUILLARD : O lojă foarte bună ?

CIBOULOT : Da, o lojă foarte bună. Parcă era chiar o lojă de avanscenă.

MARMOUILLARD : Nici vorbă.

CIBOULOT : Cum aşa ?

MARMOUILLARD : Într-un plic recomandat şi cu timbru de şapte bani mi-ai trimis pe naiba ghem.

CIBOULOT : Înseamnă că cei de la poştă nu ţi-au dat scrisoarea. O să-l înştiinţez pe ministru ca să-l destituie pe director.

MARMOUILLARD : Hai să lăsăm asta. A venit şi februarie şi, o dată cu el, premiera, la Vaudeville, a delicioasei tale comedii...

CIBOULOT : *Les doigts dans le nez* [1], da. Era într-o marţi. *(Minţind.)* Ţi-am înmînat personal două frumuşele fotolii de orchestră...

MARMOUILLARD : Nici pomeneală.

CIBOULOT : Nici pomeneală ?

MARMOUILLARD : Nici un fotoliu de orchestră.

CIBOULOT, *simulînd îndoiala :* Eşti sigur ?

MARMOUILLARD : Dacă-s sigur ? Auzi la el ! Te asigur că sînt sigur !

CIBOULOT, *fals mîhnit :* Am fost vinovat.

MARMOUILLARD : Ai fost ceea ce ai şi rămas : un porc. Dar ascultă, Ciboulot, acu ai ocazia să-ţi răscumperi greşelile şi sper c-ai s-o faci. *(Gest convingător din partea lui Ciboulot.)* În *l'Écho de Paris* de astăzi este anunţată pentru astă-seară, la Odéon, o premieră de-a ta.

CIBOULOT : Nu : la Gymnase. La Odéon e piesa lui X...

MARMOUILLARD : Aşa-i. Ciboulot, dă-mi un fotoliu de orchestră pentru premiera ta de la Gymnase.

CIBOULOT, *solemn şi ipocrit :* Să mă ia naiba dacă nu ţi-am şi trimis patru, în urmă cu nu mai mult de douăzeci de minute, prin băiatul de la cafenea... parol !

[1] Degetele în nas (n.t.).

MARMOUILLARD, *rece :* E o glumă.

CIBOULOT : Jur...

MARMOUILLARD : E o glumă. — Ciboulot, eşti un porc ; nu vrei să-mi dai bilete să-ţi văd piesa. Ei bine, ascultă-mă ; din clipa asta nu te mai las. Agăţat de nasturii redingotei tale, mă incrustez în existenţa ta. Tu eşti stînca, iar eu scoica, lipită pe veci de tine. Te voi urmări cu reproşurile mele toată viaţa ta, distrusă pentru totdeauna, şi...

CIBOULOT, *înspăimîntat :* Marmouillard, n-o să-mi faci una ca asta, nu-i aşa ?

MARMOUILLARD : Ba o să fac.

CIBOULOT : Ce om nemilos !

MARMOUILLARD : Ba o să fac.

CIBOULOT : Inimă de piatră !

MARMOUILLARD : Ba o să fac ! ba o să fac ! ba o să fac !

CIBOULOT, *învins :* Vrei o strapontină numerotată ?

MARMOUILLARD : Da.

CIBOULOT : Poftim, e tot ce mi-a mai rămas *(Îi dă biletul.)* Dar, ştii, dragul meu, fii te rog drăguţ. Sper să m-aplauzi şi tu, acolo, un pic.

MARMOUILLARD : Cum un pic ? Glumeşti, nu ?... Îţi mulţumesc, Ciboulot, îţi mulţumesc mult.

Ciboulot se îndepărtează.

Rămas singur, Marmouillard se uită cu atenţie la bilet. Îl sucreşte, îl răsucreşte, îl miroase, îl pipăie. Cu voce slabă : Nu ştiu de unde-mi vine, dar am eu o vagă bănuială că piesa asta e curată pisălogeală.

Acelaşi joc.

E cald..., ca să merg la teatru...

Acelaşi joc.

...să mă plictisesc.

Acelaşi joc.

Ce naiba m-a apucat să-i cer biletul ăsta ?... Ce să fac cu el ?

Se luminează brusc.

Că prost mai sînt !... O să i-l dau croitorului. De mult îi tot promit un avans ; așa, o să mai aibă răbdare.

SCENA II

A doua zi. Același decor, aceeași oră.

MARMOUILLARD, *aparte :* Ah ! pe naiba ! ah ! drace ! ah ! drăcie ! Ciboulot vine spre mine cu brațele întinse. Îmi zîmbește și precis c-o să mă întrebe dacă m-am distrat la noua lui piesă de la Gymnase. Ce să-i răspund ?... Ar fi pesemne de prost gust să-i destăinui că mi-am trimis croitorul... Ei, drăcie ! Dar, hai, curaj ! De altfel, i-am citit cronica.

Se duce spre Ciboulot.

Ah ! dragul meu ! Ah ! dragul meu ! cît te mai felicit !

CIBOULOT, *încîntat și modest :* Te-ai amuzat ?

MARMOUILLARD : Dacă m-am a... ? Farsorule ! Asta vrea să-nsemne c-am ieșit tulburat.

CIBOULOT, *stingherit :* Ei, lasă !

MARMOUILLARD : Nici un „Ei, lasă !" Ciboulot, te asigur c-am ieșit tulburat. Nu te preface mai modest și mai umil decît se cuvine : ai mult talent ; și tînăra e o bijuterie de grație, de candoare și de inteligență.

CIBOULOT, *surprins :* Tînăra ?

MARMOUILLARD, *continuînd :* Eroina ta, doamna... cutare, aia... (nu mai știu cum îi zici) e de o cruzime înspăimîntătoare dar, vai cît e de adevărată ! grozav ai mai surprins-o !... E bine și soțul, oho ! foarte bine ! și totuși, dă-mi voie să-ți strecor un mic reproș. Ești feroce, zău, cu omul ăsta de treabă ; iar lovitura de cuțit din final e de prisos.

CIBOULOT : Da ?

MARMOUILLARD : Serios.

CIBOULOT : Mă uluiești.

MARMOUILLARD : Poate că te uluiesc, dar, în sfîrșit, așa e ; și la scena cu amantul care-l străpunge cu pumnalul, fără să clipească, spunîndu-i : „Dumneata ai tras șase focuri de revolver și le-ai ratat pe toate : sînt în legitimă apărare", mi-au dat lacrimile ! *(Emoționat.)* Ciboulot, ești un porc : m-ai făcut să plîng întocmai ca o grizetă. [1]

CIBOULOT : Zău ?

MARMOUILLARD : Zău.

CIBOULOT : Marmouillard, ești un porc : tu nu te-ai dus să-mi vezi piesa.

MARMOUILLARD : Eu ?

CIBOULOT : Da, tu.

MARMOUILLARD : Pe dracu...

CIBOULOT : Lasă-l pe dracu la prăvălia cu mărunțișuri : de o oră te tot bălăcești în piesa de la Odéon.

MARMOUILLARD, *zdrobit, aparte* : Hait ! am încurcat cronicile.

OCHIUL DE VIȚEL

Povestea nu e de azi, de ieri : după toate socotelile, e veche de vreo doisprezece ani buni ; — hai, hai ! să lăsăm cochetăria : să zicem cincisprezece și cu asta basta ! — și, totuși, mă văd și acum un biet licean, slab și deja anemic, cu vesta aceea stil Sainte-Barbe [2] care-mi făcea un jgheab în spate, bocind în sala de așteptare și tulburînd tot personalul gării cu durerea mea zgomotoasă.

Mă mai văd și acum ținîndu-mi sub braț pachetul legat de mîna maternă, cu șosete de lînă, pantofi noi, în-

[1] Tînără lucrătoare ușuratică (n.t.).

[2] Fecioară și martiră din secolul al III-lea (n.t.).

călțări de iarnă, și mai simt încă disperarea la gîndul că mă întorc la internat, dar și bucuria că am cîțiva bani în buzunar. Mai aud încă fluierăturile și dangătul clopotelor, îmi mai aduc aminte de goana nebunească de la un capăt la altul al peronului, de ultimele îmbrățișări în fugă, de aglomerația, îmbulzeala din sălile de așteptare. Mama se stăpînește din răsputeri să nu-i dea lacrimile, tata îmi strigă : „Să nu-ți pierzi biletul !“ Un trecător spune :

— Bietul copil !

Ah ! ce vremuri scîrboase ! cîte amintiri neplăcute ! și ce dreptate are Vallès [1] să urască anii de colegiu !

Colegiul nu e niciodată vesel ; mai ales colegiul de provincie.

Sînt plătit ca să știu.

În general, este o clădire imensă, tristă ca toamna și murdară ca un pieptene. Negustorașii din oraș se mîndresc de obicei cu el, și nu prea au de ce. Se face curățenie o dată pe an, în vacanța mare, iar la întoarcerea elevilor, colegiul duhnește din toate încheieturile a vopsea proaspătă și a chit : miros care se amestecă cu mirosul searbăd al nelipsitelor supe grase, dubioase, ce urcă perfid dinspre bucătărie, plutește întruna pe culoarele și scările din liceele de provincie.

Și apoi, ca dinadins, aproape mereu plouă în ziua în care începe școala. Or, nu știu ceva mai deprimant, mai trist, mai jalnic decît o fundătură de provincie în serile cu ploaie măruntă și persistentă pe care parcă o vomită, o dată cu moartea, un sinistru cer de octombrie. Îmi amintesc de drumul de la gară spre colegiu, de străzile pustii și înguste pe unde nu trece nici o mîță, luminate la fiecare două sute de metri de cîte o lampă cu ulei ; de împotmolirile prin noroi, prin băltoacele împrejmuite de pavaj ; văd și acum apa căzînd șiroaie de la streșini și fi-

[1] Jules Vallès, scriitor francez (1832—1885), autor al romanului autobiografic *Jacques Vingtras* (n.t.).

gurile de gimnastică pe care le făceam în dreptul caselor întunecate, pe cînd tunica, îmbibată, mi se lipea tot mai mult de umeri : o perioadă aspră, a cărei amărăciune o mai păstrez încă pe buze, şi căreia viaţa cu responsabilităţile ei apăsătoare n-a reuşit să-i cicatrizeze amintirea !

II

Internat departe de ai mei, în acest mic liceu din X..., care ar fi semănat cu o mînăstire de n-ar fi avut aerul unei cazărmi, mi-am petrecut aici ceea ce, de obicei, numim cei mai frumoşi ani ai vieţii, adică cea dintîi tinereţe a mea, de la prima comuniune pînă la bacalaureat.

Duminica primeam cinci bănuţi, joia trei, şi veneam la Paris de trei ori pe an : de Anul Nou, de Paşti şi în vacanţa mare.

Drept e că, din prudenţă, familia mă dăduse în grija unui corespondent [1], aşa că, atunci cînd obţineam note satisfăcătoare, aveam bucuria să părăsesc liceul în prima şi a treia duminică din fiecare lună.

N-aş zice, doamne sfinte, că aceste ieşiri de cîteva ore erau de o mare veselie şi de un entuziasm nebun ! nu.

Cred chiar — acum pot să-mi mărturisesc — că mă plictiseam la corespondentul meu ceva mai mult ca la şcoală ; dar, în sfîrşit, aveam plăcerea să-mi spun că *ieşisem*, şi să mă gîndesc — plăcere încă şi mai mare — că alţii, mai puţin norocoşi, mă invidiau pentru această şansă a mea.

Nefericirea unora înseamnă fericirea altora.

Pe corespondentul meu îl chema Poirotte. Nu avea nume frumos dar i-o iertam cu dragă inimă datorită largheţii şi generozităţii sale ea şi numeroaselor distracţii de care aveam parte în compania lui.

[1] Persoană care supraveghea ieşirile în oraş ale elevului intern (n.t.).

Iată programul, oră cu oră, din duminicile petrecute cu el :

Nouă și jumătate. — Sosire la domnul Poirotte. Veşti despre sănătatea, munca şi progresele mele. Discursul domnului Poirotte cu privire la binefacerile instruirii şi la rezultatele, totdeauna satisfăcătoare, ale măsurilor disciplinare aplicate în mod înţelept.

Zece. — Plimbare cu domnul Poirotte pînă la catedrală şi audierea liturghiei. Satisfacţia de a scoate un ban din buzunar ca să-l ofer chetei de la cutia milei.

Ora unsprezece. — Reîntoarcere la domnul Poirotte. Masă cumpătată, compusă de obicei din resturile cinei din ajun, dar plăcut condimentată cu numeroasele scîntei de spirit ale acestui om minunat. Plăcerea de a-l vedea pe domnul Poirotte sorbind *de unul singur* dintr-o ceaşcă de cafea. Al doilea discurs al domnului Poirotte despre binefacerile instruirii şi necesitatea unei discipline înţelepte.

Ora unu. — Domnul Poirotte îmi îngăduie să mă uit pe fereastră şi, în acelaşi timp, îmi interzice să scuip în stradă. Plăcerea de a-i vedea plimbîndu-se pe colegii mei care n-au ieşit şi care *nu se distrează.*

Ora două. — Continuarea recreaţiei de mai sus.

Ora trei. — Plăcerea de a lustrui cu peria pantofii domnului Poirotte şi pe ai mei, şi de a mă gîndi că vom ieşi împreună în oraş, să dăm o raită pe bulevard.

Ora patru. — Excursie la cafeneaua Primăriei pe care domnul Poirotte o frecventează cu asiduitate. Plăcerea de a-l vedea pe domnul Poirotte trăgînd pe gît cîteva pahare de biter în timp ce joacă table.

Ora cinci. — Reîntoarcere la colegiu. Al treilea şi ultimul discurs despre binefacerile educaţiei. Îndemnuri la bine. Despărţire dureroasă. Plăcerea de a mă gîndi că această mică sărbătoare va renaşte din propria-i cenuşă peste cincisprezece zile.

Şi de fiecare dată era la fel de vesel.

Ah ! nu vreau să fac pe interesantul şi să compar, cu ironie şi amărăciune, viaţa mea de atunci cu viaţa mea de acum, dar am avut parte de ore plăcute, de ore cu adevărat plăcute în compania domnului Poirotte.

III

Am lăsat să se înţeleagă că prisosinţa n-avea ce căuta la mesele de la domnul Poirotte.

Mă simt dator să insist asupra acestui lucru.

De aceea, m-a surprins tare mult cînd, într-o duminică dimineaţă, după ce ne-am întors de la slujba religioasă, corespondentul meu m-a apucat de ureche şi mi-a spus :

— Bucură-te, tinere ! Ai ieşit primul la recitare clasică şi n-o să se poată spune că străduniile nu ţi-au fost recompensate. O să facem un chef.

— Un chef ! am exclamat, nu fără oarecare emoţie.

Mi-am aruncat o privire spre masă.

Pe faţa de masă, în mijloc, trona un castron mic de supă, acoperit, care plutea într-un uşor abur transparent.

— Da, un chef, a repetat corespondentul, cu acel zîmbet, fluturîndu-i în colţul gurii, al cunoscătorului rafinat într-ale mîncării. Ia loc, tinere, şi pregăteşte-te de o mare surpriză.

M-am supus, m-am aşezat în faţa domnului Poirotte şi am început să-mi desfac şervetul, în timp ce corespondentul meu trăgea încetişor aproape de el misteriosul castron.

Mă gîndeam :

— Doamne, ce să fie oare înăuntru ?

Îmi şi închipuiam vreo capodoperă culinară şi îmi şi lingeam buzele cînd Poirotte, ridicînd brusc capacul, a scos la iveală, spre întristarea ochilor meu, un cap de viţel fumegînd.

Nu știu de ce, însă capul de vițel și cu mine nutrim unul față de celălalt o ură reciprocă și cordială.

Împins de un sentiment pe care nu mi-l puteam stăpîni, i-am declarat domnului Poirotte că n-o să mănînc din acel cap sub nici un fel de motiv și cu nici un fel de sos.

Mi s-a părut tare mirat.

— Mă uluiești, tinere, a spus, capul de vițel e prietenul omului.

I-am răspuns că nu e și al meu ; dar domnul Poirotte, mai priceput ca mine, mi-a zis că n-am dreptate, capul de vițel fiindu-mi, cu adevărat, cel mai drag și mai prețios prieten, lucru pe care nu l-aș fi bănuit niciodată.

— Nu știi ce-i bun, mi-a zis ; capul de vițel cu sos de vinegretă e de un real rafinament și era în mare cinste la împărații din perioada Decadenței [1].

M-a copleșit cu atîta erudiție care, însă, n-a reușit să mă și convingă. M-am încumetat cu sfiiciune să-i spun că eu nu eram împărat al decadenței ci un simplu elev într-a șasea, la modestul liceu din X...

— N-are importanță ! a continuat acest om care o ținea întruna pe a lui, crede-mă, gustă doar o bucățică și-o să mai stăm noi de vorbă.

M-a cuprins o disperare adîncă.

— Domnule Poirotte ! am țipat.

A continuat :

— Ei, hai ! ești un copil. Dacă nu-ți place capul de vițel e pur și simplu pentru că mama ta nu se pricepe să-l pregătească, acesta e însă excelent, mai presus de oricare altul și deosebit de delicios, îți jur. Dragul meu, haide, fii cuminte, și dă-mi farfuria : o să-ți ofer ceva, considerat pe bună dreptate — lucrul cel mai fin și mai delicat.

Am protestat, am urlat, am plîns ; dar n-am izbutit să-l înduplec pe crudul domn Poirotte care, cu delicatețe,

[1] Perioadă a Imperiului roman cuprinsă între anii 235 și 476 (n.t.).

mi-a pus în farfurie, cu vîrful furculiţei, ceva negru şi cu o gaură înăuntru.

M-am uitat.

Era ochiul.

— Mănîncă ! mi-a poruncit domnul Poirotte pe un ton care nu-ţi mai îngăduia vreo replică.

În acea clipă, n-am mai ştiut de mine ; am înnebunit, mi-am pierdut cunoştinţa şi, închizînd repede ochii, am înghiţit dintr-odată cumplitul ochi de viţel.

. . . . . .

Cînd mi-am revenit, l-am zărit pe corespondentul meu care se uita la mine zîmbind.

— Ei ! a zis, ce părere ai ? A fost atît de neplăcut ?

Am tăcut un moment, cu maxilarele încleştate ...din prudenţă. În cele din urmă, cînd mi-a trecut teama de accident şi, gîndindu-mă că de-acum înghiţisem hapul, am crezut că se cuvenea să fiu politicos şi să nu-l rănesc pe domnul Poirotte în gusturile şi convingerile pe care nu i le discutam.

— Ei ! Ei !... am făcut fără să mă compromit.

Domnul Poirotte a izbucnit în rîs.

— Ah ! ce farsor îmi eşti ! a strigat ; aşa ajunge omul să-şi prăpădească viaţa, dintr-o încăpăţînare absurdă ! Ah ! tinere, tinere ! fie ca această lecţie să-şi arate într-o bună zi, roadele ! În sfîrşit, să nu mai vorbim despre asta : ce-a fost, a fost ; trebuie să-ţi treacă tinereţea, experienţa vine cu vîrsta. Tinere, ai obţinut locul întîi la recitare clasică şi se cuvine ca un omagiu pe deplin meritat să-ţi întipărească pentru totdeauna în minte amintirea acestui succes. Ai apreciat, după cum se şi cădea, primul ochi de viţel : permite-mi să ţi-l ofer şi pe celălalt.

Şi, din nou, în farfuria mea s-a prăbuşit ceva negru, ceva negru cu o gaură înăuntru !

Primul ochi se dusese.

Nu știu cum, dar, în fine, se dusese.

Celălalt a avut o soartă mai puțin fericită.

Cu un uluitor curaj, de care voi fi veșnic mîndru, l-am împins pînă în stomac însă, odată ajuns acolo, a refuzat categoric să se mai miște. A rămas acolo, e încă acolo, acolo va rămîne pe vecie și numai așa l-am putut oferi ca jertfă sărmanilor liceeni nenorocoși pe care i-am văzut în aceste ultime zile plimbîndu-și prin Paris mutrele de disperați și tunicile de uniformă scoase, după două luni, din dulapul cu vechituri, pe cînd cuvintele : „Începerea anului școlar !" îmi răsunau în urechi ca dangătul melancolic și îndepărtat al unui clopot.

CAVALERUL HANNETON [1]

Îndrăgostit lulea de micuța Machinchouette [2] de la Douces-Folies [3] unde juca a treia coleopteră în baletul insectelor din *Le Chat Échaudé* [4], m-am hotărît să iau exemplul căpitanului Fracasse [5] și, prin cabotinaj, să ajung pînă la inima celei pe care o iubeam.

Legourdo [6], pe care mai apoi l-am văzut la Menus-Plaisirs [7], conducea pe atunci teatrul les Douces-Folies : aș zice chiar că îl conducea, cu o pricepere fără egal, spre faliment. M-am dus să-i solicit o slujbă modestă în trupa lui (mai e nevoie să spun că doar cu titlu onorific ?) și

---

[1] Cărăbuș (fr.) (n.t.).

[2] Numele este omofon cu „machin chouette" : cutare (cocotă) drăguță (n.t.).

[3] Dulci nebunii (fr.) (n.t.).

[4] Pisica opărită (fr.) (n.t.).

[5] Soldat fanfaron din comedia italiană (n.t.).

[6] Numele evocă „la gourde" (nătărău) (n.t.).

[7] Mici plăceri (fr.) (n.t.).

m-a uluit încîntătoarea primire pe care mi-a făcut-o. Nu numai că m-a ascultat cu cea mai mare bunăvoinţă, dar mi-a şi propus, spontan, să lucrez la el în schimbul sumei de cinci sute de ludovici !... Emoţionat de acest gest de simpatie, i-am acceptat oferta cu foarte mare plăcere.

— Poţi să te consideri norocos, mi-a spus atunci. Am primit azi o scrisoare de la Marbouillat [1], cel care îl juca pe cavalerul Hanneton în actul cu Regatul Insectelor, şi mă anunţă că mă părăseşte. E tocmai ce-ţi trebuie dumitale. Să fii aici diseară, la ora nouă şi jumătate.

Am exclamat :

— Cum, diseară ?... Diseară o să şi debutez ?

— Fireşte.

— Ei, drăcie ! am făcut cu voce slabă, strivindu-mi cu unghia vîrful negului care-mi îmbobocise la capătul apendicelui nazal, poate că treaba-i cam pripită. N-am nici o pretenţie ; aş vrea totuşi să debutez în condiţii onorabile : nu ţin să fiu fluierat de faţă cu micuţa Machinchouette. Or, chiar dacă acest cavaler Hanneton n-ar avea de spus decît două sute de rînduri...

La aceste cuvinte :

— Nici o grijă, mi-a zis Legourdo, agitîndu-şi mîinile în aer ca să mă liniştească : rolul nu prea contează. E mai mult o chestiune de fineţe şi de ţinută. Să-ţi vorbesc deschis : e un rol mut.

Apoi, văzînd că m-am înroşit de umilinţă, a continuat :

— Trebuie să adaug că e de un efect sigur.

— Da ?

— Da... şi — lucru important — de natură să avantajeze persoanele bine făcute.

— Ah ! ah !

— Va să zică te-ai hotărît ?

— Încă ceva, i-am spus. Cum o să fiu îmbrăcat ?

— În auriu şi negru.

[1] Numele evocă „barbouiller" : a mînji (a mîzgăli, a bălmăji) (n.t.).

Am înțeles greșit. Mă și vedeam costumat în vespasiană, iar imaginea degradantă a unei asemenea mascarade m-a făcut să tresar violent ca unul căruia i s-a tras o palmă ; dar, de îndată ce Legourdo și-a reglat tirul risipind confuzia căreia îi fusesem victimă, mi-am simțit iarăși sufletul plin de speranță la fel ca Ange Pitou din *La Fille de Madame Angot* [1]. Și orgoliul mi s-a trezit de-a binelea atunci cînd, printr-un simplu și elocvent : „O să apari printr-o trapă", interlocutorul mi-a aprins în fața ochilor torța unor glorii asigurate. Păi cum ? să apar printr-o trapă îmbrăcat din cap pînă-n picioare în negru și auriu ?... Să răsar încet deasupra podelei scenei, ca un fel de soare deasupra unui fel de ocean ?... și totul sub strălucirea orbitoare a unei jerbe de lumină electrică ?... N-am mai stat pe gînduri, convins că în aceste condiții o să-i fac o impresie favorabilă micuții Machinchouette.

— Da, ne-am înțeles, i-am spus lui Legourdo ; contați pe mine. O să fiu aici la ora stabilită.

II

Și, la ora stabilită, am fost acolo. Regizorul de culise, pe care-l zărisem în spatele unui portant și spre care m-am dus, cu pălăria în mînă, să-l rog să-mi arate unde îmi e cabina, și-a ațintit asupră-mi ochii, holbați cît țeava de flintă. Era formidabil, cu umerii lui de hamal, cu căpățîna ca un bolovan de pavaj. Și, pentru că nu scotea nici un cuvînt, avînd aerul că nu pricepe, i-am repetat :

— Cabina mea !... cabina mea !... ca să mă-mbrac !... Eu sînt cel care-l înlocuiesc pe Marbouillat în rolul cavalerului Hanneton.

[1] *Fiica doamnei Angot*, operetă compusă de Ch. Lecocq în 1873. Doamna Angot este un personaj popular, creat de Maillot în perioada Directoratului (26 oct. 1795—9 nov. 1799) și ridiculizat de Lecocq (n.t.).

Aha ! s-a lămurit brusc ! Îngrozit, m-am dat înapoi. Pe neașteptate, omul s-a năpustit asupra-mi, cu pumnii ridicați, cu gura căscată, și s-a apucat să mă împroaște cu ocări, fără ca eu să fiu în stare să-mi explic cît de cît cauza pornirii lui violente, strigîndu-mi că nu eram „decît un ticălos de figurant", întrebîndu-mă de cînd „neghiobii" de soiul meu își îngăduie să intre în teatru în ciuda regulamentelor stricte, spunîndu-mi că „i se rupea" de favoriții mei și că, dacă nu mă grăbeam să mă duc acolo sus, la etajul șase, în cabina unde sînt figuranții, o să mă trimită el cu șuturi în fund : în sfîrșit, lucruri foarte jignitoare care m-au lovit cu atît mai mult cu cît, din păcate, micuța Machinchouette apăruse exact în acel moment al discuției, cînd zeflemeaua asasină, complicată cu : „Moaca asta ! Moaca asta !", lansate mie ca banderilele, m-au făcut să mă simt încă și mai înjosit. Am scurtat această scenă penibilă îndreptîndu-mă în grabă spre etajul șase al teatrului.

Un sfert de oră mai tîrziu, îmi admiram într-o oglindă, beat de fericire, reușita siluetă de cavaler Hanneton.

Trebuie să spun, fără falsă modestie, că în acest costum aduceam a tînăr zeu. Matlasat ici și colo, cu pernițe moi ca vata, care-mi scoteau în evidență linia coapselor și a pulpelor, încîntătoare firește, dar poate puțin cam plăpînde, costumul se compunea dintr-un colant de mătase neagră și o platoșă ușoară, tot neagră, ale cărei închizători la două rînduri, mușcau din ea ca niște dinți albi. Două aripi, desfăcute în spate, răspîndeau — desfătare a ochilor ! — splendoarea aurului în topire, astfel că totul era într-adevăr de un gust rafinat. Totuși, exista ceva mai frumos ca astea ; da, exista ceva încă și mai frumos : coiful !... închipuiți-vă, cu mai multe fațete, lăcuit ca pantofii de bal și prevăzut cu o pereche de antene care-și înălțau spre ceruri falangele desfăcute, precum mîinile rugătoare ale unei tinere mame implorînd pentru noul ei născut mila leului din Florența. Sclipind cu mii de focuri

și semănînd de minune cu un diamant negru, îmi masca pometii, îmi ascundea fruntea pînă la sprîncene, îmi acoperea, ca o carapace, bărbia, începînd de la buza inferioară, îmi turtea nasul sub o pînză din zale pe care costumierul, om priceput, o dăduse cu gaz ca să capete strălucire. Era de un gust !... Parcă purtam un capișon dintr-o bucată de cărbune. Da, în acea zi aveam să simt delicioasele culmi pe care le poate atinge elanul unei persoane flatate în amorul ei propriu. Dar să lăsăm asta ! datoria mă chema prin gura celui care anunța intrările în scenă și care a apărut în pragul cabinei, urlînd cît îl ținea gura : „Hanneton, e rîndul dumitale !... Al dumitale !" M-am avîntat. Dornic să mușc cît mai repede din triumful meu — și graba îmi era justificată —, îmi părea că am aripi la glezne.

III

M-am aventurat cu prudență, chiar și cu oarecare neliniște, prin subsolul teatrului unde mă vărsaseră șirurile de scări întunecate și roase de carii, ale căror trepte se clătinau sub talpa mea așa cum se clatină dinții sub apăsarea mîinii dentistului. Brusc, în fața ochilor mi-a apărut un tărîm necunoscut, un ținut nebănuit, cu stîlpi care se încolăceau unul de altul, se înălțau în formă de X, de T, de H și pe care îi strivea cu greutatea lui un tavan plin de crăpături subțiri. Și, în lumina galbenă a lămpilor cu ulei ce ardeau melancolic dincolo de grilajele de alamă, domnea misterul tulburător a tot felul de activități desfășurate în tăcere ; un du-te-vino de umbre din care distingeam gîturi viguroase, ieșite din tricouri cu dungi albastre, mîini ca niște ciozvîrte de berbec, picioare încălțate cu expadrile. Merita să-i fi văzut pe oamenii care mișunau pe-acolo ! Trăgeau de cabluri, plimbau portanții, se ciondăneau, fără să pot prinde vreun cuvînt din

discuțiile lor, în timp ce, deasupra, corpul de balet tropăia de parcă rostogolea sticle iar moleșeala îndepărtată a unui vals gemut de orchestră se contopea cu vocea căzută prin gura unui megafon, ca o trombă de apă dintr-un jgheab, vocea șefului mașinist, postat sus, în culise.

— Atenție !... Deschideți !...

De-abia a dat comanda că o bucată din tavan, alunecată pe șinele ei, a și lăsat să se vadă ceva, ca o gură de cisternă, prin care năvăleau valuri de lumină și de melodie.

— Apăsați ! s-a auzit vocea.

Nici n-a apucat să rostească bine cuvîntul că se și ridicase încet, pe o platformă împinsă spre înalturi prin efortul a opt brațe goale, o formă rigidă și impunătoare, cu picioarele desfăcute în echer : vreo zînă bună sau vreun duh răufăcător, acesta din urmă strîngîndu-și pe lîngă trup sinistrele-i aripi de liliac, cea dintîi proptindu-se în baston și lăsînd să i se vadă prin deschizătura hainei, cu o calmă lipsă de pudoare, splendoarea cărnoasă a coapsei. Totul era ciudat și bine făcut : ai fi zis că vezi cum se înalță, încet, o rachetă. Cît despre mine, eram copleșit de admirație dar și puțin dezamăgit, mărturisesc, deoarece nu-mi închipuisem să împart cu alții mulțumirea de a fi aruncat de viu pradă surprizei și aclamațiilor unei mulțimi delirînd de entuziasm. E adevărat : cînd ești obișnuit să te crezi un soare, nimic nu-i mai agasant și mai greu de suportat ca existența unei concurențe de care să te lovești. Dar, în timp ce visam la toate astea, în liniștea zumzăitoare din subsol s-a auzit din nou glasul bubuitor al șefului mașinist :

— Atenție !

Am ciulit urechea, mînat de o presimțire.

— Aduceți-l pe cavalerul Hanneton.

Cavalerul Hanneton ?...

Am pălit.

Sîngele mi-a zvîcnit în inimă ca un berbec. Ah ! se apropia clipa victoriei sigure ! am întrezărit, în fine, pragul paradisurilor îndelung rîvnite ! Şi, în nespusa-mi tulburare în care mi se topea întreaga fiinţă, m-a străfulgerat o viziune : toată sala era în picioare şi, prin aplauze unanime, saluta în persoana mea apariţia unui astru nou, în timp ce micuţa Machinchouette, îndrăgostită fulgerător, înnebunită, îşi ducea mîinile la inimă ca să-i stăvilească bătăile. M-am apropiat ; m-a primit o planşetă de lemn, un platou ale cărui margini erau susţinute de patru zdrahoni aşezaţi pe vine.

Unul m-a întrebat :

— Aţi nimerit ?

— Da, am răspuns, după ce mi-am pipăit perniţele vătuite ale colantului ca să mă asigur că se aflau la locul lor.

Atunci, celălalt :

— E-n regulă !... Staţi drept, cu braţele pe lîngă corp şi călcîiele pe aceeaşi linie. Şi să nu vă fie teamă : nu e nici un pericol !

De-abia a terminat de vorbit :

— Apăsaţi ! s-a auzit mugetul lugubru al megafonului.

Cei patru, aşezaţi pe vine, s-au ridicat toţi odată. Brusc, am avut impresia că sînt îmbrîncit, proiectat prin penumbră, de jos în sus şi, beat de orgoliu, gata leşinat sub greutatea gloriei care mă aştepta... mi-am lovit ţeasta de podeaua scenei ! Trapa, PE CARE MAŞINIŞTII UITASERĂ SĂ O DESCHIDĂ, mi-a oprit avîntul sonor al capului ce mi s-a vîrît la iuţeală între umeri, aşa cum face, la bilciul cu turtă dulce, capul înfăşurat în turban al turcului sub loviturile de ciomag ale amatorului care a pariat că-l scoate Paiaţă.

Cei care îmi cunosc legătura de rudenie cu Jules Moinaux [1] sînt liberi să-mi respingă mărturia. În ceea ce mă privește, cred că ar fi cu totul absurd ca, din tandrețe filială, să dau dovadă de mai multă discreție decît se cuvine și să trec sub tăcere admirația față de *Tribunaux Comiques* [2] — în ziua în care voi avea prilejul să mi-o exprim cu voce tare.

Ce să mai adaug la cele ce s-au spus de o sută de ori despre *Tribunaux comiques* ? Lucrarea a fost analizată și preaslăvită pe rînd, vreme îndelungată, de Alexandre Dumas, Noriac, Armand Silvestre. Nu trebuie să o privim ca pe un vodevil sau ca pe o bufonerie de bîlci ; ea este, fără îndoială, expresia definitivă a geniului comic al rasei. Observația e profundă ; aparent simplă, scriitura uimește prin justețe, sobrietate, culoare ; și cîtă bucurie sănătoasă și nobilă se zbînțuie acolo, cu fustele suflecate, cu sînii ieșiți din corsaj, ca o desfrînată din picturile lui Téniers [3] ! De aceea, nu întîmplător sub pana mea se întîlnesc numele lui Téniers și cel al lui Jules Moinaux. La drept vorbind, între pictor și povestitor există multe puncte comune. Aceeași tușă clară și francă, aceleași desuuri care rezistă la orice, aceeași trăsătură caricaturală, respectuoasă cu adevărul, salvînd astfel verosimilul inserat în burlescul exagerării ; și dacă anumite figuri bufone ale bătrînului Maestru duc aceeași viață ca și marionetele din *Tribunaux comiques*, anumite scene luminoase din *Tribunaux comiques* îți evocă plăcuta veselie a chermeselor flamande.

[1] Umorist francez (1815—1895), tatăl scriitorului G. Courteline (n.t.).

[2] Tribunalele comice (n.t.).

[3] *David Téniers*, pictor flamand (1582—1649), numit Bătrînul, celebru prin reprezentarea scenelor populare flamande, a chermeselor și a cabaretelor (n.t.).

O grădină — ai fi putut culege destule buchete ca să umpli cu ele piaţa Madeleine — nu e niciodată pe de-a întregul văduvită de florile prin care şi-a cîştigat faima. Totdeauna mai găseşti cîteva violete, ascunse sub taina muşchiului ; mai dai peste vreun trandafir pe care nu-l bănuiai că ar fi rămas în floare, după grămada de mărăcini încîlciţi. La ora actuală, *les Tribunaux comiques* e o operă încheiată ; volumul cinci, apărut în urmă cu trei ani la editura Flammarion, este ultimul din această suită de studii în care Moinaux a sintetizat admirabil esenţa lucrurilor şi prostia oamenilor ; totuşi, cîte mici bijuterii n-au fost neglijate, părăsite, de autorul celor *Doi Surzi*, dintr-un dezinteres al omului de litere care s-a retras intenţionat din afaceri şi a cărui singură grijă era să-şi curete, cum se cuvine, de omizi copacii Maréchal-Niel şi Gloire-de-Dijon din grădiniţa sa din Saint-Mandé !

Ştiu o istorioară pe care el a inventat-o, dar nu a binevoit să o şi scrie, şi căreia Panurge [1] nu i-ar fi tăgăduit nemaipomenitul haz. Dacă ea nu-i va smulge cititorului hohote de rîs, — aşa cum merită — înseamnă că am povestit-o eu prost, neavînd generoasa vervă şi nici darul observaţiei pătrunzătoare ale scriitorului cu care mă mîndresc că îmi este tată. Mă voi strădui să o spun cum trebuie ; restul depinde de bunăvoinţa dumneavoastră.

Iată despre ce e vorba. Două cumetre din cartierul la Goutte-d'Or [2] îşi vorbesc urît şi se pălmuiesc.

PREŞEDINTELE, *unui martor care se apropie de bară* : Numita Volet a reclamat-o pe numita Beugnasse la poliţia corecţională pentru injurii publice şi acte de violenţă. Sînteţi citat ca martor la plîngerea reclamantei. Faceţi-vă depoziţia.

MARTORUL : Domnule, vă spun exact cum s-a întîmplat totul. A-nceput la ora opt seara, în curtea casei.

[1] Unul din personajele principale din *Pantagruel* de Fr. Rabelais (aprox. 1494—1553) (n.t.).

[2] Picătura de aur (fr.) (n.t.).

Doamna Volet coborîse să scoată apă și era acolo, cu căldarea în mînă ; așa. Apare doamna Beugnasse care s-a-pucă s-o interpreteze.

PREȘEDINTELE : Cum, să o interpreteze ?

MARTORUL : Da, dom'le ; chestii care surveniseră între ele ; cleveteli de-ale femeilor ; flecăreli, ce mai !... „Aha ! bine că te văz, i-a zis ; avem o socoteală noi două. După cît se pare ai făcut pă sclifosita și te-ai dus la negustoreasa de măruntaie să-i spui că eu-s așa și pe-ncolo, hai ? — Eu ? a spus doamna Volet, total perplexată. — Da, dumneata, zice doamna Beugnasse. Aha ! eu-s așa și pe-ncolo ? Ei bine, dumneata, dumneata ești o vacă bătrînă."

Rîsete în sală.

PREȘEDINTELE : Nu pronunțați decît prima literă.

MARTORUL, *care nu înțelege :* Vă rog ?

PREȘEDINTELE : Nu e nevoie să precizați anumite cuvinte asupra cărora nu ne putem înșela. Pronunțați numai prima literă a cuvîntului. Instanța va înțelege.

MARTORUL, *după o gîndire îndelungată :* Aha ! perfect ! *(Își reia firul povestirii.)* Deci : „Ești o vacă bătrînă!" strigă doamna Beugnasse doamnei Volet. Cînd am auzit-o, mi-am zis...

PREȘEDINTELE : Erați de față ?

MARTORUL : Le vedeam cum vă văd. De-abia terminasem de mîncat ; așa că m-așezasem la fereastră să-mi fumez în liniște p...

PREȘEDINTELE : Cum ?

MARTORUL : M-așezasem la fereastră să-mi fumez în liniște p...

PREȘEDINTELE : Să vă fumați p ?

MARTORUL : Da.

PREȘEDINTELE : Ce, p ?

MARTORUL, *șoptind :* ...Pipa .... mea...

PREȘEDINTELE : Și de ce nu spuneți ?

MARTORUL : Pentru că mi-ați zis...

PREȘEDINTELE : V-am spus să treceți peste termenii a căror violență ar fi de natură să scandalizeze auditoriul. De aici și pînă a cădea în extrema cealaltă !... *(Martorul se uită fix la președinte cu niște ochi măriți de neliniște.)* În sfîrșit !... Continuați.

MARTORUL : ...Mi-am zis : „Mare minune să nu se termine urît de tot. Curînd, o să fie o greșeală." O știu eu, domnule, pe doamna Beugnasse, e limbă afurisită !... Și, într-adevăr, uite-o că se și ambalează, se ambalează, zicînd că ălora care-ar vrea s-o ducă de nas, ea o să le cîrpească una, frumoasă treabă, ce mai ; că le bagă ea undeva pe sclifositele astea și că doamna Volet e o tîrîtură.

Rîsete în sală.

PREȘEDINTELE, *cu ușoară agasare în glas :* Nu pronunțați decît prima literă !

MARTORUL, *scuzîndu-se :* Pardon !... Doamna Volet replică ; furioasă, văduva Beugnasse îi trîntește o scatoalcă ; și comèdia începe. Eu, cum se cuvine, cît ai zice pește cobor scara, traversez curtea, mă reped la luptătoare și le-nșfac de s...

PREȘEDINTELE : De satîre ?

MARTORUL : Păi !... se băteau : voiam să le dezmembrez.

PREȘEDINTELE, *uluit :* Se băteau cu satîrele ?

MARTORUL, *zîmbind ;* O, nu... cu pumnii doar.

PREȘEDINTELE : Ați spus că le-ați înșfăcat de satîre.

MARTORUL : Ei, bine, da !... *(Cu ochii în jos.)* De... straiele lor.

PREȘEDINTELE : Mi-e greu să mă fac înțeles !.... — Pe scurt ?

MARTORUL : Pe scurt, domnule, le-am despărțit cum am putut și eu. Doamna Volet, cu fața plină de sînge, zbiera ca un purcel de lapte ; ceea ce n-o împiedica pe cumătra Beugnasse s-o vectiveze, trebuia s-o fi văzut !... făcînd-o pui de lele, stricată, și repetîndu-i : „Ți-am tras eu ție la moacă ! Ți-am tras eu ție la moacă !" *(Rîsete în*

sală. Președintele bate nervos cu degetele în masă.) După o oră, toți ai casei erau în mișcare ; și, mai rău, nu doar ai casei : toată strada ! într-atît chestia asta a făcut tărăboi!...

PREȘEDINTELE : A fost tărăboi ?...

MARTORUL : Puțin !...

PREȘEDINTELE, *aiurit* : Unde ?

MARTORUL : În...

PREȘEDINTELE : În ce ?

MARTORUL : În... c...

PREȘEDINTELE, *ieșindu-și din fire* : Vă retrag cuvîntul !

MARTORUL : Totuși...

PREȘEDINTELE : Ajunge !... Duceți-vă la loc ! V-am spus să nu pronunțați decît prima literă.

MARTORUL, *care avusese intenția să spună : „în cartier"* : Asta am și făcut.

LAURII RETEZAȚI

Lui Roland Dorgelès

I

După ce am scris și ultimul rînd din articolul meu „PAGINĂ DE AMOR", m-am apucat să-l recitesc cu voce tare, ținînd foaia în dreptul ochilor, pe cînd, cu stînga, gesticulam în aer bătînd măsura în ritmul armoniei frazelor mele :

II

PAGINĂ DE AMOR

Bolnav de dulcele rău al amorului, obosit de așteptări zadarnice și speranțe sterile, m-am hotărît să apelez la tristețea exilului ca să dau uitării o tristețe încă și mai mare. M-am întors acasă să-mi fac valiza.

Sub uşă, o depeşă. O deschid.

Doamne ! Am recunoscut scrisul neciteţ şi delicat al Iubitei. Oh ! acele două rînduri dragi pe care le-am sărutat o sută de ori :

„Vă trimit acest bileţel ca să vă spun că soţul meu a plecat într-o călătorie şi că toată săptămîna voi fi singură. Vă aştept şi nu-mi doresc decît să vă dau crezare.

JEANNE

P.S. Rupeţi bileţelul.“

Ce am simţit eu atunci, este de nespus ! m-am schimbat ca şi cum o zînă binefăcătoare m-ar fi atins cu bagheta ei. În beţia mea, rîdeam şi plîngeam, învîrtindu-mă ca un nebun, de colo colo, prin modesta-mi locuinţă de burlac. Cîte ore de cruzime, răsplătite într-o clipită ! cîte lacrimi secate pentru totdeauna, dispărute în noaptea uitării !

Am petrecut o noapte cumplită şi delicioasă, iar cînd s-a luminat, eram în picioare. M-am îmbrăcat în doi timpi şi trei mişcări, am plecat şi, pentru că aerul înţepător al dimineţii mă muşca cu dinţii lui de buldog, am luat-o la fugă ca să mă încălzesc. Un vag crepuscul de vreme frumoasă scălda într-un mister de vis străzile încă adormite. La ora şapte, ciocăneam la uşa ei. Mi-a deschis.

— Deja în picioare ! i-am spus.

Mi-a răspuns :

— Contam pe nerăbdarea dumitale : de aceea m-am trezit în zori.

Din amplu-i halat azuriu, care îi învăluia tînărul corp de nimfă, îi apărea, gol, gîtul de lebădă, iar păru-i de veneţiancă înflăcărată răspîndea un parfum care mă grizea ca vinul : aspru şi tulburător parfum de roşcată ! Am urmat-o în camera ei. Mi-am scos mănuşile, mi-am azvîrlit pălăria pe o mobilă şi, apoi, am izbucnit :

— O, cea pe care o iubesc mai mult decît orice pe lume ! în sfîrșit, a sosit clipa să vorbim. Numai dumneata trebuie să judeci dacă am suferit îndeajuns, am plîns îndeajuns și am luptat îndeajuns și dacă o să fiu muritorul cel mai fericit sau cel mai neconsolat...

M-a cuprins o emoție violentă și aveam lacrimi în ochi.

Însă Ea mi-a spus, simplu :

— Te iubesc.

Și-a deschis brațele spre mine. Ce clipă !... Cu un sărut mut i-am închis marginile franjurate ale lungilor ei gene, rugîndu-mă încet lui Dumnezeu să ne ajute să murim împreună în beția încîntătoare a acestei dintîi îmbrățișări.

Această mică bijuterie literară mi s-a părut atît de sclipitoare încît am rămas ca prostit, speriat la ideea că eu i-aș fi bijutierul.

Cîtă noblețe în exprimare !

Cît pitoresc nebănuit în construcția frazei !

Ce reușită subtilitate în analiza diferitelor sentimente care îmi însuflețeau cele două personaje !...

Vă repet că am rămas cu gura căscată. De fapt, nu fără motive ; căci, oricîtă încredere legitimă aș fi avut în mine, oricît de precisă mi-ar fi fost noțiunea de superioritate intelectuală cu care au vrut să mă înzestreze zînele binefăcătoare în binecuvîntata zi a nașterii mele, trebuie să spun că n-aș fi bănuit vreodată că voi atinge această culme uluitoare. M-am felicitat din toată inima și mi-am lăsat sufletul în voia disprețului — care creștea, întinzîndu-se ca o pată de ulei — față de imbecilii mei colegi de la subprefectură : săraci cu duhul, cretini siniștri, brute cu buza căzută, cu privire de vițel, cu creier puțintel, debil. Comparația mentală dintre ei și mine a fost cu totul în favoarea mea și, pe deplin mulțumit de această descoperire, mi-am recitit încă o dată articolul „PAGINA DE AMOR".

„PAGINA DE AMOR" a rezistat și la temuta probă a celei de-a doua lecturi. I-am găsit chiar unele frumuseți care îmi scăpaseră la prima lectură ; entuziasmat, m-am hotărît deci să ofer spre admirația mulțimii acest fruct al spiritului meu trimițîndu-l la ziarul local, *Falansterul din Sena-și-Marna,* pentru rubrica întitulată „Capodopere". Am împăturit cu grijă articolul, de sus în jos și de la dreapta la stînga, l-am strecurat într-un plic, nu fără să-l fi semnat și parafat în prealabil : *„HUGUES-GONTRAN-OGIER-ROBOALD LUBERNE-des-HAULTES-FUTAIES"* ; căci îmi plăcea mai mult acest pseudonim care nu era atît de popular ca Michau, numele meu patronimic.

După ce am aruncat pachetul la cutia poștală a *Falansterului din Sena-și-Marna,* am simțit că nu mai trăiesc, sau ceva pe aproape, într-atît eram de nerăbdător să-mi văd publicată opera. De altfel, trebuie să mărturisesc că mă atrage gloria, că o consider demnă de invidiat pentru o mie de motive, primul fiind acela că ea te înalță în ochii celorlalți și acest lucru e măgulitor. Mi-ar place, de exemplu, să mă plimb pe străzi cu fruntea împodobită cu două cununi de lauri și să aud în juru-mi murmure de admirație.

N-aveam nici cea mai mică îndoială că apariția „PAGINII DE AMOR" va fi de un răsunet nemaipomenit în întreg ținutul. Jubilam dinainte ; și, scontînd cu anticipație pe monopolul celebrității, a doua zi, la subprefectură, le-am dezvăluit colegilor de birou ceea ce gîndeam despre ei. Mi-am deschis inima ; le-am mărturisit că sînt niște nerozi, niște ființe însuflețite numai de dorințe grosolane ; nu le-am ascuns nici faptul că nu vedeam vreo diferență esențială între sufletul lor și cel al porcilor ; pe scurt, i-am făcut de rușine. La început au rîs cu poftă, crezînd că glumeam ; mai apoi însă, și-au dat seama că le vorbeam serios și s-au arătat foarte nemulțumiți, ba mi-au tras și cîteva palme. Aceste demonstrații bestiale, demne de cei

ce nu se temuseră să se preteze la așa ceva, mi-au confirmat că erau niște brute și nimic mai mult.

În noaptea de sîmbătă spre duminică — duminica apare *Falansterul din Sena-și-Marna* — n-am dormit deloc. Am stat întins, cu ceafa în căldura moleșitoare a pernei și cu ochii larg căscați spre întunericul ce mă învăluia, închipuindu-mi cît de uluiți vor fi concetățenii mei cînd se vor trezi și vor afla că unul de-al lor are atîta geniu nebănuit. Îi și vedeam îmbrăcați de plimbare, hoinărînd, ca în fiecare duminică, pe sub copacii de pe bulevardul Babinet, oprindu-se unii pe alții cu aceeași întrebare pe buze : „Ați citit în *Falanster* articolul domnului Hugues-Gontran-Ogier-Roboald Luberne-des-Haultes-Futaies ?“ Îl și auzeam pe colonelul diviziei 43 de cavalerie, din garnizoana de la noi din oraș, apreciind pe scurt : „Foarte tare !“ ; îl auzeam și pe perceptor spunînd : „E plin de poezie“, în timp ce subprefectul susura cu un aer misterios : „Autorul e unul din funcționarii mei !... Sst ! să rămînă între noi.“ De asemenea, primeam (tot în gînd) propuneri de la ziarele *le Figaro, l'Écho de Paris, le Journal, Gil Blas* și de la nu mai știu care ! scrisori prin care editorii parizieni mă invitau să trec pe la ei : „Aveți un roman ?... Un volum de nuvele ?... Condițiile dumneavoastră ar fi și ale noastre.“ Savuram cu nesfîrșită plăcere aceste imagini. La ora cinci dimineață, mi-am trezit bătrîna servitoare și am trimis-o să se instaleze în fața obloanelor încă trase ale lui Pétard, tutungiul, depozitar al *Falansterului din Sena-și-Marna*, împreună cu Tinèthe, negustorul de la prăvălia cu lenjerie, și cu Horlamarque, cofetarul. Mi-a părut rău pentru această femeie de treabă că zăpada cădea din abundență, dar nu-i puteam cere iernii să fie plină de albăstrele și trandafiri. Important era să citesc — și să citesc primul ! — articolul al cărui autor eram, și, în sfîrșit, am gustat această bucurie : la ora opt, bătrîna s-a întors, avînd brațele încărcate cu *Falanstere*.

O clipă de neuitat !

— Dă-mi-le.

Am înșfăcat *Falansterele :* iau unul din grămadă, îl desfac...

Salutare ție, „PAGINĂ DE AMOR", copilă dragă, născută de mine !... O, glorie, care îmi deschizi brațele, salutare primei tale dimineți ! Dar cine, oare, dintr-o prostească rea-credință, mi te-a exilat de pe prima coloană din ziar unde puteai fi mai bine văzută, și mi te-a trimis pe pagina a treia, pe nedrept închisă între un anunț de adjudecare și publicarea unei licitații ? De ce, oare, măgarul însărcinat cu soarta *Falansterului din Sena-și-Marna* a crezut de cuviință să înlocuiască elocventa rubrică numită „Capodopere" cu eticheta, îngrozitor de banală, „Varietăți literare" ? Dar nu-i nimic, fii totuși binevenită : văd în tine zorile îndurătoare ale gloriei, în sfîrșit obținute !

M-am răsturnat în fotoliu, mi-am așezat tălpile lîngă foc și am deschis larg ziarul, cu speranța unei nesfîrșite euforii.

Cît de uluit am fost !

Iată ce am citit :

PAGINĂ DE AMOR

Bolnav de dulcele rău al umorului [1], *obosit de așteptări zadarnice și speranțe sterile, m-am hotărît să apelez la tristețea exilului ca să dau uitării o tristețe încă și mai mare. M-am întors acasă să-mi fac mutre.*

Sub ușă, o depeșă. O deschid.

Doamne ! Am recunoscut scrisul neciteț și delicat al Iubitei. Oh ! acele două rînduri dragi pe care le-am sărutat de o sută de ori :

[1] În original, *„mal de mer"* (rău de mare) (în loc de *„mal d'aimer"* : rău al iubirii) (n.t.).

*„Vă trimit acest șireț*el [1] *ca să vă spun că soțul meu a plecat într-o călătorie și că toată săptămîna voi fi lingură* [2].

Vă aștept și nu-mi doresc decît să vă dau crezare.

JEANNE

P.S. Rupeți șirețelul.“

Ce am simțit eu atunci, este de nespus ! m-am schimbat ca și cum o zînă binefăcătoare m-ar fi atins cu jacheta[3] *ei. În beția mea, rîdeam și plîngeam, învîrtindu-mă ca un tăun*[4] *de colo colo, prin modesta-mi locuință de burlan. Cîte ore de cruzime, răsplătite într-o clipită ! cîte lacrimi, secate pentru totdeauna, dispărute în noaptea uitării !*

Am petrecut o noapte cumplită și delicioasă, iar cînd s-a luminat, eram un picior. M-am îmbrăcat în doi timpi și trei mișcări, am plecat și, pentru că aerul înțepător al dimineții mă mușca cu dinții lui de buldog, am luat-o pe fugă ca să mă încălzesc. Un vag crepuscul de vreme frumoasă scălda într-un mister de vis străzile încă adormite. La ora șapte, ciocăneam la ușa ei. Mi-a deschis.

— Deja în picioare ! i-am spus.

Mi-a răspuns :

— Contam pe nerăbdarea dumitale : de aceea m-am trezit în nori [5].

Din amplu-i halat azuriu, care îi învăluia tînărul corp de nimfă, îi apărea, gol, gîtul de lebădă, iar păru-i de venețiancă înflăcărată răspîndea un parfum care mă friza

---

[1] În original, *„petit pot“* (oliță) (în loc de *„petit mot“* : bilețel) (n.t.).

[2] În original, *„soule“* (corect : *„soûle“* : săturată, beată) (în loc de *„seule“* : singură) (n.t.).

[3] În original, *„braquette“* (șliț) în loc de *„baguette“*) (n.t.).

[4] În original, *„pou“* (păduche) (în loc de *„fou“*) (n.t.).

[5] În original, *„catin“* (prostituată) (în loc de *„matin“* : dimineață) (n.t.).

ca vinul : aspru și tulburător parfum de pișcată [1] *! Am urmat-o în camera ei. Mi-am scos mănușile, mi-am azvîrlit bălăria* [2] *pe o mobilă și, apoi, am izbucnit :*

— O, viața pe care o iubesc mai mult decît orice pe lume ! în sfîrșit, a sosit clipa să vorbim. Numai dumneata trebuie să judeci dacă am suferit îndeajuns, am plîns îndeajuns și am luptat îndeajuns și dacă o fiu muritorul cel mai fericit sau cel mai neconsolat...

M-a cuprins o emoție violentă și aveam lucruri [3] *în ochi.*

Însă Ea mi-a spus, simplu :

— Te iubesc.

Și-a deschis brațele spre mine. Ce clipă !... Cu un sărut mut i-am închis marginile franjurate ale lungilor ei vene [4] *rugîndu-mă încet lui Dumnezeu să ne ajute să murim* [5] *împreună în beția încîntătoare a acestei dintîi îmbrățișări.*

HUGUES—GONTRAN—OGIER—ROBOALD
LUBERNE—DES—HAULTES—FUTAIES.

III

Vă închipuiți cît de mulțumit am fost !

Mi-am luat pălăria și bastonul și m-am dus val-vîrtej la directorul *Falansterului din Sena-și-Marna*. L-am găsit citindu-și corespondența. M-am prezentat.

— Sluga dumitale, mi-a spus.

Am continuat :

[1] În original, „*gousses*" (căței de usturoi) (în loc de „*rousses*") (n.t.).

[2] În original, „*chameau*" (cămilă) (în loc de „*chapeau*") (n.t.).

[3] În original, „*plures*" (redingote) (în loc de „*pleurs*") (n.t.).

[4] În original, „*soupières*" (supiere) (în loc de „*paupières*" = pleoape) (n.t.).

[5] În original, „*pourrir*" (a putrezi) (în loc de „*mourir*") (n.t.).

— Am venit să vă mulţumesc. V-aţi ocupat de corectura la articolul meu cu o grijă pentru care vă felicit.

A simţit pesemne că îmi băteam joc pentru că şi-a ridicat spre mine nişte ochi măriţi de uimire.

— Da, am adăugat cu un glas în care ironia rivaliza cu iritarea : e cazul să mi se dea satisfacţie, iar pe viitor. am să le dau naibii de cuţitaşe şi-am să vă găuresc cu ele burta ! Nu e oare o ticăloşie cînd te gîndeşti că numai din neglijenţa dumneavoastră, aurul pur, însuşi aurul pur s-a preschimbat în plumb lipsit de valoare ?

Ziaristul mi-a răspuns că îi vorbeam în enigme ; la care, i-am vîrît sub nas articolul, obiect al plîngerii mele, şi el l-a citit cu foarte mare atenţie de la primul pînă la ultimul rînd.

— Şi ce-i cu asta ? a zis în cele din urmă.

— Şi ce-i cu asta ...

Am sărit ca un broscoi de îndată ce-am auzit acest extravagant „Şi ce-i cu asta ?"

— Vă bateţi joc de mine ! am izbucnit. *Voi fi lingură* în loc de *voi fi singură ; învîrtindu-mă ca un tăun de colo colo* în loc de *învîrtindu-mă ca un nebun de colo colo ; am luat-o pe fufă* în loc de *am luat-o la fugă ; eram un picior* în loc de *eram în picioare* etc. etc. ; un şir întreg de monstruozităţi şi inepţii, iată ce-aţi făcut din copilul pe care vi l-am încredinţat şi mă întrebaţi pe un ton grav, cu seriozitate : „Şi ce-i cu asta ?"

El, uluit :

— Cum, îţi faci sînge rău pentru atîta lucru ? Pentru trei sau patru nefericite greşeli ? Pe naiba, dacă cititorul o să-şi dea seama !

— Va să zică, aşa credeţi !

Interlocutorul meu a continuat :

— Voi, tinerii, sînteţi toţi la fel : bîntuiţi de ideea fixă că întreaga Europă stă cu ochii aţintiţi asupra lucrărilor voastre şi că pămîntul trebuie să se clatine din temelii pentru un Q pus cu capul în jos.

I-am răspuns că o asemenea pretenţie îmi părea grotescă în cazul altora, dar nu şi al meu, firește. Atunci, mi-a zis că sînt ridicol, ceea ce m-a făcut să zîmbesc a neîncredere. Pe scurt, nu m-am lăsat, ba, dimpotrivă, m-am plîns amarnic că îmi trădase ambiţiile, lipsindu-mă de partea mea de glorie şi, de aceea, a consimţit să îndrepte lucrurile.

— Mă-nduioşezi, tinere, mi-a spus. Da, figura dumitale, pe care-ţi citesc uluirea, îmi stîrneşte un viu interes pentru că nutreai, îmi închipui, speranţa să străluceşti de azi pe mîine, astru nou, improvizat pe un firmament de provincie. O să-ţi treacă mai înainte ca eu să-mi repar greşeala. Vreau să-ţi ofer o compensaţie şi să-ţi dau astfel prilejul să-ţi etalezi talentul. Spune-mi, te simţi în stare să compui un elogiu ?

— Un elogiu ?

— Un elogiu.

— Ce înseamnă asta ?

Mi-a răspuns :

— Prin acest cuvînt se înţelege un fel de panegeric, o peltea literară spre lauda unuia sau altuia. Mai concret, iată despre ce-i vorba. Domnul Bénoît [1], preşedintele tribunalului nostru, a fost numit consilier la Paris. Ar fi potrivit ca *Falansterul* să-şi anunţe cititorii prin cîteva rînduri bine simţite de plecarea acestui funcţionar, pe bună dreptate apreciat. Vrei să te ocupi dumneata de treaba asta ?

Nici n-a apucat să termine că eu îmi şi auzeam muza lovind neîncăbdătoare cu piciorul în pereţii cutiei mele craniene, aidoma cuiva închis la toaletă care cere să iasă afară. Aşa cum în basmele cu zîne vedem ţîşnind, într-o clipită, vegetaţie pe un cîmp considerat arid, dar deasupra căruia un spiriduş îşi întinde dreapta-i binefăcătoare, la fel şi în creierul meu vrăjit au început să înflorească improvizaţiile : hiperbole ingenioase, catacreze plăcute,

[1] În traducere, blînduţ (n.t.).

sinecdoce, metonomaşii cu îndrăzneli pline de haz. M-am simţit cuprins de teribila înflăcărare a stiliştilor de mare clasă şi, după ce i-am strigat directorului de la *Falanster* : „E de-ajuns ! lăsaţi-mă cu gîndurile mele !", mi-am luat cu atît mai repede rămas bun de la acest imbecil, cu cît banalitatea conversaţiei începuse deja să mă exaspereze.

De îndată ce m-am întors acasă, m-am apucat de lucru. Niciodată n-am muncit mai uşor, mai rodnic, mai din belşug. Febra îmi împingea mîna, ideile se băteau pentru întîietate : ca fetele de măritat, fiecare rîvnind la fel de mult onoarea de a se distinge în ochii unui logodnic mai frumos ca lumina zilei. Uneori, cînd o frază mi se părea a fi ceea ce în argoul nostru, al literaţilor, se numeşte „la punct", îmi făceam bucuria să mi-o recit, intonînd şi ritmînd perioadele pentru a-i savura mai din plin rafinamentul. Ei bine, — cred că sînt un om simplu ; nu ştiu să am ceva în comun cu prosteasca vanitate — ei bine, spun, am gustat deseori plăcerea de a mă *simţi în contact direct cu conştiinţa precisă, cu însăşi conştiinţa* valorii mele intrinseci.

E tare frumos să fii psiholog ! E o încîntare să-ţi poţi spune : „Percep partea nevăzută a lucrurilor ; îi cunosc toate amănuntele, iar rotiţele sufletului omenesc îmi sînt familiare !..." Dar eu vă vorbesc despre sentimente pe care nu le puteţi înţelege. Prin urmare, n-o să mai insist ; — de fapt, orice spirit educat şi nobil ştie că nu trebuie să abuzeze de forţa lui ca să nu-i orbească pe cei slabi. Vă voi spune numai că pe la ora şase seara îmi terminasem treaba. Îi dedicasem domnului Bénoît un studiu în care îl analizam cu de-amănuntul omiţînd, din dispreţ, portretul fizic, pe care îl consideram demn numai de un elev sîrguincios nu şi de o pană preocupată de *respectability*. Studiul îl onora desigur pe cel căruia i-l dedicasem, însă cel care i-l făcuse reuşise să-i sporească cu mult faima...

Mîndru, i-am înmînat eu însumi articolul directorului de la *Falanster* care, după ce l-a citit, mi-a zis :

— Nu e rău. E cam ce ne trebuie.

Doar noblețea mea sufletească m-a oprit să nu-l strîng de gît pe acest idiot.

În lunea, marțea, miercurea, joia, vinerea și sîmbăta care au urmat m-am dus, zi de zi, la tipografie, o dată dimineața și o dată seara, ca să-mi revăd corecturile pe care le-am citit, recitit și răscitit, căci pisica opărită se teme și de apă caldă [1]. Cînd mă vedeau sosind, muncitorii zîmbeau batjocoritor. Nu-mi păsa nici cît negru sub unghie, eram îngăduitor cu naivitatea acestor oameni de treabă, a căror zeflemea n-avea cum să mă atingă.

IV

A venit duminică și, în fine, a apărut *Falansterul !..*: Ca și data trecută, mi-am trimis bătrîna servitoare să aștepte în fața prăvăliei lui Pétard, pînă la ora deschiderii, și din nou am gustat o nesfîrșită bucurie văzîndu-mi numele, scris cu litere mari, la sfîrșitul unei coloane din ziar.

Mi-am aruncat un ochi.

Dumnezeule mare ! ce mi-a fost dat să văd ?

— Iarăși greșeli ! o să spuneți.

Vai ! cu mult mai rău, de o sută de ori mai rău ! O confuzie ! o teribilă confuzie ! o încurcătură a paginatorului care a luat, la întîmplare, pachetele de lucrări răspîndite pe masa lui și a amestecat elogiul meu la adresa domnului Bénoît cu preamărirea unui porc fenomen, vîndut cu cîteva zile în urmă la piața din oraș !... Totul apărea sub titlul *Cronică locală* pe care o transcriu mai jos cu o indignare justificată, oferind-o astfel biciului răzbunător al propriei dumneavoastre indignări :

[1] În original, *„chat échaudé craint l'eau chaude"*, expresie construită prin deformarea proverbului *„le chat échaudé craint l'eau froide"* (cine s-a ars cu ciorbă suflă și-n iaurt) (n.t.).

Ştire importantă pentru cititorii noştri. Domnul Bénoît, judecător la Tribunal, a plecat din plăcutul nostru oraş.

A fost vîndut la tîrgul de vite.

Nu e cazul să-l elogiem tocmai în faţa locuitorilor din Bouton-la-Basoche pe omul de bine şi savantul juristconsult care, ani de-a rîndul, a fost onoarea Tribunalului lor şi pe care Preşedintele Republicii l-a numit de curînd în înalta funcţie de Consilier la Curte.

Magistrat integru, spirit luminat şi liberal, domnul Bénoît este în acelaşi timp — ceea ce nu strică cu nimic — un porc extraordinar, cu o greutate de 205 kilograme ! cel care a fost premiat la concursul regional din 1890 şi despre care, pe atunci, au vorbit toate ziarele consacrate agriculturii.

Provenit din crescătoriile fraţilor Lepatissier din Plessis-Saint-Just, acest animal este unul dintre cele mai frumoase specimene ale rasei numite „Porci de Andaluzia", o rasă pe cale de dispariţie şi în legătură cu care domnii Lepatissier au binevoit să ne ofere informaţii interesante.

Aceşti domni ne-au spus că porcul de Andaluzia este prototipul desăvîrşit al omului de lume ca şi al omului de spirit. Despre el se ştiu lucruri încîntătoare.

La seratele sale din bulevardul Babinet veneau cele mai distinse şi mai delicate spirite din Bouton-la-Basoche : domnul colonel din regimentul 20 cuirasieri, domnul subprefect şi secretarul acestuia, domnii de la colegiu, domnul canonic Rosant şi încă mulţi alţii. Nu am putea deci aplauda îndeajuns alegerea pe care a făcut-o şeful statului. Fără îndoială că în noua sa funcţie domnul Bénoît se va comporta aşa cum s-a comportat întotdeauna : va fi dintre cei mai uşor de hrănit, cu toate că are o preferinţă deosebită pentru cojile de cartofi amestecate cu tărîţe.

Să adăugăm că are o carne plăcută la gust şi că cei mai rafinaţi cunoscători în domeniu îi apreciază în chip special : piciorul, cît se cuvine de gelatinos şi de cărnos ; partea de sub genunchi, ciolanul (de o savoare cu totul deosebită), o mare inteligenţă, o minte receptivă la ceea ce este cu adevărat generos, într-un cuvînt, o inimă largă, un suflet nobil şi mîndru pe care nu l-a pătat vreodată josnicia sentimentelor mărunte. Aceasta este părerea noastră cu privire la domnul Bénoît, şi n-avem nici o îndoială că sîntem purtătorul de cuvînt al întregului oraş ; fără a mai vorbi despre delicioasa-i căpăţînă cu fistic şi de urechea sa, delicat crocantă, care, după spusele cunoscătorilor într-ale mîncării, face minuni în tocătura din cap de porc.

Mai este nevoie să adaug că această mică bijuterie purta semnătura „Hugues-Gontran-Ogier-Roboald Luberne-des-Haultes-Futaies", care îşi revendica onoarea de a fi scris cu uriaşe majuscule ?

După ce am citit, primul gînd mi-a fost să mă înarmez cu o bîtă zdravănă şi să ucid întreg personalul *Falansterului.* Prudenţa mea naturală m-a sfătuit totuşi să-mi păstrez calmul. Şi, de fapt, înţelesesem. Da, ochii mei, orbiţi o clipă, s-au trezit la realitate. Încurcătura FUSESE INTENŢIONATĂ ; LA ORDINUL STRICT al directorului *Falansterului,* mi se deschisese, sub picioare, capcana în care cădea şi îşi frîngea gîtul frageda-mi reputaţie !...

Ticăloşie !...

Mi-am înghiţit ura, nu fără o senzaţie de dezgust care îmi urca de la suflet spre buze ; şi, brusc, dezgustat de oameni, scîrbit de mîrşăvia lor, m-am hotărît să mă răzbun crud şi durabil. Am izbucnit, întinzîndu-mi braţul într-un gest plin de nobleţe :

— Jur ca de acum încolo să îmi păstrez numai pentru mine comorile geniului meu ! Netrebnică rasă umană, rasă ingrată, vei fi pedepsită pentru josnicia ta : NU-MI VEI MAI CITI NICIODATĂ PROZA !

— Ține ghidonul fără să te încordezi : ai grijă ca picioarele să-ți fie mereu pe pedale, și mergi tot înainte !... Să nu-ți fie frică !... Asta-i tot secretul. — Hai, dă-i drumul ! Te țin eu.

Așa îmi vorbea, în spate, prietenul meu, Tristan Bernard, încîntătorul autor al *Picioarelor nichelate,* maestru în arta de a scrie în franceză și, îndrăznesc să spun, doctor în velociped. În același timp, legînd vorba de gest, cu dreapta-i robustă a apucat energic, pe sub turul pantalonilor mei, de șaua bicicletei, teatrul celor dintîi încercări ale mele, ca să-i mențină plăpîndul echilibru.

— Te țin, îmi repeta ; hai, dă-i drumul !... Ei, drăcia dracului ! Dar nu lăsa să-ți scape pedala !... Dar nu lăsa să-ți scape pedala !... Dar nu lăsa să-ți scape pedala !...

— Mai bine i-ați spune pedalei să nu mă lase ea pe mine, i-am răspuns, ușor agasat și, totodată, neliniștit, căci simțeam că va veni — în curînd — clipa cînd o să mă văd trîntit la pămînt, în praf, cu țurloaiele-n sus.

Și fapt e că pedala parcă făcea dinadins, într-atît de evidentă îi era încăpățînarea cu care îmi fugea de sub tălpi ca, apoi, să se învîrtească în gol, asemeni unei bobine care se desfășoară repede. Însă Tristan Bernard, orbit de pasiune, nu vroia să știe de nimic. Îmi vorbea cu o părtinire revoltătoare spunîndu-mi că greșeam, că mă foloseam de picioarele mele ca un porc de coada lui și că nu reușeam deoarece făceam pe mine de frică.

Frică !...

Roșu de umilință, m-am hotărît să aduc o dezmințire neîntîrziată și zdrobitoare acestei afirmații mincinoase și, încordîndu-mi pulpele, a căror tensiune mi-a lărgit brusc ochiurile ciorapilor de lînă cu dungi, am pornit-o.

Bicicleta s-a rotit de trei ori.

În spatele meu :

— Foarte bine ! Asta-i ! a făcut invizibilul Tristan Bernard.

Apoi, mi-a mai repetat o dată : „Te ţin !", adăugînd : „N-o să cazi ; e imposibil !"

— Da, î-am declarat, simulînd umilinţa celui care s-a temut de moarte şi care, pe măsură ce în suflet i se trezeşte din nou speranţa, se simte foarte curajos, cred c-o să meargă totuşi.

Şi, Doamne ! de fapt, mergea. Prost, dar mergea. Roata din faţă aducea uşor a femeie beată, şovăind pe ce drum s-o apuce, cotind-o brusc, ba la dreapta, ba la stînga, şi sînt sigur că m-ar fi azvîrlit de pe şa de n-ar fi fost mîna protectoare a minunatului Tristan Bernard ; n-avea însă importanţă ! Eram conştient că progresasem şi asta mă făcea să fiu mai puternic, iar încrederea mi se hrănea din energia mereu reînnoită, pe deplin convins că de-acum încolo, sînt în afara oricărui pericol.

Din cînd în cînd, dornic să fiu încurajat, să culeg laude bine meritate, îl întrebam pe Bernard care continua să ţină de şaua bicicletei :

— Ei, merge ?

El, prompt :

— Foarte bine ! Ai stofă.

— Serios ?

— Pe cuvînt de onoare.

— Tristan Bernard, vă bateţi joc !

Atunci, precum Alceste adresîndu-i-se lui Philinte[1] :

— Nu-mi bat deloc joc ! mă asigura. Să mi se umple faţa de bube dacă peste două zile n-o să mergi singur !

Aceste cuvinte îmi dădeau speranţe.

Totuşi, s-a întîmplat ceva tare ciudat : cu cît înaintam mai cu viteză cu atît vocea lui Tristan Bernard se auzea

[1] Personaje din comedia lui Molière *Mizantropul* (1666), Alceste fiind de o sinceritate inflexibilă, duşman al menajamentelor (n.t.).

mai slab !... Parcă se evapora, ca şi cum stratul subţire de aer dintre mine şi el se lungea încetul cu încetul ca un burduf de armonică ; şi *in petto* mă bucuram nespus de mult fiind absolut convins că autorul *Picioarelor nichelate* alerga nebuneşte în spatele meu, pentru că avea sarcina să-mi menţină şi să-mi salveze centrul de greutate.

Omul e bun de la natură ; vrea să te pună să plăteşti serviciile pe care i le faci. Nu mi-ar fi displăcut deloc ideea ca îndatoritorul meu prieten să-şi poată plăti bunele oficii printr-un început de apoplexie ! Aşa că, închipuindu-mi-l cu ochii injectaţi de epuizare şi cu barba, deasă şi bună, şiroindu-i de o umezeală de prost gust, simţeam cum îmi cresc la picioare aripile divinului Mercur, în timp ce bicicleta alerga acum ca vîntul.

Au trecut cîteva minute.

Deodată :

— Vă e cald, dragul meu prieten ? l-am întrebat pe Tristan Bernard cu uşoară ironie în glas.

Nu mi-a răspuns.

— Nici un cuvînt ! mă gîndeam şi am pufnit în rîs. Nu mai e în stare să rostească nici un cuvîntel !...

Apoi, cu voce tare :

— Nu vă jenaţi. Vreţi să vă odihniţi puţin ?

Tăcere.

Eram uşor nedumerit.

— Tristan Bernard, mă auziţi ?

Aceeaşi tăcere.

M-am îngrijorat brusc. Ce să-nsemne muţenia asta ? Mi-am înfipt solid picioarele în pedale, mi-am încordat mîinile pe ghidon şi mi-am aruncat o privire în spate... Doamne sfinte ! Eram singur !... În dreapta, în stînga, cît vezi cu ochii, se întindea nesfîrşitul covor al cîmpiilor acoperite cu albăstrele şi maci iar acolo, departe, hăt departe, se zărea, în negru pe un fundal deschis, silueta lui Tristan Bernard care, de sus, de pe un povîrniş îmi făcea semn să continui. Aşa, va să zică !... mă ţineam pe bi-

cicletă fără să mă sprijine absolut nimeni ?... Băteam, de vreo zece minute, drumul ăsta prăfuit numai şi numai datorită talentului meu ?... Ah ! vă jur că n-a durat mult ! O dată ce vraja s-a spulberat, am tresărit numaidecît, lovit parcă de-un picior în stomac. M-am răsturnat. Bicicleta a căzut într-o parte, ca un bloc compact, iar eu am căzut cu faţa în jos, înroşind cu sîngele din nas puzderia de pietricele colţuroase pe care mîna providenţei, mereu generoasă în intenţii, le aşezase acolo, grămadă, tocmai bine ca să-mi vină mie în întîmpinare.

UMBRE PARIZIENE [1]

NASUL GENERALULUI SUIF [2]

SCENA I

MAMA : Ascultă, Bibi. Știi că diseară avem masă mare. Vor veni mulți invitați și în primul rînd generalul Suif, căruia i-a fost retezat nasul la Tonkin, dintr-o lovitură de sabie. Ai fi in stare să strigi cînd o să-l vezi pe general : „Aoleu, ce mai nas !" Te previn însă Bibi : dacă spui un cuvînt, doar un cuvințel despre nasul generalului Suif, o să ai de-a face cu mine. Bibi, să nu pomenești sub nici un motiv de nasul generalului Suif, altfel o să te bat la fund... de o să-ți dea sîngele.

BIBI *(șase ani)* : Aș ! mereu spui asta și pînă la urmă tot nu sîngerează fundul meu.

MAMA : Tot nu sîngerează ?... Ei bine, zi tu ceva despre nasul generalului Suif, și-o să vezi tu de n-o să sîngereze.

BIBI : Bine, bine : n-o să vorbesc.

MAMA : Te știu eu, prefăcutule... Ești rău din fire și de plăcere... n-am pomenit copil mai nesuferit ca tine ! Uite, deunăzi, cînd a venit la cină familia Kusseck, ți-a trecut prin cap să te strecori în sufragerie cu puțin înainte de masă și să scoți cu degetul toți sîmburii de la cireșele pe care le aveam pentru desert !

BIBI : Nu mi-ai interzis.

[1] În original „*Ombres parisiennes*" (n.t.).
[2] În traducere, seu (n.t.).

MAMA : Interzis ! Cum să-mi închipui că eşti aşa de scîrbos ca să scoţi sîmburii de la cireşe ? Bibi, şi acum cincisprezece zile, cînd a venit la noi la masă şeful de birou al tatălui tău, îţi aminteşti ce-ai făcut ?

BIBI : Cînd am scos tot miezul din pîine ?

MAMA : Da, şi cînd ai jupuit piersicile. N-o să uit !... Ce piersici frumoase !... pe care le cumpărasem cu trei bani bucata, aşa să ştii, şi erau aşezate cu gust, drept în mijlocul mesei într-o compotieră de cristal !... Toate bune, intrăm în sufragerie şi în loc de piersici, ce văd ?... un fel de globuri gălbui, care asudau ca picioarele !... *(Amară.)* Domnul profitase că nu-l vedeam ca să-mi jupoaie piersicile !

BIBI : Credeam că fac bine. Îmi închipuiam că şeful de birou o să spună : „Straşnic ! Ce drăguţ e băieţelul ăsta ! A curăţat chiar el piersicile ca să nu se obosească invitaţii."

MAMA : Eşti un mic porc, asta eşti. Şi apoi, să spui tu ceva, Bibi, să spui ceva despre nasul generalului Suif, şi-o să vezi tu ! ! !

BIBI : Dacă-ţi spun că n-o să vorbesc !

SCENA II

Toţi sînt la masă. Sfîrşitul cinei. Generalul Suif stă la loc de cinste lîngă stăpîna casei. Pîntecos, mustaţă deasă, decoraţie de ofiţer al Legiunii de onoare, dar nici un fel de nas. Bibi a fost foarte la locul lui ; tot timpul mesei, acest copil n-a suflat o vorbă : s-a mulţumit să fixeze nasul generalului Suif cu nişte ochi miraţi şi temători. Se aduce cafeaua şi se toarnă în cesti. Deodată, în liniştea care se lasă de obicei într-un asemenea moment :

BIBI, *cu voce răsunătoare :* Păi, mamă, nu pot să vorbesc de nasul generalului Suif !... că doar n-are.

LIEDURI DIN MONTMARTRE [1]

METEORII

„Nu vedeți în joben ceva sumbru
și supranatural ?... un fel de meteor
tenebros ?“

STÉPHANE MALLARMÉ [2]

I

Roté a intrat ca o vijelie în prăvălia unde pălărierul stătea cu ochii aplecați asupra unei file din Registru pe care o parcurgea încet, de sus în jos, și își socotea, cu condeiul în mînă, pălăriile vîndute, bucurîndu-se *in petto* de sumele încasate. El se ducea la întîlnirea pe care binevoise să i-o acorde doamna de Proutrépéto și avea pantofi noi, mănușile îi erau de culoare deschisă, dar pe cap purta un joben de un roșu aprins, evocînd sclipirea unui vas cu jeratic precum și sînii Sarei la baie. Omul avea o figură ștearsă, încadrată cu puf moale de o obscenitate misterioasă, de netăgăduit, revoltătoare, și nici o fecioară nu l-ar fi putut privi fără să nu roșească. Cuibărite în colțurile gurii, speranțele-i zîmbeau șirete, iar în pupilele-i dilatate — pete de cerneală în azurul limpede al irișilor — pîlpîia euforia unor spasme foarte apropiate.

A făcut trei pași înainte și a spus :

---

[1] În original, *Lieds de Montmartre* (n.t.).

[2] Poet francez (1842—1898), celebru reprezentant al curentului simbolist (n.t.).

— Ca să mă duc la întîlnirea pe care cea mai dragă a vrut să mi-o dea — lirlirla, nasu' mi l-ai scărpina, inimioara se-ofilea ! — cu ceva decent pe cap, ceva sumbru şi supranatural, aş dori un meteor cît se poate de tenebros, la un preţ între şaisprezece şi optsprezece franci.

II

Pălărierul a împins oglinda neargintată a unui dulap unde jobenele dormeau pe borurile lor, unele peste altele, nemişcate ca nişte păsări mari care se odihnesc, a scos de acolo — cu o mînă sigură, de om cu experienţă şi practică îndelungată într-ale vieţii — o pălărie şi a pus-o pe capul lui Roté.

— Asta-i ce vă trebuie, i-a spus.

Afară, furtuna se potolise. Acum, vremea era frumoasă şi, prin pîcla unei rămăşiţe de îmbufnare, rîsul, încîntătorul rîs al soarelui îmbunat părea acela al unei tinere, prin vălul ei de mireasă. Roté, pe care-l aştepta la uşă o trăsură cu roata nimerită în baltă, a plătit, s-a retras... şi a trecut pe lîngă prăvălie tocmai pe cînd negustoreasa înălţa cu mătura fundul bombat, ca de hamac, al prelatei, umflat de apă ca o băşică. Treaba n-a durat mult. Apa răsturnată a căzut şiroaie, chiar în acea clipă, pe pălăria nou-nouţă a lui Roté care, de altfel, n-a făcut nici un comentariu fiind, din principiu, duşmanul demonstraţiilor fără rost şi al vorbelor inutile. Pur şi simplu, s-a întors, a intrat iarăşi la pălărier care, cînd l-a văzut din nou, a rămas uşor mirat. Roté i-a spus :

— Ca să mă duc la întîlnirea pe care mi-a dat-o doamna de Proutrépéto a mea — lirlirla, scarpină-mă așa, de-al ei călău își rîde inima — cu ceva decent pe cap, ceva sumbru și supranatural, aș dori un al doilea meteor, la fel de tenebros ca și celălalt și tot între șaisprezece — optsprezece franci.

III

Negustorul se întorsese la calculele lui.

S-a dus iarăși la dulap.

Cu vorbe nedesluşite, ude de salivă, strecurate prin condeiul pe care-l ţinea între dinţi, a preaslăvit o clipă noul joben cu care a decorat capul pretendentului la favorurile doamnei de Proutrépéto. Şi fapt e că, îndreptîndu-se spre ieşire, acesta din urmă a luat cu sine şi imaginea radioasă, încărcată cu fîşii de lumină, în esenţă miraculoase şi meterologice — imagine culeasă în treacăt, printr-o ocheadă în strălucirea oglinzii aplecate. Ce pălărie frumoasă !... Dar fatalitatea veghea, şi ea a vrut ca fericitul pretendent să-şi lovească zdravăn jobenul de portiera trăsurii, în momentul în care pusese, graţios, piciorul pe treapta sus-numitei. Şi acum, problema s-a rezolvat repede. Înălţată ca o pîrghie, azvîrlită de pe ţeasta proprietarului ei, noua pălărie s-a purtat ca un meteor ce era, cu năvalnica-i independenţă lovind zidurile, pîrjolind asfaltul, semănînd spaima şi tulburarea, făcîndu-şi astfel de cap. Ar fi putut s-o ţină aşa, ani de zile. Noroc că mai veghea şi Dumnezeu ! Trăsura care venea, tocmai la ţanc, dinspre bulevardul vecin, i-a oferit dramei un epilog ; apoi, Roté a intrat în prăvălia cu pălării şi i-a zis pălărierului care era din ce în ce mai surprins :

— Ca să mă duc la întîlnirea pe care mi-a dat-o prea draga mie — lirlirlie, scărpină-mă-n scărfîrlie, după chinuri, bucurie — cu ceva decent pe căp, ceva sumbru şi supranatural, aş dori un al treilea meteor, la acelaşi preţ şi la fel de tenebros ca şi celelalte două.

IV

Schimbător, martie te agasează cu alternările lui de cer senin şi de ploi repezi, însoţite de zăpadă sau grindină. Te trimite cu gîndul la acele femeiuşte care ba rîd, ba plîng, cîntă, bombăne, suspină din nimic, apoi, fără să ai habar de ce, se pun pe glume şi a căror natură capricioasă tare ţi-ar mai place să o corectezi cu şuturi zdravene în fund. Şi iată că cerul, curăţat pentru o clipă cu mătura sfîntului Petru — portar, după cum se ştie, la Palatul Justiţiei — ce a alungat hăt departe grămezile de nori, se întunecă din nou şi, sub povara răpăielii foarte apropiate, bate în negru ca privirea unei iubite geloase care găseşte în buzunarul celui drag şi tandru o factură de la florar. Chiar şi Roté, cînd a ieşit din prăvălie, s-a strîmbat cu înţeles, de teamă că răpăiala stă gata să dea năvală şi se va prăbuşi peste capul său într-o trombă compactă.

Şi-a zis : „Pe naiba !“ şi s-a grăbit spre trăsura în care s-a urcat cu mai multă grijă, îndoindu-se pentru că învăţase deja din experienţă.

Aşadar, a evitat marginea de sus a portierei.

Necazul a fost că, ridicîndu-şi prea repede capul n-a evitat şi coşul trăsurii, iar această situaţie neprevăzută a avut un efect neplăcut asupra celei de-a treia pălării ; în doi timpi şi trei mişcări ea, pălăria, s-a preschimbat

în acordeon, în lampion, în burduf, în plăcintă ! *Habent sua fata capelli* [1]. Roté nu s-a plîns deloc. Cu totul absorbit de dorinţa să-i fie pe plac celei dragi şi să i se arate într-o lumină avantajoasă, acest om încîntător a coborît, dintr-o săritură a fost pe trotuar şi a apărut încă o dată în pragul prăvăliei cu pălării :

— Ca să mă duc la fericitul randevu, i-a spus pălărierului — lirlirlu, scarpină-mi şi pîntecu', suferă, dar iartă sufletu' — cu ceva decent pe cap, ceva sumbru şi supranatural, aş dori un al patrulea meteor, la acelaşi preţ şi la fel de tenebros ca şi celelalte trei.

V

Nici o glumă nu e totuşi atît de reuşită ca să nu-şi piardă cu timpul hazul, aşa că Roté şi-a zis că a rîs destul şi că era momentul să treacă la alte figuri. S-a gîndit deci să-i facă celei de-a patra pălării onorurile trăsurii sale, să-i ţină portiera deschisă, ca unei persoane de vază şi, mai întîi, să o instaleze pe ea pe perna banchetei, după care să se aşeze şi el.

Această idee era demnă de aprobarea celor mai avizaţi, fiind dovada unei deosebite ingeniozităţi, a unui vicleşug cu totul special şi trebuie să mărturisesc — adevărul mă obligă —, ea a fost, firește, încununată de un succes răsunător. Nu, Roté nu şi-a mai lovit jobenul nici de portieră, nici de coşul scund al trăsurii !... Numai că, din neatenţie, s-a aşezat peste el şi, sub greutatea fundului, l-a turtit ca pe o agrişă.

[1] Şi pălăriile îşi au soarta lor (lat.) ; deformare a dictonului clasic : „Habent sua fata libelli" : Şi cărţile îşi au soarta lor (n.t.).

Atunci, visătorul melancolic, cu sufletul bîntuit de spaimă, convins că se izbea de cumplita și neîndurătoarea răutate a vreunui zeu, s-a hotărît să pună totul în joc și să reușească totuși. Și-a proptit coatele de geamul deschis al trăsurii, și a strigat :

— Hei, pălărier !

Acesta a dat fuga, cu oferta de servicii pe buze, iar el i-a spus :

— Ca să mă duc la întîlnirea la care m-așteaptă zîna — lirlirlîna, scarpină-mi și rîna, copilă-i inima-mi, bătrîna — cu ceva decent pe cap, ceva sumbru și supranatural, adu-mi *chiar aici, în această trăsură,* un al cincilea meteor, între șaisprezece și optsprezece franci ; o să mi-l pui *chiar dumneata, cu mîinile dumitale !* Și-o să vedem, afurisenia naibii, dac-o să mă așez iarăși pe el !

VI

Trăsura a pornit-o din nou în trapul mărunt al iepei roșcate, închise între hulubele ei, ca să-l ducă spre pămîntul făgăduinței pe Roté, omul cel mai priceput în arta de a învinge vicleniile vieții și de a-i pune cu botul pe labe pe zeii răufăcători. Fața lățită de mîndrie îi exprima binemeritata izbîndă căreia îi va urma, în curînd, o a doua, iar fericitul ștrengar clipea șiret în luciul vag al geamului ce încadra scaunul vizitiului, complimentîndu-se și pentru una și pentru cealaltă.

Ah ! grele mai sînt ultimele clipe de așteptare !... cumplită și delicată-i agonia dorințelor, în sfîrșit împlinite !... înfrigurate-s mîinile exasperate, care se întind spre ținta aproape atinsă !...

Trăsura s-a oprit pe neașteptate.

Roté a făcut un gest de nerăbdare.

A trecut un minut.

Roté și-a înfipt dinții în baston.

Dar, după primul minut a venit al doilea, după al doilea, al treilea și atunci n-a mai rezistat ; s-a aplecat în afară, prin geamul deschis și, ca să stimuleze prin cuvinte bine simțite zelul priceputului vizitiu [1], și-a proiectat, dinapoi înainte, capul pe care stătea un joben — al cincilea — ireproșabil. Exact în acel moment, polițaiul ce supraveghea circulația își proiecta, dinainte înapoi, bastonul de culoarea porțelanului, marcat cu blazonul orașului. Împinse cu viteze egale, dar acționînd în sensuri opuse, bastonul polițaiului și pălăria lui Roté s-au ciocnit ca două trenuri...

O lovitură surdă !...

— Neghiobule ! i-a strigat polițaiul.

Roté însă nu i-a răspuns, urmărind pe stradă, în depărtare, cu pletele în vînt și cu privirea-i pierdută, galopada a ceva cu neputință de precizat, a ceva sumbru, supranatural, ca un fel de meteor tenebros...

PENDULA

I

— LAMERLETTE ! auzi, mă-ntreabă dacă-l cunosc pe Lamerlette ! a exclamat vechiul meu coleg, pictorul Théodore Maudruc, pe un ton de parcă mi-ar fi spus : „Auzi, mă-ntreabă dac-am văzut morile din Montmartre

[1] În original, „*Automédon*", numele vizitiului lui Ahile (Homer) (n.t.).

sau dacă știu cine-i Cristofor Columb ! Lamerlette ? Ei bine, află, copil nefericit ce ești, că trei ani am locuit sub același acoperiș ! Pe atunci, aveam douăzeci de ani. Oho ! povestea noastră-i veche, cu toate că aș vrea eu să cred că-i de azi, de ieri, într-atît trecutul ne este departe și, în același timp, tare aproape. Drăguț băiat, acest Lamerlette, săritor, bun la suflet și vesel !... Aveam în Montmartre pe strada Véron, un mic atelier de trei sute de franci unde, de dimineață pînă seara, cîntam cît ne ținea gura făcînd un zgomot asurzitor, lucram la același model și ne încălzeam la același foc. Pentru că, știi, eram cumplit de săraci ! cel mai adesea, făr-un ban, mîncînd pîine cu rîndul, ba chiar și mai rar.

— N-aveați nici pîine ? l-am întrebat oarecum neîncrezător.

— Da, dragul meu, a spus Maudruc, n-aveam nici pîine ; dovadă că Lamerlette era deseori nevoit să-l pungășească pe un băcan din strada Burq, care-l onora cu simpatia lui și ținea să-l facă să-și renege credința republicană. Din pricina asta ajungeau la un tărăboi pe care-l auzea întreg cartierul. Lamerlette se apăra, îi vorbea de un frate al bunicilor ucis la Jemmapes, zbiera ca un măgar și, furios, se năpustea cu pumnii, la-ntîmplare, asupra sacilor cu linte, fasole roșie și mazăre, înșirați prin toată prăvălia. Mai apoi, după ce-și umplea buzunarele cu legumele furate în toiul acestei discuții aprinse, încheia cu o trăsnaie și-și lua tălpășița, mai aruncîndu-i încă, de la distanță, o ultimă zeflemea. Da, zău că era o figură Lamerlette ăsta, și, într-adevăr, se poate lăuda că m-a făcut să rîd. Acest băiat era opusul bunului-simț, absurditatea însăși, pe care o împingea atît de departe încît rămîneai ca prostit. De cîte ori nu cheltuia cei cîțiva bănuți — toată averea noastră — ca să cumpere scobitori,

agrafe sau portrete cu împăratul Braziliei ! Găsea că-i firesc să procedeze așa, și-mi vorbea cu atîta nevinovăție că nu-mi mai venea nici măcar să-l dojenesc. Totuși, în acele zile mîncam răbdări prăjite, căci băcanul din strada Burq nu era mereu dispus să facă politică și apoi, omul ăsta de treabă închidea duminica ! Dar nu ne păsa ! aveam vîrsta aceea minunată cînd trăiești fără să bei, să mănînci ori să dormi, acea vîrstă cînd trăiești pentru că trăiești și-atît, nu te-ntrebi mai mult. Ah ! tinerețea !...

S-a oprit. Cu vîrful pensulei a picurat o rază de lumină în ochii *Sfîntului Jérôme* pe care-l picta. Lucra tăcut și preocupat, iar în liniștea din atelier pătrundeau, de departe, mugete de corn înăbușite de tapiseriile grele, de o vîrstă respectabilă, zdrențuite, care mascau pereții în tonuri ciocolatii.

— Ți-am povestit întîmplarea cu pendula ? m-a întrebat pe neașteptate. Mi-am amintit-o acu', în joia asta din postul paștelui.

— Nu, nu mi-ai povestit-o, zău, i-am răspuns.

— Ei, atunci să ți-o spun ; merită s-o asculți. Chestia asta s-a petrecut într-una din acele numeroase zile ale lunii cînd ne cînta cucul în pungă. Dac-am fi fost puși amîndoi sub un teasc, jur că n-ar fi ţîșnit nici o. băncuță ! La prînz mîncasem patru cartofi și, pe cînd ne întrebam dacă nu cumva soarta ne va sili ca în acea seară să ne hrănim doar cu cojile lor, a apărut moș Zackmeyer.

Zackmeyer ăsta era un bătrîn telal din Montmartre care vindea și cumpăra de toate, de la pînze Diaz [1] apocrife pînă la mașini de călcat. S-a învîrtit prin atelier, a cercetat, fără să scoată o vorbă, grămada de studii și schițe atîrnate pe pereți și, într-un tîrziu, ne-a spus :

[1] Diaz de la Peña : pictor francez (1807—1876) (n t.).

— Nu fac o para chioară ; firește că n-o merită nici pe-asta. Sînt seci, lipsite de interes și se vede cît de colo că totu-i o varză. Of, ce pictură infectă ! Dar nu-i nimic, eu-s om de treabă, nu vreau să fi urcat degeaba. Cît cereți pe toate astea ?

— Douăsprezece sute, a zis Lamerlette.

Zackmeyer nu s-a pierdut cu firea ; a răspuns calm :

— Douăsprezece sute ? Vă ofer patru ludovici.

N-am stat pe gînduri.

Zackmeyer ne-a înșirat pe un colț de masă patru galbeni. Cu dreapta, Lamerlette i-a tras în palma stîngă, apoi i-a îndesat adînc, în buzunarul său unde s-au auzit prăbușindu-se unul peste altul, cu un zgomot ca de ploaie cu aur, după care a declarat pe un ton grav :

— Trebuie să ne folosim în mod util de niște bani picați din cer. Azi e lunea de post, mîine e bal la Operă : o să mergem și noi ; de mult poftesc la așa ceva.

Auzind cuvîntul „bal", moș Zackmeyer a ciulit urechea.

— Tii, grozavă idee ! și zău c-aveți noroc ; am eu cîteva costume, nostime foc, ce vi s-ar potrivi ca o mănușă. Vi le dau pe mai nimica, numai să vă fac un serviciu.

Am fost imediat de acord. Cu pînzele noastre pe umeri, Zackmeyer ne-a dus la el în prăvălie unde ne-am ales două costume, de maimuțe parcă, sau de mușchetari ; în orice caz, două gioarse, două gunoaie mîncate de insecte și de vechime care nu făceau, fiecare, mai mult de treizeci de bani și pe care el ni le-a vîndut cu douăzeci de franci bucata. Se mai și jura în gura mare că se sacrifica și ne striga că n-am avea suflet dacă nu i-am plăti de un vermut. Escroc bătrîn ! I-am dat bănuții, încîntați totuși de achiziție și cu totul absorbiți de gîndul că a doua zi o să ne oferim o plăcere.

II

Chiar în această a doua zi, la ora opt m-a trezit soneria.

M-am îmbrăcat încetişor să nu-l scol pe Lamerlette (căci aveam pînă şi patul în comun), am deschis şi m-am pomenit faţă-n faţă cu un perceptor care m-a întrebat :

— Domnul Maudruc ?

— Eu sînt domnul Maudruc, i-am spus.

A continuat :

— Am venit să încasez o poliţă.

— O poliţă !

— Da, domnule ; o poliţă de douăzeci şi cinci de franci.

— Dar e o greşeală ! i-am strigat ; n-am semnat nimănui nici o poliţă. Îmi daţi voie să mă uit ?

— Uitaţi-vă, domnule.

Mi-a întins chitanţa. Am citit :

Paris, 1 decembrie 1868

La 1 martie viitor, voi plăti domnului Matraque [1], *croitor, sau la ordinul lui, suma de douăzeci şi cinci de franci, contravaloarea mărfii primite.*

THÉODORE MAUDRUC
Strada Véron, 11 bis

Ah, ce neplăcere ! era totuşi adevărat şi, pînă la urmă, mi-am adus aminte ! Da, era chitanţa mea, cu scadenţa la trei luni — de parc-ar fi fost fără sfîrşit —, pe care o semnasem într-o bună zi cînd am simţit o nevoie cam stringentă de nişte nădragi ! Şi mă uitam, zdro-

[1] În traducere, ciomag (n.t.).

bit, la bucata aia prăpădită de hîrtie, o zdreanță unsuroasă încărcată cu ștampile și parafe care însoțeau, ca o escortă, aceeași fatală înștiințare : *„Plătiți la ordinul lui... Plătiți la ordinul lui...“*, ce cădea cu toată forța în toiul modestei noastre petreceri, așa cum cade un păianjen mare într-o farfurie cu smîntînă.

Omul mă privea zîmbind. Într-un tîrziu, mi-a spus :

— N-aveți banii ?

Am protestat :

— Ba îi am, dar aș prefera să-i țin pentru mine.

A făcut un gest vag. L-am întrebat, plin de speranțe :

— Și dacă nu plătesc ce mi se va-ntîmpla ?

— Păi, e simplu, mi-a răspuns : o să vi se ia mobilele.

Auzind una ca asta, i-am zis :

— Plătesc.

Și, copleșit de durere, i-am întins cei douăzeci și cinci de franci, după care m-am dus să-l previn pe Lamerlette.

Lamerlette a țîșnit din pat ca o rachetă, cu ochii ieșiți din orbite, m-a apucat de guler și m-a împroșcat cu ocări, trîntindu-mi că-s hoț, canalie, delapidator. A zis că-mi plătesc datoriile cu „banii altora“ și că n-o să uite niciodată un asemenea exces de necinste.

Apoi și-a pus pantalonii și a căzut într-o stare de apatie mută. A rătăcit douăzeci de minute prin atelier, visînd, rumegîndu-și resentimentele, mai oprindu-se din cînd în cînd ca să-și numere și răsnumere în palmă bănuții rămași : o adevărată tragedie lăuntrică, pe care o pîndeam cu coada ochiului în vreme ce înțepam cu vîrful cuțitului bucata de caltaboș ce țîrîia pe foc.

Am mîncat față-n față, fără să schimbăm vreo vorbă ; dar, în timp ce-mi împătuream șervetul, l-am auzit :

— Maudruc, recunoaște că te-ai purtat ca un mîrlan.

— Recunosc, i-am mărturisit total nepăsător.

— Ei bine, a continuat, poţi să-ţi răscumperi necinstea. Ne mai lipsesc douăzeci şi doi de franci ca să intrăm la bal : du-ţi pendula la muntele de pietate ; o să luăm pe ea doisprezece franci şi mă ocup eu să-mprumut restul de la Zackmeyer.

Am sărit :

— Nici nu mă gîndesc ! O pendulă pe care am primit-o de la mama de ziua mea şi care-i giuvaerul atelierului nostru !...

— Nu contează, a zis Lamerlette : du-o, totuşi, la muntele de pietate.

Am urlat un „Nu !" cu un gest de masacrare a aerului, ca să pun capăt discuţiei. Lamerlette n-a mai insistat. Am golit masa şi pe ea am cocoţat un mulaj, din ipsos, al lui Discobol [1], pregătindu-mă să fac un studiu şi, preţ de o clipă, nu s-a mai auzit decît scîrţîitul strident al cărbunelui pe pînza grunjoasă.

— Maudruc, du-ţi pendula la muntele de pietate, a spus, brusc, Lamerlette care mă privea cum lucrez, fumîndu-şi pipa în spatele meu.

— Nu mă pisa, i-am răspuns : ţi-am zis că n-o duc.

A aruncat fumul în aer, apoi a continuat :

— Du-ţi, pendula la muntele de pietate.

— La dracu !

— Nu vrei s-o duci ? m-a întrebat cu indiferenţă.

Am ridicat doar din umeri, hotărît să nu mai zic nimic dar el, păstrîndu-şi pe mai departe sîngele rece, şi-a luat un scaun şi douăzeci de minute în şir, fără să se oprească măcar o dată ca să-şi tragă sufletul, m-a torturat, m-a sîcîit, m-a ciuruit cu aceeaşi frază pe care o repeta întruna, o mormăia la urechile mele ca un jalnic cîntec bisericesc :

---

[1] Statuie a sculptorului grec Myron (sec. V î.e.n.) (n.t.).

— Maudruc, du-ţi pendula la muntele de pietate! Du-ţi pendula la muntele de pietate, Maudruc ! Hai, du-ţi la muntele de pietate pendula ! Hei, Maudruc ! Maudruc, du-ţi pendula la muntele de pietate !

A ajuns chiar să se şi încurce, numindu-mă Maudrou, apoi Maudrule :

— Du-ţi pendrucul la dracu', Maudrule ! Ci du-ţi-l la lacu' pendrulul !

Îţi venea să turbezi. Pînă la urmă am capitulat.

— Bine, de acord, i-am strigat, da, o voi duce ; dar taci, Lamerlette, taci odată ! sau, să mă ia naiba de nu te strîng de gît !

Atîta a vrut. A învelit cu grijă pendula în ziare vechi şi mi-a pus-o sub braţ, recomandîndu-mi să mă grăbesc.

Eram deja pe scară.

— E un munte de pietate în strada Fromentin ! mi-a strigat Lamerlette, sprijinit cu coatele de balustradă.

III

Coboram val-vîrtej strada Germain-Pilon cînd, deodată, cineva mi-a aţinut calea. Am ridicat ochii şi am văzut... Dar, hai, ghici, pe cine-am văzut ? — pe mama ! pe mama în persoană, pe care întîmplarea o aducea după cumpărături în cartier. Ce zici de asta ? frumos ghinion, nu ?

Pe atunci, mama era tare drăguţă : părea cu zece ani mai tînără şi era grasă cît zece grame de slănină însă, te asigur, o femeie şi jumătate şi, în mîinile ei, tata şi cu mine nu atîrnam greu, oricît de zdraveni am fi fost noi. Mi-a spus :

— Ia uite-te la el ! trebuie să te-ntîlnesc pe stradă ca să aflu cum o duci. De ce n-ai mai venit să ne vezi ? Ce-i cu tine ? Ce-ai mai făcut ? Dacă nu-i ruşinos ca la vîrsta ta să-ţi stea mintea numai la distracţii ! Tare se mai vede că eşti fiul tatălui tău, cum mi-a zis şi mătuşă-ta aseară.

Şi taca taca, taca taca. Mă zăpăcise. Degeaba încercam să zic şi eu o vorbă :

— Hai, măi mamă ! Hai, măi mamă !

În zadar : ea o ţinea pe-a ei ; trecătorii se întorceau amuzaţi şi cam miraţi că-l aud pe acest carabinier spunîndu-i „mamă", cu un aer de şcolar prins cu mîţa-n sac, unei fărîme de femeie pe care ai fi luat-o uşor între două degete ca s-o pui, liniştit, în buzunar. Într-un tîrziu, s-a potolit şi m-a lăsat să o sărut. Apoi :

— Ce ai tu acolo ? m-a întrebat.

— Cărţi, i-am răspuns cu o îndrăzneală plăcută ; da, un adevărat noroc : *Istoria pictorilor primitivi* în trei volume, pe care acu am cumpărat-o de la un anticar.

— Cărţi, a spus mama, foarte flatată ; oare o să-ţi vină şi ţie mintea la cap ?

Auzindu-i vorbele, am vrut să-mi dau importanţă şi am început să mă legăn de pe un picior pe altul, zicîndu-i că lumea se înşelase foarte tare cu privire la caracterul meu profund, că eram omul cel mai serios cu toată aparenţa mea de nepăsător, că munceam zi şi noapte etc. etc. Şi, tocmai în acea clipă — stupoare ! — *Istoria pictorilor primitivi* a bătut, sub braţul meu, ora trei !

Mama s-a uitat la mine ; eu m-am uitat la mama ; ne-am uitat amîndoi, unul la altul. Vai şi-amar ! am crezut c-o să-mi tragă o scatoalcă ; am crezut, da, pentru că o ştiam iute de mînă. Sînt însă convins că aerul meu de idiot a dezarmat-o cu totul.

— Mincinosule ! mi-a spus fără mînie.

Şi, dînd din umeri :

— Dacă-i posibil să ai o asemenea barbă şi atît de puţină minte ! Acolo-i pendula mea ?

— Da, mamă.
— Pariez c-o duceai la muntele de pietate.
— Da, mamă.
— Nu mai ai nici un ban !
— Nu, mamă.
— Ah, Doamne !

Asta a fost tot. Şi-a scos punga.

— Uite, ţine doi ludovici, prostănac mare ce eşti. Încearcă măcar să-i foloseşti ca lumea.

După cinci minute, intram în atelier ca un obuz.

— Lamerlette, i-am strigat, doi ludovici ! Şi iată şi pendula !

Lamerlette n-a mai înţeles nimic. I-am explicat în două cuvinte. Apoi ne-am luat de mînă şi-am început să dansăm ca doi zărghiţi, zbierînd cît ne ţinea gura :

— Trăiască viaţa ! Trăiască bucuria ! Trăiască moş Zackmeyer ! Trăiască mama Maudruc !

Lamerlette a tăcut. S-a dat cîţiva paşi înapoi, clipind din ochi, ca să-şi aprecieze mai bine tabloul. Dar, după cum clătina din cap, îl simţeam visător, cu gîndul hăt departe, fugit în căutarea amintirilor. Şi de trei ori a şoptit din vîrful buzelor strînse :

— Tinereţe ! Tinereţe ! Tinereţe !

FLORILE DE CEARĂ

Fiind foarte bine organizată, firma Tricoche [1] şi Cacolet [2] a aflat, nu din întîmplare, că bruna Baptistine îşi dorea din tot sufletul un buchet de flori pentru pălărie : dar nu o garnitură dintr-acelea vulgare, cu tranda-

[1] Numele evocă *„tricoter"* (a împleti) şi (prin rimă) *„sacoche"* (sacoşă) (n.t.).

[2] În traducere, samar (n.t.).

dafiri din americă, pe care le vezi în vitrinele modistelor din strada Vivienne, ci altceva, nostim, ceva ieşit din comun, ceva care să facă senzaţie la premiera *Nimfei Egeria* [1] şi de care *Domnii* parizieni, *din fotoliile de orchestră* să vorbească o săptămînă încheiată. De aceea, agenţia Tricoche şi Cacolet care, după cum se ştie, lucrează în stil mare, a pornit-o fără şovăire în căutarea măreţei garnituri şi, pînă la urmă, a descoperit-o, Tricoche însuşi aducînd-i-o în chip de tata Isaac [2].

Baptistine a rămas uluită, cu tot simţul ei de inventivitate în materie de cochetărie. Ceea ce îşi putuse închipui pălea, îşi pierdea orice valoare în faţa acestui giuvaer, a acestei delicioase opere de artă. Aşa ceva n-avea nici o legătură cu trandafirii de prost gust, cu acele flori pretenţioase şi urîte, ca nişte crinoline, parcă umflate de vanitate ; dimpotrivă, erau trei simpli boboci de trandafiri, din ceară, nesfîrşit de tandri şi vii, uşor întredeschişi, confecţionaţi cu atîta delicateţe încît lumina trecea prin ei ca printr-o frunză de trandafir natural. Pentru ca iluzia să fie şi mai mare, priceputul Tricoche îi stropise în prealabil cu esenţă de trandafir, pe care o picurase cu vîrful degetelor, aşa că pînă şi cel mai iscusit om şi-ar fi pierdut vremea, ostenindu-se în zadar să distingă între această minunată ficţiune şi floarea adevărată care îi servise drept model.

Premiera piesei *Nimfa Egeria* avea loc chiar în acea seară şi, de aceea, de îndată ce Tricoche a închis uşa după el, fermecătorii trandafiri, înveliţi cu grijă, în patru foiţe din hîrtia cea mai fină, au fost încredinţaţi poetului René Myrvil [3], servitor foarte devotat doamnei de care

[1] Sfătuitoarea operei legislative a regelui legendar Numa (n.t.).
[2] Fiul lui Abraham şi al Sarei din *Biblie* (n.t).
[3] Omofonie cu *„myrrhe“* (smirnă) *„vil“* (de mică valoare ; josnic) (n.t.).

era foarte îndrăgostit, cu ordinul expres să-i ducă la modistă. Myrvil a pornit-o deci la drum, nu înainte de a primi zeci de recomandări, de a promite ferm că nu se va opri pe nicăieri şi că va ţine fragilul pachet cu vîrful degetelor, la o jumătate de metru distanţă, ceea ce a şi făcut pînă la colţul străzii Druot unde, spre marele lui ghinion, l-a întîlnit pe Lucien Fabian, prietenul său de suflet. Acest nesuferit boem, veşnic în căutarea vreunui cunoscut pe care să-l abată într-o cîrciumă, a ţinut să ştie de ce se plimba Myrvil prin Paris ducînd plăcinţele pe braţe. Aflînd că ceea ce credea el că sînt plăcinţele erau doar nişte flori de ceară de o mare frumuseţe, a afirmat că nu se putea ocazie mai grozavă ca să se cinstească cu o bere. Myrvil s-a opus cu străşnicie, invocînd puţinul timp liber de care dispunea, promisiunea făcută la plecare stăpînei, dar şi mii de alte minunate motive, pentru ca, în cele din urmă, dintr-o slăbiciune vinovată, să cedeze ca să aibă linişte. Au intrat deci la cafeneaua Cardinal iar Myrvil, după ce şi-a aşezat preţiosul pachet lîngă el, s-a apucat să vorbească despre literatură cu Lucien Fabian, discuţia durînd treizeci şi cinci de minute ; cînd să plece, a constatat cu stupoare că fermecătoarele flori de ceară puse, din nefericire, lîngă sobă se topiseră cu totul.

*
* *

René Myrvil a rămas o clipă cu gura căscată în faţa acestui terci desăvîrşit, de care se lipise învelitoarea din hîrtie subţire şi care, acum, rezuma delicioasa podoabă de adineauri. Apoi, într-un acces de furie nebunească, a aruncat pachetul afară, pe bulevard. Considerăm că a dat dovadă de multă reţinere din moment ce nu l-a trimis şi pe Lucien Fabian pe acelaşi drum. Gîndiţi-vă : pierderea trandafirilor însemna pierderea Baptistinei !

Rănită în sensibilitatea ei de cochetă, tînăra femeie, iute la mînie, nu i-ar fi iertat niciodată una ca asta. René Myrvil îşi semnase propria condamnare, fără drept de apel, şi nu-i mai rămînea decît să-şi găsească undeva, pe Sena, o vizuină unde să aştepte întoarcerea florilor de ceară.

Înduioşat de suferinţa prietenului său, Lucien Fabian, pentru prima oară în viaţa lui, a privit lucrurile cu seriozitate şi s-a gîndit să repare, pe cît posibil, nenorocirea pe care o provocase fără să fi vrut, din zăpăceală. Aşadar, l-a luat pe Myrvil de braţ şi l-a scos din cafenea.

*
* *

La ora şapte fix, tînăra Baptistine sosea de la modistă, iar obrajii lui René Myrvil, de obicei palizi, şterşi, se coloraseră, nu se ştie de ce, într-un roşu splendid. Baptistine n-a dat atenţie faptului, absorbită cu totul în contemplarea pălăriei care era, într-adevăr, cea mai minunată operă de artă din cîte ai fi putut visa. Garnitura se afla la locul ei, cu frunzele-i verzi în formă de inimă şi cu cei trei boboci întredeschişi, de un roz tandru, de-abia perceptibil, răspîndind un parfum delicat, atît de fini şi de fragili încît tremurau uşor la fiecare respiraţie a tinerei femei.

— Zău că poţi să te-nşeli, nu-i aşa ? a spus aceasta, după o clipă de tăcere.

— Să te-nşeli, a repetat René Myrvil, cu inima gata să-i sară din piept şi care, deşi zisese, nu se înşelase deloc pentru că el însuşi prinsese trandafirii cu ace, de catifeaua pălăriei : trandafiri cu atît mai desăvîrşiţi ca imitaţie cu cît fuseseră culeşi chiar din grămada unui florar de pe bulevard.

— Trebuie să recunosc, se gîndea, că animalul de Fabian îl are pe dracu' în el.

Fapt e că acest „animal de Fabian" înlocuise pur și simplu răposatele flori de ceară cu o ramură de trandafiri naturali, dintre cei mai asemănători cu putință. Ingeniosul truc salva cel puțin acea seară, iar a doua zi Myrvil trebuia să se scoale încetișor, la ora trei dimineață, să arunce pălăria în jarul din șemineu și, la trezirea stăpînei, să înceapă să se plîngă din cauza acestei nenorociri, fatale și de neînțeles. Dar, deși tînăra-i iubită era pe de-a întregul subjugată de iluzie, poetul continua să fie îngrijorat, se înspăimînta ori de cîte ori o vedea aruncînd o privire asupra florilor *de ceară* ale pălăriei. Nu și-a revenit decît atunci cînd ea, gata de plecare, și-a pus mănușile, pălăria și s-a mai uitat o dată, rapid, în oglindă.

N-am asistat la premiera *Nimfei Egeria* și, deci, n-am putea spune dacă acea seară a însemnat o victorie pentru tînăra femeie. Dar sîntem înclinați să credem că totul s-a petrecut într-o ordine deplină, judecînd după tandrețea cu care s-a aruncat de gîtul iubitului, la întoarcere, de îndată ce au rămas singuri. „Cît te iubesc !" îi repeta, în timp ce tînărul, fascinat, îi săruta frumoșii ochi cenușii, zulufii nebunatici, degetele cu unghiile ca alunele, de culoare trandafirie. Și ar mai fi rămas mult timp așa dacă Myrvil, care se pierduse în adorația părului lung și splendid al iubitei, n-ar fi încremenit brusc, la fel ca Hamlet, prințul din Jutland, atunci cînd a văzut fantoma tatălui.

— Ce e ? a întrebat Baptistine, care a înțeles că se întîmplase ceva cu totul deosebit și, imediat, i-a încolțit un gînd îngrozitor. Și-a ridicat repede pălăria de pe cap și îi lăsăm pe cititori să aprecieze cît de uluită a fost

zărind printre tuluri, catifele și dantelării, trei trandafiri de Bengal de o rară frumusete, care înfloriseră și al căror delicios parfum se răspîndea prin toată casa. Florile *de ceară* se deschiseseră la căldura din sala de spectacol.

În tăcerea ce a urmat, pe cînd Myrvil se întreba dacă nu era momentul să-i destăinuie cumplitul accident din acea dimineață și nesuferita înșelătorie cărcia-i fusese victimă, tînăra femeia și-a încrucișat brațele și, cu furie rece și stearsă, a spus :

— Îți închipui ! Tricoche ăsta !... Ce mai canalie !

GÎȘTE ȘI COCOTE [1]

BARDA

...de acum înainte, barda!
(Henric al VIII-lea [2])

— Valentina, a zis Martin Nivoire, înfigîndu-și pana în călimară, a durat prea mult discuția asta ; mă-mpiedici să lucrez și, la urma urmelor, povestea mă și plictisește. N-ai vrea să-mi faci plăcerea să mă lași în pace ? Nu, zău, Valentina, n-ai putea să-mi acorzi această favoare ca să am și eu liniște ? Draga mea copilă, îmi e necesară liniștea, îmi e foarte necesară și te implor în genunchi și cu mîinile împreunate. Taci, Valentina, taci odată.

— O să tac dac-o să vreau, i-a răspuns Valentina.

— Să vrei !... a rugat-o stăruitor Martin Nivoire.

Valentina i-a spus :

— Da' uite că nu vreau ! Și, mă rog, drept cine mă iei ca să-mi poruncești ?

— Ei, poftim ! Îi poruncesc ! a făcut Nivoire cu brațele ridicate. Ai început iar cu prostiile tale !

— Prostiile mele !...

Brusc, Valentina și-a ieșit cu totul din fire :

— Brută ce ești ! Mojicule ! Spurcatule !

Nivoire i-a spus, calm și cu blîndețe :

— Valentina, fetița mea, e două fără un sfert ; lucrarea trebuie s-ajungă la tipografie la ora cinci și datorită ție,

[1] În original, *Dindes et grues* (n.t.).

[2] Rege al Angliei (1509—1547), recunoscut pentru cruzimea lui (n.t.).

Valentina, n-am scris din acest foileton decît: *Contele de Galetas a răspuns cu multă demnitate....* Vrei să mă lași în pace ? E momentul să te hotărăști. Mă vezi, nu, că-s plin de bunăvoință, că-ți dau de o sută de ori dreptate deși de o sută de ori greșești, ba mă mai și gîndeam dacă n-ar fi cu putință să-ți cumpăr cumva tăcerea...

Mare imprudență !

Auzind cuvîntul „a cumpăra", Valentina s-a apucat să țipe, spunînd că asta le întrecea pe toate, să fie ea considerată o fată de vînzare, că nu e lovitură mai cumplită pentru o femeie ca ea decît să fie condamnată să îndure chinul unei asemenea companii și că părinții ei ar fi încîntați s-o vadă în situația asta ! Nivoire a așteptat cu răbdare. N-a mai insistat însă, pentru că ea nu dădea semne că o să înceteze vreodată, ba, dimpotrivă, se înfierbînta, trecea de la văicăreli la insulte și de la lacrimi la urlete. Și-a scos cheile din buzunar, s-a dus la casa de bani, a deschis-o și a luat de acolo o bardă.

— O bardă ! a zbierat Valentina ; o bardă !... Am zis eu c-o să mă asasinezi într-o bună zi !

— Ai zis o prostie ca de obicei, i-a răspuns Nivoire cu răceală. Liniștește-te, fetițo, arma asta nu-i pentru tine și-o să-ți explic, pe scurt, la ce-mi folosește... dacă totuși, o să vrei, cu toate că nu mă mai aștept la așa ceva, să mă lași și pe mine să vorbesc. Vrei ?... Da ? Perfect !

S-a așezat din nou. Și-a pus barda lîngă el, în prespapier. Cu stînga o ținea de mîner, în timp ce cu dreapta gesticula, dar stăpînit, cu cotul pe masă și cu antebrațul ridicat, iar mișcările degetelor păreau că pipăie cuvintele, că le frămîntă ca pe miezul de pîine.

A spus :

— Valentina, ai fi cea mai bună fată de n-ai avea supărătoarea manie să te-ncăpățînezi să vorbești după ce eu ți-am zis să taci. Sînt aproape trei ani de cînd ne-am unit tinerețea, mizeriile și speranțele și, de-atunci, e drept c-am obținut de la tine o mulțime de lucruri : doar tăcerea

ta mi s-a împotrivit întotdeauna. De ce oare ? La începutul legăturii noastre m-am străduit să te conving, ţi-am vorbit cu blîndeţe şi cumpătare. Degeaba ! Cuvintele mele frumoase au rămas fără ecou pentru că sufletul tău clocoteşte, dornic să triumfe cu orice preţ, să aibă mereu dreptate. Odată, după ce te-am dăscălit o oră întreagă, subliniindu-ţi preţiosul avantaj al liniştii, lăudînd nepreţuitul calm fără de care un om de litere nu poate face un lucru de calitate, mi-am pierdut răbdarea. M-am ridicat de pe scaun. Te-am învîrtit ca pe un titirez, apoi ţi-am dat, cu oarecare violenţă, un picior în fund, peste fustele tale... Acest gest de autoritate n-a fost zadarnic. O vreme am reuşit să-i întreţin urmările binefăcătoare prin cîteva perechi de palme, distribuite cu inteligenţă şi totdeauna echitabil, sper că eşti de acord cu mine. Căci nu sînt nici mojic, nici brută, cum îţi place să-mi spui, ci, doamne sfinte, doar un biet om de litere care are nevoie de linişte... Dar, vai ! voi, femeile, vă plictisiţi repede de cele mai delicioase lucruri. Am simţit cu groază că se apropia clipa cînd n-o să te mai sinchiseşti de pedeapsă cu toate că eu mă aşteptasem să-ţi facă plăcere. M-am văzut silit să trec la alte figuri. Şi, atunci, m-am gîndit să mă răzbun pe mobile. În ziua în care am lovit zdravăn cu piciorul în oglinda de la şifonier transformînd-o în mii de ţăndări, ai amuţit, încremenită, lucru pentru care mi-am frecat bucuros mîinile şi m-am felicitat, *in petto*, mai mult decît poate exprima vreun limbaj omenesc, ba chiar şi unul de-al animalelor ! Nu mi-a părut rău nici atunci cînd am plătit cu noptiera, pe care am aruncat-o cu tot conţinutul ei — pe fereastră, plăcerea, nesfîrşita plăcere de a nu-ţi mai auzi glasul în orele în care eu aveam nevoie de tăcerea ta. Apoi am spart, pe rînd, lampa, pendula, supiera, suportul pentru umbrelă, bustul acelui domn bătrîn ce-i împrumuta tatălui tău bani, oprindu-l astfel de la faliment. Iar cînd din veselă n-a mai rămas decît amintirea, am mîncat pe ziare vechi viţel împănat şi caltaboş. O, Valentina, ne-

norocirea e că mobilele nu renasc precum pasărea Phoenix, din propria lor cenușă. Nu. Odată ce-ai făcut zob o salatieră, ea e zob pe vecie, și e cunoscut proverbul : „Cine sparge paharele, le plătește.“ [1] Amara plăcere pe care o gustam sfărîmînd mobilele mi-a fost stricată de ideea că a doua zi trebuia să le înlocuiesc. Și, iarăși, am fost nevoit să caut altceva. Dar ce ? Să nu mai dorm în patul meu ? poate ! însă, unde să mă culc ? Aici era problema ! La hotel ? Groaznic ! La prostituate ? Josnicie ! Numai gîndindu-mă și mi se și făcea părul măciucă de silă. Și-apoi, să-ți mai spun ceva : talentul omului de litere depinde atît de verva cu care l-a înzestrat natura cît și de prostioarele cu care s-a deprins, de acea obișnuință a lui să-și regăsească, în orice moment, fiecare obiect la locul său ori în altă parte, ceea ce-i totuna. Cerul m-a luminat tocmai pe cînd începusem să-mi pierd speranța. M-am dus la tîrgul de șunci și am cumpărat această bardă. Și... (Fetița mea, te rog să fii foarte atentă, ajung la ceea ce în retorică se numește Perorație, altfel spus : punctul culminant și decisiv al discursului) și, îți spun, fiind hotărît să-mi obțin cu orice preț liniștea, și pentru că n-am reușit nici cu blîndețea, nici cu lovituri de cizmă în fund, am să trec la măsuri radicale. Vezi barda asta, da ? și vezi, nu-i așa, și degetul ăsta, ca un promontoriu, pe stejarul pătat cu cerneală, al acestei mese ? Ei bine, dacă în treizeci de secunde — atenție : treizeci — nu mă lipsești de prezența ta inoportună, fără să scoți o vorbuliță — atenție : una singură ! —, o să-mi tai degetul cu barda iar tu, biata mea copilă, o să tîrăști după tine, toată viața ta, remușcarea acestei cumplite mutilări. — Valentina, rîzi ? Nu faci bine. Nici un preț nu e prea mare ca să-mi capăt liniștea, jur că-i lucrul cel mai serios pe care ți-l spun și nu-i nimic de rîs.

[1] În original, „*qui casse les verres, les paye*“ (cine nu deschide ochii, deschide punga), proverb a cărui traducere literală este impusă de context (n.t.).

Așa a vorbit Martin Nivoire care, după ce a adăugat : „Număr !“, a început, într-adevăr, să numere, cu gravitate și cu o încetineală solemnă : — Unu. Doi. Trei. Patru. Cinci. Șase. Șapte. Opt...

A ajuns pînă la cifra 25 ; la cifra 26, a ridicat barda printr-o mișcare amplă a brațului și, atunci, Valentina a tras adînc aer în piept. A dat din umeri, și-a înălțat brațele spre ceruri, s-a învîrtit pe tocuri și a dispărut.

— Uf ! a făcut încet, Martin Nivoire, de îndată ce a rămas singur.

Apoi, și-a luat pana și, după rîndul „*Contele de Galetas a răspuns cu multă demnitate...*“, a scris cu mîna-i grăbită să recupereze timpul pierdut : „— *Domnule baron, conduita dumitale este o ofensă la adresa distinsului nostru foburg. În seara aceasta, martorii mei vor fi la dumneata.*“

SCHIȚE ȘI CROCHIURI [1]

NUMĂRĂTORUL DE PAȘI

— Aha ! așa va să zică ! a făcut străinul. Aha ! de-o oră te uiți insistent la nevastă-mea pe motiv că de la cucerirea Bastiliei [2] ești liber să te uiți insistent la oricine-ți place ? Ei bine, ești un marțafoi.

— Un marțafoi !

— Un marțafoi ; firește ; și încă și cel mai prăpădit dintre toți. Află de la mine lucrul ăsta și uite și-o palmă, tot de la mine.

Povestea s-a petrecut luni seară la berăria Eperlanilor [3], colț cu pasajul Brady și bulevardul Strasbourg.

În timp ce vorbea, omul și-a imprimat brațului o mișcare amplă, de jos în sus, cam la 45 de grade (geometric vorbind) și și-a îndreptat spre fața mea o mînă mai lată ca o farfurie.

Palma care m-a izbit nu semăna nici pe departe cu palma aceea ușoară pe care o dai, ridicînd din umeri, ca să-ți faci pe loc dreptate ; a fost o palmă grea, răsunînd pe obrazul meu ca pe pîntecul unui ulcior, o palmă atît de zdravănă încît — îndrăznesc să spun — puțini se pot

[1] În original, *Pochades et croquis* (n.t.).
[2] La 14 iulie 1789 (n.t.).
[3] Numele unui pește mic (n.t.).

lăuda că au primit una la fel. Am rămas năucit şi, brusc, am simţit un resentiment profund faţă de cel care m-a lovit. Ce bucuros aş mai fi fost să i-o înapoiez !... Numai că bunul meu simţ natural m-a sfătuit să nu fac nici o mişcare şi am înţeles că nu greşea, date fiind supărătoarele urmări pe care mi le-ar fi putut pricinui acest act de cutezanţă. M-am mulţumit să afişez o totală nepăsare şi să-l atac pe chelner, strigîndu-i :

— Hei, chelner, mi-aduci odată berea aia ?... Vine în seara asta sau e pentru mîine ? Că mototol mai eşti !

În acelaşi timp loveam în masă cu cutia de chibrituri : gest de nerăbdare care a avut un efect grozav şi m-a ajutat să cresc puţin în ochii celor de faţă.

— Sînt la dispoziţia dumitale, mi-a spus omul. Mi-a întins cartea de vizită pe care am luat-o. I-am răspuns că o să ne revedem, dar în sinea mea îmi ziceam : „Nici nu mă gîndesc ! În caz că ne vom revedea, asta se va întîmpla doar în vis" ; îi răspunsesem astfel numai pentru ca ceilalţi să-şi facă o părere măgulitoare cu privire la îndrăzneala mea ; cît despre mine, eram ferm hotărît să nu mai calc într-un local unde riscai să te întîlneşti cu asemenea indivizi.

A doua zi dimineaţă, pe la ora nouă, mă pregăteam să mă rad.

Şi, pe cînd mă uitam în oglinjoara convexă, agăţată de pervazul ferestrei, unde mi se reflecta, mărit, obrazul pe pe care urma să-l săpunesc, servitoarea m-a anunţat că mă căuta cineva.

— Să intre, am spus.

A intrat un bărbat.

Era un bătrîn respectabil, cu o barbă albă şi lungă. În mînă îşi ţinea un joben de nuanţă arămie şi era înfăşurat, ca o limbă de clopot, într-o uriaşă redingotă care-i atîrna pînă la pămînt.

A întrebat :

— Domnul Dupet ?

— Eu sînt.

Bătrînul a continuat :

— Iertați-mi indiscreția : dumneavoastră vi s-a tras ieri-seară o palmă în berăria Eperlanilor ?

Auzindu-l, m-a cuprins o furie nebună. M-am simțit năpădit de umilința care mi-a înroșit fața ca un apus de soare.

— Ieșiți ! i-am strigat, arătîndu-i ușa cu degetul. Să părăsiți chiar acum această încăpere, că de nu... (aflați că sînt într-o dispoziție care l-ar aduce în stare de orice pînă și pe cel mai pașnic om din lume)... chem portarul... să v-arunce în stradă... da, da, în stradă !...

Fapt e că, pătimaș cum eram, dintr-un nimic aș fi ajuns la cele mai grave acte de violență. Jur că o clipă am văzut roșu ; și, firește, l-aș fi stîlcit în bătaie pe acest om de vîrstă înaintată de n-ar fi fost nemărginitul respect pe care mi-l inspira înălțimea lui peste medie. Ca să fi sincer pînă la capăt, mă și aventurasem deja, ridicînd dosul palmei înspre fața lui, dar el, calm, mi-a prins degetele și, fără nici un efort, mi le-a dus în jos, ținîndu-mi mîna strîns lipită de picior, de parcă mi-o sudase de pantaloni.

— Vă rog să vă liniștiți, mi-a spus.

M-am liniștit imediat.

A urmat o scurtă tăcere : după care, interlocutorul meu a început să-mi vorbească :

— Uitați-vă la mine, domnule, sînt un uitat de lume și am fost o celebritate, sînt un Oarecare și am fost Cineva, sînt un astru stins și, cîndva, am strălucit. Am excelat în arta în care a excelat Vestris [1] și m-am distins, ca nimeni

[1] *Gaétan Vestris* (1792—1808) și fiul acestuia, *Auguste Vestris* (1760—1842), dansatori celebri ai Operei din Paris (n.t.).

altul, prin ținută și eleganța cu care dansam antreșa, uluind totodată prin nebănuitele mele *grands écarts* [1]. Eu sînt cel care am lansat pasul Albatrosului Sentimental, rămas celebru timp de douăzeci de ani la Closerie des Lilas [2]. Vă vorbesc de o vreme de mult apusă, de acea vreme cînd domnul Pilodo o proslăvea pe doamna Alboni [3] prin melancolice *redowas* [4]. Avea o figură nobilă de cimpanzeu, senină și pură pe care am revăzut-o, deseori, în visele mele !... dar ce rost are, domnule, să răscolim o cenușă, pe veci răcită ?... Adevărul e că a venit și vîrsta care mi-a pudrat barba cu promoroacă și acest fapt mi-a îngrădit tare mult posibilitatea să-mi plasez talentul coregrafic. Știți că nu-i nici o plăcere pentru tineri să-i vadă pe moșnegi. După ce-am fost îndepărtat de la Closerie, m-am dus la localul Casino-Cadet, de acolo la Tivoli-Vaux-Hall, apoi la Reine Blanche, la Grand Turc, Boule Noire, la Vieux-Chêne și așa mai departe pînă într-o bună zi, cînd patronii de cîrciumi au refuzat să mă mai angajeze.

Atunci mi-a venit ideea să intru în serviciul celor lipsiți de curaj... Ce să vă mai spun, domnule ? Profesia mea constă în a fi primul martor în duelurile cu pistolul, dată fiind ușurința fără egal cu care fac sfoara [5], ceea ce îmi permite să număr pașii, unul fiind de cel puțin doi metri douăzeci și de cel mult doi metri patruzeci... Se înlătură astfel orice pericol. Problema dumneavoastră e o problemă de onoare ; mă aflu aici ca să-mi ofer serviciile.

Așa mi-a vorbit acest om de bine, iar eu îi sorbeam cuvintele, simțindu-mă inundat de valul de emoție al re-

[1] Săritură din față în spate, astfel încît picioarele să ajungă la orizontală (n.t.).

[2] Local de dans din Paris (n.t.).

[3] *Marietta Alboni*, cîntăreață italiană (1823—1894) (n.t.)

[4] Numele unui dans vechi, în trei timpi, evocînd mazurca (n.t.).

[5] În original, „*exécuter le grand écart*" (n.t.).

cunoştinţei mele. Să fie oare cu putinţă una ca asta ?... Pot, oare, să mă aventurez fără să-mi risc viaţa ?... să-mi spăl onoarea, pătată, printr-o baie de izbăvire gratuită ?... La acest gînd, nebănuite vitejii mi-au încolţit şi mi-au crescut în suflet, cu o nespusă repeziciune. I-am strigat :

— Da, aveţi dreptate, mie mi s-a tras o palmă, ieri-seară, în berăria Eperlanilor. O palmă !... Neobrăzatul ar fi putut să-şi piardă viaţa ; dar niciodată nu e prea tîrziu ca să acţionezi bine, de aceea am nevoie de sîngele acestui om. Să mi-l găsiţi imediat şi îl voi sfida printr-o luptă, unică în felul ei. Fireşte, nu sînt o fiinţă crudă însă, din moment ce gloanţele nu ne vor atinge, cer — şi asta e voinţa mea absolută — să tragem douăzeci şi cinci de focuri !

Aşa i-am vorbit şi eu, la rîndu-mi. Bătrînul s-a înclinat, asigurîndu-mă că mi se va da ascultare. Întîlnirea a avut loc a doua zi, într-o poiană din Villebon ; martorul meu, numărătorul de paşi, a numărat paşii, patru în total, şi eu am avut plăcerea să mă bat cu cel care mă lovise, trăgînd douăzeci şi cinci de focuri fără nici un rezultat.

MOŞTENITORUL

— Ei bine, ştii, iar m-a nimerit ! mi-a spus La Brige, fălindu-se cu amară ironie. I-am căzut din nou în ghearâ.

— Serios ?

— Serios !

— Iar ţi-a făcut mizerii scîrba asta bătrînă ?

— Bineînţeles că da !

— Groaznic ! Ei, lua-o-ar dracu' s-o ia ! n-o să vrea să te lase niciodată-n pace ?

— Habar n-am. Mi-am cam pierdut speranța.

— Ce canalie !

— Da ! Ah, poți să mai zici o dată ! Am cunoscut destule stricate în lunga mea carieră ; dar, fir-ar să fie, una ca asta nici c-am întîlnit vreodată ! — O tîrfă, ce mai !

Vorbea despre Lege, căreia îi căzuse victimă, o victimă dintre cele mai torturate, dat fiind că natura îl înzestrase cu un suflet nevinovat, de o candoare ca a zăpezii. Acum, avea ochii bulbucați și mai că-ți venea să crezi că revolta lui lăuntrică se străduia să i-i scoată din orbite. I-am pregătit un pahar cu apă îndulcită, peste care am turnat lichior de flori de lămîiță : a băut, și-a supt lungile franjuri ale sclipitoarei mustăți, după care și-a luat un scaun și mi-a vorbit astfel :

— Prin 1875 sau 1876 am descoperit un sistem, practic și totodată economic, pentru a introduce boii în vagoane. O să-ți dai imediat seama că era ceva foarte ingenios. Pe deasupra vagonului de animale, al cărui acoperiș era ridicat și susținut de un mecanism, se cobora o planșetă de brad cu balamale, care funcționa ca un capac de toaletă. Era un fel de pasarelă pe care mînai boul cu ciomagul. Acesta înainta cu pasul lui maiestuos, plin de naivitate și de încredere și, deodată, acționa un declic, planșeta se răsturna — cap, după ce fusese pajură —, iar boul cădea în vagon. Îți dai seama ce lesnicios era sistemul ăsta al meu.

— Firește ! l-am aprobat.

La Brige și-a continuat povestea :

— După ce-am făcut această descoperire, am avut nevoie de bani ca să o experimentez și, atunci, mi-a venit ideea să împrumut de la un prieten cincisprezece mii de franci. Pe acest prieten al meu îl chema Chassieux. Era

un om minunat, mare amator de excentricităţi ştiinţifice. Mi-a declarat că proiectul era la fel de măreţ ca şi universul şi mi-a dat, în schimbul unei chitanţe, cincisprezece mii de franci, ce au durat atît cît durează şi trandafirii. Căci destinul meu trebuia să fie destinul oricărui om cu adevărat superior care nu pretinde să reuşească decît datorită geniului său : m-am izbit de încăpăţînarea prostească a oamenilor, de inerţia Marilor Companii, de refuzul şefilor de birou şi, în cele din urmă, m-am trezit fără nimic, avînd cinstea de a fi inventat ceva de care nimeni nu se folosise, şi împovărat cu o datorie de cincisprezece mii de franci.

Chassieux s-a purtat ca un înger.

Cînd m-am dus să-l caut, ruşinat, cu o mutră plouată şi cu o lacrimă în colţul ochiului, mormăind : „Iartă-mă... sînt mîhnit din cauza celor cinsprezece mii de franci ai dumitale... o să ţi-i restitui treptat", mi-a spus :

— Îţi baţi joc de mine !... Mă superi cu aceşti cincisprezece mii de franci ai mei ! Am un venit de două sute de mii. Aşa că nu-ţi face sînge rău ; o să mi-i înapoiezi cînd o să poţi.

Ce om de treabă !

I-am mulţumit şi, de atunci, ori de cîte ori se întîmpla să-l întîlnesc, nu uitam să-i spun : „Iartă-mă pentru acei cincisprezece mii de franci, nu-i am încă, dar sper ca în curînd să fiu în măsură să-ţi dau ceva din ei", iar el îmi răspundea : „Eşti ridicol. Ţine-ţi banii. Cînd o să ai prea mulţi pentru dumneata o să-mi dai şi mie o părticică, asta-i tot." Şi aşa, au trecut luni şi ani.

Într-o bună zi, a murit.

Lege comună.

Îşi repartizase — prin testament olograf — averea, estimată la mai multe milioane, la diferiţi veri, verişoare,

cumnați, cumnate, veri de-ai părinților și alți colaterali, specificînd printr-o clauză, redactată anume pentru mine : „Îi dau chitanță lui La Brige pentru cincisprezece mii de franci pe care i-am împrumutat odată."

Foarte bine. L-am recomandat, cu cea mai adîncă sinceritate, indulgenței bunului dumnezeu pe prietenul care se arătase atît de milos față de mine ; i-am cumpărat o coroană mare de imortele, după care m-am scufundat în liniștea celui ce are dreptul să-și spună : „Acum, sînt în regulă cu toată lumea."

Dar, ce crezi ? Chiar azi-dimineață am primit o înștiințare prin care sînt invitat să plătesc suma de șaptesprezece sute douăzeci și cinci de franci.

— Da, perfect !

Surprins — și pe bună dreptate — sar în omnibuz și alerg direct la Fisc.

Aici, conversație.

EU, *cu nasul la un ghișeu :* Domnule funcționar, uitați, am găsit hîrtia asta la portarul meu.

FUNCȚIONARUL : Și, domnule ?

EU : Și, domnule, nu știu ce vrea să-nsemne ; pentru că eu nu datorez nimănui nici un ban.

FUNCȚIONARUL : Vă înșelați ; datorați șaptesprezece sute douăzeci și cinci de franci.

EU : Eu ?

FUNCȚIONARUL : Da, dumneavoastră.

EU : Și cu ce ocazie ?

FUNCȚIONARUL : Cu ocazia dreptului de succesiune la dispoziția testamentară Chassieux cu suma de cincisprezece mii de franci, și nu puteți intra în posesia dreptului dumneavoastră decît după ce ați plătit taxa de succesiune, adică 11 și jumătate la sută.

EU : Domnule, vă atrag atenția că nu sînt moștenitor al lui Chassieux. Domnul Chassieux a vrut să-mi șteargă

cu buretele datoria ; consider că avea dreptul să facă acest lucru.

FUNCȚIONARUL : Bineînțeles, dar asta nu înseamnă că nu-i sînteți moștenitor, deoarece vă instituie, printr-o clauză din testament, legatar al sumei de cincisprezece mii de franci pe care îi băgați în buzunarul dumneavoastră prin simplul fapt că nu-i scoateți.

EU : Dați-mi voie...

FUNCȚIONARUL : Statul își are drepturile lui de care nu ține să se lipsească.

EU : Dar nu încape nici o îndoială că defunctul a avut intenția să-mi facă o chitanță fără rezerve.

FUNCȚIONARUL : De acord, însă, în acest caz, ar fi trebuit să achite el în locul dumneavoastră cei 11 și jumătate la sută ceruți de Lege.

EU : Astfel încît acest om de bine ar fi fost obligat să plătească șaptesprezece sute douăzeci și cinci de franci ca să-mi poată da mie cincisprezece mii ?

FUNCȚIONARUL : Desigur.

EU : E ceva rafinat și grotesc.

FUNCȚIONARUL : Și ce vreți să fac eu ?

EU : Domnule, nu mai vreau să știu nimic. Renunț la succesiune.

FUNCȚIONARUL : E dreptul dumneavoastră. Numai că, vă previn : în acest caz, sînteți din nou debitor din moment ce nu mai aveți moștenire.

EU : Cum adică ?

FUNCȚIONARUL : Păi, din două, una : ori datorați cincisprezece mii de franci, ori nu-i mai datorați. Dacă nu-i mai datorați, e-n regulă : soldați fiscul și gata. Dacă îi datorați, plătiți-i și să încheiem povestea.

. . . . . .

Așa mi-a vorbit La Brige, ștergîndu-și tîmplele scăldate în sudoare. A conchis :

— Pe scurt, dragul meu, mi se întîmplă ceva uluitor ; după ce, douăzeci de ani, am fost debitorul *in partibus* [1] al unui creditor plin de fantezie, mă trezesc dator cu niște bani, exact în clipa în care nu-i mai datorez !... Ah ! dar e prea de tot.

Și, pentru că începuse să se înfierbînte, spunînd că Legea nu e de nici un folos, am fost nevoit să-i potolesc furia și să-i atrag ușurel atenția că se înșela, reamintindu-i că legea este totdeauna un paznic credincios, o santinelă vigilentă atunci cînd se pune problema apărării celor necinstiți.

MĂTUȘA HENRIETTE

În acel an, împărțirea premiilor a avut loc într-o marți, pe 2 august.

Agitația plecării a început de cum s-a mijit de ziuă, la fel ca lumina palidă a zorilor care a pătruns prin înaltele ferestre ale dormitorului și, pe neobservate, a albit crăpăturile în formă de stea ale celor patru lămpițe, ghemuite în micile lor albii cu ulei. Mai întîi, doar șușoteli, chemări discrete cu voce joasă, de la un pat la altul ; dar, după un sfert de oră, petrecerea era în toi ; acum, trezit ca o forfotă de șoareci, dormitorul rîdea zgomotos, se bombarda cu scufii de bumbac, se zbînțuia nebunește, învălmășind păturile aruncate și cearșafurile sfîșiate de

[1] Fără portofoliu (lat.) (n.t.).

călcîie, în timp ce o voce, străduindu-se să domine vacarmul, se încăpăţîna să strige, neobosită : „Băiatu !...“

Cel chemat nu mişca deloc.

Era un blondin de vreo şaisprezece, şaptesprezece ani, plinuţ şi trandafiriu, de o drăgăleşenie amuzantă, ca o fetiţă pieptănată băieţeşte. Stătea în pat şi îşi îndesa, cu seriozitate, într-o plasă dintr-acelea mari pe care, în iulie, liceenii le întind şi le lărgesc la nesfîrşit cu degeţelele lor vioaie, un întreg arsenal : lenjerie şi încălţări adunate grămadă, ca un con răsturnat, piepteni, perii, cutiuţe, pînă şi un dicţionar uriaş, vădit destinat să menţină echilibrul eşafodului, strivindu-l sub greutatea lui. O oglinjoară de mînă care sclipea lîngă ochiurile plasei semăna cu veselia unei măicuţe zîmbind prin uşiţa cu grilaj de la vorbitor.

— Băiatu' !... striga vocea. Băiatu' !...

Dar copilul, cufundat cu totul în importanta lui treabă, se încăpăţîna să nu audă nimic. Bosumflarea de pe buze arăta că era extrem de atent, iar între genunchii depărtaţi, plasa pe care o apucase de toarte şi o zgîlţîia de sus în jos dansa greoi, în pasul de *bourrée* [1] al unui prunc dolofan şi bine dispus.

Deodată, a tresărit :

— Ei ! Ce-i ?

Căuta, clipind din ochi. La celălalt capăt al uriaşului dormitor, o siluetă, în picioare, călca furioasă peste un pat, gesticula cu amîndouă mîinile şi striga ceva, nu se ştie ce, ceva care se pierdea, înecat în vacarmul general. Uimit, băiatul îşi rotea privirea vagă, urmărea mişcarea braţelor, întreba tavanul şi pereţii.

— Ce oră e ? a zis într-un tîrziu, crezînd că a înţeles.

Silueta a clătinat energic din cap de trei ori.

---

[1] Dans poular, specific regiunii Auvergne (n.t.).

Atunci, a spus : „Bine" şi a sărit în picioare.

Avea preţiosul avantaj că, de la fereastra sa, putea să distingă, pieziş, orologiul liceului, lipindu-şi nasul de geam. În curînd o să bată trei şi jumătate ; a anunţat cu calm, după care a rămas acolo, cu spatele la dormitor, scărpinîndu-şi prin cămaşă şoldurile durdulii de iepuraş.

Sub ochii lui, curtea elevilor din cursul mediu ieşea treptat din umbră. Era un dreptunghi alungit, din pămînt cretos, mărginit pe trei laturi de un şir neîntrerupt de chilii, scufundate încă în beznă ; bolţi joase unde, cînd era linişte, vocea se auzea de două ori mai tare, şi ale căror lespezi vălurite, odinioară de-abia atinse de pasul uşor al călugăriţelor ursuline, se tociseră acum, sub bocancii cu ţinte ai liceenilor, sub greoaiele lor încălţări de lemn. De multă vreme, stîlpii de susţinere stăteau să cadă. Lăsaţi, vlăguiţi, se încovoiau ca un animal prea încărcat, sub povara care îi apăsa : trei etaje, construite ulterior, adăugate la fiecare zece ani, şi ale căror nuanţe de alb marcau diferitele etape ale neîncetatei prosperităţi a liceului. Mai încolo, în depărtare, plutea o altă curte, mai largă, ca o pată livid în aburul dimineţii, pierzîndu-se prin umbra deasă a unui şir de tei în floare, cu vîrfurile stufoase, dezmierdate deja de o licărire cenuşie.

Băiatul stătea nemişcat, cu fruntea lipită de geam şi cu buzele strînse, uitîndu- se la acest biet liceu de provincie în care dormise pentru ultima dată şi în care îndurase atîtea neplăceri. Şi se mira că se bucura atît de puţin, că privea fără ură aceste ziduri înalte şi goale, de o tristeţe sporită de cele trei rînduri suprapuse de ferestre înguste, fără perdele, mirosind de la o poştă a cazarmă. De îndată ce a zărit, brusc, Catedrala cu singurul ei turn pătrat, ce se înălţa pe deasupra caselor, pe fundalul cerului de un mov tandru, şi-a adus deodată aminte, fără să ştie de ce, de tot trecutul lui.

Şase ani, doamne dumnezeule ! sînt de-acum şase ani de cînd a coborît din tren şi a pornit-o pe străzile norocoase ale acestui orăşel necunoscut ! Se vedea cu limpezime, de parcă ar fi fost ieri, tropăind alături de mătuşa Henriette ; îşi mai simţea încă în mîna înmănuşată a tinerei femei, mînuţa lui de copil dîrdîind de frică şi febră. Ce debut !... Ploaia măruntă şi persistentă de octombrie golise străzile, înecate la acea oră într-o teribilă înserare şi, printre genele-i scăldate în lacrimi, casele uriaşei pieţe prin care trecea şi care, o dată cu invadarea nopţii, părea că se lărgeşte şi mai mult, se subţiau pentru ca, mai apoi să se îngroaşe din nou. După aceea, venea încăpătoarea gheretă a portarului, cu pereţii proaspăt văruiţi în galben ţipător, pe jumătate ascunşi sub un morman de valize îngrămădite unele peste altele. Într-un colţ, la lumina unei lămpi cu ulei, Ratinel, pedagogul, îi nota în tăcere pe cei care intrau. Şi uşa se deschidea fără-ncetare ; un regiment de şarete şi căruţe se opreau, descărcînd acolo, de pe o rază de şase leghe, grupuri de vlăjgani, deja bărbaţi, spătoşi, robuşti, cu feţe late, înfloritoare, bronzate de două luni de soare şi vînt. Fiecare apariţie era întîmpinată cu exclamaţii. Băieţii se revedeau, îşi povesteau ultimele noutăţi şi îşi dădeau mîna. De altfel, şi cei mici şi cei mari se întorceau cu acea nepăsare, cu acea filozofie senină specifică celor practici, lipsiţi de tandreţe, regretînd mai ales mesele pe cheltuiala altora şi delicioasele mîncăruri din Brie [1]. Henriette şi copilul fugiseră din faţa invaziei. Retraşi într-un colţ întunecat al gheretei, stăteau unul lîngă altul fără să-şi vorbească, gustînd dulceaţa amară a ultimelor clipe : ea, dreaptă, ascunsă sub vălu-i de văduvă ; el, cu ochii secaţi de lacrimi, strălucindu-i de o disperare sălbatică, îngrozit că

[1] Regiune din bazinul parizian (n.t.).

nimic din jur nu avea de-a face cu jalea-i lăuntrică. Așadar, de acum înainte va trebui să trăiască într-o astfel de lume ? Asta să-i fie oare, noua familie, acești necioplițí, grosolani ca niște boi, cu cefe zdravene, cu încheieturile roșii ieșindu-le ridicol de goale prin mînecile boțite ale tunicii ? Ce mizerie ! De-abia îi văzuse și îi și ura, îi sortea deja dezgustului său instinctiv și neînduplecat pentru ființele de alt soi decît el. Totul îl îngrețoșa, de la fețele presărate cu pistrui pînă la vorbele cîntate ale acestora. Nepăsarea lor, de animale tinere, făcea să-i tresalte în piept inimioara de copil sensibil și nefericit ; chiar și încălțările lor, de sacagii, și răscroiala grosolană a gulerelor de cămașă împroșcau cu noroi eleganța micuțului parizian delicat, crescut pe genunchii unei femei. Ochii lui au întîlnit o oglindă care i-a întors trista-i înfățișare ; se vedea plăpînd, tare palid, strivit sub o șapcă prea mare ; vesta nouă, și ea prea largă, îl împopoțona jalnic, îi dădea un aer grotesc, de maimuță savant costumată. N-a mai putut să îndure ; lacrimile, secate o clipă, i-au apărut din nou, o dată cu nesfîrșita-i milă față de sine, țîșnindu-i ca un torent, totul din jur prăbușindu-se, topindu-se într-un văl dureros și confuz. A apucat-o pe mătușa Henriette de mîna care îi atîrna pe lîngă fustă și pe care i-o strîngea, mai să i-o rupă, în timp ce cu un glas mai stins ca o șoaptă, făcea un suprem apel la singura ființă pe care o prețuia, o cunoștea și o iubea :

— Mătușă ! Mătușă ! Mătușă !

Henriette s-a aplecat și i-a vorbit cît s-a priceput de bine ca să-l liniștească.

— Hai, Toto ! hai, Toto ! trebuie să fii mai curajos, dragul meu !

Îi ștergea ochii cu batista :

— Gata ! ajunge ; nu mai plînge ; arată că ești bărbat !

Dar, pentru că el dădea din cap în semn că nu, perseverent în suferința lui, ea se prefăcea uimită, glumea :

— Ia te uită ! nu ? Tu nu ești bărbat ? Ce descoperire ! Credeam că micuțul meu Toto e un bărbat ! Prostuțule ! ar trebui să-ți fie rușine să spui una ca asta !

El tăcea ; își ascundea fața, și-o afunda în brațul călduț al mătușii Henriette sub impulsul tandreții și, totodată, al disperării ; dar șapca lui mare se mișca furtunos de la dreapta spre stînga continuînd să spună nu, mereu nu. Nici o rușine ! Vroia să plece de acolo, asta-i tot !

Atunci, ea cu gravitate în glas :

— Ei, nu prea ai minte ! Știi, îmi piere tot curajul ; și-așa n-am destul, zău !...

Dar ce m-a apucat ? De ce am dezgropat amintirile astea care îmi cad de sub pană fără cauză, motiv sau pretext, care nu s-ar putea justifica nici măcar printr-o scuză, oricît de firavă, a prezentului ? Nu-mi dau seama, firește. Recitesc acest articol fără cap și coadă, scris într-un moment de tristețe, într-o zi cînd afară nu era frumos, și mă simt tulburat. Da' ce ! viața merge înainte, cu pași repezi, este plăcut și, în același timp, dureros să mai poți uita de propriu-ți egoism, amintindu-ți de îndoliatele vremuri pe care n-ai să le mai cunoști niciodată, și — o, cît mă felicit !... — în sufletul sentimental al boemilor din Montmartre moțăie o grizetă.

II

— Brută ! Sălbaticule ! a zbierat colonelul de Mérays, cine ți-a permis să deschizi ? Ți-am spus de o sută de ori să ții ușa închisă. Sînt bolnav, ei drăcia dracului ! și cînd sînt bolnav, vreau să am liniște ! Ah ! ai noroc că sînt țintuit de picior ! Ce tontălău, doamne dumnezeule, ce tontălău !

Pe jumătate întins, lîngă fereastră, într-un şezlong al cărui spătar îi sprijinea ceafa de moliciunea unei perne, colonelul turba de furie, nemişcat, bolnav de gută şi de lumbago, atît de înţepenit încît nu-şi putea ridica braţul ca să schiţeze vreun gest fără să nu fie, pe loc, pedepsit ca de o lovitură de rangă în şale. Îşi ţinea chipiul pe cap şi era îmbrăcat cu un veston din molton alb, iar rozeta de ofiţer al Legiunii de onoare, prinsă de butonieră, i se vedea acolo ca o pată roşie de cireaşă strivită. În scobitura unui scăunel pliant i se odihnea piciorul bolnav : o masă informă, într-un cuib plin de vată, care, în momentele de criză acută, îl enerva pe ofiţer numai cînd o vedea. Atunci îşi insulta piciorul, îl împroşca cu ocări, spunea că seamănă cu un picior de rinocer sau cu un jambon împachetat. — Ordonanţa continua să aştepte, cu gura căscată, în poziţie militară.

— Ei ? l-a întrebat colonelul, exasperat de mutra lui de idiot, o să rămîi aşa o oră, să te uiţi la mine ca un gîscan ? Ai făcut prostia, ai făcut-o, nu ? Şi-atunci ? — Spune-i să intre, mototolule !

Omul a făcut stînga-împrejur şi a dispărut. După cîteva secunde, uşa s-a deschis din nou şi a apărut o siluetă de femeie, o formă înfăşurată într-un văl de culoarea tăciunelui.

— Domnişoara Foubert ! s-a auzit din umbra culoarului vocea ascuţită a ordonanţei.

Nou venita a rămas în prag, foarte tulburată, şovăitoare.

A întrebat :

— Am onoarea să vorbesc cu domnul de Mérays ?

— Chiar cu el, a spus acesta. Luaţi loc, vă rog.

Domnişoara Foubert l-a salutat. Cu acelaşi gest amplu şi greoi cu care, dimineaţa, îşi alunga peste umeri coama

ei deasă, şi-a ridicat vălul, aruncîndu-l pe spate. Şi ofiţerul, în care mai mîrîia surd cochetăria lezată a unui bătrîn caraghios ce face pe tinerelul, surprins într-o zi proastă, a răsuflat uşurat de îndată ce a văzut că nu era frumoasă, nefiind avantajată decît de obrajii fragezi şi de acel farmec subtil al brunelor, foarte brune în doliu. Era dispus să fie binevoitor ; i-a zis aproape cu mărinimie „Să vedem" în momentul în care ea i-a înmînat scrisoarea ce o recomanda bunăvoinţei lui. Şi-a mişcat braţul cu foarte mare prudenţă şi a întins două degete s-o apuce ; dar în aceeaşi clipă şi-a înăbuşit un ţipăt ; s-a schimbat la faţă, s-a înverzit şi a strîns din dinţi de parcă ar fi sorbit un blestem. Domnişoara Foubert a făcut un pas înainte. Din adîncul sufletului i se trezea o milă instinctivă :

— Dumnezeule ! a spus, vă doare ?

S-a mulţumit să răspundă : „Ah !...", un „Ah !..." care spunea nesfîrşit de mult ! Şi şi-a lăsat pleoapele să-i cadă, după minutul de tăcere al celui care nu se grăbeşte şi îşi savurează cu pricepere spaima.

I-a explicat :

— E groaznic ! Imaginaţi-vă un nenorocit, retezat în două dintr-o lovitură de sabie, — o lovitură dată din zbor, uitaţi, aşa, în sensul ăsta orizontal, — şi ale cărui două bucăţi ar fi fost apoi lipite ! — puteţi să vă-nchipuiţi, nu — bustul pus pe şolduri, în echilibru ! Ei bine, domnişoară, asta e ! Trăiesc cu groaza permanentă că o să-mi pierd bustul pe drum ! Ah ! e o fericire ! — Să citesc totuşi scrisoarea.

A desfăcut plicul cu o lovitură de deget.

Vizitatoarea s-a aşezat. Îşi plimba încet privirea în jur punînd acum stăpînire pe cameră, pe care o cerceta

de-a fir a păr, stingherită şi, în acelaşi timp, amuzată la culme că se află într-o încăpere de burlac, curioasă, dar şi un pic şocată pentru că tavanul, negru de fum, şi parchetul, plin de mucuri de ţigară, îi răneau simţul de bună gospodină. O garnitură stil Empire, ale cărei arămuri strălucitoare scînteiau în bătaia soarelui puternic din această zi de aprilie, cu acel aer trist al lucrurilor demodate, încărca un şemineu modern, un şemineu de marmură albă, ai cărui montanţi paraleli apăsau podeaua ca nişte gheare contractate. De cornişa unei biblioteci înalte atîrna, moţăind, bătul unui steag, iar o bucată de perete, ce se reflecta într-o oglindă înclinată, se curba uşor, apleca uriaşa coamă roşie a unei căşti de carabinier.

— Ia te uită! a făcut brusc, colonelul, sînteţi fiica lui Foubert ? L-am cunoscut bine pe tatăl dumneavoastră ; a fost căpitan în regimentul meu de la Saint-Dié. Ce s-a întîmplat cu Foubert ? A murit ?

Ea nu i-a răspuns, lovită în inimă de această amintire brutală a unei catastrofe foarte recente — de altfel, doliul vorbea de la sine —, şi, atunci, el a simţit că spusese prea mult şi, fără nici o legătură, a trecut la altele, descriindu-i situaţia.

— Dumnezeule ! domnişoară, e foarte simplu : am aici un puştan de trei ani, copilul sărmanului meu frate, mort anul trecut, pe care l-am luat eu, firește. Nu mă plîng, micuţul nu-i rău ; dar, în fine, e o neplăcere, o angara, ce să vă zic ! de care m-aş lipsi cu dragă inimă, lăsîndu-l în grija unei persoane de încredere. Baroana Kaille, pe care m-am bizuit să-mi găsească o asemenea persoană, vă recomandă prin această scrisoare, lăudîndu-vă nespus de mult calităţile morale şi inteligenţa. Ofer o sută de franci pe lună, casă şi masă. Dacă vă convine, afacerea e încheiată.

— Accept cu recunoştinţă, a răspuns domnişoara Foubert.

Domnul de Mérays a spus :

— Perfect.

Apoi a strigat cu o voce care a răsunat ca o trompetă :

— Vino aici, ştrengarule !

Era vorba despre copil.

Sărmanul micuţ, tulburat şi îndobitocit încetul cu încetul de nesfîrşitele zbierete ale unchiului, se juca pe jos, între picioarele şezlongului şi perete, fără să facă nici un zgomot, aproape nemişcat, cu spaima veşnică să nu fie chemat la ordine. Lumina puternică de la fereastră îi cădea pe capul prea mare, curgea sub formă de reflexe lungi pe părul-i de in, ajungînd pînă la pulpiţele-i golaşe, de o albeaţă diafană, uşor trandafirie, descoperite de poala ridicată a rochiţei lui de băieţel.

De fapt, nu era singur.

Cu mîinile roşii, ieşite prin manşetele foarte strîmte ale şorţuleţului, strîngea la piept o păpuşă, care îi era fiică, soră şi prietenă : o Sidonie zdravănă, cusută grosolan, o camaradă blîndă, al cărei chip blajin şi candid îl consola în clipele de restrişte. Copil ratat, plăpînd, temător, aproape la fel de potrivit în această cazarmă ca şi un porumbel într-o familie de elefanţi, transferase asupra ei preaplinul sufletului său, nespus de tandru şi sensibil. Ei i se plîngea, îi încredinţa cele mai ascunse resentimente, îi povestea mărunţele şi marile-i necazuri ; ea îl împăca, ziua, cu dezmierdările vieţii, iar noaptea, îi domolea groaza de întuneric. Fiind un copil lăsat la voia întîmplării, simţea într-atît de mult nevoia unui suflet care să-l iubească, să-l înţeleagă, să-i fie geamăn, încît îşi închipuia — şi nu ca să glumească, firește — că în spatele capului de carton al Sidoniei se află un suflet în care se încredea cu statornicie ; veşnicul zîmbet îngheţat de pe buzele în formă de arbaletă ale păpuşii îi era prea îndeajuns ca să-i confirme existenţa acestui suflet. O le-

găna zile în şir, îi fredona, la urechea ei absentă, „*L'Enfant Do*", o privea şi se simţea cuprins de o adoraţie mută din care se smulgea, brusc, pentru a-i acoperi cu săruturi pătimaşe şi tăcute simulacrul de şuviţe, ochii de gîscă, obrăjii lustruiţi de un jeg antic şi de dulceaţă uscată — căci, aşa cum dormeau pe aceeaşi pernă, mîncau şi din aceeaşi tartină.

Auzindu-se strigat de unchi, s-a ridicat neliniştit. Şi, pe neaşteptate, a apărut — nici cel mai uşor fîşîit de şoarece n-ar fi putut prevedea această intrare în scenă — cu păpuşa în braţe, unul susţinîndu-l pe celălalt.

— Oh, ce îngeraş ! a strigat domnişoara Foubert într-un elan de entuziasm.

Dintr-o săritură, a fost la el, l-a apucat strîns de mînă şi l-a adus lîngă ea, între genunchi :

— ...Bonjur !... Bonjur !...

Rîdea cu toată fiinţa ei, cu ochii, cu vocea, pînă şi cu degetele înmănuşate ce se plimbau prin părul micuţului. Aplecată spre el, îl mînca, ameţită de acest iz de copilărie gingaşă şi serioasă, instinctul de mamă trezindu-se ca prin minune.

— Purcelule ! iar te-ai tîrît pe jos ! a bubuit colonelul de Mérays. Ah ! că frumos mai arăţi ! da, n-am ce zice, eşti tare curat, bravo ţie !

Henriette l-a întrebat : „Cum te cheamă ?" şi, surîzătoare, şi-a întins urechea spre el ; dar băiatul tăcea, ruşinat, şi, ca să-şi ascundă stînjeneala, îşi fixa cu încăpăţînare vîrful pantofului pe care şi-l legăna.

— Ei ! a continuat domnul de Mérays, nu mai ai limbă de nu-i răspunzi doamnei ?... Ai asurzit şi ai amuţit ?... Nu mai auzi cînd ţi se vorbeşte ?... Da' poate c-ai şi uitat cum te cheamă !

Însă copilul continua să tacă şi, atunci, a mormăit :

— Că prost mai eşti !

Henriette a tresărit.

— Vai de mine ! a făcut, pe un ton de reproş.

A pus stăpînire pe micuț ; brațele ei adăposteau, ca un cuib călduț, această nevinovăție lacomă de afecțiune și blîndețe, o protejau legănînd-o... Cred că și acum, după mai bine de treizeci de ani, mai respir încă delicioșul parfum al gurii care îmi săruta fața tînără și al cărei surîs avea să-mi lumineze, în sfîrșit, trista și singuratica mea copilărie.

Însemnările unui orfan, găsite, adunate și puse în ordine de G. C.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XVII
Nota traducătorului XXV

DOMNII HÎRȚOGARI 1

SCENETE ȘI POVESTIRI

SCENE DIN VIAȚA DE BIROU
Plumeau 121
Ochelarii 124

PRIETENUL LEGILOR
Scrisoarea recomandată 130
Pianul 135
Birjarul cel rău 139
Biletul rupt 143

OGLINDA CONCAVĂ
Arta de a înnegri o lulea 148
Acțiune în judecată 154
Binefacerile educației 161
Bădăranul 163

RESTURI DE LA MASĂ
Socotitorul de clopote 167
Omul care bea 173
Arta de a-ți reduce datoriile 180
Super-Lucida 182
Strada Pompei 187
Cu botniță 189

NĂTĂRĂII
Scara 193
Prostănacul 199

Sugestie 203
Ciboulot, eşti un porc ! 208
Ochiul de viţel 213
Cavalerul Hanneton 220
Prima literă 227
Laurii retezaţi 231
Prima lecţie 245
UMBRE PARIZIENE
Nasul generalului Suif 249
LIEDURI DIN MONTMARTRE
Meteorii 251
Pendula 257
Florile de ceară 266
GÎŞTE ŞI COCOTE
Barda 272
SCHIŢE ŞI CROCHIURI
Numărătorul de paşi 277
Moştenitorul 281
Mătuşa Henriette 286

Lector : RADU VLĂDUT
Tehnoredactor : VASILE CIUCĂ

Bun de tipar : 4.09.1990
Coli ed. 15,70. Coli tipar 10,25

Com. nr. 90 453
Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti,
ROMÂNIA

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026